

149200

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

149200

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÖZÜRLÜ EĞİTİMİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MURAT AKKUŞ

İSTANBUL 2004

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÖZÜRLÜ EĞİTİMİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MURAT AKKUŞ

TEZ DANIŞMANI: PROF.DR. VAHDETTİN ENGİN

İSTANBUL 2004

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Murat Akkuş'un "Cumhuriyet Döneminde Özürlü Eğitimi" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Vahdettin Engin
Üniversitesi Marmara

İmza

Üye : Prof.Dr. Zekeriya Kurşun
Üniversitesi Marmara

Üye : Yrd.Doç.Dr. Haluk Dursun
Üniversitesi Marmara

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun .05/.....7/ 2004 tarih ve03. sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emine Gürsoy-NASKALİ
Müdür

ÖNSÖZ

Türk Mizahının büyük öncüsü ve gerçek duayeni, damdan düşer. Telaşla etrafına toplanan insanlar “bir yeriniz acıyor mu” diye sorarlar. O da kalabalığa dönerek “içinizde hiç damdan düşen var mı?” şeklinde karşılık verir.

Bu güne kadar pek çok insan tarafından, özürlü ve özürlü sorunları konusunda bir çok araştırma yapılmış, eser kaleme alınmış ve dokümanlar yayınlanmıştır. İstisnalar hariç tutulursa, bu çalışmaların hiçbirisi bu işin sıkıntısını yaşamış, tabiri caizse; damdan düşmüş kişiler tarafından yapılmamıştır. İşte bu bağlamda, bu işin sıkıntısını çeken engelli bir kişi olarak, bu alanda var olduğunu düşündüğüm bu boşluğu kısmen de olsa doldurmak, özürliülerin başta özel eğitim alanında olmak üzere, diğer mevcut sorunlarının çözömlenmesi yolunda en azından bu sorunların dile getirilmesinde üzerime düşen sorumluluğu yerine getirmek için hocalarımın tavsiyeleri doğrultusunda bu araştırmayı yaptım.

Özürlü bireylerin mevcut sorunları, yalnızca kendilerinin değil ailelerinin, çevrenin, toplumun kısacası tüm insanlığın ortak sorunudur. İnsanların özürlü olmaları çeşitli nedenlere bağılı olarak ortaya çıksa da, özürliülüğün önlenmesi ve özürliülerin normal bir hayat sürmeleri ancak toplumsal duyarlılığın oluşturulması ve artırılmasıyla mümkündür.

Çağdaş toplumlarda, özürlü, başkalarına muhtaç kişi olmaktan çıkarılmış, devletin sosyal yönüyle kendisine teslim ettiğı haklarla, toplumda üretken, ürettikleriyle topluma katkı sağlayan, faydalı insan durumuna getirilmiştir.

Başta, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi olmak üzere, birçok belgede özürliülük sorununu temelde insan hakları sorunu olarak ele almaktadır. Bizim Anayasamız ve yasalarımızda da özürliülere ilişkin olarak evrensel belgelerle paralel düzenlemeler yapılmış, devlet özürliülerin sorunlarıyla ilgili yükümlü kılınmıştır. Devletin evrensel ölçülerde özürliülere sahip çıkarak sorunlarını çözme çabası, toplumsal bilinçlenme ve kamuoyu desteğıyle anlamlı ve gerçekçi bir boyut kazanmaktadır.¹

¹ Güler SAYGIN, *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürliüler*, (1.Özürliüler Şurası* Komisyon Raporları Genel Kurul Görüşmeleri) Başbakanlık Özürliüler İdaresi Başkanlığı Yayını, “Konuşma”, Ankara, b.t.y., s.21-22

*Özürliüler Şurası; Başkanlığın en yüksek danışma kurulusudur. Özürliüler ile ilgili konularda tetkik ve teklif niteliğinde kararlar almakla görevlidir. Şura iki yılda bir toplanır.

Özürlülere toplumun gösterdiği ilgi, sağladığı destek ve dayanışma ve onlarla birlikte yaşama duyarlılığı toplumun kültürünün büyüklüğünü ve gelişmişliğini gösterdiği gibi devlet erkinin bu tür gruplara verdiği değer, sağladığı olanaklar, yaptığı yasal ve kurumsal düzenlemeler de o devletin çağdaş, demokratik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunun göstergesidir.²

Çağımız demokratik toplumlarının tümü, eğitimi, her insanın doğal bir hakkı ve ihtiyacı olarak kabul etmektedir. Dünyaya insan olarak gelen her varlığın durumu ne olursa olsun, eğitim alması en doğal ihtiyacı ve hakkıdır. Bu hakkın hiçbir şekilde kısıtlanmadan yeteneklerine uygun şekilde bireylere götürülmesi devletin temel görevlerinden biridir. Toplumların huzuru, rahatı ve yükselmesi o toplumu oluşturan tüm bireylerin durumlarına ve yeteneklerine uygun eğitim görmesi ile mümkündür. Her birey kendine, ailesine, mensup olduğu topluma ve hatta insanlığa aldığı eğitim oranında yararlı olur.³

Eğitimden söz edildiğinde çoğu kez, bedensel ve psikolojik yönden eksiği bulunmayan çocuklara ve gençlere verilen eğitim anlaşılır. Genel Eğitimin ayrılmaz bir parçası olan ve bütün olarak algılanması gereken özel eğitim düşünülmez. Tüm bireyler gibi, gelişimi normal çocuklara göre daha farklı bir süreç izleyen çocukların da eğitilmesi gerekmektedir.⁴

Eğitimde fırsat eşitliği ilkesi, demokratik toplumların en temel koşullarından biridir. Özel gereksinimli bireylere kendi bireysel gelişimlerine ve yaşamlarına uygun, nitelikli özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri verilmeksizin bunun sağlanabilmesi mümkün değildir.

Ülkemizde özel gereksinimi olan bireylerin gerçek sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte, sağlanan eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri son derece sınırlıdır. Bu sonuç, özel gereksinimli bireylerin, gereksinimlerine uygun eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin devlet sektörü dışında özel ve tüzel kişiliği olan kurumlarca sağlanmasını gerekli kılmaktadır.

² Cafer İLERİ, *Görme Özürlülerin Hareket Özgürlüğü eğitimi*, Ankara 1998 s. XI

³ Nusret ARAS, *XII. Ulusal Özel Eğitim Kongresi*, “Konuşma”, Ankara 2002.s.19

⁴ Semra SEZER, *XII. Ulusal Özel Eğitim Kongresi*, “Konuşma”, Ankara 2002, s.25

Devlet, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin açılış koşulları, hizmetlerin sunumu, denetim, ücret, vergi, personel özellikleri, niteliği ve yetiştirilmeleri, eğitim ve tedavi yardımları gibi konularda bazı düzenlemeler yapmış olmasına karşın işleyişte pek çok sorun ve güçlüklerin olduğu gözlenmektedir.

Hızla değişip gelişen dünyada, eğitimde toplam kalitenin sağlanması, amaçların gerçekleştirilmesi, istenilen insan potansiyelinin yetiştirilmesi; eğitim sistemlerinin iyileştirilmesini, yenileştirilmesini ve dünya gerçeklerine uyarlanması gerektirmektedir. Özel Eğitim hizmetlerinin iyileştirilmesi ise, öncelikle sistemin oluşturulmasını ve sistemi oluşturan öğelerin uyumlu çalışmasını gerekli kılmaktadır. Sistemin uyumlu çalışması ise, özel eğitim hizmetlerinin amaçlarının belirlenmesine, özel eğitim personelinin sayılarının ve niteliğinin artırılmasına, verilen hizmetlerin iyileştirilmesine ve kalitenin değerlendirilmesine bağlıdır.⁵

Bu tezi hazırlarken yaptığım araştırmalarda, ülkemizde özel eğitimin öncülerinden kabul edilen Mitat Enç, Mehmet Okuturlar, Doğan Çağlar, Yahya Özsoy gibi isimlerin yanında, bu alanın günümüz temsilcilerinden olan Ayşegül Ataman, Süleyman Eripek, Mehmet Özyürek, Gönül Akçamete gibi kişilerin eserlerine de ulaşılmıştır. Özel eğitim başta olmak üzere, özürliülerin diğer sorunlarını çözüme yükümlülüğünü yasa ve yönetmeliklerle üzerine almış olan ve bu alanda asıl itici güç ve lokomotif sayılan devletin iki kurumu Milli Eğitim Bakanlığı ve Başbakanlık Özürliüler İdaresi Başkanlığının hazırladığı ve yayınladığı belge ve dökümanlara da ulaşılmıştır. Bu çalışmada ulaşılan kaynakların ışığı altında özürliülerin mevcut problemleri ve bu problemlere ilişkin çözüm önerileri de ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Tezin giriş kısmında; özel eğitimle ilgili temel kavramlar ve özel eğitimin tarihi boyutu, birinci bölümde; özel eğitimi gerekli ve etkili kılan unsurlar, ikinci bölümde; özel eğitimin safhaları, üçüncü bölümde; özel gereksinimli bireylerin eğitimleri ve okulları, dördüncü bölümde ise; özel eğitimin idari yapılanması üzerinde durulmuştur.

⁵ Gönül AKÇAMETE, *Özürliülere Hizmet Veren Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurum ve Kuruluşları İş Birliği ve Koordinasyon Toplantıları Sonuç Raporları*, "Konuşma", Ankara 2000,

Bu tezin hazırlanmasında bana öneri ve eleştirileriyle yol gösteren başta Danışman Hocam Prof. Dr. Vahdettin Engin ve Prof. Dr. Zekeriya Kurşun Hocam olmak üzere, her zaman yardım ve desteklerini gördüğüm arkadaşlarıma ve özellikle de kaynaklara ulaşmada, bunların okunmasında ve yazılmasında en büyük yardımı, desteği ve fedakârlığını gördüğüm eşime en içten ve en kalbi şükranlarımı bir borç bilirim.

ÖZET

Özel gereksinimli bireylerin eğitimi olan özel eğitim Türk Eğitim Sisteminin ayrılmaz, olmazsa olmaz unsurlarından birisidir. Özel eğitim özürlü bireylerin kendilerine yeten, topluma faydalı, ailelerine yük olmaktan çıkmış mutlu kişiler olabilmeleri için gerekli hatta zorunludur. Gerçek manada özel eğitim çalışmaları Avrupa'da 18. yüzyılda başlarken, bizde Grati Efendi tarafından 19. yüzyılın son çeyreğinde başlatılan çalışmalar Cumhuriyet döneminde bilhassa 1950'li yıllardan sonra büyük bir gelişme göstermiştir.

Bu alanda kalitenin artırılması, amaçların gerçekleştirilmesi, etkili yönetim, yeterli sayı ve nitelikteki personel ve yetkin müfettişler tarafından yapılan denetimle yakından alakalıdır.

Görme, işitme, zihinsel, ortopedik özürlü, dil ve konuşma, uyum, öğrenme güçlüğü, süregen hastalığı, üstün ve özel yeteneği olan bireylerin yani özel gereksinimli bireylerin eğitimleri eğitsel tanılama izleme ve değerlendirme ekibinin yönlendirmesiyle özel eğitim kurumlarında veya olağan eğitim ortamlarında sürdürülmektedir. Yapılan araştırmalar ve tahminlere göre ülke nüfusumuzun %12'sini oluşturan özel gereksinimli bireylerin okullaşma oranı %2-%3 civarındadır. Bu oranın yukarılara çekilebilmesi için resmi ve özel, özel eğitim kurumlarının sayı ve niteliği arttırılarak, kaynaştırma eğitimine önem verilmelidir.

SUMMARY

Specialized education system designed for training the disabled in the society is the main part of Educational System of Turkey. Specialized education aims to facilitate and accelerate economic and social development, respect for others, happiness of the disabled in the society is necessary for the educational system. While the studies on the field of specialized education in Europe began in the eighteenth century, in our country it began at the end of the nineteenth century by Grati Efendi and developed at the Republic term, Especially after the years 1950.

In the field of specialized education, raising the quality, efficient operation of the system and achievement of the goals are concerned with over-all control and supervision by the supervisors of the system.

The disabled who are mentally or physically are trained in the suitable conditions for them and with the directions given by the specialists, with the reference to the surveys, the disabled consist in 12 percent of our country's population and the rate of their schools is approximately 2-3 percent. In order to raise the rates, quality and numbers of private and public schools should be increased and given importance to the co-educational schools.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

GİRİŞ:

ÖZEL EĞİTİM İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

VE

ÖZEL EĞİTİMİN TARİHİ BOYUTU

a.Zedelenme – Sapma.....	1
b.Yetersizlik.....	2
c.Özür (Engel) – Özürlü (Engelli).....	2
d.Sakat – Sakatlık.....	5
e.Özel Gereksinimli Çocuklar (Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar).....	7
A.Özel Eğitim Nedir?.....	10
B.Tarihi Süreç İçerisinde Özel Eğitimin Gelişimi.....	12
a.Toplumların Özürlülere Bakışı.....	12
b.Türkiye’de Özel Eğitimin Gelişimi.....	16

I.BÖLÜM:

ÖZEL EĞİTİMİ GEREKLİ VE ETKİLİ KILAN UNSURLAR

1.1.Özel Eğitimin Gerekliliği.....	23
1.2.Özel Eğitimde Etkililik ve Verimlilik ve Etkililik.....	28
1.2.1.Etkili Öğretimin Özellikleri.....	31
1.2.2.Etkili Öğretmen Özellikleri.....	31
1.3.Özel Eğitimin Temel İlkeleri.....	34
1.4.Özel Eğitimde Ailenin Yeri ve Önemi.....	35
1.4.1.Özürlü Bireylere Karşı Ailelerinin Tutum ve Davranışları.....	35
1.4.2.Ailelerin Özel Eğitimine Katılımları.....	37
1.4.3.Aile Eğitimi ile İlgili Mevzuat.....	38

1.4.4.Aile Eğitiminin Gerekliliği.....	40
1.4.5.Aile Eğitim Programları.....	42
1.4.6.Aile Eğitiminde Dikkat Edilecek Noktalar.....	43
1.4.7.Ailelerin Özel Eğitime Katılımlarını Etkileyen Faktörler.....	43
1.4.8.Sorunlar.....	44
1.4.9.Öneriler.....	45
1.5.Tanılama ve Değerlendirme.....	46
1.5.1.Tanılananın İlkeleri.....	48
1.5.2.Tıbbi Tanılama.....	48
1.5.3.Eğitsel Tanılama.....	49
1.6.Yerleştirme ve İzleme.....	54

II.BÖLÜM:

ÖZEL EĞİTİMİN SAFHALARI

2.1.Okul Öncesi Eğitim.....	56
2.1.1.Okul Öncesi Eğitim İle İlgili Mevzuat.....	58
2.1.2.Yapılan Hizmetler.....	59
2.2.İlköğretim.....	60
2.2.1.Okul Öncesi ve Temel Eğitimde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları.....	64
2.3.Ortaöğretim.....	66
2.3.1.Mesleki Eğitim.....	67
2.3.2.Mesleki Rehabilitasyon.....	69
2.3.3.Mesleki Eğitim ve Mesleki Rehabilitasyon Konusunda Yapılan Çalışmalar.....	73
2.3.4.Mesleki Eğitim ve Rehabilitasyonla İlgili Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları.....	75
2.4.Kaynaştırma.....	77
2.4.1.Kaynaştırmada Temel İlkeler.....	79
2.4.2.Kaynaştırmanın Amaçları.....	80
2.4.3.Okul Öncesi Eğitimde Kaynaştırma.....	81
2.4.4.Temel Eğitim ve Ortaöğretimde Kaynaştırma.....	81
2.4.5.Kaynaştırmanın Yararları.....	83

2.4.6.Kaynaştırmada Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları.....	85
2.5.Yükseköğretim.....	87
2.5.1.Özörlölerin Barınma Burs ve Kredi İhtiyaçları.....	88
2.5.2.Yükseköğretimde Özörlölerle İlgili Yapılan Hizmetler.....	89

III. BÖLÖM:

ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİN EĞİTİMLERİ

VE

ÖZEL EĞİTİM VEREN OKULLAR

3.1.Görme Engellilerin Eğitimi.....	94
3.1.1.Görme Engellilerin Yaygınlık Oranı.....	95
3.1.2.Görme Engelliliğın Nedenleri.....	96
3.1.3.Görme Engellilere Verilen Eğitim.....	96
3.1.4.Görme Engellilerin Eğitim Programları.....	99
3.1.5.Görme Engellilerin Eğitim Materyalleri.....	100
3.1.6.Görme Engellilerin Eğitim Ortamlarının Düzenlenmesi.....	101
3.1.7.Az Görenlerin Sınıf Ortamlarının Düzenlenmesi.....	102
3.1.8. Görme Engellilerin Eğitimine İlişkin Öneriler.....	104
3.2.İşitme Engellilerin Eğitimi.....	104
3.2.1.İşitme Engellilerin Yaygınlık Oranları ve İşitme Engelliliğın Nedenleri.....	105
3.2.2.İşitme Engellilere Verilen Eğitim.....	106
3.2.3.İşitme Engellilerin Eğitim Ortamlarının Düzenlenmesi.....	111
3.2.4.İşitme Engellilerin Eğitim Yöntemleri.....	112
3.2.5.İşitme Engellilerin Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar.....	113
3.2.6.İşitme Engellilerin Eğitimine İlişkin Öneriler	114
3.3.Zihinsel Engellilerin Eğitimi.....	115
3.3.1.Zihinsel Engellilerin Sınıflandırılması.....	116
3.3.2.Zihinsel Engellilerin Yaygınlık Oranı ve Zihinsel Engelliliğın Nedenleri..	117
3.3.3.Zihinsel Engellilerin Belirgin Özellikleri.....	118
3.3.4.Zihinsel Engellilere Verilen Eğitim.....	119
3.3.5.Zihinsel Engelliler Okulları.....	122
3.3.6.Zihinsel Engellilerin Eğitim Yöntemleri.....	129

3.3.7.Zihinsel Engellilerin Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları..	130
3.4.Fiziksel (Ortopedik) Engellilerin Eğitimi.....	131
3.4.1.Fiziksel Engellilerin Yaygınlık Oranı ve Sınıflandırılması.....	132
3.4.2.Fiziksel Engelliliğin Nedenleri.....	133
3.4.3.Fiziksel Engellilerin Özellikleri.....	134
3.4.4.Fiziksel Engellilere Verilen Eğitim.....	135
3.4.5.Fiziksel Engellilerin Eğitim Ortamlarının Düzeltilmesi.....	137
3.4.6.Fiziksel Engellilerin Eğitim Programları.....	138
3.5.Konuşma ve Dil Bozukluğu Olanların Eğitimi.....	139
3.5.1.Konuşma ve Dil Bozukluğu Olanların Sınıflandırılması.....	141
3.5.2.Konuşma ve Dil Bozukluğunun Nedenleri.....	142
3.5.3.Konuşma ve Dil Bozukluğu Olanlara Verilen Eğitim.....	143
3.5.4.Konuşma ve Dil Bozukluğu Olanların Eğitimine İlişkin Öneriler.....	143
3.6.Öğrenme Güçlüğü Olanların Eğitimi.....	144
3.6.1.Öğrenme Güçlüğü Olanların Özellikleri.....	145
3.6.2.Öğrenme Güçlüğü'nün Nedenleri.....	147
3.6.3.Öğrenme Güçlüğü Olanların Yaygınlık Oranı.....	147
3.6.4.Öğrenme Güçlüğü Olanlara Verilen Eğitim.....	147
3.6.5.Öğrenme Güçlüğü Olanların Eğitimine İlişkin Öneriler.....	149
3.7.Süreğen Hastalığı Olanların Eğitimi.....	149
3.7.1.Süreğen Hastalığı Olanların Sınıflandırılması.....	150
3.7.2.Süreğen Hastalığı Olanlara Verilen Eğitim.....	150
3.7.3.Süreğen Hastalığı Olanların Eğitimine İlişkin Öneriler.....	153
3.8.Uyum Güçlüğü (Duygusal Davranış Bozukluğu) Olanların Eğitimi.....	154
3.8.1.Uyum Güçlüğü Olanların Sınıflandırılması.....	155
3.8.2.Uyum Güçlüğü Olanların Yaygınlık Oranı.....	156
3.8.3.Uyum Güçlüğü'nün Nedenleri	156
3.8.4.Uyum Güçlüğü Olanlara Verilen Eğitim.....	157
3.8.5.Uyum Güçlüğü Olanların Eğitim Ortam ve Programlarının Düzenlenmesi.....	158
3.8.6.Uyum Güçlüğü Olanların Eğitimine İlişkin Öneriler.....	159
3.9.Üstün Zekalı ve Üstün Yetenekli Olanların Eğitimi.....	160
3.9.1.Üstün Zekalı ve Üstün Yeteneklilerin Yaygınlık Oranı ve Özellikleri.....	161

3.9.2.Üstün Zekalı ve Üstün Yeteneklilere Verilen Eğitim.....	161
3.9.3.Üstün Zekalı ve Üstün Yeteneklilerin Eğitim Programlarının Uygulanmasında Dikkat Edilecek Noktalar.....	167
3.9.4.Üstün Zekalı ve Üstün Yeteneklilerin Eğitim Ortamlarının Düzenlenmesi.....	168
3.9.5.Üstün Zekalı ve Özel Yetenekli Olanların Eğitimine İlişkin Öneriler.....	168

IV.BÖLÜM:

ÖZEL EĞİTİMLE İLGİLİ İDARİ YAPILANMA

4.1.Özel Eğitimin Yönetimi ve Teşkilatı.....	171
4.2.Özel Eğitimin Denetlenmesi.....	175
4.2.1.Denetimin Görev ve Sorumlulukları.....	176
4.2.2.Öğretmenin Denetiminde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar.....	177
4.2.3.Yönetimin Denetiminde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar.....	178
4.2.4.Özel Eğitimin Denetiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları.....	179
4.3.Özel Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Personel ve Yetiştirilmesi.....	180
4.3.1.Özel Eğitim Personelinin Karşılaştığı Sorunlar ve Çözüm Yolları.....	184
SONUÇ.....	187
KAYNAKLAR.....	193

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı Geçen Eser
a.g.m.	:Adı Geçen Makale
b.y.y.	:Basım Yeri Yok
BEP	:Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı
b.t.y.	:Basım Tarihi Yok
c.	:Cilt
ed.	:Editör
İÇEM	:İşitme Engelli Çocuklar Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi
K.H.K.	:Kanun Hükmünde Kararname
M.E.B.	:Milli Eğitim Bakanlığı
ÖSYM	:Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
R.A.M.	:Rehberlik ve Araştırma Merkezi
s.	:Sayfa
SHÇEK	:Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SSK	:Sosyal Sigortalar Kurumu
Ünv.	:Üniversite
v.b.	:Ve Benzeri

GİRİŞ:

ÖZEL EĞİTİM İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

VE

ÖZEL EĞİTİMİN TARİHSEL BOYUTU

Türk Eğitim Sistemi genel ve özel amaçları olan, temel ilkeleri bulunan büyük bir sosyal sistemdir. Bu büyük sosyal sistemin ayrılmaz, olmazsa olmaz unsurlarından birisi de özel eğitimidir.

Özel eğitimi gerçek manada anlayıp kavrayabilmek için öncelikle özel eğitimin konusu, muhatabı ve temel girdisi olan özel eğitime muhtaç çocuk kavramını anlamak, özel eğitime muhtaç çocuk kavramını anlamak için ise bu çocukların özelliklerini ifadede kullanılan, zedelenme, sapma, yetersizlik, özür(engel), özürlü(engelli), sakat, sakatlık gibi kavramların incelenip değerlendirilmesi gerekir.

a.Zedelenme-Sapma

“Bireyin psikolojik, fizyolojik, anatomik özelliklerinde geçici ya da kalıcı türde bir kayıp ya da işleyiş bozukluğu olur. Vücudun bir parçasının olmayışı, eksik oluşu, iyi işlemeyişi gibi. Daha açık bir deyişle bacakların olmayışı, kolların felçli oluşu, parmakların tutmayışı, iyi görememesi, işitememesi, yüz felci, zeka geriliği ve benzeri durumlar birer zedelenme-sapmadır.”¹

“Zedelenme, bireyin doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası oluşan çeşitli etmenlerle, organların işlevlerini yerine getirmede ve görevlerini yapmada etkili olan zorlanım durumu”dur.²

¹ Yahya ÖZSOY, “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar ve Özel Eğitim”, *Özel Eğitime Giriş*, Ankara 1992, s.5

² Ayşegül ATAMAN, *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, Ankara 2003, s.14

b.Yetersizlik

Hastalık sonuçlarına dayanan ve sağlık yönüne ağırlık veren bir tanımlama ve sınıflandırma yapan Dünya Sağlık Örgütü'ne göre “yetersizlik(impeirment);sağlık bakımından psikolojik, fizyolojik ve anatomik(fiziksel) yapı veya fonksiyonlardaki eksikliği ifade eder.”³

Ayşegül Ataman'ın yaptığı tanıma göre “ yetersizlik;zihinsel, fiziksel, davranışsal, ya da duyu organlarının zedelenmeye bağlı olarak tüm ya da kısmen işlevlerinde gözlenen kayıpların ortaya çıkardığı durumu ifade eder.”⁴

“Zedelenme ya da bazı sapmalar sonucu, bir insan için normal kabul edilen bir etkinliğin ya da yapımın önlenmesi, sınırlanması haline yetersizlik denilmektedir. Birey zedelenme ya da sapma sonucu yaşamında birtakım güçlüklerle karşılaşır, bazı güçlüklerin üstesinden gelmede yetersiz kalır. Bacakların olmayışı yürümede zorluk çıkarır. Böylece yürüyememe, yürüyerek sonuçlandırılacak etkinliklerde yetersizlik hali olur. Görmede görememe, işitmede işitememe, konuşamama, okumada okuyamama yazmada yazamama, uyumda, uyamama vb. gibi.

Yetersizlik geçici-kalıcı, giderilebilir-giderilemez, gelişen-gerileyen, etkisi durumdan duruma değişebilen özellikler gösterebilir.”⁵

c-Özür(Engel) – Özürlü(Engelli)

Engel; eylemin nesnel, ruhsal ya da toplumsal açıdan kısıtlanması durumudur.⁶

³ *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler...*s.74

⁴ ATAMAN, *a.g.e.* , s.14

⁵ ÖZSOY, *a.g.m.* ,s.5

⁶ Tayyibe UÇ, “engel”, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1998, c.1, s.416

Dünya Sağlık Örgütü'nün yapmış olduğu özür tanımı şöyledir; “özür, bir aktiviteyi normal tarzda veya normal kabul edilen sınırlar içinde gerçekleştirmedeki kısıtlılık veya yetersizliktir.”⁷

Engellilik ise “bir yetersizlik veya özür nedeni ile yaşa, cinsiyete, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak kişiden beklenen rollerin kısıtlanması veya yerine getirilememesi halidir.”⁷

“Özür; vücutta bulunan noksanlık veya elverişsizliktir.”⁸

“Sağlıklı insan baz alındığında özür; genel anlamıyla psikolojik, fizyolojik ve anatomik yapı ve fonksiyonlardaki normal dışı durum (görüntü) veya gelişimdir.”⁹

Özürlü Amerikalılar Yasası'na göre “özür; bir veya daha fazla vücut fonksiyonunu etkileyen fiziksel, zihinsel veya psikolojik bozukluktur. Engelli kişi ise; zihinsel ve fiziksel açıdan yaşamsal etkinliklerini sınırlandıracak derecede bozukluğu olan, bu bozukluğu belgelenen veya böyle bir bozukluğu olduğu görülen veya algılanan kişidir.”¹⁰

Almanya'da Özürlüler Hukuku'nda ; “altı aydan fazla süren, bedensel, zihinsel ya da ruhsal nedenlerle, yaşamla ilgili fonksiyonların zarar görmesi durumu özürlülük” olarak tanımlanır.

Alman Sosyal Yardım Yasası'nın 39. maddesinde “özürlülük; altı aydan fazla süren ve kural dışılık, zihinsel güçteki eksiklik, ya da ruhsal rahatsızlık nedeniyle önemli ölçüde toplumun üyesi olmayı güçleştiren yahut olanaksızlaştıran durum” olarak kabul edilir.

⁷ *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler...* s.74

⁸ Mehmet DOĞAN, “özür”, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara 2003, s.1050

⁹ ÖZSOY, a.g.m., s. 5

¹⁰ Nejla OKUR, *Özürlülere Yönelik Örgütlenmesinin İncelenmesi*, Ankara 2001, s.13

Alman Ağır Özürlüler Yasası'nın 3. maddesinde ise; "altı aydan uzun süren (yaşlılıktan meydana gelmeyen) bedensel, zihinsel veya ruhsal kuraldışıılıkta fonksiyon eksikliğinin etkili olması özürlülüktür."¹¹

"Engel", yetersizliği ya da özürlü olan bireyin çevreyle etkileşiminde karşılaştığı problemlerdir. Engel kişinin çevreye uyum sağlayamamasını kapsar. Kişinin yetersizliği nedeniyle çevreye uyum sağlayamamasından kaynaklanmaktadır diye kabul edilir.

Bireyin çevreyle etkileşiminde yaşadığı sorun, yetersizliğinden kaynaklanabileceği gibi çevreden de kaynaklanabilir. İnsanlar yetersizliklerinden çok başkalarının olumsuz tutum ve davranışları nedeniyle çeşitli sorunlar yaşayabilir. Bedensel yetersizliği olan bir çocuk serbest hareket etme ya da dolaşmada yetersizliğinin sonucu olarak problem yaşayabilir. Ancak problem, bireyin bedensel yetersizliğinden bağımsız olarak mimari düzensizlikler ya da insanların olumsuz tepkileri sonucunda da ortaya çıkabilir. Sonuç olarak yetersizlik ile engel arasında yüksek düzeyde bir ilişki vardır. Ancak bu birebir bir ilişki değildir. Yetersizlik mevcut duruma ve koşullara bağlı olarak engele dönüşebilir. Benzer şekilde engelin nedeni yetersizlik olabilir ya da olmayabilir. Yetersizliğin engele dönüşmemesi için dikkate alınması gereken iki önemli husus bulunmaktadır.

1. Yetersizliği olan çocuğa, özel yetiştirilmiş öğretmenler, özel düzenlenmiş bireysel eğitim programları ve uygun öğretim stratejileri ile bilgi ve beceri kazandırılmalı,

2. Yetersizliği olan çocuğun içinde yaşadığı çevre, onun yaşayabileceği hale getirilmelidir.

Yetersizlikler ile engel arasındaki bu kesin ve açık farklılıklara rağmen, geleneksel olarak bu iki terim birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bunun temelinde, engel teriminin kaynağının toplumsal oluşunun gözden kaçması kadar, etiketlenmenin dışında çocuğu öne

¹¹ Makbule ÖLÇEN-A. Nejat ÖLÇEN, *Özürlüler Hukuku-Almanya'da Özürlülerin Üretken Dünyası*, b.y.y., 1991, s.14-15

çıkaran yetersizlik kavramının topluma yüklemiş olduğu sorumluluktan kaçma da yatmaktadır. Bu yönüyle ülkemizde engel teriminin daha yaygın olarak kullanıldığı söylenebilir. Ülkemizde yetersizliği olan çocuklara sağlanan özel eğitim hizmetlerinin son derece sınırlı olması, okulların fiziksel düzenlemelerinde ve uygulanan eğitim programlarında bu çocukların yeterince dikkate alınmaması, yetersizlik kavramını neredeyse engel kavramıyla eşanlamlı hale getirmiştir.¹²

d.Sakat-Sakatlık

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne ek olarak kabul edilen 9 Aralık 1975 tarihli Sakat Hakları Bildirisi, sakat kişilerin topluma üretken olarak katılmaları konusunda olduğu kadar, toplumun sakatlara karşı yükümlülüklerini de saptamaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 13 maddeden oluşan 3447 sayılı bu bildirisinin 1. maddesine göre "sakat;kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri,(bedensel ya da sonradan olma) herhangi bir noksanlık sonucu yapamayan kişilere denir."¹³

Sakat; vücudunda eksik ya da hasta bir yanı olan kişiye denir.¹⁴

Doğan Çağlar'a göre; "bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal özelliklerinde muayyen bir oranda ve sürekli olarak işlev (fonksiyonel) kaybı veya bozukluğu sonucu normal yaşamın gereklerine uymama durumuna sakatlık, bu durumdaki kişiye sakat denir."¹⁵

Özür (bozukluk) sonucu değişen sistemin bireyde bıraktığı iz (etki)dir. Bu etki sonucu bireyde belirli yeteneklerin dumura uğraması veya kaybı söz konusudur. Eğer birey, özür sonucu yetenek ve fonksiyonlarının dumura uğraması nedeniyle, sağlıklı insanlar gibi toplumsal yaşamın gereklerini yerine getiremiyor ve uyum sağlamada güçlük

¹² ATAMAN, *a.g.m.*, s.14-15

¹³ Fikret GÖKÇE – Tekin KARTAL – Süleyman RIDVANOĞLU – H.Gültekin EREZKAN – Ömer Savaş ALIÇCI, *Özürlülerle İlgili Mevzuat*, Ankara 2002, s.3

¹⁴ İsmail PARLATIR, "sakat", *Türkçe Sözlük*, Ankara 1998, s.1890

¹⁵ ÖZSOY, *a.g.m.*, s.6

Özel gereksinimli çocukların durum ve özelliklerini tesbit etmekte kullanılan zedelenme, yetersizlik, özür (engel), özürlü (engelli), sakat ve sakatlık gibi terimlerin yapılan bu tanımlardan sonra değerlendirildiğinde kesin bir çizgi ile birbirinden ayrılmadığı görülmektedir. Terimler birbirine benzer tanımlanmış hatta karıştırılarak birbirinin yerine kullanılmıştır.

Yukarıda sıralanan tanım örnekleri, yasalara, yönetmeliklere, örgütlere göre farklı tanımlar yapıldığını, her yasa veya her kurumun yaklaşımına göre tanımın değiştiğini göstermektedir. Dolayısıyla, ne kadar iyi bir tanım yapılırsa yapılsın, o tanım kaçınılmaz olarak bir eksiklik içermektedir. Bu nedenle, özürlülüğün, özürlünün tanımını yapmak yerine unsurlarını sıralamak daha anlamlı olacaktır. Tanım yapılmasının zorunlu olduğu hallerde ise, yapılan tanımın tereddüt halinde özürlü lehine yorumlanması gerektiği, yasalarda bir son fıkra, metinlerde bir son cümle ile açıkça belirtilmelidir.¹⁷

e. Özel Gereksinimli Çocuklar (Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar)

Eğitimde başarılı olabilmek için temel koşul; eğitimin konusu olan bütün çocukların farklılık, yetersizlik ve üstünlük gibi özelliklerinin iyi belirlenmesidir. Her çocuk diğerinden, beden, zihin ve kişilik olarak farklılık gösterir. Eğitim standartları içerisinde bazı özellikleri bakımından ortalama gelişim gösteren akranlarından ayrılan çocuklar vardır. Bu çocuklar genel eğitim hizmetlerinden yararlanamamaktadırlar.

Özel gereksinimli çocukların incelenmesi aslında farklılıkların incelenmesidir. Bu çocukların bazı konularda üstün yetenekleri veya görme, işitme, konuşma, sosyal ilişkiler ve benzeri konularda yetersizlikleri söz konusudur.

¹⁷ *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler...* s.74

Özel eğitime muhtaç çocukla, özel eğitime muhtaç olmayan çocuk arasında kesin bir çizgi yoktur. Bu sorun ya hep ya hiç sorunu değil, bir derece sorunudur.¹⁸ Bu derecenin yani özel gereksinimli çocuk ile özel gereksinimi olmayan çocuk arasındaki farkın ortaya koyulabilmesi için “özel gereksinimli çocuk kimdir” konusu üzerinde durularak bazı tanımlar yapılmıştır. Bir çok kaynakta verilen özel eğitime muhtaç çocuk tanımının birbirine benzer hatta birbirinin tekrarı niteliğinde tanımlar olduğu görülmektedir. Bu tanımlardan bazıları şunlardır;

“Eğitim ve öğretimlerinde özel eğitime ihtiyaç gösteren, fiziksel, zihinsel ve heyecansal yönlerden normalden ayrılan çocuklara özel eğitime muhtaç çocuklar denir.”¹⁹

“Eğitim ve öğretimlerinde özel çalışmaya ihtiyacı, fiziki ve heyecansal yönleri ile normalden ayrılan çocuklara özel eğitime muhtaç çocuklar adı verilir.”²⁰

“Beden, zihin, ruhsal ve sosyal gelişimlerdeki özür ve üstün özellikleri yönünden eğitim ve öğretim amaçlarını gerçekleştirmek için normal çocukların eğitim hizmetlerindeki ek olarak bir takım özel hizmet ve önlemleri gerektiren çocuklara özel eğitime muhtaç çocuklar denir.”

“Ortalama yada normal çocuktan, zihinsel, duyuşal, sosyal, sinir yada fiziki özellikleri, iletişim becerileri yönünden okul yaşlılarına uyarlama yada özel eğitim hizmetlerine gereği olan çocuk özel eğitime muhtaç çocuktur.”²¹

“Özel yetileri olan ya da olağan dışı sınırlılıkları olan çocuklara ayrıcalıklı çocuklar (exceptional child) denilmektedir.”

¹⁸ İsmail ÖZÇELİK, *Görme Özürlülerin Rehabilitasyonu*, Malatya 1985, s.19

¹⁹ Mehmet H. OKUTURLAR, *Özel Eğitim*, İstanbul 1968, s.10

²⁰ Nazife GÖKMEN, *İşitme Özürlüler ve Eğitimi*, İstanbul 1968, s.2

²¹ ÖZSOY, *a.g.m.*, s.6

“Özel eğitime muhtaç çocuklar; tüm insani potansiyellerini geliştirmek için, özel eğitime ve onun destek servisine gereği olanlar şeklinde tanımlanabilir.”

“Özel eğitime muhtaç çocuklar, ortalamadan ya da normal çocuktan: a)Anlıksal nitelikleri, b)Duyusal yetenekleri, c)Fiziki nitelikleri, d)Psiko-sosyal durumu, e)İletişim yönünden ayrılan, normal okul sisteminden yararlanamayıp, özel eğitim etkinlikleri gerektiren çocuklardır.”²²

“Özel gereksinimi olan, bu özelliğinden dolayı farklı eğitim gereksinimi ancak bireysel olarak planlanmış öğretim programlarıyla karşılanabilen çocuklar özel eğitime muhtaç çocuklardır.”²³

“Özel eğitime muhtaç çocuklar, beden, zihin, ruh, duygu, sosyal ve sağlık özellikleri ve durumlarındaki olağan dışı ayrıcalıkları sebebiyle normal eğitim hizmetlerinden yararlanamayan 4-18 yaş grubundaki çocuklardır.”²⁴

12.10.1983 tarih ve 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu’nda 4-18 yaş grubundaki çocuklara yönelik olmak üzere “beden, zihin, ruh, duygu, sosyal ve sağlık özellikleri ve durumlarındaki ayrılıklar” kıstas alınmıştır. Konunun geniş kapsamlı bu belirlemeleri dahilinde Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Özel Eğitim Okulları Yönetmeliği’nde, özel eğitime muhtaç çocuklar için on beş ayrı kategorilerde ayrı tanımlar verilmiştir. Bu kanun 6.6.1997 tarihli mükerrer 23011 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 573 sayılı Özel Eğitim Hakkındaki K.H.K. ile kaldırılmıştır. 573 sayılı K.H.K.’ye göre özel eğitim gerektiren birey;“çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden daha fazla anlamlı farklılıklar gösteren” kişiyi ifade eder.²⁵

²² ÖZÇELİK, *a.g.e.*, s.19

²³ ATAMAN, *a.g.m.*, s.20

²⁴ ÖZSOY, *a.g.m.*, s.6

²⁵ *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler...* s.75

Bu tanımlar ışığında özel eğitime muhtaç çocuk tanımı yapmak gerekirse;

Beden, zihin, duygu, ruh, sosyal ve sağlık özellikleri bakımından normal gelişim gösteren akranlarının altında ya da üstünde farklı gelişim gösteren, genel eğitim hizmetlerinden yararlanamayan çocuklara, özel eğitime muhtaç ya da özel gereksinimli çocuklar denir.

A.Özel Eğitim Nedir?

Bilim ve teknolojinin akıl almaz bir şekilde gelişmesine paralel olarak, büyük bir hızla gelişip değişen dünyamızda, beden, zihin, ruh, duygu, sosyal ve sağlık özellikleri sebebiyle normal eğitimden yeterince veya hiç yararlanamayan çocukların da bilimsel ve toplumsal gelişmelerden yararlanmaları, topluma tüketici olarak değil, sorumluluk duygusu gelişmiş birer üretici olarak katılmalarının sağlanması onlar için bir hak, devlet için de bir görevdir.²⁶

21.Yüzyıla girdiğimiz şu günlerde fert toplum etkileşimi,sosyal, siyasi ve ekonomik platformlarda bambaşka bir bakış açısıyla yeniden düzenlenmektedir. Buna göre fert bir cevher, bir potansiyeldir. Her bir fert toplum için bir kıymet ifade eder. Ferdin şu veya bu şekilde özürünün olması bu kıymeti etkilemez. Toplumun ve devletin görevi; bu cevheri ortaya çıkarmak, en uygun şekilde yararlanmak, bunu yaparken de ferdin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayabileceği zemin ve şartları hazırlamaktır.

Çağdaş eğitim anlayışı, ferdi farklılıkları dikkate alan eğitim programlarını öngörür. Toplumun ihtiyaç ve talepleri ile ferdin ilgi, istidat ve kabiliyetleri arasındaki ince dengeyi tutturabilmiş milletler her sahada diğerlerinden daha öndedir.

Türk eğitim sistemi, demografinin belli bir miktarını ya da kesimini değil, tamamını içine alacak şekilde organize edilmelidir. Nitekim anayasamızın 42. maddesinde yer alan

²⁶ Avni AKYOL, *1.Özel Eğitim Konseyi;Raporlar Görüşmeler Kararlar*, (Konuşma), Ankara 1991

“Devlet durumları sebebiyle özel eğitime muhtaç olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.” hükmünün esprisı ve gereği de budur. Eğitimde fırsat ve imkan eşitliği aynı zamanda demokratik anlayışın da bir gereğidir.²⁷

Durumları nedeniyle genel eğitim hizmetlerinden yeterince ya da hiç yararlanamayan çocuklara özel gereksinimli ya da özel eğitime muhtaç çocuklar denildiğini daha önce ifade etmiştik. İşte bu çocukları konu ve muhatap olarak kabul eden, kendine özgü ilke ve yöntemleri olan bir eğitim süreci vardır ki, bu süreç özel eğitim olarak tanımlanmaktadır.

Genel eğitim sisteminin önemli bir kısmını oluşturan özel eğitim ile ilgili yapılmış bazı tanımlar şunlardır;

“Özel Eğitim; normal öğrencilere göre beden, zihin yönünden, psikolojik ve sosyal bakımdan ayrı bir özellik gösteren çocukların eğitimidir.”²⁸

“Özel eğitim çocukların; a)özürlü ve özelliklerine, b)özürlülerinden dolayı doğan ihtiyaçlarına göre planlanıp programlanmış bir eğitim dalıdır.”²⁹

“Özel durumdaki çocukları, özel metot ve tekniklerle yetiştirme işine özel eğitim denir.”³⁰

“Beden, zihin, duygusal ve sosyal gelişim özellikleri yönünden normal çocukların gelişim ve özelliklerinden ayrılan çocukların eğitim ve öğretim işlerini kapsayan çalışmalar özel eğitimidir.”³¹

²⁷ Turgut ÖZAL, *1.Özel Eğitim Konseyi;Raporlar Görüşmeler Kararlar*, (Konuşma), Ankara 1991

²⁸ “Özel Eğitim”,*Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, M.E.B. Yayını, Ankara 1995, s.2240

²⁹ OKUTURLAR, *a.g.e.*, s.18

³⁰ GÖKMEN, *a.g.e.*, s.2

³¹ ÖZSOY, *a.g.m.*, s.7

“Özel eğitim; özel çevre, özel tıbbi bakım, özel yöntem ve program gerektiren sürekli bir öğretim etkinliğidir.”

“Özel eğitim; özel eğitime muhtaç çocukların gereksinimlerini gidermek için özel şekilde desenlenmiş ve düzenlenmiş eğitimidir.”³²

“Özel eğitim; çoğunluktan farklı ve özel gereksinimli çocuklara sunulan, üstün özellikleri olanları yetenekleri doğrultusunda kapasitelerinin en üst düzeye çıkmasını sağlayan, yetersizliği engele dönüştürmeyi önleyen, engelli bireyi kendine yeterli hale getirerek, topluma kaynaşmasını ve bağımsız, üretici bireyler olmasını destekleyecek becerilerle donatan eğitimidir.”³³

“Özel eğitim; özel eğitime muhtaç çocukların eğitimleri için özel olarak yetiştirilmiş personel ve geliştirilmiş eğitim programları ile bu çocukların özür ve özelliklerine uygun ortamda sürdürülen eğitimidir.”³⁴

Durumları nedeniyle genel eğitim hizmetlerinden yeterince yararlanamayan özel gereksinimli çocuklara, özel yetiştirilmiş personel tarafından, özel metot ve yöntemlerle, bireysel özelliklerine göre hazırlanmış programlar çerçevesinde, özürlerine ve özelliklerine uygun ortamda uygulanan eğitim sürecine özel eğitim denir.

B.Tarihi Süreç İçerisinde Özel Eğitimin Gelişimi

a.Toplumların Özürlülere Bakışı, Tutum ve Davranışları

İlkel toplumlardan bir çoğunda kişinin varlığını sürdürebilmesi için “üretici, savaşçı, sihirbazlık” gibi sınırlı görevlerden birisini yerine getirebilecek nitelikte olması gerekirdi. Geçimi ya da korunması için başkasına bağımlı duruma düşen kişi toplumun

³² ÖZÇELİK, *a.g.e.*, s.20

³³ ATAMAN, *a.g.m.*, s.19

³⁴ ÖZSOY, *a.g.m.*, s.7

sırtından atılması gereken bir yük sayılırdı. Alaska'nın kuzeyinde yaşayan göçebe kızıl derili kabileleri sonbaharın gelmesiyle güneye doğru göç etme mecburiyeti ortaya çıkınca kabilenin bakıma muhtaç yaşlı kişileri için çadırlarında biraz yiyecek ve yakacak bırakarak onları son konak yerinde kendi kaderlerine bırakıyorlardı. Kuzey Kutbu çevresinde yaşayan bazı Eskimo Kabilelerinde ise yaşlılar ve özürlüler en yakın akrabalarının soyulup, köyden uzakça bir yerde buzların üstünde donmaya bırakılmaktaydılar. Afrika'nın bazı ilkel topluluklarında çok yaşlılar ve engelliler ölümleri beklenmeden gömülerek yok edilmekte idiler.³⁵

Isparta'da özürlü çocukların ortadan kaldırılması Solon ve Lycurgus tarafından kanunlaştırılmıştı. Roma pazarlarında bu çeşit çocukların içine konarak dağ başlarına terk edilecekleri sepetler, diğer eşyalar gibi açıkça satılırdı. Eski Germen Kabilelerinde de özürlü doğan çocuğu babanın suda boğarak ve işe yaramayacak kadar ihtiyarlamış bulunan babayı da en yaşlı erkek evladın asmak suretiyle öldürmeye hakkı olduğu kabul edilmekte idi. Bu duruma 1940'lı yıllarda bile, Güney Pasifik Adalarıyla, Avusturalya'nın iptidai kabileleri arasında rastlanmakta idi.

Ailelerin çocukları üzerinde bu kayıtsız şartsız haklarını sınırlandırmaya ilk girişenin, özürlü sanılarak ölüme terk edildikleri söylenen Romüs ve Romülüs oldukları söylenmektedir. Onların zamanına kadar aileler çocuklarının sağlık ve sağlamlıklarından şüpheye düştükleri vakit, hiçbir kayıtlı bağlı olmadan onları ortadan kaldırmaya yetkili idiler. Romüs engelliliğinden şüphe edilen çocuğu, ancak üç komşusu tarafından kontrol edildikten sonra ortadan kaldırılıp kaldırılamayacaklarına karar verilebileceği kanununu koyarak, bu yetkiyi sınırlandırmıştır.³⁶

Mısır ve İsrail gibi toplumlarda özürlü doğan veya sonradan özürlü olan kişilerin günahkâr oldukları veya anne babalarının günahları nedeniyle Tanrı tarafından

³⁵Mitat ENÇ- Doğan ÇAĞLAR- Yahya ÖZSOY, *Özel Eğitime Giriş*, Ankara 1981, s.25

³⁶Mitat ENÇ, *Körler (Ruhbilim, Eğitim ve Öğrenimleri)*, Ankara 1947, s.3-4

cezalandırıldıkları kabul edilirdi. Onlara yardım etmenin Tanrıyı kızdıracığı düşünülür, bundan dolayı özürllüler yok edilir ya da onlara eziyet edilirdi.

Çok Tanrı inancının hakin olduğu Eski Yunan'da Tanrıların birbiriyle "yarışma, kıskançlık ve sevişme" münasebetlerinde bulundukları sanılırdı ve bir Tanrının cezalandırdığı insanı onun rakibi olan Tanrının koruyacağı varsayılırdı. Bu nedenle bir Tanrının günahından dolayı cezalandırdığı insana, başka Tanrıların diğer insanlarda bulunmayan özel yetenekler verdiği kabul edilirdi.³⁷

Yukarıda da değinildiği gibi özürllülere yönelik tutum ve davranışlara ilişkin tarihsel bilgiler antik çağlara kadar uzanmaktadır. Antik çağlardaki toplumlarda özürllü olan çocukların istismarı ve genelde öldürüldükleri görülmektedir. Çocukların istismar edilmeleri ve öldürülmeleri üç temel nedene dayanmaktadır. Bunlar;

Faydacılık İlkesi:

Özürllü çocuklar, ilkel toplumlarda "sorumluluk" anlamına gelmiştir. Engelli çocukların kendi ihtiyaçlarını kendi başlarına karşılamalarının mümkün olmayacağına ve sürekli olarak birilerinin yardımına ihtiyaç duyacakları için bağımlı olduğu bireyin topluma olan katkılarını da engelleyeceğine inanılmıştır.

Toplumsal Değer Sistemi:

MÖ 355'de Ariston'nun "mükemmel olmayan hiçbir şeyin gelişmesine izin vermeyin" ifadesinden etkilenen Yunan ve Roma kültürleri güzellik, güç ve zekayı desteklemişler ve mükemmel olmayanlar arasında yer alan özürllü çocukların yok edilmesine neden olmuşlardır. Roma'da engelli çocuklarla ilgili çıkan yasa, ağır derecede engeli bulunan çocukların öldürülmelerini, terk edilmelerini, köle olarak satılmalarını ve dilendirilmelerini uygun bulmuştur.

³⁷ Yaşar TATAR, *İşitme Özürllülerde Spor ve Ruhi Faydaları*, Marmara Ün. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1995, s.12

Roma'da, zengin ya da varlıklı kişi ya da ailelerin konuklarını eğlendirmek için zihinsel engelli bireyleri "soytarı" olarak tuttukları, hatta bazı soytarının İmparator Augustus'un soytarısı Gabba gibi şöhret oldukları ifade edilmektedir.

Doğa Üstü Güçlere Olan İnanç:

Özürlü çocukların istismar edilmelerinin nedenlerinden biri de doğa üstü güçlere olan inançtır. Bu inanç sistemi, özürlü çocukların ailelerinin Tanrı tarafından cezalandırıldığını belirtmiştir. Ayrıca anne babalara çocuklarını öldürerek tekrar Tanrıya göndermeleri gerektiği vurgulanmıştır. Engelli çocuğun cinlerinin olduğu ve vücudunda kötü ruhları barındırdığına, dolayısıyla çocuğun içindeki kötü ruhları kovmak için dövülmesi gerektiğine, başlarının kayalara çarptırılarak kötü ruhlardan ve cinlerden arındırılması gerektiğine inanılmıştır.

Özürlü olan ya da kronik rahatsızlığı olan çocukları orman, çöl ya da dağlarda ölüme terk etmek, ilkel toplumlar da kullanılan bir başka yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özürlü çocuğun doğar doğmaz silahla vurularak öldürülmesi, vadi/nehire bırakılması, canlı canlı gömülmesi ya da vahşi hayvanlara yem olarak verilmesi ilkel toplumlar da uygulanan yöntemler arasında yer almaktadır.

Bazı topluluklar da; öldürülen, kötü işlerde çalıştırılan özürlülere karşı takınılan olumsuz tutumlar, Hristiyan ve İslam dininin gereği olarak özürlülere karşı koruyucu ve merhametli tutum geliştirilmesi sonucu değişikliklere uğramıştır.³⁸

Hristiyanlık ve İslamiyet özürlülere karşı takınılan tutumun köklü olarak değişmesini geniş ölçüde etkilemiştir. Kutsal kitaplarda "hasta, özürlü, yaşlı ve yoksullara" karşı koruyucu ve merhametli bir tutum takınılmasının Tanrı buyruğu olduğu inancı yaygınlaşmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak tapınaklar bu durumda olanların sığınağı haline gelmiştir. Böylece din kurumları bunlara öz "bakım evleri" kurmaya

³⁸ Sema ŞAHİN, "Özel Eğitimin Tarihçesi", *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, ed. Ayşegül Ataman, Ankara 2003, s.99

girişmiştir. Bu tür kuruluşlara yapılan bağış ve vakıflar yoluyla da bu kurumlar iyice güçlenmiştir. Böylece din kurumları bu tür kişilere dönük sosyal yardım çalışmalarının öncülüğünü yapmıştır.

Orta Çağda krallar ve kilise arasında baş gösteren çatışma ve çekişmeler sırasında ilginç bir gelişme olmuştur. Kiliseyi zayıf düşürmenin yolunun onları gelir kaynaklarından yoksun bırakmak olduğunu düşünen bazı krallar bakım evleri ve bunların gelir ve vakıflarına el koyarak sosyal hizmeti bir devlet görevi haline getirmişlerdir.³⁹

Özürlü olan bireylere karşı tutumların değişmesinde İslam ve Hristiyanlık inançlarının yanında bilim ve felsefe de önemli bir yere sahiptir. 18. ve 19. Yüzyıllarda felsefede “bilginin kaynağının ne olduğu” sorusu üzerinde durulmuş ve bu konuda tartışmalar yapılmıştır. İngiliz ve Fransız bilim adamları, bilginin kaynağının duyu organları ile sağlanan duyular olduğu görüşünü savunmuşlardır. Bu arada Diderot, Condilliac, Bishop Burkley gibi bazı düşünürler görme ya da işitme duyusundan yoksun olanların anıksal yaşamları ile ilgilenmeye başlamışlardır. Diderot’un “Körler Hakkında Mektuplar”ı ve Condilliac’ın zihinsel engelliler konusunda yazdıkları, bu ilginin belirtilerindendir. Valentine Haüy’un görme engellilerin eğitimi konusunda, Itart’ın zihinsel engellilerin eğitimi konusunda yaptıkları denemeler, bu felsefe tartışmalarından geniş anlamda etkilenmişlerdir.⁴⁰

Bu gelişmeler çerçevesinde özel eğitim ile ilgili ilk resmi girişimler 18. Yüzyılda Fransa’da başlamış ve bu çalışmalar diğer Avrupa ülkelerinde, Amerika’da ve tüm dünyada yaygınlaşmıştır.

b.Türkiye’de Özel Eğitimin Gelişimi

³⁹ ENÇ ve diğerleri, *a.g.e.*, s.27

⁴⁰ ŞAHİN, *a.g.m.*, s.100

Osmanlı döneminde özürlü bireylerin eğitime yönelik çalışmalar planlı olarak yürütülmemiş olmasına rağmen özürlü bireylerin yaşlılar evinde korunmaya alındıkları ya da bazılarının yetenekleri ölçüsünde uygun işlerde çalıştırıldıkları görülmüştür. Küçükte olsa bu tür adımlar ileride özel eğitimin temellerini oluşturması açısından oldukça önemlidir.⁴¹

Çeşitli engel gruplarındaki özürlü çocukların örgün eğitimlerine 19. yüzyılda başlanırken; özel eğitim kapsamına giren üstün yeteneklilerin eğitimi ile ilgili çalışmalar 15. yüzyılda sadece Türklerde görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet döneminde sarayda kurulan Enderun Mektebinde kabiliyetli gençler eğitilerek devlet adamı olarak yetiştiriliyordu.⁴² “Enderun” üstün yeteneklilerin eğitiminin dünyadaki ilk sistemli seçim, eğitim ve istihdam örneği olarak görülmektedir.⁴³

Enderun’dan sonra Ülkemizde bilinçli olarak özel eğitim ile ilgili çalışmalar 1889 yılında işitme engellilerin eğitimi ile başlamıştır. Sultan Ahmet Camii yanındaki Ticaret Mektebinin Müdürü Grati Efendi, bazı yüksek devlet memurlarının işitme engelli çocuklara sahip olduklarını görmüş ve işitme engellilerin eğitiminin imkân dahilinde olduğunu ileri sürmüştür. Böylece bu veliler yoluyla işitme engelliler eğitiminin önemini duyurarak, bir fermanla 19 Eylül 1889 tarihinde Ticaret Mektebinin içinde bir İşitme Engelliler Okulu açmıştır. Bu okulda Fransız işaret metodu ve yazılı ifade esas, el alfabesi de yardımcı bir metot olarak ele alınıp; ahlâk, matematik, tarih, coğrafya dersleri okutulmuştur. Ticaret Mektebi Müdürü Grati Efendi, bu okula bir yıl sonra görme engelli çocukları da almıştır. Böylece görme engellilerin eğitime de ilk defa bu okulda başlanmıştır. Grati Efendiden sonra okulun müdürü olan Sabri Efendi otuz yıl işitme engellilerin okulunu devam ettirmiş ise de yetersizlik ve bazı güçlükler nedeniyle 6 öğrencisi kalan okul kapatılmıştır.⁴⁴

⁴¹ Fatoş SUBAŞIOĞLU, *Görme Engellilerin B ilgiye Erişimi*, Ankara 1999, s. 100

⁴² Mehmet Zeki PAKALIN, “Enderun”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1971, c.1, s.533-540

⁴³ SUBAŞIOĞLU, *a.g.m.*, s.100

⁴⁴ Osman ERGİN, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, c.3-4, s.1165

1913 tarihli Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati, şu hükmü getirmiştir: “Ruhen ve bedenlen zayıf olan çocuklar ile sağır, dilsiz ve âmâ çocuklara ilköğretim imkânlarını sağlayacak bir Nizamname yapılacaktır.”(madde 2) Ancak , bu dönemde özel eğitimdeki gelişmeler yavaş ve yetersiz olmuştur.⁴⁵

İstanbul İşitme Engelliler Okulunun yetiştirdiği Fuat Bey Selanik’e giderek orada bir işitme engelliler okulu açmıştır. Sonra Yunan işgali sonucu Mısır’a oradan Kıbrıs’a ve daha sonra da İzmir’e gelerek 1921’de İzmir İşitme Engelliler Okulunu açmıştır. Okulda, Paris’ten terzilik tahsili yapıp dönen işitme engelli Alberto Karmero da terzilik öğretmenliği yapmıştır.

1924’te okulun Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına devredilmesiyle okul müdürlüğüne Dr. Orhan Kip getirilmiştir. Dr. Kip 1924-1938 yılları arasında İzmir İşitme Engelliler Okulu Müdürlüğünde çalıştığı süre içinde Türkiye’de ilk defa oral (konuşma) metodunu tatbik etmiştir. “Kör, Sağır ve Dilsizlerin Talim ve Terbiyesi” adı altında bu alanda ilk eser 1923 tarihinde Dr. Orhan Kip tarafından yayınlanmıştır.

İstanbul İşitme Engelliler Okulu kapandıktan sonra, İstanbul’da işitme engellilerin eğitimi konusunda ikinci faaliyet 1944 yılında yapılmıştır. Süleyman Gök, bir cemiyet kurarak Aksaray’da ahşap bir bina içinde işitme engelliler okulunu tekrar açmıştır.⁴⁶

Cumhuriyet döneminde 1950’li yıllarda özel eğitim açısından önemli gelişmeler olduğu gözlenmektedir. 1951 yılında çıkarılan bir yasa ile daha önce Sağlık Bakanlığı’na bağlı olan özel eğitim hizmetleri, Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilmiştir. Bu hareketin dönüm noktası sayılabilecek özelliği, artık konunun salt bir sağlık konusu olmadığını farkına varılması ve eğitim boyutunun ağırlık taşımaya başlamasıdır.⁴⁷

⁴⁵ Yahya AKYÜZ, *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul 1999, s.241

⁴⁶ OKUTURLAR, *a.g.e.*, s.32-33

⁴⁷ SUBAŞIOĞLU, *a.g.e.*, s.100-101

1950-55 arasında özel eğitimde hızlı gelişmeler görülmüş, buna özellikle ABD'li eğitimciler de katkıda bulunmuştur.

1950'de Ankara Görme Engelliler Okulu ve Yetiştirme Yurdu kurulmuştur.

1952-1953 ders yılı başında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde özel eğitim kurumlarına öğretim ve yönetim görevlisi yetiştirmek için Özel Eğitim Bölümü açılmış, iki dönem mezun veren bu bölümden 60 kadar eleman yetiştirilmiştir.

1953'te Ankara İşitme Engelliler Okulu ve Yetiştirme Yurdu kurulmuştur.

1955'te Ankara'da zihinsel engelli ilkokul öğrencileri için ilk özel sınıf açılmıştır.⁴⁸

1956 yılında çıkarılan 6660 sayılı yasa ile güzel sanatlar alanında yetenekli çocukların devlet tarafından yetiştirilmeleri ve gerekli önlemlerin alınması hükme bağlanmıştır.

Korunmaya Muhtaç Çocuklar için 15.5.1957 yılında 6772 sayılı bir yasa çıkarılarak, bu yasanın 22. maddesi ile korunmaya muhtaç çocuklardan özel eğitime gereksinimi olanlar için M.E.B.'nce gerekli önlemlerin alınması güvence altına alınmıştır.⁴⁹

1961 Anayasası'nda engellilerin üretken hale getirilmesi ve özel eğitime ilişkin maddeler açıkça yer alırken, İlköğretim Yasası'na özel eğitimle ilgili hükümler konulmuş ve yasaya dayanılarak ilk defa Özel Eğitim Yönetmeliği çıkarılmıştır. Yine 1965 yılında Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fakültesi bünyesinde "Özel Eğitim Bölümü" kurularak alanın gereksinimi olan özel eğitim elemanları üniversite düzeyinde yetiştirilmeye başlanmıştır.⁵⁰

1974'te Ankara Ortopedik Özürlüler Temel Eğitim Okulu ve Yetiştirme Yurdu açılmıştır.⁵¹

⁴⁸ AKYÜZ, *a.g.e.*, s.328

⁴⁹ SUBAŞIOĞLU, *a.g.e.*, s.101

⁵⁰ *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler...*s.177

⁵¹ AKYÜZ, *a.g.e.*, s.328

1976 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 8. maddesi ile de özel eğitimin genel eğitim sistemi içerisinde yer alması hükme bağlanmıştır.

M.E.B.'nce 6.8.1980 tarihinde 2429 sayılı onayla Özel Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuş, 27.2.1982 tarihinde Daire Başkanlığına, 13.12.1983 tarih ve 179 sayılı K.H.K. ile Özel Eğitim ve Rehberlik Daire Başkanlığına dönüştürülmüştür.⁵²

1982'de kabul edilen Anayasa, uluslar arası hukukta yapılan düzenlemeler doğrultusunda Türk Hukuk sisteminde özürllülere ilişkin kurallar yer almıştır. 1982 Anayasası'nın 2. maddesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal bir hukuk devleti olduğunu belirttikten sonra, herkesin, yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkına sahip olduğu hükmüne yer vermiştir. Anayasanın 42. maddesinde "Anayasamız, durumları sebebiyle özel eğitime muhtaç çocukları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır." denilmektedir.

1983 tarihinde 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu ile okul çağındaki çocukların eğitim ve öğretimleri M.E.B.'nin ilgili kurumlarına ait okullarda gerçekleştirilmesi hükme bağlanmıştır. Bu kanun, özel gereksinimli çocuklar kapsamındaki korunmaya muhtaç çocukları, bunun yanı sıra bedensel, zihinsel, duygusal problemleri olan korunmaya muhtaç çocukları da koruma altına almaktadır.

1986 yılında kabul edilen 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunun özel eğitim ile ilgili 39.maddesi "Bakanlık özürllü bireylere iş hayatında geçerliliği olan görevlere hazırlayıcı özel meslek kursları düzenler. Kursların düzenlenmesinde ve uygulanmasında bu bireylerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınır" denilmektedir.

⁵² *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürllüler...* s.177,398

1987 yılında 3360 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu çıkarılmıştır. Özel eğitimi de bünyesine alan bu kanunda ilköğretimin sağlanması için genel ve gerektiğinde gezici ilköğretim okulları ve buna yönelik personel istihdamının oluşturulması esas alınmıştır.⁵³

13-15 Mayıs 1991 tarihleri arasında 1. Özel Eğitim Konseyi toplanmıştır. Bu konseyde değişik engel grupları komisyonları kurulup her komisyon kendi alanı ile ilgili kararlar almıştır.

Ocak 1992’de, öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumu mezunu özürllülerin öğretmen atanabilme imkanı getirilmiştir.⁵⁴

30 Nisan 1992 tarih ve 3797 sayılı kanunla Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuş ve bu birim, özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yönetilmesi ve yaygınlaştırılmasından sorumlu tutulmuştur.

1993 yılı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından “özel eğitim yılı” ilan edilmiştir.

6 Haziran 1997 tarih ve mükerrer 23011 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Özürllülere İlişkin Eğitim Esasları belirtilmiştir.⁵⁵

1997’de özürllülere yönelik hizmetlerin düzenli, verimli ve etkili bir şekilde sürdürülebilmesi için Başbakanlık Özürllüler İdaresi kurulmuştur.

29 Kasım-2Aralık 1999 tarihleri arasında, özürllülerin mevcut sorunları ve buna ilişkin çözüm önerilerini tartışmak üzere 1.Özürllüler Şurası toplanmıştır.

⁵³ ŞAHİN, *a.g.m.*, s.110

⁵⁴ AKYÜZ, *a.g.e.*, s.328

⁵⁵ *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürllüler...* s.91,401-402

18.1.2000 tarihinde 23937 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği çıkarılmıştır.⁵⁶

⁵⁶ *Özürlüler İçin Ülke Raporu 1995-2000*, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını, Ankara 2001, s.108

I.BÖLÜM: ÖZEL EĞİTİMİ GEREKLİ VE VERİMLİ KILAN UNSURLAR

1.1.Özel Eğitimin Gerekliliği

Toplumumuzda çoğunluktan farklı olmak hiçte kolay olan bir şey değildir. Bu sadece bizim toplum için değil tüm toplumlar için de aynıdır. Farklılığı olan birey, kendini toplumun bir parçası olarak algılayamaz, kendini büyük çoğunluğun olduğu yere ait değilmiş gibi hisseder. Farklı olmak her zaman kötü değildir. Bir özürlü olarak bizi ilginç kılan bu özelliğimiz olmakla birlikte, toplumun beklentilerine uyum sağlamamızı da bu farklılığımız zorlaştırabilir. Ya da kendisini olağan kanallarla ifade edemeyebilir veya bilgiye erişimde çok yavaş ya da çok hızlı olduğu için eğitim ortamlarında özel uyarlamalar yapılması gerekebilir. Bu nedenle farklı olup, gereksinimleri alışılmış yolların dışında karşılanması gereken, bu olağan dışı gereksinimleri olan çocukların kimler olduğu, gereksinimlerinin nasıl karşılanacağı ve tanımlamalarının nasıl yapılması gerektiği dikkatli biçimde ele alınması gereken hususlardır. Çünkü, konu çocukla ilgilidir. Her çocuk özeldir, hiçbir çocuk bir diğerine benzemez, kendine özgüdür, güçlü, zayıf yanları, yeterlilik ve yetersizlikleri ile her çocuk bir bireydir.

Tüm çocuklar bedensel özellikleri ve öğrenme yetenekleri yönlerinden birbirinden farklılıklar gösterir. (Örneğin, bazıları daha kısa,bazıları daha uzundur, bazıları daha kolay ve hızlı, bazıları daha geç ve güç öğrenir.) Ancak çocuklar arasındaki farklılıklar daha öncede belirtildiği gibi çoğu kez fazla büyük değildir. Dolayısıyla normal koşullarda genel eğitim hizmetlerinden yararlanmada ciddi problemlerle karşılaşmazlar.

Bununla birlikte yukarıda da değinildiği gibi, özel gereksinimli çocuklar olarak adlandırılan çocukların, kimisinin bedensel özellikleri ya da öğrenme yetenekleri, bu çocukların eğitiminde genel eğitimden farklı olarak, bireyselleştirilmiş eğitim programlarını uygulamayı gerektirir. Çünkü çocuk özel bir eğitimi gerektirecek ölçüde standartlardan farklılık göstermektedir. Standartlardan farklılık altta ya da üstte olabilir.

Bu yönüyle özel gereksinimi olan çocuklar terimi, öğrenme ya da davranış problemleri gösteren çocukları, bedensel özelliği ya da duyuşal yetersizliğı olan çocukları olduğı kadar zihinsel olarak üstün ya da özel yetenekli çocukları da içerisine olan kapsamlı bir terimdir.⁵⁷

Buna göre özel eğitime muhtaç çocukları şu şekilde gruplandırabiliriz:

- Görme Engelli
- İşitme Engelli
- Zihinsel Engelli
- Fiziksel (Ortopedik) Engelli
- Konuşma ve Dil Bozukluğu Olanlar
- Öğrenme Güçlüğü Olanlar
- Süreğen Hastalığı Olanlar
- Uyum Güçlüğü (Duygusal ve Davranış Bozukluğu) Olanlar⁵⁸
- Üstün Zekalı ve Özel yetenekli Olanlar

Eğitimcilere göre yukarıdaki gruplara giren çocuklar için yaşitlarına kıyasla, özel ilgi ve eğitim metotlarına ihtiyaçları vardır. Bu çocuklara normallere uygulanan eğitim ve öğretim metotlarıyla her zaman ulaşmak mümkün değildir. Zira işitme engelli bir çocuğa konuşarak, işitme yoluyla ulaşmaya çalışmak hiçbir netice vermez. Bunun gibi yukarıda değinilen gruplara giren çocukların durumlarına göre, eğitim ve öğretim metotları ihtiyaç vardır. Bu özel durumlara göre, özel metot ve teknikler kullanılarak çocukları yetiştirmeye özel eğitim denir.

İşitme engelli, görme engelli, zihinsel engelli veya diğeri gelişimi engelleyen fiziki özürü olan çocukların özel eğitime ihtiyacı olduğı gibi, normal üstü zeka veya özel yeteneğesi sahip olan çocuklar için de özel eğitime ihtiyaç vardır. Gayet tabiidir ki müzik, resim ve diğeri güzel sanatlarda normalin çok üstünde bariz özel yeteneğı olan çocukların

⁵⁷ ATAMAN, *a.g.m.*, s.13

⁵⁸ *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler...* s.423-426

da özel durumları yönünden, özel eğitime tabi tutulmaları gerekir. Bu türlü çocukların normal okul ve gruplarda diğer çocuklarla birlikte eğitilmeleri halinde özel yeteneklerinin gelişip, sivrilmesini beklemek zordur. Özel yetenekli çocukların kaderlerine bırakılması, çoğu zaman o alanda bir dahinin veya yeteneğin heder olması demektir.

Bazı kimseler belki de özel yetenekli çocukların yetiştirilme meselesini, onların ailesine verilmiş bir görev olarak görürler. Hâlbuki bir toplumda yetişmiş müstesna kimseler, mucitler, müzisyenler, ressamlar ve diğer fikir ve sanat adamları hiçbir zaman aile ve şahısların malı değildir. Bu kimseler ilk önce toplumun, hatta daha ileri bütün dünyanın malıdır.

Yeni bir ilaç keşfeden bir mucidi düşünelim. Bu bilim adamının icat ettiği ilaçtan edindiği maddi ve manevi kazancın çok daha fazlasını, insanlık kazanmış değil midir? Bunun gibi, üstün kabiliyetli müstesna kimselerin hayatını incelersek, bu kimselerin kendileri için yaptıkları, toplum ve insanlık için yaptıklarının yanında hiç denecek kadar azdır. O halde toplum için çalışacak yüzde iki oranındaki üstün zekalı ve özel yetenekli çocukları, özel bir eğitimle yetiştirmek toplumun kendi yararınadır ve asıl görevlerindendir. Bir toplumu yükselten o toplumun fertleridir. Yükselme ve ilerleme hareketlerinin dinamizmini veren o toplumdaki üstün zekalı ve özel yetenekli kimselerdir.

Özel eğitim, genel eğitim hizmetlerine göre daha pahalı ve zaman alıcı olmasından dolayı, lüks olarak görülmüş ve gerekliliği geçmiş yıllarda çokça tartışılmıştır. Toplamların, eğitim, kültür ve bilinç düzeylerinin artması ile özel eğitimin gerekliliği ve zorunluluğu anlaşılrsa da bu konuda hâlâ sınırlıda olsa spekülasyonlar yapılmaktadır.

Gerçekten de özel eğitime muhtaç çocukların eğitimleri durumlarından dolayı, normal çocukların eğitimlerine kıyasla birkaç kat daha pahalı ve zaman alıcıdır.

Bazı kesimlerce, öğretmensiz ve okulsuz köylerin bulunuşu, öğretmen ve okul sıkıntısı çekilen toplumumuzda özel eğitim teşebbüslerine karşı bazı tepkilere sebep

olmaktadır. Bu tepkilerden en sık karşılaşılanı “Bu kadar köy öğretmensiz ve okulsuz dururken, bir avuç engelliye bu kadar fazla yatırım yapmak fantazidir ” şeklinde veya buna benzer olanlardır.⁵⁹

İlk bakışta bu yargı doğru gibi gelebilir. Fakat uzun süreli bir hesaplama yapıldığı takdirde, özürlü çocukları eğitmemenin, eğitmekten daha da pahalıya mal olacağı kolayca kestirilebilir. Eğitilmediği takdirde böyle bir kişinin ömür boyu, ya ailesinin kazanan bireylerince ya da devlet sosyal hizmetlerince bakılıp beslenmesi gerekecektir.

Özürlü kişiyi üretici, kendine yeter bir yurttaş durumuna getirmek için yapılacak yatırım daima, ömür boyu ona bakıp beslemekten ucuza mâl olur.⁶⁰

Bunun yanında bir avuç olduğu iddia edilen, özel eğitime muhtaç çocukların sayısı toplumumuzda küçümsenmeyecek kadar fazladır.

Özel eğitimin kaçınılmaz oluşunda, sayı kadar önemli olan bir diğer faktör daha vardır. Örneğin; yeni doğmuş, çevrelerinde eğitim imkanı sağlanamamış normal, zihinsel engelli, görme engelli ve işitme engelli dört çocuk düşünelim. Bu çocukların hepsi de dış çıkarma, yürüme, konuşma gibi çeşitli yönlerde gelişirler. Üç yaşına kadar olan gelişim devirlerinde, ilk defa işitme engelli çocuk dil gelişiminde takılacak, konuşmanın temeli olan çağlama devrine geçemeyecektir. Böylece işitme engelli çocuğa özel metotlarla müdahale edilmedikçe hiçbir zaman sesini konuşma dili olarak kullanamayacaktır. İkinci olarak zihinsel engelli çocukta aksamalar görülecektir. Zihinsel engelli çocuk, işitme engelli çocukta olduğu gibi yalnız bir gelişim safhasında takılmayacaktır. Bütün gelişim safhalarında zihinsel engelli çocukla, diğerleri arasındaki fark gittikçe açılacak, konuşma yürüme ve ihtiyaçlarını gidermede de hep geri kalacaktır. Bu gecikme, özel müdahaleler yapılmadıkça hayatı boyunca çocuğun aleyhine gelişecektir. Görme engelli çocuk ise hareket gelişimi ve çevresine uyumu yönünden daima çekimser kalacak ve mevcut

⁵⁹ OKUTURLAR, *a.g.e.*, s.10-11

⁶⁰ ENÇ ve diğerleri, *a.g.e.*, s.9-10

potansiyeli gelişemeyecektir. Normal çocuk ise, gelişiminin normal seyri içinde, altı yaşına geldiği zaman okuma yazmaya hazır olacaktır. Çevresinde normallere göre eğitim olanakları bulunmadığı hallerde dahi bu çocuk, çevresinin etkisi ile gerekli gelişim evrelerini geçirip, toplum içinde hayatını devam ettirecek bir uyum yapabilecektir. Hatta normal çocuk, belki eğitim ve öğretime tabi tutulmadan okuma yazma da öğrenip bir iş sahibi olarak kendini idare eder duruma gelebilecektir.

Bir işitme engelli çocuk, özel eğitime tabi tutulmadıkça, bütün hayatı boyunca, insanlarla konuşup anlaşmadan mahrum kalacaktır. Bir görme engelli çocuk, özel olarak eğitilmedikçe çevresindekilerin acıma duygularından doğacak yardıma muhtaç demektir. Zihinsel engelli çocuğu ise daha başka tehlike ve zorluklar beklemektedir. Hâlbuki normal bir çocuk yukarıda değinilen tehlikelerle karşı karşıya değildir. Normal çocuk, toplumdan her zaman etkilenip, topluma normal bir uyum yapabilir. Bunları söylerken hiçbir zaman, normal çocukların eğitimi ikinci planda değerlendirmiş değiliz. Normal çocukların eğitimi çoğunluğun eğitimidir. Mutlaka birinci planda olması şart ve kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bütün bunlara değinmedeki gaye; normal çocukların eğitimi tamamlamadıkça, özel eğitime zaman ve para ayrılmasını doğru bulmayanlara gerçeği göstermektir. Toplumda her faaliyet devam eder, gelişimin sonu yoktur. Bu sebeple toplumda eğitim sistemini bir bütün olarak kabul etmek lâzımdır. Bu bütün unsurların ihmal edilmemesi en doğru yoldur. Özel eğitimin ele alınması bu bütünün bir parçası olması yönünden de zorunludur.⁶¹

Sonuç olarak özel eğitim gereklidir. Çünkü;

- Ferdi farkların özel eğitimi gerektirmesi,
- Özel eğitime muhtaç çocukların toplumdaki oranının azımsanmayacak kadar çok olması,
- Eğitimin her insanın temel hakkı, her demokratik hukuk devletinin de temel görevi olması,

⁶¹ OKUTURLAR, *a.g.e.*, s.12-13

- Özel gereksinimli çocukların, kişisel, bedensel, zihinsel, psikolojik ve duygusal özelliklerinin gelişiminin, imkanlar ölçüsünde en üst düzeyde gerçekleştirilebilmesi,
- Özel gereksinimli çocukların, ilgi, istidat ve yeteneklerinin geliştirilip, istenilen, bilgi, beceri, alışkanlık ve davranışların kazandırılması,
- Özürlülerin, potansiyelleri ölçüsünde bir meslek sahibi olması,
- Özürlü bireylerin, yetersizliğinin engele dönüşmemesi,
- Özel gereksinimli çocukların ihtiyaçlarının karşılanarak, başta ailelerine olmak üzere topluma bir yük ve problem olmaktan çıkarılması,
- Engellilerin, kendilerine, ailelerine ve topluma yararlı hale getirilmesi,
- Özürlülerin toplumsal yaşama bağımsız olarak katılma becerilerinin kazandırılması,
- Üstün zekalıların ve özel yeteneklilerin topluma, medeniyete ve insanlığın ortak mirasına katkıda bulunacak şekilde yetiştirilmesi,
- Engellilerin tüketici değil, üretken ve sorumluluk sahibi insanlar olarak, topluma kazandırılmalarının sağlanması,
- Bilim ve teknolojinin imkan ve kolaylığından, özürlülerin de diğer insanlar gibi yararlanmalarının sağlanması,
- Özürlü bireylerin, diğer insanların acıma duygularından ve dışlama tepkilerinden kurtarılması gibi nedenlerden dolayı ve bu gibi amaçların gerçekleştirilebilmesi için özel eğitim gerekli, hatta zorunludur.

1.2.Özel Eğitimde Etkililik ve Verimlilik

Özel eğitimde öğretmenlerin en önemli amacı öğrencilerinin var olan potansiyellerini kullanarak yaşama donanımlı bir biçimde hazır olmalarını sağlamaktır. Bu amacı karşılayabilmek için ise, öğretmenlerin etkili öğretim sunması gerekmektedir. Etkili öğretim uygulamalarında öğretmen; öğretimin planlanmasını, öğretimin yönetimini, öğretimin sunulmasını ve değerlendirilmesini planlar ve bu plana göre öğretimi sunar. Etkili öğretim için gerekli olan bu öğelerin yanında öğretmenin etkili öğretmen özelliklerine de sahip olması gerekmektedir. Etkili öğretimin öğeleri ile etkili öğretmen

özellikleri birbirinden bağımsız durumlar değildir. Her ikisinin de örtüştüğü çok nokta vardır. Örneğin, değerlendirme hem etkili öğretimin öğeleri arasında yer almakta; hem de etkili öğretmen özelliklerinden bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim ortamlarında öğrencilere etkili ve nitelikli öğretim sunmak üzere 1950’li yıllardan itibaren pek çok araştırma ve sınıf içi uygulama gerçekleştirildiği görülmektedir. Önceleri etkili öğretim konusunda yürütülen çalışmalarda öğretmenlerin fiziksel görünüşleri ve kişilik özelliklerinin etkili öğretim sunma ile ilgili ilişkisi incelenmiştir. Ardından, etkili öğretim üzerinde öğretim programlarının etkileri konulu çalışmalar yaygınlık kazanmıştır. Günümüzde ise, sıklıkla araştırmacıların öğretmen davranışları öğrenci başarısı arasındaki ilişkiyi inceledikleri görülmektedir. Öğretmen davranışları, öğretmenin öğretim sırasında sunduğu davranış olarak tanımlanmaktadır.

Etkili öğretim çalışmalarında yeni öğretim yöntemleri geliştirilmekte, halihazırda kullanılan öğretim yöntemlerini daha etkili ve verimli kılmak üzere uyarlamalar yapılmakta, öğretmenin sınıf içi ve dışında gerçekleştirebileceği düzenlemeler ve etkili öğretimin öğeleri incelenmektedir.

Etkililik kavramını açıklayabilmek üzere çeşitli tanımlar yapıldığı görülmektedir. Etkililik, istenen etkiyi yaratan güç biçiminde tanımlanmaktadır. Bir başka tanıma göre ise etkililik, öğretilmesi amaçlanan davranış, bilgi ve becerilerin öğretilmesidir. Her iki tanımda da ortak nokta, öğretim sırasında amaçların belirlenmesi ve bu amaçları karşılamak üzere kullanılan yöntem ve uygulamaların işe yaramasıdır. Okulöncesi sınıflarda öğretmenlik yapan bir öğretmenin rol oynama tekniğini kullanarak öğrencilerine “teşekkür etme”, “isteklerini belirtme” gibi davranışları öğrettiğini varsayalım. Bu amaçla öğretmenin kullanmış olduğu rol oynama tekniğinin, toplumsal becerileri öğretmede etkili olduğu söylenir. Etkililiği kanıtlanmış olan tekniklerin kullanımı her zaman olumlu sonuçlar doğurmayabilir. Diğer bir deyişle, etkili olan bir uygulamanın her zaman etkili olması söz konusu olmayabilir. Bir durumda etkili olan yöntem bir başka durumda etkili

olmayabilir. Bir uygulamanın etkili olma olasılığını artırmak üzere, o uygulamayı yapan öğretmenin de etkili öğretmen özellikleri veya davranışları sergilemesi gerekmektedir.⁶²

Verimlilik, bir öğretim yöntemiyle öğretimin etkili biçimde sonuçlanmasının yanı sıra, bir yöntemin diğerine göre daha iyi olması olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanıma göre verimlilik, öğretimin daha iyi öğrenme ile sonuçlanmasıdır. Verimlilikte “daha iyi”nin ne anlama geldiği beş grupta toplanarak kavramsallaştırılmıştır.

- 1.Verimlilik hızlı öğrenmedir.
- 2.Verimlilik öğrenilenlerin daha yüksek düzeyde genellenmesidir.
- 3.Verimlilik daha kapsamlı bir öğrenmedir.
- 4.Verimlilik öğretilenler ile öğretilmeyenler arasında ilişki kurabilmektir.
- 5.Verimlilik gelecekteki öğrenmeleri olumlu yönde etkilemektir.

Verimliliğe ilişkin olarak öğretim sırasında dikkat edilecek noktalar şunlardır: İki öğretim yöntemi etkili öğretim yöntemi olabilir. Ancak bir öğretim yöntemi diğerinden a)daha az sayıda öğretim oturumu gerektirmesi, b)daha az düzeyde öğretmen hazırlığı gerektirmesi, c)daha kısa sürede öğretimin tamamlanması, d)daha az sayıda yanlış tepki sergilenmesi açılarından verimli olabilir. Dolayısıyla öğretim sırasında bu ölçütlere dikkat ederek daha verimli olan öğretim yöntemi ile öğretim gerçekleştirilebilir.

Etkililik ve verimlilik, uygun öğretim yöntemleri seçilirken en çok dikkat edilmesi gereken iki değişkendir. Etkililik, öğrencinin öğretim sonunda ölçütü karşılar biçimde performans sergilemesidir. Dolayısıyla, öğretim yapmak üzere bir yönteme karar verirken öncelikli olarak en etkili yöntem seçilmelidir.⁶³

Öğretimde etkililik ise, öğretimde hedeflenen davranış, bilgi ve becerilerin öğretilebilmesidir.

⁶² Elif TEKİN, “Etkili Öğretim”, *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, ed. Ayşegül Ataman, Ankara 2003, s.85-86

⁶³ Elif TEKİN, Gönül KIRCAALI İFTAR, *Özel Eğitimde Yanlırsız Öğretim Yöntemleri*, Ankara 2000, s.58-61

1.2.1.Etkili Öğretimin Özellikleri

Etkili öğretimin özellikleri, öğretimin planlanması, öğretim yönetimi, öğretimin sunulması ve öğretimin değerlendirilmesi aşamalarından oluşmaktadır.

Öğretimin planlanması, öğretmenin ne öğreteceğine, nasıl öğreteceğine, öğrenciye ilişkin gerçekçi beklentilerin belirlenmesidir.

Etkili öğretimin özelliklerinden olan öğretim yönetiminde öğretim hazırlığı, zaman kullanımı ve olumlu sınıf ortamı yaratmak üç ilke yer almaktadır.

Etkili öğretimin özelliklerinden olan öğretimin sunulması özelliği üç aşamalı bir süreçtir. Bu süreçte öğretmen, öğretim içeriğini sunar, öğretimi kaydeder ve gerektiğinde uyarılama yapar.

Öğretimin değerlendirilmesi etkili öğretimin en önemli özelliklerinden bir tanesidir. Öğretmen öğrenci performansını esas almak koşuluyla değerlendirme yaparak, öğretimde kullandığı araç-gereç ve yöntemlerin etkili olup olmadığına karar verir. İki tür değerlendirme söz konusudur. Birincisinde, öğretmen öğretim sırasında veri toplar ve öğretimsel kararlar alır. İkinci tür değerlendirme ise öğretim sonunda öğretimsel amaçların karşılanıp karşılanmadığını belirlemek üzere öğretmenin bir test uygulamasıdır.

Öğretimin değerlendirilmesi öğrencinin anlama düzeyinin kaydedilmesi, öğretim süresi ile ilgili olma süresinin kaydedilmesi, öğrencinin gösterdiği ilerlemenin kaydedilmesi, öğrencilerin performansları hakkında bilgilendirilmesi ve kaydedilen verilerin öğretimsel kararlar alma sürecinde kullanılma ilkelerinden oluşmaktadır.

1.2.2.Etkili Öğretmen Özellikleri

Öğretme sürecinin ne kadar zor bir iş olduğu bilinen bir gerçektir. Farklı sosyal ve psikolojik karaktere sahip öğrencilere konunun detaylı bir şekilde öğretilmesi çok zordur. Öğretmen; ders işleme, konuyu aktarabilme, bilgi ve beceri geliştirme kapasitesine, iletişim yeteneğine sahip olmalıdır. Buna karşılık özürlü öğrencilerle çalışan öğretmen ve yöneticilerin sahip olması gereken özellikler farklılaşabilmektedir. Özürlü öğrenci, fiziksel, zihinsel özrü yüzünden özel bir bilgi, ilgi ve iletişime ihtiyaç duyar. Üniversitelerin Özel Eğitim Bölümlerinden mezun olmayıp, normal öğrencilerle öğretim yapabilecek düzeyde eğitim alan öğretmenlerin ve yöneticilerin çalışma koşulları daha zorlayıcıdır.⁶⁴

Etkili öğretmen özellikleri şunlardır;

1.Öğretim Zamanının Yönetimi:

- Ders başladığında öğretmen öğretim için hazır olmalıdır.
- Öğretmen öğretim için ayırdığı zamanın tümünü öğretimde kullanmalıdır.
- Öğretmen öğrencilerin öğretimle ilgili olmalarını sağlamalıdır.

2.Öğrenci Davranışlarının Yönetimi:

- Öğretmen sınıf davranışları ve kurallarına ilişkin öğretim yapmalıdır.
- Öğretmen öğrenci davranışlarını sürekli gözlemeli ve uygun olmayan davranışlar için davranış kontrolü ilkelerini kullanmalıdır.

3.Öğretimin Sunulması:

- Öğretmen öğrencinin performans düzeyini dikkate alarak konuyla ilgili öğretim sunmalıdır.
- Öğretmen ders içeriğini ve gerekli becerileri dikkatlice gözden geçirmelidir.
- Öğretmen ders içeriğini ve gerekli becerileri öğrencilere dikkatlice sunmalıdır.
- Öğretmen, öğretim sırasındaki geçişleri hızlı ve etkili biçimde sağlamalıdır.

⁶⁴ Nilüfer TIRYAKIOĞLU ÖZABACI, “Özürlü Çocuklar İle Çalışan Yönetici ve Öğretmenlerin Motivasyonlarının karşılaştırılması”, *Marmara Üniv. Eğitim Fakültesi 11. Ulusal Eğitim Sempozyumu*, İstanbul 1986, s.58

- Öğretmen, öğretim sırasında öğretim hızını uygun tutmalıdır.

4.Öğretimin Kaydedilmesi:

- Öğretmen öğrencinin işlevde bulunma ve öğrenme düzeyini belirleyebilmek üzere formal* ve formal olmayan yollarla kayıt tutarak değerlendirme yapmalıdır.
- Öğretmen öğrencilere makul sorumluluklar vermeli ve bu sorumlulukların yerine getirilip getirilmediğini takip etmelidir.

5.Öğretimde Geribildirim (Fidbek) Sunulması:

- Öğretmen, öğrenci performansına ilişkin tutarlı biçimde geribildirim sunmalıdır.
- Öğretmen, öğrenci tepkilerine uygun geribildirim sunmalıdır.

Özel gereksinimli öğrencilerle çalışırken öğretmenin etkili öğretmen özelliklerine sahip olması, etkili öğretim sunabilmesi için gereklidir; ancak, yeterli değildir. Öğretmenlerin etkili öğretmen özelliklerine sahip olmalarının yanı sıra öğretime ilişkin bilgi ve beceri sahibi de olmaları gerekmektedir. Özel gereksinimli öğrencilerle çalışırken öğretmenin sıralanan alanlarda bilgi sahibi olması ve bu alanlara ilişkin öğretim becerilerine sahip olması gerekmektedir.

Öğretmen, çocuk gelişimi konusunda bilgi ve beceri sahibi olmalıdır. Öğretmen, çocuk gelişimi kurumlarında belirtilen gelişim evreleri vb. konularına sahip olursa, öğrencilerin performansına ve gereksinimlerine ilişkin görüş kazanabilir.

Öğretmen , program içeriğine ilişkin bilgi sahibi olmalıdır. Öğretmen uygulayacağı program içeriğine ilişkin bilgi sahibi olursa, özel gereksinimli öğrencileri için bireyselleştirilmiş amaçlar geliştirebilir ve öğretimi bireyselleştirebilir; böylece öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine uygun öğretim sunabilir.

* Formal, içerikten çok yapıyla veya şekille ilgilidir. Örneğin; formal mantık bir organdaki eylemlerin içeriğiyle değil doğruluk değeri, yapılarıyla ilgilenir.

Öğretmen, özel gereksinime sahip olma, özürllülük durumlarına ilişkin bilgi sahibi olmalıdır. Öğretmen, özel gereksinime sahip olma, özürllülük durumlarına ilişkin bilgi sahibi olursa, özel gereksinimli öğrenci ile karşılaştığında ne tür çevresel düzenleme yapacağına, öğretimde ne tür uyarlamalar gerçekleştireceğine, gerektiğinde ne tür alternatif iletişim yolları kullanacağına karar verebilir. Dolayısıyla, öğretmen özürllülük durumlarına ilişkin bilgi sahibi olarak öğrencisi için yukarıda sıralanan konularda bireyselleştirme yapabilir.

Öğretmen, öğrenme ve davranış değiştirme ilkelerine ilişkin bilgi sahibi olmalıdır. Öğretmenin bu konularda bilgi sahibi olması daha nitelikli ve keyifli bir öğretim sunması açısından son derece önemlidir. Ayrıca, öğrencilerin de öğretimden hoşnut kalmaları, öğretmenleri ile olumlu iletişim kurmaları açısından önemlidir.⁶⁵

1.3.Özel Eğitimin Temel İlkeleri

Özel eğitim, genel eğitimi tamamlayan önemli bir unsurdur. Özel eğitimde başarılı olunabilmesi, amaçların gerçekleştirilebilmesi için bazı ilkelerin bilinmesi, dikkate alınması ve titizlikle uygulanması gerekir.

Milli eğitimi düzenleyen genel esaslar doğrultusunda özel eğitim ile ilgili temel ilkeler şunlardır.⁶⁶

- a) Özel eğitim, genel eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır.
- b) Özel eğitim gerektiren çocuk, özel durumuna bakılmaksızın özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılır.
- c) Özel eğitim gerektiren tüm bireyler, ilgi, istek, yeterlilik ve yetenekleri doğrultusunda ve ölçüsünde özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılır.

⁶⁵TEKİN, a.g.e.,s.94-95

⁶⁶ *Özel Eğitim Rehberi*, M.E.B. Yayını, Ankara 1997, s.8 ; Saliha G.GÜNDOĞAN-Aylin AK-Emine İSKENDEROV-Zehra Pınar ÇELİKEZER, “Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü”, *XII.Ulusal Özel Eğitim Kongresi*, Ankara, 2002, s.379 ;*Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürllüler...* s.92, 423

d) Özel eğitime erken başlamak esastır.

e) Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gerektiren bireyleri sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğu kadar ayırmadan planlanır ve yürütülür.

f) Özel eğitim gerektiren bireylerin, eğitsel performansları dikkate alınarak, amaç, muhteva ve öğretim süreçlerinde uyarlamalar yapılarak diğer bireylerle birlikte eğitilmelerine öncelik verilir.

g) Özel eğitim gerektiren bireylerin her tür ve kademedeki eğitimlerinin kesintisiz sürdürülebilmesi için her türlü rehabilitasyonlarını sağlayacak kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılır.

h) Özel eğitim gerektiren bireyler için bireyselleştirilmiş eğitim planı geliştirilmesi ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanması esastır.

İ) Özel eğitim politikalarının geliştirilmesinde, özel eğitim gerektiren bireylerin örgütlerinin görüşlerine önem verilir.

j) Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gerektiren bireylerin toplumla etkileşim ve karşılıklı uyum sağlama sürecini kapsayacak şekilde planlanır.

k) Özel eğitim gerektiren çocukların okulöncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, mesleki eğitim ve yaygın eğitim hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığı'na planlanır, ilgili kuruluşlarca yürütülür.

l) Ailelerin, özel eğitim sürecinin her boyutunda aktif katılımlarının sağlanması esastır.

m) Çocuğun eğitim biçimi ve ortamı için ana baba ve eğitimciler birlikte karar vermelidir. Ana-babalar okulda çocuğa sunulan eğitimin bir parçası olmalıdır.

n) Yetersizliği olan çocukların hepsi kendi sosyokültürel özelliklerine uyan tanılama süreç ve yöntemleri uygulanarak eğitsel yerleştirmeye tabi tutulmalı ve her üç senede bir çocuk tekrar değerlendirmeye alınmalıdır.

1.4.Özel Eğitimde Ailenin Yeri ve Önemi

1.4.1.Özürlü Bireylere Karşı Ailelerinin Tutumları

Aile ilişkileri bireylerin etkileşimleri ile ortaya çıkan dinamik bir yapıdır. Yeni doğan bir çocuk aileye mutluluk kadar maddi ve manevi bir yük de getirmektedir. Çocuğun yeni doğduğunda veya yetişirken çözülmesi gereken ciddi bir sorunu ve ayrıcalığı varsa aileye gelen yük daha da artacaktır. Eğer çözüm bulunamaz ve çaresizlik yaşanır ailedeki bireyler durumdan olumsuz şekilde etkilenebileceklerdir.

Ailelerin mevcut duruma uyum sağlama ve sorunlarıyla başa çıkabilmelerinde hem uzman yardımı ve desteğinin hem de yakın çevreden gelen gönüllü desteğin aileyi rahatlatıcı bir unsur olduğu belirtilmektedir. Ancak ülkemizde ekonomik sorunlar ve ailelere söz konusu desteği götürecek kurumların sınırlı sayıda oluşu özellikle okul öncesi dönemde eğitim olanaklarından yararlanmayı engellemektedir. Diğer ülkelerde 0-6 yaş grubu için düzenlenmiş aile ve çocuk eğitim programları yaygın olarak ve başarı ile yürütülmekte ve bu programlar aileye hem çocuğun eğitimi hem de psiko sosyal açıdan destek getirmektedir.

Özel ihtiyaçları olan çocukların ilişkileri genellikle anneleri ile yoğunluk kazanmaktadır. Geleneksel anne rolü içinde “her yükü ben çekerim, kimseye yük olmasın” düşüncesi annenin çocuğunun bütün sorumluluğunu üstlenmesinde neden olabilmektedir. Özellikle çalışmayan anneler eşlerine çocuklarının yükünü hissettirmeme eğiliminde olabilirler. Böylece sorunlar, görevler yeterince paylaşılmamaktadır. Ayrıca anne, eşi ve yakın çevrenin yeterli desteği vermemesi nedeniyle çocuğun bakımı ve eğitimi konusunda tek başına kalmaktadır. Çocuğa yeterli eğitim olanakları bulamama, işi nedeniyle zaman ve emek ayıramama anneye çaresizlik duyguları yaşatabilmektedir. Annenin kendi yetiştirilme tarzından gelen özellikler, genelde yapısının kaygılı olup olmaması, problem çözme becerileri, atılganlığı ve yaratıcılığı duruma uyum sağlamasında etkili kişilik faktörleridir.

Aile dinamiğinde kardeşlerin özel ihtiyaçları olan kardeşten nasıl ve ne yönde etkilendiği yeni yeni araştırma konusu olmaya başlamıştır. Yurt dışında yapılan bazı çalışmalar kardeşlerin aile kültür yapısının, kendi kişilik yapısının ve ihtiyaçlarının etkisi

altında olumlu ve olumsuz davranışlar sergilediklerini ortaya koymuştur. Olumlu davranışlar arasında özürlü kardeşlerini özürlü olarak değil çocuk olarak algılamaları ve buna uygun yaklaşım içinde olmaları, ailenin eğitim gayretine katılma, sorunlar için çözüm bulma, yardım severlik, empati kurma, sabırlı olma, iş birliği gibi istendik sosyal davranışlar sayılabilir. Olumsuz duygu, düşünce ve davranışlar ise; özürlü kardeşi yük olarak görme, kardeşten utanma, kızgınlık duyma, durumla başedememe ve suçluluk hissetme, kaçma kurtulma isteği, anne babanın ilgisizliği ve fazla beklenti karşısında kendini örselenmiş hissetme, kaynaklarda sıklıkla kaydedilen durumlardır. Olumsuz duygu ve düşüncelerin yerleşmesi kişiliği ve aile dinamiğini zedeleyebilmektedir.

Anne-baba tutumları özel ihtiyaçları olan çocukların kardeşleri üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Anne ve babanın özürlü kardeşin bakım ve sorumluluğunu evdeki büyük abla veya ağabeye yüklemek istemesi, özürlü çocuktan duyulan eksikliğin diğer kardeşten başarı ve davranışlar bakımından telafisinin beklenmesi, özürlü kardeşin bakımındaki yetersizliklerden dolayı evdeki büyük kardeşin suçlanması ve kardeşin gelecek garantisi olarak daha küçük yaşlardan itibaren sürekli telkinde bulunulması aileler arasında sıklıkla gözlenen davranışlardır. Kardeşlerin durumdan etkilenmemelerini sağlamak için aşırı gayret göstermek, kardeşle ilgili sorunların hiçbir şekilde paylaşılmaması yine olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Bir başka sağlıklı yaklaşım şekli de, kardeşleri aşırı ilgi ve sevgiye boğmaktır. Annenin üzüntü ve yıpranmasını gören kardeşlerin “annemi üzmemem gerekir” düşüncesi ile kendi kendilerini baskı altına almaları kaygı yaratabilecek durumlar arasındadır.⁶⁷

1.4.2.Ailelerin Özel Eğitimine Katılımları

Yıllar önce aileler, çocuklarının sadece fizyolojik ve psikolojik gereksinimlerini karşılayan ve onların bakımı ile ilgilenen kişiler olarak görülmekteydi. Bu durum, uzun yıllar ailelerin eğitim sürecinin dışında bırakılmasına, çocukların eğitiminde sadece bilgi

⁶⁷ NURDUR ERTURAN- Müge AKBAĞ, “Spastik, Otistik ve Zihinsel Engelli Çocukların Annelerinin ve Kardeşlerinin Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1997 sayı:9, s.227-228

alıcı ve verici bireyler olmalarına neden oldu. Ancak 1960'lı yıllarda, ailelerin baskı grupları oluşturarak çocuklarına eğitim olanakları sağlamaya yönelik gelişmelerde bulunması ve aile katılımına ilişkin çalışmaların yaygınlaşması, uzmanların ailelere yönelik tutum ve beklentilerinde önemli değişiklikler oluşmasına yol açtı. Bu değişiklikler, ailelerin çocuklarının eğitime aktif katılımının sağlanmasına yönelik hizmetlerin geliştirilmesine ve bu konuda yasal düzenlemelere gidilmesine katkı sağladı. Böylece ailelere çocuklarının eğitimi için planlayıcı, işbirlikçi, destekçi ve öğretici olma süreçlerinde yeni umutlar yaratıldı.

Son yıllarda ailelerin eğitime aktif katılımına yönelik yapılan çalışmalar, aile katılımının, aileye, çocuğa ve eğitim sürecine olumlu katkılar getirdiğini göstermektedir. Nitekim, ailelerin çocuklarına; sosyal kabul, fiziksel beceriler, özbakım becerileri, evi koruma, okuldan eve gelme, telefonu kullanma, yiyecek-içecek hazırlama, zamanını yararlı kullanma, tehlikelere karşı önlem alma, ilk yardım becerileri, kardeşle geçinme, yalnızlık ve korku ile başetme, komşularının güvenliğini sağlama, toplumsal kaynakları tanıma ve kullanma gibi birçok bağımsız yaşam becerisini kazandırmada yardımcı olabileceği belirtilmektedir.

Bu tür becerilerin birçoğu, zaman ve mekan sınırlılığı nedeniyle okul ortamlarında çok fazla gerçekleştirilememektedir. Örneğin, bir çocuk günün yaklaşık %20'sinde okul ortamının etkisi altındayken, %80'i ev (anne-baba, kardeşler, akrabalar, aile dostları), komşular ve toplum etkisi altındadır. Bu nedenle ailelere, eğitim sağlanarak, çocuklarıyla birlikte olduğu uzun zaman dilimini en iyi şekilde değerlendirmelerine yardımcı olunmalıdır.⁶⁸

1.4.3.Aile Eğitimi İle İlgili Mevzuat

⁶⁸ Atilla CAVKAYTAR, *Zihin Engellilere Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretiminde Bir Aile Eğitimi Programının Etkililiği*, Eskişehir 1999, s.20

6.6.1997 tarihinde yürürlüğe giren 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında K.H.K.'de "Ailelerin özel eğitim sürecinin her boyutuna aktif olarak katılmaları ve eğitimleri sağlanır." ifadesi yer almaktadır. Bu kararnameye dayanılarak hazırlanan ve 18.1.2000 tarih ve 23937 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde de "Aile eğitimi, özel eğitim gerektiren bireylerin eğitiminde sürekliliği olan bir hizmettir. Bu hizmetlere ve özel eğitim sürecinin her boyutuna ailelerin aktif katılımı ve katkısını sağlayacak önlemler alınır. Aile eğitim programları hedef kitlenin özelliklerine göre özel eğitim kurumları, kaynaştırma uygulamaları yapılan okullar ve özel eğitime destek veren kurumlarca hazırlanır ve yürütülür. Bu hizmet gerektiğinde evlerde de sürdürülebilir." şeklinde belirtilmektedir. Özel eğitim okulları ve özel eğitim kurslarında aile eğitimi, M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği doğrultusunda yürütülmektedir.

2828 SHÇEK Kanununa istinaden yayınlanan Özürlülerin Tespiti, İncelenmesi, Bakım ve Rehabilitasyona Dair Yönetmeliğin amacı; bedensel, zihinsel ve ruhsal özürleri nedeniyle yaşamın gereklerine uymama durumunda onların tespitini, incelenmesini, kuruluş bakımı, evde hizmet, rehabilitasyon hizmetlerinden yararlandırılmalarını, hizmetin tür ve niteliği ile işleyişine ilişkin esasları, personelin görev, yetki ve sorumluluklarını belirlemektedir. Bu hizmetlerde ailenin ve yakınlarının, özürlünün durumunu kabul etmeleri ve ona yardımcı olmaları için eğitilmeleri ve özürlünün bulunduğu ortamda bakım ve rehabilitasyondan yararlandırılması esastır.

Aile Araştırma Kurumu'nun da kuruluş amacı, Türk ailesinin bütünlüğünün güçlendirilmesi ve refahının artırılması için gerekli araştırmaları yapmak ve projeler geliştirmek, bunların uygulamaya konulmasının sağlamak, aile ile ilgili milli politikanın oluşmasını sağlamaktır. Kurum, aileye ve aile sorunlarına yapısal ve kurumsal açıdan yaklaşmaktadır. Ailedeki özürlü bireylerin sorunlarına ilişkin araştırmalar da bu kapsamda yer almaktadır.⁶⁹

⁶⁹ *Özürlüler İçin Ülke Raporu 1995-2000...* s.108

1.4.4.Aile Eğitiminin Gerekliliği

Ailede engelli bir çocuk olduğunda bazı aileler çocuğu sürekli koruma yoluna gider. Çevreye karşı duyulan güvensizlik nedeniyle, aile içinde sağlanan korunmalı ortamda güvenliğin sağlandığı düşünülerek, çocuk tamamıyla aileye bağımlı hale getirilmektedir. Çocuğa aile içerisinde ayrıcalıklı bir yer sağlanıp, her şey onunmuş gibi bir tutum içine girilmektedir.

Bazı ailelerde ise tam tersi bir tutum görülmektedir. Örneğin, çocuk ailenin yüz karası, ayak bağı olarak görülür ve engelli kabul edilmez. Çocuktan kurtulma isteği vardır. Çocuk sürekli olarak ihmal edilir, engelli kabul edilmediği için de herkese mükemmel olduğu gösterilmek istenir. Tüm bu durumlar hem çocuk hem aile açısından oluşacak sorunların kaynağı olmaktadır.

Yapılması gereken ise normal bir tutum izlemek, çocuğu olduğu gibi kabullenerek, özelliklerine uygun bir gelişme ortamı hazırlamak ve sürdürmektir. Bu da ancak eğitimle olanaklıdır.⁷⁰

Bunun yanında, ailelerin eğitim sürecinde etkili bir biçimde yer almasının başka gerekçeleri de vardır. Bunlardan en önemlisi, anne babaların çocuklarıyla en yoğun iletişim içinde olan bireyler olmalarıdır. Eğitim sürecinde ve çocukların gelişiminde anne babaların gözlemlerinden ve görüşlerinden yararlanmak çocukların gelişimini kolaylaştıran bir anlam taşımaktadır.

Toplumumuzda, genel olarak bakıldığında, özellikle annelerin eğitim düzeylerinin alt düzeyde olması onların çocuklarına gerek ev ortamında çeşitli beceri kazandırmalarına gerekse okuldan beklenen akademik katkılara yeterince cevap verememelerine yol

⁷⁰ Sezen ÜNLÜ, *İşitme Engelli Çocukları Olan Ailelerin Uzaktan Öğretim İle Eğitilmesi*, Eskişehir 1987, s.12

açmaktadır. Aile eğitim programları bu yönden yetişkin eğitimi olarak da algılanmakta ve toplumda anne babaların, özellikle de annelerin gelişmesine önemli katkılar sağlamaktadır.

Ailelerin okulu tanınması, kendilerini bir parçası olarak hissetmesi, onların okul ve öğrenciler için kaynaklar araması için de fırsat sağlamaktadır. Ailelerin eğitiminde bir diğer gerekçe de çocukların akademik performanslarının, okulun akademik standartlarının yükselmesine de katkısı olmasıdır.

Sınıf ve okul ortamı içinde “ortak bir kültürün” oluşması için ailelerin eğitim sürecine ilişkin bazı etkinlikleri ev ortamına taşımaları ve bunları geliştirmeleri de çok yararlı olmaktadır.

Aileler çocukların gelişimi için en iyi ve etkili yolları, yöntemleri bulmak için çaba sarfetmektedirler. Ancak zaman zaman bu ipuçlarını bulmakta zorlanmaktadırlar. Aile eğitimi ile geliştirilmeye çalışılan etkileşimden hem çocuklar hem de aileler yarar görmektedir.

Çocukların benlik algısı olumlu yönde etkilenmektedir. Çocukların akademik başarılarının arttığı görülmektedir. Ailelerin okula ve eğitim sürecine olumlu tutumlar geliştirmesine yardımcı olmaktadır.⁷¹

Ülkemizde, özel gereksinimli çocuklara eğitim veren kurumların sayısı çok az olması, ayrıca bu kurumlarda çalışan personelin sayısı yersiz oluşu da ailelerin eğitilerek çocukların eğitimine katkısını bir gereksinim haline getirmiştir. Aileleri eğiterek çocukların gelişiminde onlardan yararlanmak, bu alanda çalışan personel sayısına katkıda bulunmak açısından faydalı olacaktır.

⁷¹ Füsün AKKÖK, “Farklı Özelliğe Sahip Çocuk Aileleri ve Ailelerle Yapılan Çalışmalar”, *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, ed. Ayşegül Ataman, Ankara 2003, s.138

Ayrıca ailelerin belli aralıklarla biraraya gelerek kendilerine ve çocuklarına ilişkin duygu, düşünce ve uygulamaları paylaşmalarını amaçlayan anne-baba grupları da ailelerin psikolojik olarak rahatlamalarına yardımcı olmaktadır.⁷²

1.4.5.Aile Eğitim Programları

Sistematik ve kavramsal temelli bir süreç olan aile eğitiminin amacı, aileleri, anne-babalığın değişik yönleriyle ilgili bilgilendirmek, bilinçlendirmek ve beceri sahibi yapmaktır. Bu genel amaç doğrultusunda, ailelerin ve çocuğun gereksinimlerine uygun hizmetlerin geliştirilmesine yönelik aile eğitimi programları düzenlenmektedir. Yaygın olarak, anne-babayı anne-baba olarak eğitmeyi, anne-babayı çocuğuna öğretici olarak yetiştirmeyi ve anne-babayı gönüllüler olarak eğitmeyi amaçlayan programlardan söz edilmektedir.

Anne-babayı anne babalık rolleri açısından eğitmeyi amaçlayan programlarda, anne-babaların çocukların engeline uyum süreci, çocuğun sosyalleşmesi, kardeşlerle ilişkileri, vasilik ve yasal işlemlerle ilgili bilgi, destek ve kaynak sağlamaktır.

Anne-babayı çocuğuna öğretici olarak yetiştirmeyi amaçlayan programlarda, aileler, çocuk yetiştirme yaklaşımları, çocuğun dil gelişimine, sosyal ve duygusal gelişimine katkıda bulunma, çocuğuna çeşitli davranış ve bağımsız yaşam becerilerini kazandırma ve öğretmelerine ilişkin yeterlilikler kazandırılmaktadır.

Anne-babayı gönüllüler olarak eğitmeyi amaçlayan programda, aileler yasal savunuculuk, çocuğun eğitimi ile ilgili uzman, toplumsal kuruluşlar ve ekonomik kaynaklar bulma konularında gönüllü bireyler olarak eğitilmektedir.

⁷² Ali SOYSAL, *Okul Öncesi Eğitimi Alt Özel Sınıf ve Kaynaştırma Eğitimi*, Sinop 1996, s.63

Bir görüşe göre anne-babalar, çocuklarının ilk ve daimi öğretmenleridir. Çocuklar pek çok beceriyi onların yardımıyla ve onları gözleyerek öğrenir. Ancak bir çok çalışma, normal çocukların kendiliğinden ya da çok az yardımla öğrendikleri becerileri engellilerin, sistematik bir yardım ya da öğretim olmadan öğrenemediklerini göstermektedir. Bu durum, ailelerin çocuklarına bazı becerileri öğretmede öğretici olarak yetiştirilmeleri gereğini ortaya çıkarmıştır. Ailelerin öğretici olarak yetiştirilmesi, çocuklarının eğitim sürecine aktif olarak katılmaları anlamına gelmektedir.⁷³

1.4.6.Aile Eğitiminde Dikkat Edilecek Noktalar

- 1.Ailenin içinde yaşadığı çevreyle ilişkilerinin güçlendirilmesi,
- 2.Anne-babalık görevlerinin yerine getirilmesinin kolaylaştırıcı ve ailenin özelliklerine göre bireyselleştirilmiş desteklerin ve kaynakların sağlanması,
- 3.Uzmanın ve ailenin sorumluluğu paylaşması ve işbirliği yapması,
- 4.Ailenin bütünlüğünün korunması, inançlarına ve değer yargılarına saygı gösterilmesi,
- 5.Ailenin yeterliliklerinin artırılması ve daha iyi işlevde bulunmasının sağlanması,
- 6.Hizmetin, uzmanın değil, ailenin yönlendirmesiyle sağlanması ve ailenin sağaltımının değil gelişiminin hedeflenmesi gerekir.⁷⁴

1.4.7.Ailelerin Özel Eğitime Katılımlarını Engelleyen Faktörler

Özürlü çocuğa sahip tüm ailelerin, aile eğitim programlarına katıldıklarını söylemek mümkün değildir. Ancak bunun gözardı edilemeyecek bazı güçlüklerden ve nedenlerden kaynaklandığı bilinmektedir. Kısaca bunlar;

- Bilgi yetersizliği
- Kurumdan destek alamama

⁷³ CAVKAYTAR, *a.g.e.*, s.21-22

⁷⁴ Gönül KIRCAAİLİ İFTAR, *Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı'nın Aile Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi*, Eskişehir 2000, s.3-4

- Uygun ortamın sağlanamaması
- Maddi yetersizlikler
- Ailelerin zamanının yetersizliği
- Katılımın gerekliliğine inanmama
- Kültürel farklılıklardır.⁷⁵

1.4.8.Sorunlar

1.Ailenin öğretici rolünü üstlenme dışında değerlendirme, yerleştirme, programla ilgili kararların alınma süreçlerinde aktif katılımının sağlanmaması,

2.Özel eğitim kurumlarında ailelerin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesine yönelik hizmetlerin sınırlı olması,

3.Çocuğun engelini kabul etmeyen ailelerin kurumdaki personelle işbirliği yapmaktan kaçınma eğiliminde olması,

4.Çocuğun kurumda kazandığı bilgi ve becerilerin ev ortamında da aile ile işbirliği yapılarak pekiştirilmesinin sağlanamaması,

5.Kurumda çocukla ilgili karşılaşılan problemin çözümünde öğretmen-aile işbirliğine dayalı problem çözme ilişkisinin kurulmaması,

6.Ülkemizde özel eğitim kurumlarında aile rehberliği ve eğitim hizmetlerine yeterince yer verilmemesi ve sunulan hizmetin çocuğun okulundaki eğitimiyle sınırlı kalması,

7.Üniversiteler ve özel eğitim kurumları arasında gerekli iletişimin ve işbirliğinin yeterince sağlanamaması nedeniyle üniversitelerce geliştirilen aile eğitimi, rehberliği ve evde eğitim programlarının özel eğitim kurumları tarafından kullanılmaması,

8.Kurum personelinin, aile kurum ilişkilerini geliştirme konularında yeterli donanıma sahip olmaması,

9.Özel eğitim kurumlarında engelli çocuğa sahip ailelerin kendi aralarındaki iletişim ve dayanışmalarını, işbirliğini arttırmak için veli toplantılarının, sosyal

⁷⁵ Bahar UĞURLU," Özel Eğitimde Aile Katılımını Etkileyen Etmenler", *XII. Ulusal Özel Eğitim Kongresi*, Ankara 2002, s.357-358

etkinliklerin, aile kulübü vb. oluşumların özel eğitim kurumları tarafından yeterince desteklenip teşvik edilmemesi,

10.Engelli bireylere sosyal ve kültürel anlamda hizmet veren resmi ve özerk kurumlardan ve bu kurumların olanaklarından ailelerin yeterince haberdar olmaması,

11.Görsel ve yazılı basının genel olarak engelliliği istismar ederek ele alması, kurum desteğinin sağlanamaması nedeniyle bu durumun aileleri olumsuz olarak etkilemesi ve çocukların toplumsal yaşama katılımlarını engellemesidir.

1.4.9.Öneriler

1.Ailenin değerlendirme sürecine aktif katılabilmesi için çocuğu ile ilgili bilgileri nasıl toplayacağı konusunda bilgilendirilmesi sağlanmalı,

2.Kurumda, çocuğun eğitiminin her aşamasında aile bilgilendirilmeli, çocuk için verilen her kararda ailenin onayı alınmalı,

3.Özel eğitim kurumlarında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetini yürütecek birimler kurulmalı ve bu birimlerde gerekli uzman personel bulunmalı, bu birim ailelerin toplumsal yaşama katılımda karşılaştıkları sorunlara yönelik rehberlik hizmeti verilmeli,

4.Özel eğitim kurumları, aile eğitim ve rehberlik programını uygulamaya uygun ortam, teknik donanıma kavuşturulmalı,

5.Özel eğitim kurumlarında aile eğitim programlarını, rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerini uygulayabilecek nitelikte personel yetiştirilmesi için üniversitelerin ilgili bölümlerinde sertifikalı eğitim programları açılmalı,

6.Aile eğitimi ve rehberlik programlarında yeterince yer almayan babaların ve diğer aile bireylerinin de programlara katılımı konusunda kurumlar teşvik edici bir tutum benimsemeli,

7.Toplantılarda ailelere ekibin bir üyesi olduğu hissettirilmeli, ailenin de alınan kararlara katılımı sağlanmalı, ailelerin sorumlulukları, yasal hakları ailelere açıklanmalı,

8.Kurumda çocukla ilgili problemlerin çözümünde, öğretmen-aile işbirliğine dayalı problem çözme ilişkisi kurulmalı,

9.Hizmetli personelin aile ilişkileri konusunda eğitim almaları ve görev tanımlarının açık bir şekilde yapılması sağlanmalı,

10.Üniversiteler ile özel eğitim kurumları arasında aile eğitimi, rehberliği ve evde eğitim programlarının geliştirilmesi ve uygulanması konusunda işbirliği ve eşgüdüm sağlanmalı,

11.Kurumda sınıfla ilgili konularda aileler arası telefon görüşmeleri, toplantılar yapılması, çocuğun eğitimi konusunda diğer velilerle bilgi alışverişinde bulunulması ve ailelerin, diğer ailelere eğitim, davranış kontrolü ve yasal konularla ilgili becerileri öğretmeleri için çalışmalar yapılmalı,

12.Kamuoyunun engellilere yönelik olumsuz yargılarının değiştirilmesine katkıda bulunacak ve onların toplumsal yaşama katılımını olumlu yönde etkileyecek olan özel eğitim ve rehabilitasyon kurumlarındaki resim, müzik, tiyatro gibi etkinlikleri kamuya açık meydanlarda gerçekleştirmeleri sağlanmalı,

13.Kamuoyunun engellilere olumsuz tutumlarını değiştirmede yayınlar vb. medya araçları etkili biçimde kullanılmak için kurum ve aile işbirliği ile medyayı bilgilendirme ve bilinçlendirmeyi sağlayıcı çeşitli yazılar yazılmalı ve görüşmeler yapılmalıdır.⁷⁶

1.5.Tanılama ve Değerlendirme

Özel eğitimde bireyi değerlendirme ve tanı koyma çok önemlidir. Bu özel eğitimin başlama aşamasında ve eğitim devam ettiği sürece tekrarlanması gereken bir dizi çalışma demektir.⁷⁷

Özel eğitimde ilk ve temel ilke “tanılama”dır. Özel eğitim hizmetlerine gereksinimi olan bireylerin uygun eğitim programlarına yerleştirilmeleri tanılama süreciyle başlamaktadır. Tıbbi ve eğitsel tanılamalar sonucu özel eğitim ve rehabilitasyon

⁷⁶ Alev GİRLİ-Coşgun GÜRBÖGA-Hayrinüsa SALDIRÖĞLU-Lütfiye MUTLUÖĞLU, “Kurum Aile İlişkileri Komisyon Raporu”, *Özürlülere Hizmet Veren Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurum ve Kuruluşları İş Birliği ve Koordinasyon Toplantıları Sonuç Raporları* (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını), Ankara 2000, s.155-163

⁷⁷ Yahya ÖZSOY, “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar ve Özel Eğitim”, *Özel Eğitime Giriş*, Ankara 1992, s.5

hizmetlerine gereksinimi olduğu belirlenen engelli bireyler, özelliklerine uygun eğitsel düzenlemelere yerleştirilirler.

Özel eğitime gereksinimi olan bireylerin tanınması aynı zamanda bu bireylerin alacağı hizmet ve eğitimin niteliğini belirleyeceğinden ayrıntılı bir incelemeyi ve değerlendirme sürecini gerektirir.⁷⁸

Çocuğun özel eğitimden yararlanabilmesi, özürün türü, derecesi, mahiyeti, meydana geliş zamanı, özürün çocuk ve ailesi tarafından nasıl karşılandığı gibi bir takım hususların bilinmesine bağlıdır. Bu tür bilgilerin doğru olarak bir araya getirilebilmesi bir ekip çalışmasını gerektirir.⁷⁹

Tanılama ve değerlendirme, özel eğitime gereksinimi olan bireylerin eğitim gereksinimlerinin belirlenmesine ve gereksinimlerine uygun kurumlara yerleştirilmesine temel teşkil edecek verilerin toplanmasını sağlamalıdır.⁸⁰

Tanılama (teşhis); bireyin özürüne ad koyma, derecesini ve bireyin bundan etkilenme durumunu belirleme demektir.

Değerlendirme ise özel eğitim açısından daha kapsamlı bir tanım olarak görülmektedir. Bireyin halihazır durumunu, tüm davranışlarını içeren, ondan özel eğitim gereksinimlerini ortaya çıkarmayı ve özel eğitimde nelere dikkat edilmesi gerektiğini belirten bir tanımayı içermektedir.⁸¹

Değerlendirme formal-informal ölçme araçları ile teknikleri kullanılarak bireyin özelliklerine ilişkin karar verme işlemi olarak kabul edilmelidir. M.E.B. Özel Eğitim

⁷⁸ Nilüfer DARICA- Sevgi KOŞANER-Serhan ÖZGUBAR-Betül YALÇIN- Semin KIRIMLIOĞLU, “Özel Eğitim Hizmetleri Komisyon Raporu”, *Özürlülere Hizmet Veren Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurum ve Kuruluşları İş Birliği ve Koordinasyon Toplantıları Sonuç Raporu* (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını), Ankara 2000, s.5

⁷⁹ ENÇ ve diğerleri, *a.g.e.*, s.367-368

⁸⁰ DARICA-KOŞANER-ÖZGUBAR-YALÇIN-KIRIMLIOĞLU, *a.g.m.*, s.5

⁸¹ ÖZSOY, *a.g.e.*, s.10

Hizmetleri Yönetmeliği'nin 9. maddesine göre ise tanılama “özel eğitim gerektiren bireylerin yeterli ve yetersiz yönleri ile bireysel özelliklerini, ilgilerini belirlemek amacıyla tıbbi, psiko-sosyal, eğitim alanlarında yapılan değerlendirme süreci” olarak belirtilmiştir.⁸²

1.5.1.Tanılamanın İlkeleri

Tıbbi ve eğitsel tanılamanın sağlıklı bir şekilde uygulanıp istenilen sonucun alınabilmesi için bazı ilkelerin dikkate alınması gerekir. M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 10.maddesinde tanılama ilkeleri olarak belirtilen ilkeler şunlardır;

- Erkenlik ilkesi; tanılama mümkün olduğunca erken yaşta yapılır.
- Bütünlük ilkesi; tanılama çok yönlü, bireyin tüm gelişim öyküsü değerlendirilerek yapılır.
- Çeşitlilik ilkesi; tanılama sürecinde uygulanan tekniklerde, yöntemlerde, disiplinlerde çeşitlilik esastır.
- Süreklilik ilkesi; tanılama süreci farklı disiplin alanlarındaki uzmanlarca sürekli değerlendirilir.
- Yeterlilik ilkesi; tanılamada bireyin yeterli-yetersiz olduğu yönler birlikte değerlendirilir.
- İş birliği ilkesi; tanılama sürecinde aile, okul ve uzmanlar iş birliği içinde çalışır.
- İsteklilik ilkesi; tanılama sürecinin her aşamasında ailenin ve gerektiğinde bireyin görüşü alınarak katılımı sağlanır.
- Gizlilik ilkesi; tanılama sürecinin her aşamasında birey ile ailenin görüş ve onayları alınmadan hiçbir açıklama yapılmaz. Elde edilen bilgi ve değerlendirme sonuçları eğitim ve yönlendirme amaçlı kullanılır.⁸³

1.5.2.Tıbbi Tanılama

⁸² DARICA-KOŞANER-ÖZGUBAR-YALÇIN-KIRIMLIOĞLU, *a.g.m.*, s.5

⁸³ GÖKÇE – KARTAL – RIDVANOĞLU – EREZKAN – ALIÇCI, *a.g.e.*, s.137

Tıbbi tanılama; tıbbi verilerin ve psikometrik* ölçümlerin esas alındığı bir tanılama modelidir. Bu tür tanılama modelinde yetersizliğin varlığı saptanmakta, bireyde meydana gelen zedelenmenin yeri, derecesi, oluş zamanı, zedelenmeye yol açan nedenler, süregelenliği gibi özellikler belirlenmektedir.

Tıbbi tanılamada bireyde meydana gelen zedelenmenin nasıl bir gelişim göstereceği ve giderilebileceği üzerinde yoğunlaşmakta ve genellikle bu verilere dayalı olarak yetersizliğin etkilenme derecesini en aza indiren tıbbi önlemler üzerinde durulmaktadır. Psikolojik testlerde de bireyin dil, bilişsel, duygusal, sosyal ve motor becerileri standart koşullar altında değerlendirilmektedir.

Tıbbi tanılama ve psikolojik testlerden elde edilen verilerle teşhis, sınıflandırma ve ön kestirimler yapılabilmeyle birlikte bu verilerle özel eğitim gerektiren bireye uygun eğitim programları hazırlamak mümkün olamamaktadır. Oysa tanılama ve değerlendirmenin sadece sınıflama yapmak ve yetersizliğin onaylanması için değil, alınacak çeşitli eğitim önlemlerinin niteliğine ışık tutacak şekilde yapılması gerekmektedir.

Ülkemizde tıbbi tanılamadan hastaneler sorumludur. Engelli bireyin tanılanması bazı hastanelerde ekip çalışması sonucunda, bazılarında ise yalnızca doktor tarafından yapılmaktadır. Tanılama sonucunda kimi engelli bireyler hiçbir yönlendirme hizmeti almadan evlerine gönderilmekte, kimileri ise Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'ne, özel eğitim okullarına ya da özel eğitim ve rehabilitasyon kurumlarına yönlendirilmektedir. Bu tarz yapılan tanılama eğitim önlemlerinin alınması bakımından yetersiz kalmaktadır. Çünkü engelli bireylerin engeli aynı olsa bile yetersizlikten etkilenme düzeyleri ve bunun bireyler üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkiler farklı olabilmektedir. Buna bağlı olarak engelli bireylerin eğitim gereksinimleri de değişebilmektedir.

1.5.3.Eğitsel Tanılama

* Psikometri; psikolojik ölçüm aleti / psikolojinin testlerle, testlerin hazırlanmasıyla ve uygulanmasıyla uğraşan dalıdır.

Tıbbi ve psikometrik ölçümlere dayalı tanımlar, çoğu zaman özel eğitim açısından, özel sınıf ve okullarda anlamsız homojen kümelerin oluşturulmasına neden olmaktadır. Tanılamanın ve eğitim kurumlarına yerleştirmenin salt tıp modeline göre yapılması, eğitim ve düzenlemeleri açısından yetersiz kalabilmektedir.

Tanılamanın sadece özürün onaylanması ve sınıflama için değil, alınabilecek çeşitli önlem ve düzenlemelerin niteliğine açıklık kazandıracak şekilde yapılması gerekmektedir.⁸⁴

Eğitsel tanılama modeli tıbbi ve psikometrik verilerin toplanmasına ek olarak yetersizliğin eğitim süreçlerini etkilemesi ve çocuğun bilişsel, duyuşsal ve eğitsel performans düzeylerine ilişkin bilgilerin toplanmasını kapsar.⁸⁵

Eğitsel tanılama; tıbbi ve psikometrik veriler dikkate alınarak, yetersizliğin eğitim sürecini etkilemesi olasılığının belirlenmesi ve bireyin dil, bilişsel, duyuşsal ve motor beceri düzeylerine ilişkin bilgilerin toplanarak bir karara varılması sürecidir.

Eğitsel değerlendirmedeki amaç, bireyi etkilemek, özel eğitim kurumlarına sevk etmek değil; bireyin eğitsel gereksinimlerini yeterli ölçüde karşılayabilecek kararların alınabilmesini kolaylaştırmak; çocuğun neleri yapıp neleri yapamadığını belirlemek, diğer bir deyişle özel eğitim gereksiniminin saptanmasıdır. Böyle bir değerlendirme sonucunda; birey bir sınıfa dahil edilmekte ve belirlenen gelişim ve belirli disiplin alanlarındaki eğitsel özelliklerine ya da performans düzeyine göre bireysel veya grup eğitim programlarından yararlanması, uygun eğitim kurumlarına yerleştirilmesi sağlanmaktadır.

⁸⁴ Nihat VAROL, *Zihinsel Engelli Çocuklara Kırmızı, Sarı, Büyük, Daire, Üçgen, Uzun, Bir Tane, İki Tane ve Kalın Kavramlarını Kazandırmada Açık Anlatım Yöntemiyle Sunulan Bireyselleştirilmiş Kavram Öğretim Materyalinin Etkiliği*, Eskişehir 1992, s.12

⁸⁵ Oğuz GÜRSEL, *Zihinsel Engelli Çocukların, Doğal Sayıları, Gerçek Nesneleri Kullanarak Eşleme, Resimleri İşaret Ederek Gösterme, Rakamlar Gösterildiğinde Söyleme Becerilerinin Gerçekleştirilmesinde Bireyselleştirilmiş Öğretim Materyallerinin Basamaklandırılmış Yöntemle Sunulmasının Etkiliği*, Eskişehir 1993, s.16

Değerlendirme tamamen farklı açılardan yapılmış olsa da bireyin herhangi bir engel durumuna sahip olup olmadığının belirlenmesi açısından tekrar etiketlemeye dönme olasılığı vardır. Ancak eğitsel tanılama ve değerlendirmelerle bireyselleştirilmiş eğitim programının geliştirilmesi sağlanabilirse engel durumu yalnızca sınıflandırmayla sınırlı kalmayacağından etiketleme riski uygun eğitimle önlenabilir. Bu nedenle eğitsel tanılama ve değerlendirme disiplinler arası bir ekip çalışmasıyla ele alınarak, tarama amaçlı değerlendirme, gönderme, ayrıntılı inceleme, bireyselleştirilmiş değerlendirme planı oluşturma, bu planı uygulama, puanlama ve yorumlama, sonuçların rapor edilmesi, özel eğitim için uygunluğa karar verme, bireyselleştirilmiş eğitim programını oluşturma, uygun yerleştirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı için anne babanın onayını, ekip elemanlarının uzlaşmasını kapsamaktadır.⁸⁶

573 sayılı Özel Eğitim Hakkında K.H.K. gereğince; R.A.M görev bölgelerindeki eğitim-öğretim kurumlarında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi için gerekli her türlü hizmetin planlanması, koordinasyonu ve izlenmesi ile özel eğitim gerektiren bireylerin tespiti, tanınması, yerleştirilebilecekleri en uygun eğitim ortamının önerilmesi ve bu bireylere rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin sunulması ile yükümlü olup bireyin eğitsel tanılaması, merkezlerde oluşturulan eğitsel tanılama, değerlendirme ve izleme ekibi tarafından yapılır.⁸⁷

Bu K.H.K. ve buna dayalı olarak hazırlanan ve yürürlüğe girmiş olan yönetmelikte yer alan tanılama-değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programları ile ilgili hükümlerin uygulamaya dönüşebilmesi için bir plan dahilinde belirtilen bu adımların izlenmesi gerekmektedir. Bu düzenlemeler eğitsel tanılama, izleme, değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim planının hazırlanması işlemleri anne ve babanın da özel eğitim hizmetleri sürecine katılmasını kapsayan çoklu disiplinler arası bir ekip ile çalışmasını öngörmektedir. Tüm özel eğitim kurumlarının bu süreçleri benimseyip uygulamaya

⁸⁶ DARICA-KOŞANER-ÖZGUBAR-YALÇIN-KIRIMLIOĞLU, *a.g.m.*, s.10-11

⁸⁷ *Özürlüler İçin Ülke Raporu 1995-2000...*s.103

çalışması ile özel eğitim hizmetlerini ilgilendiren yeni yasal düzenlemeler hayata geçirilmiş olacaktır.

573 sayılı K.H.K. ve buna dayalı olarak hazırlanan ve yürürlüğe girmiş olan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde, tanılama; eğitsel amaçla, bireyin tüm gelişim alanlarındaki özelliklerinin belirlenerek değerlendirilmesi olarak tanımlanmakta ve her aşamadaki tanılamada, bireyin eğitsel performans düzeyi belirlenerek, gelişim alanlarındaki özellikleri, değerlendirme sonuçları dikkate alınarak eğitim amaçları ve hizmetleri planlanır, en uygun eğitim ortamına yerleştirilmesine karar verilir, denmektedir. Ayrıca tanılama değerlendirme ve yerleştirme sürecinin her aşamasında ailenin de görüşü alınarak katılımının sağlanması gerekliliği de vurgulanmaktadır.⁸⁸

M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 73. maddesine göre engel gruplarının eğitsel değerlendirilmeleri kısaca şu şekilde yapılmaktadır;

“Kaynaştırma uygulamalarında eğitimlerini sürdüren öğrenciler, devam ettikleri okulun sınıf geçme ve sınav yönetmeliğine göre değerlendirilir. Ancak bireysel ve gelişim özellikleri dikkate alınarak, sınavlarda gerekli önlemler alınır ve düzenlemeler yapılır. Değerlendirmede, öncelikle bireyselleştirilmiş eğitim programlarında hedeflerin gerçekleştirilmesi esas alınır.

Zihinsel öğrenme yetersizliği olan öğrencilere; ilköğretimde sınıf tekrarı yaptırılmaz. Ancak, yaşı ve fiziksel gelişimi uygun öğrenciler, sınıf öğretmeninin önerisi ve ailelerin onayı ile birinci sınıfı iki yıl tekrar edebilirler. İlköğretim programını başarı ile tamamlayanlara diploma; alınan her türlü özel eğitim önlemine rağmen, ilköğretim programı/uyarlanmış ilköğretim programının amaçlarını gerçekleştiremeyen öğrencilere öğrenim belgesi verilir.

⁸⁸ DARICA-KOŞANER-ÖZGUBAR-YALÇIN-KIRIMLIOĞLU, *a.g.m.*, s.11

Görme yetersizliği olan öğrencilere yazılı yoklamalarda yeteri kadar zaman verilir. Braille-kabartma yazı olarak verilen yanıtlar sınavdan hemen sonra öğretmenin öğrenciye okutmasıyla değerlendirilir. Yazılı yoklamalarda daktilo, bilgisayar gibi cihazlardan yararlanılabilir. Bu öğrenciler, çizimli ve şekilli sorulardan muaf tutulur.

İşitme yetersizliği olan öğrenciler; ilköğretim ve ortaöğretimde istekleri doğrultusunda, yabancı dil programının bazı konularından veya tamamından muaf tutulurlar. Bu öğrencilerin başarıları yazılı sınavlar, ödevler ve projelerle değerlendirilir.

Ortopedik yetersizliği olan öğrencilerden; yazmada güçlük çektiği belirlenenler sözlü olarak değerlendirilir. Sinir sisteminin zedelenmesi ile ortaya çıkan yetersizliği olanlar ise, çoktan seçmeli testler ile değerlendirilebilir.

Dil ve konuşma güçlüğü olan öğrencilerin değerlendirilmesinde yazılı sınavlar, ödevler ve projeler dikkate alınır.

Özel öğrenme güçlüğü olan öğrenciler; güçlükten etkilenme durumlarına göre yazılı sınav veya sözlü değerlendirmelerin herhangi birinden istekleri doğrultusunda muaf tutulurlar. Hiperaktivite ve dikkat yetersizliği olan öğrencilerin bu özellikleri göz önüne alınarak, kısa yanıt ve az sorulu yazılı sınavlar, ödevler ve projelerle değerlendirilirler.

Otistik ve duygusal uyum güçlüğü olan öğrencilerin değerlendirilmeleri, öğrencilerin hazır oldukları zamanlarda yapılır.

Sosyal uyum güçlüğü olan öğrencilerin durumu okul tarafından ayrıntılı bir rapor düzenlenerek özel eğitim hizmetleri kuruluna gönderilir. Özel eğitim hizmetleri kurulu, bu öğrenciler için tedavi, psikolojik danışmanlık, rehabilite, bakım-gözetim-koruma altına alınma, moral ve maddi destek gibi konularda ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği kurarak, gerekli önlemlerin alınmasını sağlar. Bu öğrencilerin değerlendirilmesinde

rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri servisinin görüşü dikkate alınır, esnek ve hoşgörölü davranılır.

Alınan özel eğitim önlemlerine rağmen, her tür ve kademede bir dersin öğretim programında başarısız olan öğrenci; diğer derslerdeki ortalamaya bakılarak, genel başarı ortalamasının altında bir not ile değerlendirilemez.⁸⁹

1.6.Yerleştirme ve İzleme

Yerleştirme, çocuğun durumu ve düzeyine uygun bir eğitim kurumuna gönderilmesi sürecidir. Yerleştirme erken eğitim, hastane eğitimi, evde eğitim gibi programların yanı sıra okulöncesi eğitim, temel eğitim ve mesleki eğitimi de içermektedir. Eğitsel tanılama, izleme ve değerlendirme ekibi, özel eğitim gereksinimleri belirlenen bireyler için yerleştirme kararını alır. Yerleştirme kararındaki temel amaç, özel eğitim gereksinimli bireyler için en uygun programı belirlemektir.⁹⁰

M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 20. maddesinde “Yerleştirilen öğrencilerin izlenmesi okul, eğitsel tanılama, izleme ve değerlendirme ekibi ve özel eğitim hizmetleri kurulu tarafından iş birliği içinde yürütölür. Öğrencinin kaydettiği gelişmeler belli aralıklarla düzenli olarak izlenir. Kayıt tarihinden itibaren en az üç aylık izleme süreci sonucunda, rehberlik ve danışma hizmetleri kurulu; uygun yerleştirilmediği düşünülen öğrenci için doğrudan özel eğitim hizmetleri kuruluna başvurabilir. Rehberlik ve danışma hizmetleri kurulu başvurusunda öğrenci ve alınan önlemler hakkında ayrıntılı bir rapor düzenler. Rapor uygun bulunursa, özel eğitim hizmetleri kurulu eğitsel tanılama, izleme ve değerlendirme ekibi ile iş birliği kurarak yeni bir değerlendirme sürecini başlatır. En geç bir ay içerisinde rehberlik ve danışma hizmetleri kuruluna sonucu bildirir.” denilmektedir.⁹¹

⁸⁹ GÖKÇE – KARTAL – RIDVANOĞLU – EREZKAN – ALIÇCI, *a.g.e.*, s.164

⁹⁰ DARICA-KOŞANER-ÖZGUBAR-YALÇIN-KIRIMLIOĞLU, *a.g.m.*, s.18

⁹¹ GÖKÇE – KARTAL – RIDVANOĞLU – EREZKAN – ALIÇCI, *a.g.e.*, s.142-143

Her aşamada yapılan tanımlarda, bireyin eğitsel performans dűzeyi belirlenir, gelişim alanlarındaki özellikleri değerlendirilir ve bu değerlendirme sonuçları dikkate alınarak özel eğitim amaçları ve hizmetleri planlanır. Bu sürecin her aşamasında ailenin onayının alınması gerekmektedir. Aile, yeni bir değerlendirme isteğinde bulunabilir, ancak özel eğitim kuruluna on beş gün içinde itirazını bildirmek zorundadır.

Yerleřtirmenin bireyin engelinden çok özel eęitim gereksinimlerine göre yapılmasına dikkat edilerek, engel durumu normal eęitim kurumlarından yararlanabilecek dűzeyde olan bireylerin öncelikle genel eęitim kurumlarına yerleřtirilmesi kararının alınması uygun görűlmektedir.

II.BÖLÜM: ÖZEL EĞİTİMİN SAFHALARI

2.1.Okul Öncesi Eğitim

Okul öncesi eğitimi oluşturan okul öncesi eğitim çalışmaları, planlanmış ve düzenlenmiş eğitim kurumları aracılığıyla yürütülmektedir. Okul öncesi eğitim kurumları; “0-5 yaş arası çocukların tüm gelişimlerini (fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal) sağlıklı ve düzenli koşullar içinde, toplumun kültürel özellikleri doğrultusunda en iyi biçimde yönlendiren; onlarda sağlam bir kişiliğin, sosyal duyarlılığın ve yaratıcı işlek bir zekanın temellerini atan; uzman eğitici kadroya sahip, temel fonksiyonu eğitim olan, sosyal kuruluşlardır.” şeklinde tanımlamak mümkündür.

Türkiye’de bu günkü anlamda okul öncesi eğitim kurumlarının temelleri İmparatorluk zamanında bu yaş çocukların eğitimini üstlenen Sıbyan Okulları, İslahaneler ve Darüleytamlar ile atılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulana dek çeşitli adlar taşıyan okul öncesi eğitim amaçlı kurumlar açılmış olup günümüze yaklaştıkça sayıları gittikçe artmış ve eğitim sistemi içinde yerini bulmuştur.⁹²

Okul öncesi eğitimi, 0-5 yaş çocuklarının bireysel özelliklerine ve gelişim düzeylerine uygun, zengin uyarıcı çevre imkanlarını sağlayan, onların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden gelişimlerini, toplumun kültürel değerleri ve özellikleri doğrultusunda en iyi biçimde yönlendiren, bilinçli ve sistemli bir eğitim sürecidir.⁹³

Okul öncesi programlar, hem özel ihtiyacı olan çocuklar hem de normal gelişim gösteren çocuklar için kullanılabilir.

⁹² Nesrin ÖZBABA, *Okul Öncesi Eğitimcilerin Ailelerin Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar İle Normal Çocukların Entegrasyonuna (Kaynaştırılmasına) Karşı Tutumları*, Marmara Üniv. Eğitim Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000, s.7-8

⁹³ *Özürlüler İçin Ülke Raporu 1995-2000...* s.65

Okul öncesi programlar çocukların bireysel farklılıklarını müfredatla bağdaştırabilen programlardır. Okul öncesi programlarda ilköğretim programlarından farklı olarak, derslerden çok duyuşal keşifler, ifade becerileri ve aktif katılım önemlidir. Öğretmen, tüm bunların gerçekleşmesi için çocuklara fırsatlar verir ve özel eğitim gereksinimi olan çocuklarla diğer çocuklar arasındaki etkileşimi güçlendirir. Okul öncesi dönemdeki çocuklar, doğal, açık, samimi ve meraklıdırlar. Birbirlerine önyargı olmadan yaklaşırlar. Arkadaşlıklarını spontan olarak kurarlar. Soruları doğal bir meraklılığı gösterir, samimi cevap verildiğinde, farklı olan arkadaşlarını kolayca kabul ederler. Onların bu özellikleri, özel gereksinimli arkadaşları ile daha kolay etkileşimde bulunmalarına ve sosyal entegrasyona yardımcı olur.

Ayrıca erken bir dönemde birlikte eğitim almak, özel gereksinimli bireylerin kendilerini farklı hissetmelerini ve buna bağlı uyumsal davranış sorunlarının oluşmasını da engelleyecektir.⁹⁴

Okul öncesi özel eğitim ile ilgili üzerinde durulması gereken önemli hususlardan biri de, bu eğitime tabi tutulacak çocukların tespit edilerek erken müdahale yapılmasıdır. Yetersizliği olan ya da gelişimi risk altında bulunan, erken çocukluk döneminde bulunan çocuklar için, özel eğitim ve ilgili hizmetlerin, durum saptanır saptanmaz uygulamaya başlamasına erken müdahale denilmektedir. Çünkü 0-2,5 yaş arası gelişim için kritik olan bir dönemdir. Bu dönem daha sonraki gelişim ve öğrenimlerinin temelini atıldığı bir evre olduğu için bu dönemde yapılacak müdahale hem yetersizliğin gelişim üzerindeki etkisini en aza indirmekte hem de ikincil yetersizliklerin oluşmasını engellemektedir. Böylece olası risk etmeni denetim altına alındığından çocuğun engelli konuma gelmesi de önlenabilmektedir.⁹⁵

Eğitimin temel amacı, bireylerin içinde yaşadığı topluma dengeli bir şekilde uyum sağlamasıdır. Bu genel amaçtan yola çıkılırsa, okul öncesi eğitimin; çocuğun bedensel,

⁹⁴ *Çağdaş Yaşam ve Özürlüler...*s.93

⁹⁵ ATAMAN, *a.g.e.*, s.18

ruhsal, bilişsel ve sosyal gelişimini sağlayarak, ileriki yıllarda uyumlu bir yaşam sürmesi için gerekli olan temelleri sağlıklı bir şekilde oluşturmayı amaçlamaktadır.

Okul öncesi eğitimde, çocuğun bir yandan doğuştan getirdiği yetenek ve özellikler geliştirilerek kendini gerçekleştirmesi sağlanırken, diğer taraftan topluma verimli ve üretken bir şekilde katılımı güvence altına alınmış olur.

Okul öncesi dönemde çocuk, çevresindeki kişilere, olaylara ve ortamlara, kendine özgü duyuş, düşünüş ve davranış biçimlerinden faydalanarak uyum sağlayabilir. Yani çocuk bir yandan kendi varlığının bilincine varırken, öte yandan toplumun ondan neler beklediğini kendisinin topluma neler verebileceğini öğrenebilir. Çocuk bu dönemde içinde yaşadığı toplumun gelenek ve göreneklerini öğrenebilir ve uygun davranışları geliştirebilir. Kendi yaşamını kolaylaştıracak ve toplumda daha bağımsız yaşayabilmesini ve günlük yaşam ve öz bakım becerileri de bu dönemde kazanılmaktadır. Özürlü çocukların temel becerileri kazanmasında, sosyal kabul görmeye okul öncesi eğitimin önemi büyüktür. Bu konuda yapılan araştırmalarda okul öncesi dönemde kaynaştırma programlarına katılan özürlü çocukların daha sonraki yıllarda topluma uyumu kolaylaştıracak temel iletişim becerilerini kazanma fırsatı bulabildikleri görülmüştür.

Özürlü çocukların okul öncesi eğitimden faydalanmaları bu çocuklarda öz bakım ve günlük yaşam becerilerinin kazanımı yanında, paylaşma, yardımlaşma, işbirlikçi davranış ve sorumluluk duygusunun kazandırılması gibi sosyal becerilerin de öğretilmesi açısından önemli görülmektedir. Örneğin, okul öncesi eğitim hizmetlerinden faydalanan zihinsel engelli çocuklarda dil ve iletişim becerilerinin kazanımının okul öncesi eğitim almayan çocuklardan daha hızlı bir gelişim gösterdikleri araştırma bulgularıyla desteklenmektedir.⁹⁶

2.1.1.Okul Öncesi Eğitim İle İlgili Mevzuat

⁹⁶ S.Sunay Yıldırım DOĞRU, “Zihinsel Engelli Çocuklarda Okul Öncesi Eğitim: Almanya ve Türkiye’deki uygulamalar”, *XII.Ulusal Özel Eğitim Kongresi*, Ankara 2002, s.101-102

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre, okul öncesi eğitimi, zorunlu ilköğretim çağına gelmemiş çocukların eğitimini kapsamakta olup bu eğitim isteğe bağlıdır. Bu kurumların işleyiş esasları 18.02.1997 tarihinde yayınlanan Tüzük'te belirlenmiştir.

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu gereğince, okul öncesi eğitim kurumlarında mecburi öğretim çağına gelmemiş çocuklar eğitilir.

21.09.1996 tarih ve 22903 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği'nde kurumlara kaydedilecek çocuklarda aranacak şartlar:

b)...Kayıtların yapıldığı yılın Eylül ayı sonu itibariyle 48 ayını dolduran ve 72 ayını aşmamış olan özel eğitime muhtaç çocuklardan; rehberlik ve araştırma merkezlerince, “Okul öncesi eğitim kurumlarına devam edebilir” raporu verilmiş “Eğitilebilir” olanlar ile birden fazla özürü bulunmayanlar kapasitesinin 1/10'u oranında bu kurumlara kaydedilirler” hükmü bulunmaktadır.

6 Haziran 1997 tarihinde yürürlüğe giren 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında K.H.K.'de özel eğitimin temel ilkeleri arasında, “özel eğitime erken başlamak esastır” ibaresi yer almaktadır.

Aynı K.H.K.'de, “Erken çocukluk dönemindeki özel eğitim hizmetleri ailenin bilgilendirilmesi ve desteklenmesi temeline dayalı olarak evlerde ve kurumlarda sürdürülür” ve “Tanısı konulmuş özel eğitim gerektiren çocuklar için okul öncesi eğitimi zorunludur. Bu eğitim özel eğitim okulları ile diğer okul öncesi eğitim kurumlarında verilir. Gelişim ve bireysel özellikleri dikkate alınarak, özel eğitim gerektiren çocukların okul öncesi eğitim süreleri uzatılabilir” hükmü bulunmaktadır.

2.1.2.Yapılan Hizmetler

M.E.B. Okul Öncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü tarafından 1994-1995 öğretim yılında uygulamaya konulan Okul Öncesi Eğitim Programı, okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanmaktadır. Program; çocukların yaş gruplarının genel özellikleri, bireysel özellikler ve çocukların kendilerine özgü yetenek ve becerileri de dikkate alınarak uygulanan esnek bir programdır. Bu program özel eğitime muhtaç çocuklar için de uygulanmaktadır.

Özel eğitim okullarında görme, işitme ve ortopedik engelliler, az görenler ve görme güçlüğü olanlara okul öncesi eğitim hizmetleri sunulmaktadır.

Dil ve konuşma güçlüğü olan çocukların okul öncesi eğitim modellerini geliştirmek üzere 5 yıllık bir proje hazırlanmıştır. Proje doğrultusunda erken eğitim ve sağaltım hizmetleri ile birlikte eğitimcilerin eğitimi de sağlanmaktadır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilen Portage Erken Çocukluk Dönemi Eğitim Programına Yönelik Paket Program Geliştirme Projesi; Genel Müdürlüğe bağlı kuruluşlarda görevli olup “Portage” hizmet içi programına katılmış uzman personelden, programın gelişim basamaklarına uygun hazırlanmış bireysel eğitim programları hazırlanması istenmiştir. Tüm kuruluşlarda kullanılmak üzere standart bir eğitim paket program geliştirilerek yayınlanması çalışmaları devam etmektedir.⁹⁷

2.2.İlköğretim

1739 sayılı Türk Milli Eğitim Temel Kanununda, 6-14 yaşları arasında bulunan çocukların sekiz yıllık ilköğretim almaları zorunlu kılınmıştır. 4306 sayılı Zorunlu İlköğretim Kanununda da bu pekiştirilmekte ve sekiz yıllık eğitim-öğretim devlet okullarında parasız ve zorunlu olarak verilmektedir. Zorunlu eğitim çağı dışında kalan

⁹⁷ *Özürlüler İçin Ülke Raporu 1995-2000...* s.65

yetişkinlere ise gelişim ve gereksinimlerine uygun bir eğitim hizmeti aynı kanunda yer almaktadır.

İlköğretim, her yurttaşın hayatında karşılaştığı ve karşılaşacağı kişisel ve toplumsal sorunlarını çözmede; toplumun değerlerine, normlarına uyum sağlamada; üretken ve tutumlu olmada temel yeterlilikleri, alışkanlıkları, kazandıran bir eğitimidir.

İlköğretim, okul nimetlerinden mahrum kalan çağ çocukları ve yetişkinlerin, içinde yaşadıkları çevrenin problemlerini anlamalarına, fert ve yurttaşlık hak ve görevleri hakkında doğru bilgi edinmelerine ve bağlı bulundukları toplumun ekonomik ve sosyal kalkınmasına daha etkili katılmasına yardım etmeyi hedef alan asgari genel eğitimidir.

İlköğretimin dayanağı insanların eğitim görme haklarıdır. Eğitim görme hakkı ise; insanların yaşamaları için kendilerine gerekli olan temel davranışları öğrenmeden insanca yaşayamayacakları görüşünden kaynaklanmaktadır. Bir ülkede yurttaşın sağlıklı olması, geçimini kendi gücü ile sağlaması, ülkenin kalkınmasına ve gereklerine uyması isteniyorsa, yurttaşın bunları yapabilecek düzeyde eğitilmesi zorunludur. Bu eğitim yurttaşın mutluluğu kadar, ülkenin mutluluğu için de gereklidir.

Bir ülkenin ekonomik kalkınması, o ülke halkının bireysel ve sosyal gelişmesine sıkı sıkıya bağlıdır. Eğitim yoluyla bireysel ve sosyal davranışlar geliştirilirken, kalkınmanın amacına uygun olan yeni değer yargıları da topluma kazandırılır. Bu yeni davranışlar ve değer yargıları, ekonomik kalkınmayı hızlandırma bakımından son derece önemlidir.⁹⁸

Bu bağlamda Türk Milli Eğitiminin amaçları ve temel ilkeleri şunlardır: Türk Milli Eğitiminin genel amacı Türk Milletinin bütün fertlerini,

⁹⁸ *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler...* s.420

1. Atatürk ilke ve inkılaplarına ve anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek,

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek,

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri ve davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak.

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak; öte yandan mili birlik ve bütünlük içinde ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek, hızlandırmak ve Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

Türk Milli Eğitiminin temel ilkeleri ise, genellik ve eşitlik, ferdin ve toplumun ihtiyaçları, yöneltme, eğitim hakkı, fırsat ve imkan eşitliği, süreklilik, Atatürk ilke ve inkılaplarına ve Atatürk milliyetçiliği, demokrasi eğitimi, laiklik, bilimsellik, planlılık, karma eğitim, okul ve ailenin işbirliği, her yerde eğitim ilkeleridir.⁹⁹

⁹⁹ Mehmet Metin ARSLAN – İsmail Hakkı MİMİCİ – Metin YAMAN, *Milli Eğitimin Yasal Dayanağı Mevzuat*, Ankara, 2001, s.36- 40

Bu kararlardan da esinlenerek 1997 tarihinde 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında K.H.K. yürürlüğe girmiş, 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu ise yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu K.H.K. ile özörlü tanımının ve kullanılacak terminolojinin de gözden geçirildiğı birçok düzenlemeye gidilmiştir. Özel eğitimin temel ilkelerinde önemli değişiklikler yapılmıştır. Aileye, özel gereksinimi olan çocukları ile ilgili tüm süreçlere aktif katılım hakkının tanınması, özel gereksinimi olan bireylerin kendileri için en az sınırlayıcı bir eğitim ortamında eğitim alma hakkına sahip olduğunun ifade edilmesi ve erken çocukluk ve okulöncesi dönemi tanımlarına yer verilmesi bu kararnamenin en önemli özelliklerindendir. Bu kararnamede, ayrıca özel gereksinimi olan bireyler için Bireysel Eğitim Programı geliştirilmesi ve eğitim programlarının bireyselleştirilmesi vurgulanmaktadır.

Ayrıca 18.08.1997 tarih ve 23084 sayı ile Resmi Gazetede yayınlanan İlköğretim ve Eğitim Kanunu 5 yıllık ilköğretimi 8 yıla çıkarmıştır. Bu yasa maddelerinde net olarak rastlanmamış olmasına karşın, ağır derecedekiler dışında, tüm özörlülerin de bu yasadın yararlanarak ilköğretimlerini normal akranlarıyla birlikte sürdürmeleri, bu kararname ve yönetmeliğinde yer almıştır.

Artık gelişmiş ve gelişmekte olan ölkeler koşullarını oluşturarak ve destek hizmetler sağlayarak eğitimde kaynaştırmaya ve bütünleştirmeye gitmişlerdir. Ülkemizde özür tür ve dereceleri düşünüldüğünde, özörlülerin büyük bir oranının da ilköğretim kapsamı içinde yer alması düşünülebilir. Okullaşma oranının da çok düşük olduğu (% 2-3) düşünüldüğünde köklü bir çözüm için iyi bir fırsat olarak yararlanılabilir.

Ülkemizde özel eğitim gerektiren çocukların eğitimleri ilköğretim kapsamında, resmi ve özel ilköğretim ve ortaöğretim kurumları, yatılı özel eğitim okulları, gündüzlü

özel eğitim okulları ve sınıfları, meslek okulları ve mesleki eğitim merkezlerinde sürdürülmektedir.¹⁰⁰

Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitiminde;

- Eğitimlerinin planlanması,
- Durumlarına uygun eğitim ortamlarının belirlenmesi,
- Eğitimleri ile ilgili projeler ve eğitim modellerinin geliştirilmesi,
- Özel eğitim metot ve teknikleri ile ilgili öğretmen el kitapları ve kılavuz kitaplarını hazırlanması,
- Özel eğitim okullarında görev yapan personelin hizmet içi eğitim yoluyla yetiştirilmesinin sağlanması,
- Eğitim araç ve gereçlerinin temin edilmesi,
- Eğitimleri ile ilgili program geliştirme çalışmalarının yapılması,
- Ailelerin eğitimleri için önlemler alınması

gibi hizmetler Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmektedir.¹⁰¹

2.2.1.Okul Öncesi ve Temel Eğitimde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları

Ülkemizdeki mevcut duruma bakıldığında, yasalarca hak tanınmış olmasına rağmen uygulamada özürlü çocukların çoğunun eğitim olanaklarından yoksun olduğunu, hatta bazı ailelerin bu çocuklara eğitim verilebilme olasılığından bile haberdar olmadıklarını göstermektedir. Erken eğitim programları ve bu konuda aileye yönelik bilinçlendirme yetersiz olduğu için bir çok aile bu programlara ulaşamamaktadır. Eğitim olanağı çoğu çocuğa tam zamanlı eğitim olarak ulaşmamakta, özel eğitim kurumlarından alınan eğitim ise (devletten alınan mali destek ile) çoğu zaman haftada belirli saatlerde sınırlı kalmaktadır.

¹⁰⁰ *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürölüler...* s.421-422

¹⁰¹ *Özürölüler İçin Ülke Raporu 1995-2000...* s.67

Çocuğun kendi ihtiyaçlarına uygun eğitim alabilmesi için değerlendirme çok önemlidir. Değerlendirmede ülkemizde iki önemli sorun yaşanmaktadır. Birincisi, değerlendirme araçlarının yetersizliği, var olanların ise güncel olmamasıdır. Diğer sorun ise, değerlendirmeyi yapacak uzman kişilerin eksikliğidir. Test sonuçlarının doğru yorumlanabilmesi için, zeka testleri gibi standart testler, mutlaka o testin özel uygulama eğitimini almış uzman psikologlar (klinik veya gelişim psikologları) tarafından yapılmalıdır.

Temel eğitim programları hiçbir değişiklik yapılmaksızın özürlü çocuğa da uygulanınca, ortaya önemli sorunlar çıkmaktadır. Fiziki kapasite ve eğitim araç-gereci sorununun yanında erken eğitime ilişkin olarak yapılan çalışmaların çok az sayıda kurum ve kuruluş tarafından yürütülmekte olması ve yetişmiş personelin yetersizliği, önemli sorunlardandır. Özel eğitime ihtiyacı olan birey sayısı tam olarak bilinmemektedir. Bundan dolayı geleceğe yönelik politikalar geliştirilememektedir.

Bu sorunların giderilebilmesi için özürlü bireylerin eğitimde fırsat eşitliğini engelleyen, sosyal, ekonomik ve yapısal faktörlerin ortadan kaldırılması ve bunu sağlayabilme yönünde çıkarılmış olan kanunların uygulanması için gerekli tedbirlerin alınması uygun olacaktır. Sekiz yıllık temel eğitim sürecinde, eğitim programlarında özürlü öğrenciler için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Öze göre bireysel programlar geliştirilmesi de bu çerçevede ele alınması gerekli konulardan biridir.

Ailelerin eğitim olanaklarından haberdar olabilmeleri ve erken destek programına başlayabilmesi için bir sistem kurulması gerekmektedir. Bu sistem kurgusunun en başında ise, uygun bir biçimde yapılması gereken erken tanılama ve aileyi bilgilendirme gelmelidir. Özel eğitim gerektiren çocukları olan aileler, mutlaka onları anlayabilecek ve onlara uygun şekilde yardım etmelerini sağlayabilecek şekilde eğitilmelidir. Bu konuda okullardan ve her çeşit iletişim araçlarından yararlanılmalıdır. Aynı kapsamda, alan uzmanları tarafından hazırlanmış olan el kitapları ve dokümanlar ücretsiz olarak dağıtılmalıdır.

Mevcut yatılı okullar, birden fazla özürü olan ve sürekli destek gerektiren özürü çocuklara hizmet verecek bir yapıya kavuşturulmalıdır. Özel eğitim okulları ve rehabilitasyon kuruluşları, açılma ve ruhsat alma işlemlerinden başlamak üzere, eğitim ve hizmet verme açılarından, SHÇEK, Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nca görevlendirilen eşit sayıda, alanlarında uzmanlaşmış temsilcilerden oluşan ve başkanlığında bir akademisyenin bulunacağı bir kurul tarafından denetlenmelidir. Bu denetleme yoluyla, aynı zamanda, özel eğitim gerektiren çocukların ve ailelerinin bazı kuruluşlarda istismar edilmeleri önlenmelidir.

Rehberlik ve Araştırma Merkezlerindeki erken tanılamalar, alanlarında uzmanlaşmış denetçiler tarafından denetlenmelidir. Özürü çocukların tek bir uzman tarafından değil, bir ekip tarafından değerlendirilmesi sağlanarak yeni yapılacak okulların fiziki şartları özürülerin rahatça eğitim görebilmelerini sağlayacak şekilde düzenlenmeli ve eski yapılarda da özürülerin rahatça eğitim görebilmeleri için gerekli değişiklikler yapılmalıdır.¹⁰²

2.3.Ortaöğretim

Ortaöğretim, ilköğretime dayalı en az üç yıllık öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar. İlköğretimin ikinci kademesini tamamlayan ve ortaöğretime girmeye hak kazanmış olan öğrencilerden isteyenler bu okullara girebilir. Ancak bu kademedeki bazı okullara ve programlara sınavla girilir.

Ortaöğretim okullarının çoğu devlete aittir. Fakat özel okulluğun en yaygın olduğu kademe ortaöğretimdir. Ortaöğretim okulları çok değişik adlarla, değişik programlar uygulayan okullardan oluşur. Ortaöğretim okullarının çoğu M.E.B.'na bağlı olmakla beraber bazıları diğer bakanlıklara ve kuruluşlara bağlıdır.¹⁰³

¹⁰² *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürü... s .94-126*

¹⁰³ Yahya ÖZSOY, "Özel Eğitimde Yönetim", *Özel Eğitime Giriş*, Ankara 1992, s.225-226

Engellilerin bir kısmı kendilerine yönelik okullarda orta ęretimlerini sürdürürken, şartları ve durumları normal akranları ile birlikte ęitim ve ęretim almaya uygun olan diğer engelliler ise genel, mesleki ve teknik liselerde kaynaştırma yoluyla ortaöğretimden yararlanmaktadırlar.

2.3.1.Mesleki Eğitim

Mesleki ęitim, çocukluk döneminden başlayarak, ergenlik döneminin sonuna kadar şekillenen bir süreçtir. Bu süreç içersinde bireyler, aldıkları ęitim ve evre ile etkileşim sonunda gelecekte hangi mesleğe yönelecekleri konusunda bir karara varırlar. Bu karar doğrultusunda bir ęitimden geçerler.

Ferdin iş piyasasında geçerliliği olan bir işe girebilmesi ve meslekte ilerleyebilmesi için gerekli bilgi, beceri, tutum, davranış ve alışkanlıkları kazanması, mesleki ęitimin temel amacıdır.

Mesleki ęitim, lkelerin ihtiyaç duyduğu kalifiye iş gücünün yetiştirilmesinde büyük önem taşımaktadır. Bilim ve teknoloji hızla değişmekte, toplumlar hızlı bir biçimde teknoloji çağından bilgi çağına geçmektedir. Gelişen teknoloji ile birlikte, toplumda ihtiyaç duyulan kalifiye iş gücünün rolü ve vasıfları da değişmektedir. Bilgi ağının gelişmesi paralelinde ihtiyaç duyulan personelin rolü ile birlikte bu personeli ęiten ęiticiinin ve ęitim ortamının rolü, doğal olarak değişmek zorundadır. Ayrıca, gelişen teknoloji ile bilgi çağına uygun bilgi ve becerilerin kazandırılmasını sağlayacak olan ęretim yaklaşımlarının da gözden geçirilmesi ve onların yeni teknolojilerle entegrasyonunun sağlanması gerekmektedir.

Eğitim bütünlüğü içersinde zrllerin de diğer bireylerle birlikte mesleki ęitim olanağından yararlanmaları ve lkenin ihtiyaç duyduğu kalifiye birer eleman olarak yetiştirilmeleri, günümüz ağdaş toplumları tarafından benimsenen ve kabul gören bir anlayıştır.

Özürlü bireyler, çocukluktan başlayıp ergenlik döneminin sonuna kadar geçen süre içinde bir mesleğe karar verme konusunda bazı engellerle karşı karşıyadır. Bu engeller bireyin özürlüden kaynaklandığı gibi, bireyi mesleğe hazırlayan uygun programların olmayışından da kaynaklanabilir. Bu nedenle özürlülerin, uygun bir mesleğe yönlendirilmeleri bakımından, hangi eğitim kademesinde olursa olsunlar, okuldan işe geçişte özür ve özelliklerine uygun bir işe yerleşebilmeleri ve bu işte en yüksek potansiyele ulaşabilmeleri için Mesleki Rehberlik ve Mesleğe Hazırlama Programları'ndan geçmeleri gerekmektedir.

Ancak, ülkemizde henüz böyle bir uygulama gerçekleştirilemediği için, özürlü bireylerin bir meslek sahibi olmaları ve bu doğrultuda uygun bir işe yerleştirilmeleri güçleşmektedir.¹⁰⁴

3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu'na göre, Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü'ne bağlı halk eğitim merkezlerince özel eğitim gerektiren kişilere yönelik yaygın mesleki eğitim kursları düzenlenmektedir. Engel durumları dikkate alınarak açılan kurslar, normal kurs içerisinde “kaynaştırma” şeklinde olabildiği gibi “bağımsız kurs” şeklinde de düzenlenebilmektedir.

Kurslar, Bakanlık imkanlarıyla açıldığı gibi, ilgili diğer birim ve kuruluşlarla işbirliği yapmak suretiyle hizmetin en uzak yerleşim birimlerine kadar taşınması yönünde çaba gösterilmektedir. Söz konusu kursların etkin ve verimli şekilde yürütülmesi için 1993 yılında bir genelge (1993/69 nolu Genelge) hazırlanarak valiliklere gönderilmiştir.

Engel gruplarına göre; işitme engelliler için 50, konuşma engelliler için 104, hastanede yatan çocuklar için 16, zihinsel engelliler için 20, zihinsel engelli olup özel

¹⁰⁴ *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler...* s.95-96

yeteneği olanlar için 5, görme engelliler için 35, ortopedik engelliler için 283 dalda yaygın mesleki eğitim amaçlı kurs açılabilmektedir.¹⁰⁵

2.3.2.Mesleki Rehabilitasyon

Bir konuyu ifade etmek için kullanılan kavramın anlamını bilmek konunun kendisi kadar önemlidir. Bu nedenle rehabilitasyon konusuna girmeden önce rehabilitasyonun kavram olarak ne anlama geldiğini tanımlamakta yarar vardır. Çünkü rehabilitasyon günlük yaşamda ve bir çok meslek alanında sıkça kullanılan ve karşılaşılan bir kavramdır.

Rehabilitasyon genel anlamda, görüntünün iyileştirilmesine yönelik süreçteki çabalar olarak tanımlanabilir. Daha açık bir ifade ile doğum öncesinde, anında ve sonrasında çeşitli nedenlere bağlı olarak meydana gelen bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal bozukluk ve özürlerin olabildiğince (kısmen veya tamamen) iyileştirilmesine yönelik sistemli çabaların bir bütünüdür.¹⁰⁶

Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık ya da kaza sonucu fiziki ve mental kabiliyetlerini çeşitli derecelerde kaybeden kişinin sağlığını kazandırmak veya geriye kalan kuvvet ve yeteneklerini geliştirerek, fiziki, psikolojik, sosyo ekonomik ve meslek yönünden en yüksek kapasiteye getirebilmek için yapılan çalışmaların tümü rehabilitasyon olarak tanımlanır.¹⁰⁷

Bu anlamda rehabilitasyon, karşılıklı iki yönü olan bir süreçtir. Bu sürecin yönlerinden biri uyum sağlaması gerekenler yani özürölüler, diğeri ise özürölüleri kabullenecek olan toplumdur.

¹⁰⁵ *Özürölüler İçin Ülke Raporu 1995-2000...* s.111

¹⁰⁶ OYMAK, *a.g.e.*, s.31

¹⁰⁷ Fatih ERBAHÇELİ, *Mesleki Rehabilitasyon Merkezinde Özürölülerin Çalışma Kapasitelerinin Değerlendirilmesi ve Eğitimi*, Hacettepe Üniv. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1992, s.3

Profesyonel sosyal hizmet, bu süreçte sürekli olarak iki yönü de değiştirmek ve etkilemek zorundadır. Çünkü tek taraflı çabalar ile amaca ulaşmak ve başarı elde etmek olanaklı değildir. Bu nedenle rehabilitasyonun önemi sosyal hizmet açısından iki yönlü bir eğitim sürecini teşvik etmede ve rayına oturtmada görülmektedir. Bu süreç içinde özürlü yönünden sosyal hizmetin amacı, özürlülerin kendilerine güven duymalarına, statü eksikliklerini gidermelerine, sosyal ilişkilerde bulunmalarına, güçlüklerin üstesinden gelmelerine ve kendilerini korumalarına yardımcı olmaktır.

Sosyal hizmetin amacı toplum yönünden şöyle özetlenebilir;

- Toplumda, özürlülere karşı gelişmiş olan önyargılı tutum ve davranışların giderilmesine katkısı olacak etkinliklerde bulunmak,
- Özürlülerin sorunlarının acıma duyguları ve sadaka gibi yardımlar ile çözülemeyeceği bilincinin toplumda oluşmasına katkıda bulunmak,
- Özürlülerin de bedensel, zihinsel ve ruhsal bir kapasiteye sahip oldukları ve bu kapasiteyi geliştirebilmek için toplumda kendilerine fırsat verilmesi gerektiği ve bunun insani bir hak ve görev olduğu bilincinin yaygınlaştırılmasına ve yerleştirilmesine çalışmak,
- Özürlülerin yasal ve buna bağlı olan sosyal ve ekonomik hakları konusunda toplumu aydınlatmak, özürlülerin de toplumun bir üyesi olarak diğer sağlıklı bireyler gibi çeşitli gereksinimlerinin olduğunu topluma kabul ettirmek.

Rehabilitasyon doğum öncesinden başlayıp doğum sonrası ölünceye kadar kesintisiz olarak bütünlük içinde devam etmesi gereken bir süreçtir. Bu bütünlüğe rağmen sağlık, eğitim ve sosyal hizmet gibi alanlardaki farklı ve kendine özgü bilgi ve beceri gerektiren mesleki teknik ve yöntemler nedeniyle birbirinden tamamen bağımsız olmamakla beraber rehabilitasyon sürecinde belli adım ve aşamalar söz konusudur. Bu aşamalar şunlardır:

- Tıbbi Rehabilitasyon

- Okul Öncesi Rehabilitasyon
- Okul Rehabilitasyonu
- Mesleki Rehabilitasyon
- Sosyal Rehabilitasyon¹⁰⁸

Bunlardan tıbbi ve mesleki rehabilitasyon, rehabilitasyon sürecinin iki önemli unsurudur. İki disiplin de birbirlerinin tamamlayıcı halkasıdır. Her ikisi de rehabilitasyonun başarısını etkileyen çok önemli faktörlerdir.

Doğuştan veya sonradan olma bedensel veya psiko sosyal yapıda olabilecek bir özür (eksikliği) önce tanımlamak ve sonra ortadan kaldırmaya veya minimal* bir seviyeye indirmeye çalışarak kişinin geriye kalmış yetenekleriyle mümkün olduğu kadar bağımsız günlük yaşama aktivitelerini yapmasını sağlamak, onu tüketici değil üretici hale getirmek tıbbi rehabilitasyonun ana prensiplerindendir. Bunun için Fizik Tedavi-Rehabilitasyonun çeşitli tedavi yaklaşımları uygulanır.

Rehabilitasyonun devamlı ve koordineli sürecinin bir parçası olan mesleki rehabilitasyon ise fiziksel ve mental yetersizliği sonucu emniyetli ve uygun bir işe yerleştirilmeye ihtiyacı olan özürlü bir kişinin işe yerleştirilmesi, korunması için meslek servislerinin kurulması kapsamında mesleki danışmanlık, mesleki eğitim ve en uygun iş alınının seçilmesi hizmetlerini kapsar.

Mesleki rehabilitasyonun değişik tanımları yapılmıştır. Doğuştan veya sonradan hastalık kaza gibi nedenlerle bedensel veya ruhsal sağlığı geçici veya devamlı olarak bozulmuş, kendi kendini idare edecek davranışları gösteremeyen ve çalışma yeteneklerini kaybetmiş bir kişinin yeniden fonksiyonel yeteneklerini tıbbi, fiziksel, psikolojik, sosyal ve

¹⁰⁸ OYMAK, *a.g.e.*, s.31-32

* Minimal; en alt düzeydeki özellik./ Duyu ve motor işlevlerini gereğince yürütme yetisindeki geriliği veya hafif nörolojik bozukluğu gösteren ve öğrenme bozukluğunu da içeren tıbbi bir terimdir.

işe yönelik olarak en yüksek seviyeye çıkarmak için yapılan koordineli çalışmaların birleşimi mesleki rehabilitasyon olarak tanımlanır.¹⁰⁹

Mesleki rehabilitasyonda özürlü kişinin fiziksel ve mental kapasitesi, yetenek ve becerileri ile değerlendirilerek fizyoterapist, meslek danışmanı, iş ve uğraşı terapisti ile hangi iş kolunda eğitileceğine karar verilir. Seçilen yeni iş kolunda özürlü kişinin kazanılmış bir vasfı yok ise çalışma atölyelerinde öğretmenler tarafından yeni bir iş öğretilir. Bu sırada fizyoterapist veya iş uğraşı terapisti çalışma kapasitesini artırıcı eğitim verir. Çalışma sırasında bağımsızlığını artırıcı araç-gereç tasarımı ve kendine yardımcı araçlar önerilir. Sosyal hizmet uzmanı ve psikologlar tarafından psikososyal eğitim yapılır. Kurs ve rehabilitasyon eğitiminin sonunda meslek danışma ve iş kurumu veya aynı amaçla hizmet gören iş merkezleri tarafından özürlü kişi işe yerleştirilir.¹¹⁰

Tıbbi ve mesleki rehabilitasyon bütünleşmesinde göz önüne alınması gerekli temel faktörler şu şekilde sıralanmıştır;

1. Her özürünün problemi sistematik ve başarılı bir şekilde belirlenmelidir.
2. Gerekli servisler ve uzman raporları doğru ve uygun bir zamanda devreye girmelidir.
3. Mesleki rehabilitasyona ihtiyacı olan kişiler tanınmalıdır.
4. Tıbbi öneri mesleki rehabilitasyonun herhangi bir safhasında kullanılabilmelidir.
5. Mesleki rehabilitasyona mümkün olan en kısa zamanda başlanmalıdır.
6. Tekrar işe yerleştirme mümkün olan en kısa sürede başarılmalıdır.

Mesleki Rehabilitasyon Servislerinin Görevleri Şunlardır;

¹⁰⁹ ERBAHÇELİ, *a.g.e.*, s.3-4

¹¹⁰ *Özürlüler İçin Ülke Raporu 1995-2000...* s.112

1.Değerlendirme. (Özürlü kişinin geriye kalan fiziksel, mental ve mesleki yeteneklerinin ve gerçekleşmesi mümkün olabileceklerin doğru bir şekilde değerlendirilmesi.)

2.Rehberlik. (Mesleki eğitim ve iş imkanları doğrultusunda tavsiyede bulunmak.)

3.İşe Hazırlama ve Eğitim.(Gerekli çalışma potansiyelinin sağlanması, kuvvetlendirilmesi ve mesleki eğitim.)

4.İşe Yerleştirme.(Kişiye en uygun işin bulunmasına yardımcı olma.)

5.Korunmalı iş yeri.(Özel düzenlemeler altında iş yerinde çalışmanın sağlanması.)

6.Takip.(İşe tam uyum gösterene kadar özürünün gözlenmesi.)¹¹¹

2.3.3.Mesleki Eğitim ve Rehabilitasyon Konusunda Yapılan Çalışmalar

Milli Eğitim Bakanlığı'nın Yaptığı Hizmetler:

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan mesleki eğitim çalışmaları, özel eğitim, kız meslek, endüstri meslek, ticaret ve turizm meslek okullarında sürdürülmektedir. Ayrıca halk eğitim merkezlerinde özürlü vatandaşlar için mesleki kurslar açılmakta ve böylece özellikle kırsal kesimdeki özürlülere ulaşılmaktadır.

Milli Eğitim çalışmaları içinde, örgün eğitim imkanlarından yeterince veya hiç faydalanamamış 15-45 yaşları arasındaki işitme ve görme engellilere, her yıl yaz aylarında okuma-yazma ve meslek eğitimi kursları açılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1993 yılından yayımlanan bir genelge ile, özellikle kırsal kesimdeki özürlüye ulaşabilmek ve onun mesleki eğitimini sağlayabilmek için bir çalışma başlatılmıştır. Bu çalışma kapsamında halk eğitim merkezleri bünyesinde özürlüler için yaygın mesleki ve sosyal-kültürel kurslar düzenlenmesi planlanmıştır.

¹¹¹ ERBAHÇELİ, *a.g.e.*, s.4-6

Çalışmada her özür grubu için açılacak kurslar ayrı ayrı belirtilmiştir. Bu olanaktan bir buçuk yıl içinde 4000 özürlü yetişkin yararlanmıştır.¹¹²

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Yaptığı Hizmetler:

Çağdaş bir iş kurumunun fonksiyonlarını tam olarak yerine getirmek amacıyla yeniden yapılanma sürecine giren Türkiye İş Kurumu'nca, işgücüne meslek edindirme çalışmaları kapsamında, özürlü açık işsizlerin mesleki rehabilitasyonu çalışmalarına hız verilmiştir.

1991 yılından itibaren Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının mali katkılarıyla “Özürlüler Mesleki Rehabilitasyon Merkezi” kurulması projesi uygulamaya konulmuştur. Proje kapsamında Türkiye İş Kurumu Ankara İl Müdürlüğü'ne bağlı olarak Özürlüler Ankara Mesleki Rehabilitasyon Merkezi kurulmuştur. Bu merkezde yürütülen mesleki rehabilitasyon hizmetleri sonucunda özürlü açık işsizler, işgücü piyasasınca ihtiyaç duyulan mesleklerde yetiştirilmektedirler.

Merkezde özürlülere sunulan rehabilitasyon hizmetleri kapsamında, özürlülerin tıbbi rehabilitasyon hizmetlerinin yürütülmesinde Hacettepe Üniversitesi Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Yüksek Okulu, sosyal rehabilitasyon hizmetlerinin yürütülmesinde aynı üniversitenin Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu, mesleğe hazırlık, meslek edindirme, meslek geliştirme ve değiştirme eğitimlerinin yürütülmesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Halk Eğitim Müdürlükleriyle işbirliği yapılmaktadır. Anılan merkezde; seramik konfeksiyon, trikotaj, gümüş işleme atölyelerinde özürlülere yönelik altışar aylık dönemlerde projelendirilen mesleki eğitim faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nün Yaptığı Hizmetler:

¹¹² *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler...* s.96-97

SHÇEK Genel Müdürlüğü tarafından özörlöölere yönelik mesleki eğitim ve rehabilitasyon hizmetler kapsamında iş atölyeleri oluşturulmuştur. Yatılı ve gündüzlü hizmet verilen rehabilitasyon merkezlerinde özellikle yetişkin özörlöölölerin mesleki rehabilitasyonu amacıyla iş atölyeleri oluşturulmuştur. İş atölyelerinde ahşap işlemeciliğı, oyuncak imalatı, galoş yapımı, santral operatörlüğü, çiçekçilik vb. iş kollarında çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle görme özörlöölöler rehabilitasyon merkezlerinde, spastik çocuklar rehabilitasyon merkezlerindeki iş atölyeleri gelişmiş durumdadır.¹¹³

2.3.4.Mesleki Eğitim ve Rehabilitasyonla İlgili Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları

İşgücü piyasasında yer almak isteyen özörlöölölerin eğitim düzeyleri çok düşük olduğı gibi, büyük bir oranının da herhangi bir mesleki bilgi ve becerisi bulunmamaktadır. Bu durum özörlöölölerin istihdamında en büyük engeli oluşturmaktadır.

Mevcut durumda özörlöölölerin mesleki rehabilitasyonuna yönelik hizmetlerin yürütölmesi çok sayıda kurum ve kuruluş tarafından yapılmaya çalışılmakta ve bu kurumlar arasında gerekli koordinasyon sağlanamadığından hizmetlerin amacına ulaşması mümkün olmamaktadır.

Özörlöölölerin özür grupları ve eğitim düzeyleri konusunda sağlıklı bir veri olmadığından ve işgücü piyasasında ihtiyaç duyulan meslekler ve bu mesleklerde istihdam edilecek özörlöölö sayısı tespit edilmediğinden, özörlöölölere götürölen mesleki rehabilitasyon hizmetleri de amaçlarına ulaşmamakta, dolayısıyla istihdamda istenilen noktaya gelinebilmektedir.

Mevcut durumda istihdam şansı çok az olduğundan mesleki rehabilitasyona yönelik olarak açılmış olan işgücü yetiştirme kurslarına yeterli katılım olmamaktadır.

¹¹³ *Özörlöölöler İçin Ülke Raporu 1995-2000 ... s.111-113*

Ülkemizde özörlölere bir meslek kazandırmak suretiyle onları üretime katmayı amaçlayan mesleki rehabilitasyon merkezleri bulunmamaktadır. Mevcut merkezler, bölgenin mevcut özörlölü durumu, ihtiyaç duyulan mesleklerin tesbiti yapılmadan faaliyetlerini sürdürmeye çalıştıklarından, amaca uygun hizmet vermemekte ve yeterli talep olmaması nedeniyle atıl kalmaktadırlar.

Çeşitli özür gruplarına mensup özörlölülerin birlikte aynı rehabilitasyon programına alınmaları, uygulamada önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Ulaşılabilirlik olmak üzere her özür grubuna uygun ergonomik ve fiziki ortam ile uyumlu eğitim programı gerçekleştirilmediğinden , hizmet amacına ulaşmamaktadır. Ayrıca özörlölülerin eğitimi konusunda özel eğitim almış yeterli sayıda personelin bulunmaması, bu konuda gerekli ekibin (tıp doktoru, fizyoterapist, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, hemşire, meslek danışmanı ...vb.) oluşturulmaması da, mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin bütönlüğünü olumsuz yönde etkilemektedir. O halde;

Özörlölünün mesleki eğitime başlayabilmesi için öncelikle yapılması gereken hangi mesleğe uygun olduğuna dair mesleki rehabilitasyon ve meslek danışmanlığı hizmetleri yetersizliğinin yanında fiziki engeller ve eğitim araç-gereci sorunu özörlölü genci istihdam edecek işletmelerin bilinçli olmaması gibi sorunlar vardır.

Mesleki ortaöğretim kurumlarına başvuru koşullarında eğitimde fırsat eşitliğine aykırı veya diğeri bir şekilde özörlölülerin aleyhine olan koşullar ortadan kaldırılarak özörlölü öğrencilere Milli Eğitim Şuraları'nda özellikle de 16. Milli Eğitim Şurası'nda kararlaştırıldığı üzere kendi ilgi, istek, yetenek, özür tür ve dereceleri ile performansları göz önüne alınmak suretiyle mesleki eğitim hizmetlerinden yararlanma olanakları tanınmalı ve özörlölü öğrencilerin ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda mesleklerini seçebilmeleri ve özür durumlarının onların meslek seçimine engel teşkil etmemesi sağlanmalıdır.

Mesleki ve teknik eğitim olanaklarından özürlü gençlerin de yararlanabilmesi için fiziki engellerin ortadan kaldırılması, özürllüer için gerekli olan eğitim araç ve gereçlerinin sağlanması ve eğitimin hem özürllünün ihtiyacına göre, hem de çalışma hayatının gereklerine göre yapılandırılması faydalı olacaktır.

Özürlü gençler, işletmelerdeki uygulamalı eğitim sürecinde özel olarak izlenmelidir. Bu süreç kapsamında, işletmeler özürllüer konusunda bilinçlendirilmeli ve özürllüere yönelik yanlış tutumların ortadan kaldırılması sağlanmalı ve okul-işletme-özürllü ilişkisinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için okullarda, bu konuda eğitim almış uzman kişilerin çalıştığı özel bir birim kurulmalıdır.

3308 sayılı kanunda özürllüelerin aleyhine olan veya farklı uygulamalara neden olabilecek maddeler kaldırılarak bu kanunun 25.maddesine göre işverenlerin çıraklarının %3'ü oranında özürllü çırak almaları konusunda gerekli tedbirlerin alınması ve özürllüelerin mesleki eğitiminin iş piyasasının taleplerini karşılayabilecek şekilde gerçekleştirilmesi uygun olacaktır.

Mevcut ve açılacak olan rehabilitasyon merkezlerinin açılış, işletim ve denetim hizmetlerinden sorumlu olup işbirliği yapacak olan kurum ve kuruluşların hangileri olduğu yasal düzenlemelerle belirlenmelidir. Mesleki rehabilitasyon alanında çalışacak olan personelin meslekleriyle ilgili eğitimleri sırasında, aynı zamanda bir özel eğitim formasyonu almaları sağlanmalıdır. Özürllü anne ve babalarına yönelik eğitim programları düzenlenmelidir.¹¹⁴

2.4.Kaynaştırma

Özel eğitime muhtaç çocuklar bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal açıdan değişik özelliklere sahiptir. Ayrıca aynı tür özüre sahip çocuklar da, bireysel özellikleri nedeniyle ayrılmaktadırlar. Bu nedenle özel eğitime muhtaç çocukların tümüne uygun bir özel

¹¹⁴ *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürllüer...* s.127-128

eğitim yaklaşımının belirlenmesi ve gerçekleştirilmesi söz konusu olamaz. Öte yandan özel eğitime muhtaç çocuklar için istenen son aşamanın sosyal bütünleştirme olduğunu biliyoruz. Yani özel eğitim yaklaşımları bir uçta yer alan “ayırıştırma” dan diğer uçta yer alan “kaynaştırma” yaklaşımına doğru bir dağılım içinde olmaktadır.¹¹⁵

Yetersizlikten etkilenmiş bireylerin en az kısıtlanmış ortamlarda yapılan öğretimsel düzenlemelerde başarılı oldukları yapılan araştırmalarda görülmektedir. En az kısıtlanmış ortam, genel eğitim ortamlarında destek eğitim hizmetlerinin sağlanması yoluyla oluşturulabilir. Bu da kaynaştırma olarak tanımlanır. Kaynaştırmanın bir çok yararı vardır. Kaynaştırma ortamları, özel gereksinimli bireylerin yetersizlikten etkilenmemiş yaşlılarıyla bir arada bulunarak tüm okul etkinliklerinden yararlanmalarına imkan sağlar. Kaynaştırma ortamlarının diğer bir yararı ise, akademik ve sosyal davranışların kazanımında etkili olmasıdır. Yapılan araştırmalarda akademik davranışların kazanılmasında kaynaştırma ortamlarının ayrı eğitim ortamları kadar hatta biraz daha etkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca etkili bir kaynaştırma programı özel eğitim ve genel eğitim öğretmenleri arasında işbirliğinin kurulmasını sağlar.¹¹⁶

Ülkemizde kaynaştırma; 15 Ekim 1983 tarih ve 2916 sayılı “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu”nun 4. maddesinin (e) bendinde, “Durumları ve özellikleri uygun olan özel eğitime muhtaç çocukların normal akranları arasında eğitilmeleri için gerekli tedbir alınır” şeklinde tanımlanmıştır.¹¹⁷

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün 20.4.1988 tarih ve sayılı “Özürlü Çocukların Normal Sınıflarda Kaynaştırma Yoluyla Eğitimi” konulu genelgesiyle fiilen kaynaştırma eğitimi programına başlanmıştır.¹¹⁸

¹¹⁵ ÖZÇELİK, a.g.e., s.21

¹¹⁶ Rüya GÜZEL ÖZMEN, “Kaynaştırma Ortamlarında Öğretimsel Düzenlemeler”, *Özel Gereksinimli Çocuklar*, ed. Ayşegül Ataman, Ankara 2003, s.51-81

¹¹⁷ *Özürlüler İçin Ülke Raporu 1995-2000...* s.93

¹¹⁸ SOYSAL, a.g.e., s.29

6.6.1997 tarih ve 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında K.H.K.'nin 3. maddesinde “Özel eğitim gerektiren bireylerin diğer bireylerle karşılıklı etkileşim içinde bulunmalarını sağlamak ve eğitim amaçlarını en üst düzeyde gerçekleştirmek için geliştirilmiş eğitim ortamları” olarak tanımlanmıştır.

573 sayılı K.H.K.'ye dayanılarak çıkarılan 18.1.2000 tarih ve 23973 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde, kaynaştırma “Özel eğitim gerektiren bireylerin, yetersizliği olmayan akranlarıyla birlikte eğitim ve öğretimlerini resmi ve özel, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın öğretim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan destek eğitim hizmetlerinin sağlandığı özel eğitim uygulamaları”, kaynak oda “kaynaştırma uygulaması yapılan okullarda, özel eğitim gerektiren öğrencilerin destek eğitim almaları için düzenlenmiş ortam” olarak tanımlanmıştır.¹¹⁹

Kaynaştırma (Entegrasyon) terimi Eğitimde Araştırma ve Yenilik Merkezi (CERI) projesine katılan uzmanların üzerinde fikir birliğine vardıkları şekilde “Özürlü ve özürsüz olmayan öğrenciler arasında en yüksek seviyede iletişim kurulması” anlamında da kullanılmaktadır.¹²⁰

2.4.1.Kaynaştırmada Temel İlkeler

Etkili kaynaştırma için gerekli sayı ve nitelikte personel yetiştirilmesi, kaynaştırma yapılan kurumda çalışan personelin “ herkes için eğitim” hakkını kabul etmesi, öğretmenlerin işlerinde sürekliliğin sağlanması ve öğretmen değişiminin önlenmesi, bu alandaki uzman kişilerle normal sınıf öğretmenlerinin işbirliği içinde çalışması çok önemlidir.Hizmet içi eğitim programları ile, hem normal çocukların hem de özel eğitime gereksinimi olan çocukların ailelerinin ve kurumdaki tüm personelin bu konuda

¹¹⁹ *Özürlüler İçin Ülke Raporu 1995-2000...* s.93

¹²⁰ *Özel İhtiyaçları Olan Çocuklar İçin Eğitim Binaları*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, Ankara 1994, s.1

aydınlatılması, aile bireylerinin aktif olarak eğitim programlarında yer almalarının sağlanması faydalı olacaktır.

Çocukların bireysel özelliklerinin bilinmesi ve adaptasyonlarının, yeniliklerin bu bilgiler doğrultusunda yapılması, birbirlerinin kişiliklerini anlayacak ve birbirlerini kabul edebilecek kadar sürenin öğretmen ve öğrencilere sunulması, karşılıklı olumlu tutumların geliştirilebilmesi için kaynaştırma programlarına geçmeden önce, tüm değerlendirmelerin yapılması ve bu bilgilerle çocukları kabul edebilecek öğretmenlerin bilgilendirilmesi uygundur.

Özel gereksinimi olan çocukların, gereksinimlerini karşılayacak başta fiziksel koşullar olmak üzere her türlü tedbirin alınması, gerektiğinde sınıf aktivitelerini yorumlayacak uzmanlar görevlendirilmesi, çocukların gereksinimlerine göre sınıf içi değişiklikler yapılması, planlama, işletme ve kaynaştırma eğitim programlarını değerlendirmek için, devlet düzeyinde ve yöresel düzeyde metotların belirlenmesi, kaynaştırma programına ışık tutabilecek araştırmaların planlanması ve bilimsel düzeyde çalışmaların yapılması esastır.

Özel eğitim alanında çalışan personel için kısa vadedeki amaçları ortaya koyma açısından bu maddeler, bir dereceye kadar etkili bir şekilde yol gösterebilmektedir.

2.4.2.Kaynaştırmanın Amaçları

Her iki gruptaki çocukların ortak etkinlikler için birbirlerinden en iyi şekilde yararlanabilmelerini sağlayarak ve gelişimlerine destek olmaktır. Normal çocukların özürlü yaşatlarını daha yakından tanıyıp kabul etmelerini kolaylaştırarak onların eğitimlerine katkıda olabilecek fırsatları yaratmak ve her konuda iletişim kurabilecekleri ortamları hazırlamaktır. Özürlü çocuklarda olumlu benlik gelişimine yardımcı olmak, kişilik ve en önemlisi de sosyal gelişimlerini destekleyerek toplum içinde bağımsız ve üretken bireyler olarak yaşayabilmelerini kolaylaştırmaktır.¹²¹

¹²¹ ÖZBABA, *a.g.e.*, s.30-32

2.4.3.Okul Öncesi Eğitimde Kaynaştırma

Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırma programına katılmaları için en uygun dönem, okul öncesi dönemdir. Okul öncesi programlar, hem özel ihtiyaç olan çocuklar hem de normal gelişim gösteren çocuklar için kullanılabilir.

Okul öncesi eğitimin özel eğitim ve kaynaştırmadaki önemi ve gerekliliği, 6.6.1997 tarih ve 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında K.H.K.'de de vurgulanmıştır. Bu kararnamede özel eğitimin ilkeleri arasında, özel eğitim gerektiren bireylerin diğer bireylerle eğitilmelerine öncelik verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Yine aynı kararnamede okul öncesi eğitimin özel eğitim gerektiren çocuklar için zorunlu olduğu ve bu eğitimin, özel eğitim okulları ile diğer okul öncesi eğitim kurumlarında verilebileceği belirtilmektedir. Ayrıca, kaynaştırmanın her tür ve kademedeki okul ve kurumlarda uygun yöntem ve teknikler kullanılarak sürdürülebileceği vurgulanmaktadır.

Bu açıdan ele alındığında, K.H.K.'nin uygulanabilmesi için Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıkları tarafından okul öncesi eğitim birimleri ile işbirliğine gidilerek, okul öncesi öğretmenlerinin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimi sağlanmalı ve pilot uygulamalarla okul öncesi eğitimde liderlik kazandırılmalıdır.

Türkiye’de uygulanan okul öncesi programlar normal gelişim gösteren çocuklar göz önüne alınarak hazırlanmakla beraber bunların, çocukların kendine özgü yetenek ve becerileri dikkate alındığında özel eğitime ihtiyacı olan çocuklar için de rahatlıkla kullanılabilir.

2.4.4.Temel Eğitim ve Ortaöğretimde Kaynaştırma

Temel eğitimde özürlü öğrencilerin bulundukları çevredeki okullarda normal çocuklarla birlikte kaynaştırma yoluyla eğitimleri esas alınmıştır. Sosyal kabul görme bir gereksinim ve gelişim kuralıdır. Özürlü öğrencilerin toplum dışına itilmesi yerine

toplumla daha kolay kaynaşmaları; bütün eğitim imkanlarından sonuna kadar faydalanmalarına bağlıdır.¹²²

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 28. maddesinde “Özel eğitim gerektiren bireylerin, ortaöğretimini özel eğitim okullarında veya diğer genel, mesleki ve teknik ortaöğretim okullarında, kaynaştırma yoluyla sürdürmeleri esastır.

İlköğretim okullarını bitiren; özel eğitim gerektiren öğrencilerden genel, mesleki ve teknik ortaöğretim okullarına yönlendirme kararı alınanlar, ilgili birimlerle yapılacak işbirliği çerçevesinde yatılı ve sınavsız olarak bu okullara yerleştirilirler. Çok programlı liselere ve meslek liselerine yönlendirme kararı alınanlardan, yatılı okumak isteyen öğrenciler için yakın yatılı okulların olanakları da değerlendirilerek yeterli kontenjan sağlanır.

Özel eğitim gerektiren bireylerden, açık öğretim lisesine yönlendirme kararı alınanlar tanılama, değerlendirme ve izleme ekibi tarafından izlenir. İlgili kurum ile programın ölçme ve değerlendirilmesi gibi konularda iş birliği yapılır.” Hükmü bulunmaktadır.¹²³

M.E.B. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü İstatistik Şubesi verilerine göre 2002-2003 eğitim öğretim yılı itibariyle ülkemizde kaynaştırma uygulaması yapılan kurum sayısı 20667, bu kurumlardaki öğrenci sayısı ise 31708'dir.¹²⁴

Kaynaştırma eğitimine dahil edilen özürlü öğrenciler, sosyal yaşam ve eğitim sürecinde yaşlılarıyla birlikte olma fırsatını elde ederler. Özel gereksinimli öğrencilere tüm bunların sağlanabilmesi için, onların bireysel ihtiyaçlarının gözönüne alınması gerekir. Öğretmenin ve sınıftaki diğer öğrencilerin bu düzenleme için hazır olmaları, ayrıca diğer destek hizmetlerinin sağlanması dikkat edilmesi gereken diğer noktalardır. Özel

¹²² *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler...* s.92-94

¹²³ ÖKÇE – KARTAL – RIDVANOĞLU – EREZKAN – ALIÇCI, *a.g.m.*, s.144-145

¹²⁴ Bu bilgiler Başbakanlık Özürlüler İdaresi'nden edinilmiştir.

gereksinimli öğrenci, bireysel eğitim olarak kaynaştırma programına hazır duruma getirilebilir. Gerekirse, bu programa alındıktan sonra da bireysel eğitimle desteklenmesine devam edilir. Özel gereksinimli öğrencinin kaynaştırma için hazır olması tek başına yeterli değildir. Sınıftaki diğer öğrencilerin de bu programa hazır olmaları gerekir. Bu noktada en önemli görev öğretmene düşer. Öğretmen, sınıftaki diğer öğrencilere yeni arkadaşlarına nasıl davranmaları gerektiğini anlatmalı, onları bireysel farklılıklar hakkında bilgilendirmeli, birlikte öğrenme için güdülemeli ve özürlü arkadaşlarına karşı olumlu tutumlar kazanmalarına yardımcı olmalıdır. Tüm bunların yanısıra öğretmenin kaynaştırma için istekliliği, gereken bilgi, beceri ve tutumlara sahip olması da kaynaştırmanın başarısını etkileyen faktörler arasındadır.¹²⁵

2.4.5.Kaynaştırmanın Yararları

Kaynaştırma uygulamasının özürlü çocuklara ve özürlü olmayan çocuklara olduğu kadar bunların anne babaları ile öğretmenlerine de yararları vardır.

Kaynaştırma programı uygulanan sınıflardaki öğretmenlerin olumlu tutumu uygun model olacağından onların güvenlerini arttırarak yeni beceriler geliştirmelerine neden olacaktır. Bu çocuklardan kendi başlarına yapabilecekleri eğitim etkinliklerinden bazılarının onlara yaptırılması bu güvenin gelişmesine katkıda bulunabilir. Sınıf içersindeki diğer akranları ile birlikte çalışmaları ve oyun oynayarak işbirliği sürecine girmeleri, daha sonraki becerilere katılım isteklerini yükselttiği gibi cesaretlerini de artırır. Daha büyük başarılar elde etmek için yapacakları çalışma ve gösterecekleri çaba kendi benlikleri hakkında daha sağlıklı ve daha olumlu bir kavram geliştirir. Kaynaştırma çalışmaları, henüz tanısı yapılmamış özürlü çocuğun özürünün ortaya çıkarılması için iyi bir yöntem olabilir. Çünkü bazı çocukların özellikleri ilkokula gidinceye kadar anlaşılmaz.

Özellikle eğitilebilir zihinsel özürlü çocukların tanınması bu şekilde olmaktadır. Eğitimin erken başlatılması bu tanıyı, erken bir sürece alır. Okulöncesi dönemde öğretmen

¹²⁵ *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürölüler...* s.94-95

aynı yaştaki çocukları gözleme ve karşılaştırma imkanına sahip olduğu için, sorunları görmek daha kolaydır. Bu nedenle okulöncesi eğitimi bazı çocukların gereksinimi olan yardımın yapılmasını sağlayan ilk fırsattır.

Kaynaştırma uygulamalarının özürlü çocuklara olduğu kadar diğer çocuklara da yararları bulunmaktadır. Normal çocuklar, beden ve zihin bakımından açık farklılıklar gösteren akranlarıyla rahatça iletişim kurmayı, özürlü arkadaşlarını kabullenmeyi öğrenir. Aynı şekilde özürlü çocuklarla paylaşma ve işbirlikçi davranışlar içine girme gibi sosyal ilişkiler yoluyla normal çocuk sosyal gelişimden ilerlemeye fırsat bulabilecektir. Başkalarına model olmanın getirdiği sorumluluk, normal çocuğu kendine güven duyma konusunda güdüleyecektir. Ayrıca özürlü çocukları tanımak, onlardaki yersiz korkuları da ortadan kaldırabilir. Araştırmalar, normal çocukların özürlü çocuklara karşı olan tutum ve davranışlarının onlarla düzenli olarak birlikte oynadıkları takdirde, daha olumlu yönde geliştiğini göstermektedir. Normal çocuklar, kendi aralarında bazı işleri daha iyi beceren çocuklara bakarak öğrenirlerse, özürlü çocuklardan da bazıları işi iyi yapan özürlülere bakarak öğrenirler. Diğer bir deyişle, özürlülerin de kendileri gibi aralarında farklılıkların olduğunu ve bütünleşmenin sağlandığı sınıfta değişik yeteneklerde bireylerin bulunduğunu açık olarak fark ederler.

Kaynaştırma sınıflarının özürlü çocukların anne babalarına da yararı bulunmaktadır. Özürlü çocukların eğitimi için sorumluluk yüklenmiş uzmanlarla, öğretmenlerle bulunmak, bütünleşmek, anne babalara güç ve cesaret verir. Bu birliktelikten onlar çocuklarına nasıl yardımda bulunacakları konusunda yeni yollar öğrenirler, ayrıca çocukların normal çocuklarla nasıl etkileşimde bulunduklarını ve gelişimlerinin nasıl olduğunu gördükçe çocukları hakkında daha gerçekçi olmaya başlarlar, aynı zamanda istenmeyen bazı davranışların, sadece özürlü çocuklara özgü bir şey olmadığını, normal çocukların da aynı davranışlara sahip olduğunu fark ederler. Böylece anne babalar bunları görüp yaşadıkça çocukları hakkında yanlış, çarpık düşünceler yerine daha olumlu düşünmeye başlarlar.

Kaynaştırma sürecinde bulunmanın öğretmenlere de yararları bulunmaktadır. Öğretmenler, özürlü çocuğun özel gereksinimlerini karşılamak için kullandıkları tekniğin, aynı zamanda küçük bir yetersizliği olan normal çocuk için de yararlı olduğunu görürler. Bu nedenle özel eğitim etkinliklerini bilen bir öğretmenin, normal sınıflarda bu teknikleri bilmeyen bir öğretmenden daha çok başarılı olabileceği söylenebilir.¹²⁶

2.4.6.Kaynaştırmada Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları

Kaynaştırma eğitimi çerçevesinde örgün ve yaygın eğitime yönlendirilen özel gereksinimli çocuklar ve aileleri bazı sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Ülkemizde kaynaştırma ortamlarındaki öğrencilere destek hizmet sağlanmadığından öğretim düzenlemelerinin yapılmasından tamamıyla genel eğitim öğretmenleri sorumlu olmaktadır. Ancak hem genel eğitim öğretmenleri hem de öğretimden sorumlu personel kaynaştırma programı konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. İlköğretim okulu yöneticileri, sınıf öğretmenleri ve rehber öğretmenlerin kaynaştırma ile ilgili bilgi, tutum ve uygulamalarını incelemek amacıyla yapılan bir araştırmada, okullardaki yöneticilerin, sınıf öğretmenlerinin ve rehber öğretmenlerin kaynaştırma ile ilgili bilgi sahibi olmadıkları, kaynaştırma uygulamaları ile ilgili olumlu tutum göstermedikleri ve yerleştirme, eğitsel değerlendirme, bireyselleştirilmiş eğitim programlarının hazırlanması, destek hizmetlerin sağlanması gibi çalışmalara yer vermedikleri görülmektedir. Hem ülkemizde yapılan araştırmada hem de yurt dışında yapılan araştırmalarda görüldüğü gibi genel eğitim öğretmenlerinin kaynaştırma ortamlarında yapılacak olan öğretimsel düzenlemeler bakımından yeterliliklerinin artırılması gerekmektedir.¹²⁷

Özel eğitim ve bireysel farklılıklar ile ilgili bilgi sahibi olmayan diğer çocuk aileleri, özel gereksinimli çocukları okula kabul etmemeleri konusunda okul yöneticilerine

¹²⁶ İskender ÖZGÜR, “Özel Eğitimde Kaynaştırma Yönteminin Boyutları ve Sağladığı Yararlar”, *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, yıl 2001, sayı:21, s.61-62

¹²⁷ GÜZEL ÖZMEN, *a.g.m.*, s.52

ve öğretmenlere baskı yapmaktadırlar. Öğretmenlerin çoğu özürlü çocuk eğitimi konusunda hiçbir fikir ve deneyiminin olmaması nedeniyle özürlü çocukları sınıflarına kabul etmemektedirler.

Medya aracılığıyla verilecek bilgiler ve okullarda düzenlenecek seminerler yoluyla özürlülere yönelik kaynaştırma eğitiminin amaç, hedef ve yararları, ailelere ve özellikle ihtiyacı olmayan çocuklarla onların ebeveynine aktarılmalıdır.

İlköğretim öğretmenlerinin öğretimi sırasında, özel eğitim konusunda zorunlu dersler almaları mutlaka sağlanmalı ve halen özel eğitim konusunda bilgisi olmayan öğretmenlere, uygulama ağırlıklı bir özel eğitim formasyonu verilmelidir. Eğitim fakültelerinde, özel eğitim alanında çalışacak olmakla birlikte özel eğitim formasyonu olmayan personel için özel eğitime yönelik tezsiz yüksek lisans veren programlar oluşturulmalıdır.

Kaynaştırma yapılan okulda özürlü çocuğun, derslerini takibine destek verecek en az bir özel eğitim öğretmenin veya özel eğitim konusunda sertifikası olan bir öğretmenin bulunması ve ayrıca özel donatımlı bir kaynak odanın hazırlanması sağlanmalıdır. İlköğretim sonrasında devam edilecek olan ve özürlülere belirli meslek becerileri kazandırmayı hedefleyen okul ve merkezlerin kurulması gerekmektedir.¹²⁸

Öğrenme-öğretme sürecinde öğretmenin hem özel gereksinimli öğrencinin hem de sınıftaki tüm öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için dört temel ilkeyi bilmesi gerekir.

- Bütün öğrenciler öğrenebilir.
- Öğrenme davranış değişikliğidir.
- Öğretim ortam düzenlemeyi içerir.
- Veri toplama öğretimi etkili hale getirir.

Özel gereksinimli öğrencinin sosyal becerileri bu öğrencinin sınıfta kabulünü etkiler. Bu nedenle öğretmenler öğrencilerine yetişkinler ve akranlarıyla etkileşime

¹²⁸ Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürllüler... s.126-127

girmesini sağlayacak sosyal becerileri öğretmelidir. Sınıfın fiziksel ortamı öğrencinin güvenli ve rahatça hareket edebileceği şekilde düzenlenmelidir. Özellikle ortopedik yetersizliği ve görme yetersizliği olan öğrenciler için bu düzenlemeler önem taşır. Öğretilecek içerik müfredat programıyla belirlenir. Program özel gereksinimli öğrencilere göre de düzenlenmeli ve öğrenci ihtiyacına yönelik olarak bireyselleştirilerek sunulmalıdır.¹²⁹

2.5.Yükseköğretim

Yükseköğretim, ortaöğretime dayalı, en az dört yarı yıllık eğitimi kapsayan her kademedeki eğitim öğretimin tümüdür.¹³⁰ 2547 sayılı (6.11.1981/17506) Yükseköğretim Kanunu, yükseköğretimle ilgili amaç ve ilkeleri belirlemek ve bütün yükseköğretim kurumlarının ve üst kuruluşlarının teşkilatlanma, işleyiş, görev, yetki ve sorumlulukları ile eğitim-öğretim, araştırma, yayım, öğretim elemanları, öğrenciler ve diğer personel ile ilgili esasları bir bütünlük içinde düzenlemektir. Bu kanunun 10. maddesinde belirtildiği üzere ÖSYM, Yükseköğretim Kurulunun tespit ettiği esaslara göre yükseköğretim kurumlarına öğrenci alınması ile ilgili sınavları hazırlayan ve adayların yükseköğretim kurumlarına yerleştirilmesini sağlayan bağlı bir kuruluştur. Engelli adayların üniversite giriş sınavlarına girmelerinde ve sınav sonuçlarının değerlendirilmesinde ÖSYM tarafından özel işlemler uygulanmaktadır. Başvurma belgesine özür raporunu ekleyen her aday ayrı bina ve salonlarda sınava alınmakta ve bu salonlarda özür türlerine göre özürlü adaylara gerekli yardımı yapacak sınav görevlileri bulunmaktadır.¹³¹

ÖSYM 1982 yılından beri özürlü adaylar için özelliklerine uygun özel seçme ve yerleştirme yöntemleri uygulamaktadır.

Üniversite sınavına giren özürlülerin değişik açılardan durumları şöyledir;

1.Özürlü aday sayısı giderek artmaktadır.

¹²⁹ GÜZEL ÖZMEN, *a.g.m.*, s.54-57

¹³⁰ ÖZSOY, *a.g.m.*, s.226

¹³¹ *Özürlüler İçin Ülke Raporu 1995-2000...s.95*

2.Erkek adaylar çoğunluktadır.

3.Özür türleri açısından ortopedik özürlüler sayıca fazladır.

4.Özürlülerin özür tür ve dereceleri kendi dilekçeleri ve sağlık kurumlarından aldıkları raporlara göre saptanmaktadır. Rapor alınan sağlık kurumları ve kurumlarca verilen sağlık raporları (form olarak) çok değişiktir. Ayrıca raporlarda özür tür ve derecesi için kullanılan tanı ve tanımlarda da farklılıklar görülmektedir.

5.Öğrenim durumu açısından bakıldığında adayların çoğunluğu son sınıf öğrencisidir.

6.Özürlü adayların çoğunluğunun yabancı dili İngilizce'dir.

7.Özürlü adayların ÖSS puanlarına bakıldığında görme özürlü adayların diğer özür gruplarından daha yüksek bir ortalama tutturdıkları görülmektedir.

ÖSS uygulamaları açısından bakıldığında bulgular şöyledir;

1.Başvuru aşamasında istenilen belgeleri kılavuzdaki açıklamaları dikkate alarak tamamlama söz konusu olduğunda özürlü adaylar büyük bir güçlükle karşılaşmamaktadır.

2.Özürlü adayların sınava girdikleri merkezlerin çoğunun ulaşımı kolaydır.

3.Matematik ve Fen Bilimleri testlerinde görme özürlü adaylar anlama güçlüğü çekmektedir. Uygulayıcılar da aynı kanıdadır. Güçlük nedeni olarak sorulan sorularda formül çokluğu, kavramlara sahip olmayış ve soruların uzun oluşu gösterilmektedir.

4.Testlere göre sınav süreleri, yabancı dil dışında uygundur.¹³²

2.5.1.Özürlülerin Barınma Burs ve Kredi İhtiyaçları

Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğünün Yönetmeliğine göre; yurt başvurularında genelde öğrencinin ailesinin bulunduğu şehir veya büyükşehir belediye sınırları dışında olması şartı aranmasına rağmen, şehir içi nakil araçlarından yarımsız yararlanamayan, felçli bir veya iki kolu veya bacağı olmayan öğrenciler için bu şart aranmaksızın yurtlarda barındırılmaktadırlar. Ayrıca, felçli bir veya iki kolu veya

¹³² Nilgün GÜRKAN-Yahya ÖZSOY, *Özürlü Adayların Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavlarında Durumları*, Ankara 1985, s.32-34

bacağı olmayanlar ile bunlar dışında %40'ın üzerinde özürü olanlar kurumun sağladığı kredi imkanlarından öncelikli olarak yararlanmaktadırlar.

Özürlü öğrenciler kurum yurtlarında barınmak üzere başvurduklarında diğer öğrencilerden farklı olarak öncelikle ve bekletilmeden barındırılmaktadırlar. Ayrıca; bu durumda olan öğrencilere bir imkan daha tanınmak amacıyla son yıllarda %40'ın üzerinde edinsel ve kalıtsal özürlü olan öğrenciler de yurtlarda barınma fırsatı bulabilmektedirler. Yurt ücreti ödemede güçlük çeken öğrencilerin yurtlarda barındırılması için bu öğrencilere kolaylık sağlanmaktadır. Ayrıca, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu tarafından 1998 yılından itibaren özürlü öğrencilere öncelikli olarak öğrenim kredisi ve katkı kredisi verilmeye başlanmıştır.

ÖSYM'nin hazırladığı sınav kılavuzunda "Milli Eğitim Bakanlığından Duyuru" başlığı altında bakanlığın burslu statüde öğrenci sayısı, yükseköğretim programları ve burs alabilme şartları belirtilmektedir. 1995-1997 yılları arasında "Sağlık durumu bakımından; bedensel özürünün öğretmenlik görevine engel olmayacak derecede olduğu bu amaçla kurulacak komisyonca belirlenenler hariç, her bölge ve iklim şartlarında öğretmen olarak çalışmasına engel özürünün bulunmadığını sağlık kurulu raporu ile belgelemek," şartı aranırken, 1998 yılından itibaren bu şart "Sağlıklı olduğunu sağlık kurulu raporu ile belgelemek." şeklinde yer almıştır. 1999 ve 2000 yıllarında Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzunda Milli Eğitim Bakanlığınca öğretmen yetiştiren programları kazanan (belirli sayıda) öğrencilere verilecek burslarda da aynı şart aranmıştır.

2.5.2.Yükseköğretimde Özürlüler İle İlgili Yapılan Hizmetler

Özürlülerin yükseköğretim yapmaları aşamasında Yükseköğretim Kurulu bir takım kolaylıklar sağlamaktadır. Buna göre;

ÖSYM tarafından uygulanan sınavlarda, ilgili sınavın başvuru aşamasında özürlü adaylardan sağlık kurulu raporlarını başvuru belgelerine eklemeleri istenerek, bütün

sınavların başvuru kılavuzlarında adayların yapması gerekenler ayrıntılı olarak yazılmaktadır.

Öğrenci Seçme Sınavında; bedensel özelliklerinde ağır derecede ve sürekli olarak işlev kaybı veya bozukluğu (örneğin, bütün düzeltmelere rağmen görme veya işitme gücünde tam ya da önemli ölçüde eksiklik) olması nedeniyle eğitim-öğretim hizmetlerinden yeterince yararlanamayan adayların seçme ve yerleştirme işlemleri ÖSYM Yürütme Kurulunun saptadığı bir yöntemle; özür türü, puanları ve tercihleri göz önünde bulundurularak yapılmakta, bu durumdaki adayların bir üniversite veya devlet hastanesinden alacakları sağlık kurulu raporlarını ve özürlerine ilişkin özgeçmişlerini ayrıntılı olarak anlatan bir dilekçeyi başvuru belgelerine eklemeleri gerekmektedir. Raporları ÖSYM Başkanlığına ulaşan ve kabul edilen adaylar ayrı salonlarda sınava alınmakta ve kendilerine okuyucu/işaretleyici yardım verilmektedir. Görme özürlü adaylar şekilli sorulardan muaf tutulmakta ve kendilerine 30 dakika ek süre verilmektedir.

ÖSS dışındaki sınavlarda da benzer uygulamalar yapılmakta; sınav sırasında yardımcı isteyen özürlü adayların, özür durumunu gösteren sağlık kurulu raporlarını başvuru belgelerine eklemeleri istenerek, okuyamayacak derecede görme özürlü olan adaylara karmaşık şekillere dayanan sorular sorulmamakta, bu adaylar ile ellerini kullanamayan adaylara okuyucu/işaretleyici yardımı verilmekte, yabancı dil testinin bulunduğu bütün sınavlarda görme özürlüler için , hangi dilden sınava giriyorlar ise o dili bilen görevli bulundurulmaktadır.

Özürlü bir öğrenci üniversiteyi kazandığında bir çok yükseköğretim kurumunun bu öğrencilere yönelik uygulamaları olmaktadır. Bu kurumların uygulamaları arasında şu örnekleri gösterebiliriz.

Anadolu Üniversitesi Engelliler Entegre Yüksekokulu, Türkiye’de engelli gençlere ve bireylere yükseköğretim kademesinde eğitim veren tek kuruluştur. Okul, özel eğitime muhtaç kişilere, yükseköğretim kademelerinde, engel türlerine uyan meslek

programlarında eğitim vermek, onların topluma üretken bireyler olarak katılmalarını sağlamak amacıyla 1993-1994 eğitim öğretim yılında beş programla faaliyete geçmiştir.

Uygulamalı Güzel Sanatlar Bölümünde Seramik Lisans Programı ile Grafik Lisans Programı; İdari Meslekler Bölümünde Bilgisayar Operatörlüğü Önlisans Programı; Mimarlık Bölümünde Mimarlık Lisans Programı ile Yapı Ressamlığı Önlisans Programında eğitim verilmektedir. Bünyesinde bulunan bölümler, işitme engelli bireylerin eğitim gereksinimlerini karşılayabilecek teknoloji ile donatılmıştır. Yüksekokul hazırlık sınıflarında işitme engelli öğrencilere anadillerini konuşma, anlama, okuma, yazma becerilerini geliştirici ve meslek eğitimine hazırlayıcı dersler verilmektedir.

Erzurum Atatürk Üniversitesinde özürllülerin sınavı diğer öğrencilerden ayrı olarak bir öğretim elemanın gözetiminde yapılmaktadır. Okul içinde özürllülere ayrı olarak rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri verilmektedir. Görme özürllülerin binalara giriş ve çıkışlarında refakatçi bulundurmalarına, ders anlatımlarını banda kaydetmelerine izin verilmekte olup, kantinlerde özel masalar tanzim edilmektedir.

Özürllülerin okudukları fakültelerin koruma dernekleri tarafından veya rektörlük burslarından faydalanmaları sağlanmaktadır.

Üniversitenin Ağrı Eğitim Fakültesinde yapılan sınavlarda, özürün etkisinin giderilmesi yönünde bireysel yardım verilmekte, sınavları komisyon huzurunda yapılmakta ve okul burslarının dağıtımında öncelik verilmektedir.

Bilkent Üniversitesinde görme özürllü öğrenciler için, ayrı bir odada gözetmenler nezaretinde sınav yapılmaktadır. Sorular bir gözetmen tarafından öğrenciye okunmakta ve cevap vermesi sağlanmaktadır. Yürüme engelli öğrenciler için, rampası olan dershaneler seçilmekte ve gerekirse kendisine tekerlekli arabası ile rahatça kullanabileceği bir masa temin edilmektedir.

Kütüphane girişindeki rampa ve bina içindeki asansör vasıtası ile yürüme engelli olan bir öğrenci kütüphanenin her yerinden istifade edebilmektedir. Görme engelli öğrenciler için sadece onlara tahsis edilmiş bir oda bulunmaktadır. Bu odada, bir bilgisayar, tarayıcı ve Braille alfabesi ile basım yapan bir yazıcı mevcuttur. Tarayıcıya okutturulan normal bir doküman, yazıcıdan Braille alfabesine çevrilmiş olarak alınmakta ve görme özürü öğrencilerin istifadesine sunulmaktadır. Ayrıca, Üniversitenin Bilgisayar Mühendisliği bölümünde hazırlanan program sayesinde, görme özürü öğrenciler, bilgisayar ekranına aktarılan bilgilere sesli olarak ulaşabilmektedir. Gönüllü öğrenciler, görme engelli öğrencilere onların ders kitaplarını kasete okuyarak yardımcı olmaktadır. Kütüphanenin çok zengin arşivi arasında, görme engelliler için Braille alfabesi ile yazılmış bazı kitap ve dergilerde bulunmaktadır. Yine kütüphanede, Altı Nokta Körler Derneği tarafından temin edilen Audio kasetler de yer almaktadır.

Üniversitede, öğrenciler ÖSS sonuçlarına göre veya akademik yarı yılda elde ettikleri not ortalamasına göre burs kazandıklarından engelli öğrenciler için ayrı burs bulunmamaktadır. Halen, doktora yapan görme engelli bir öğrenci burslu olarak okumakta ve kendisine tahsis edilen bir lojmanda kalmaktadır.

Dokuz Eylül Üniversitesinde öğrencilerin özür durumları, belgeler ve gözlem sonuçlarına göre İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim Kurulu'nda görüşülerek özürün durumuna uygun sınav programlarının hazırlanması yolunda karar alınmakta ve gerektiğinde sözlü sınavla, gerektiğinde ise bilgisayar kullanılarak soru ve cevap alma yöntemleri kullanılmaktadır. Özellikle yürüme özürü öğrenciler için derslerin zemin kattaki sınıflarda verilmesi programlanmıştır.

İşletme Fakültesinde, özürü öğrencilerin sınav yerlerine ulaşmaları ve soruları yanıtlamaları için; merdivensiz eğik düzlem, gözetmenlerce öğrencilerin ifade ettikleri yanıtların kağıda geçirilmesi gibi önlemler alınmıştır. Buca Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümünde, görme özürü öğrenciler bulunmakta olup, sınavlarda özürü olmayan arkadaşlarının bireysel desteğiyle yardımcı olunmaktadır. Hukuk Fakültesi'nde

görme özürlüler için ayrı bir kontenjan yer alırken, sonradan bu kontenjan kaldırılmış olup görme özürlü öğrenciler için Fakülte binası içinde hazırlanmış, özel araçların bulunduğu bir çalışma odası bulunmaktadır. Fen-Edebiyat Fakültesi Bilim Derneği ile Rektörlük Kültür ve Spor Dairesi Başkanlığı tarafından öğle yemeği verilmektedir.¹³³

Bunların dışında Ankara, Balıkesir, Beykent, Dicle, Doğuş, Dumlupınar, Galatasaray, Gazi, Hacettepe, İstanbul, İstanbul Bilgi, Kocaeli, Koç, Marmara, Mersin, Mimar Sinan, Niğde, Ondokuz Mayıs, Orta Doğu Teknik, Pamukkale, Sabancı, Sakarya, Selçuk, Süleyman Demirel ve Yüzüncü Yıl Üniversitelerinde de özürlülere yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Yukarıda isimleri verilip kısaca faaliyetlerinden bahsettiğimiz üniversitelerin özürlülere sunduğu hizmet ve imkanların genel anlamda aşağı yukarı birbirine benzer hatta ortak faaliyetler olduğu görülmektedir.

¹³³ *Özürlüler İçin Ülke Raporu 1995-2000...* s.95-102

III.BÖLÜM:

ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERİN EĞİTİMLERİ

VE

ÖZEL EĞİTİM VEREN OKULLAR

21.yüzyılın başlarında olduğumuz şu dönemde özürlü olan veya olmayan tüm insanlarımızın bedensel, zihinsel ve sosyal becerilerini geliştirecek şekilde eğitilmeleri Türk Milletinin uluslararası arenada layık olduğu yeri alabilmesi için vazgeçilmez bir hedeftir.

Günümüzde eğitimin çok yönlü bir süreç olarak kabul edilmesi, bireylerin kabiliyetleri ve özellikleri doğrultusunda gelişimlerinin sağlanmasına yönelik özel adımlar atılmasını zorunlu kılmıştır. Toplumdaki her birey farklı yetenek ve yeterliliklere sahiptir. Bu nedenle çağdaş ve demokratik eğitim anlayışı bireysel farklılıkların gözetilerek bireylerin yeteneklerine uygun alanlarda gelişmelerine yönelik fırsatlar sağlanmasını amaçlamaktadır. Bireysel farklılıkların en fazla oranda görüldüğü özürlü kişilerin, potansiyelleri ve özel gereksinimleri doğrultusunda eğitilmeleri gerçeği de bu anlayıştan ortaya çıkmıştır. Özürlü bireylere verilecek eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri özörlülerin; temel yaşam becerilerini kazanmalarında, kendilerine yetmelerinde, ailelerine ve topluma faydalı olmalarında, her gün gelişmekte olan dünyaya uyum sağlamalarında ve bu hayatın bir parçası olabilmelerinde büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle özörlü bireylerin eğitim ve rehabilitasyon ihtiyaçlarının karşılanmasında gerek resmi, gerekse özel eğitim ve rehabilitasyon kurum ve kuruluşlarını büyük ve zor bir görev beklemektedir.

3.1.Görme Engellilerin Eğitimi

Özel Eğitim Okulları Yönetmeliğinin 6. maddesinde görme özörlölük şu şekilde tanımlanmaktadır: “kör; bütün düzeltmelere rağmen iki gözle görmesi 1/10 dan aşağı olan, eğitim öğretim çalışmalarında görme gücünden yararlanmasına imkan olmayan, az gören ise; bütün düzeltmelere rağmen iki gözle görmesi 1/10 ile 3/30 arasında olan ve özel bir

takım araç ve yöntemler kullanmadan eğitim öğretim çalışmalarında görme gücünden yararlanması mümkün olmayan” kişidir.¹³⁴

Gerekli tüm düzeltmelerden sonra iyi gören gözündeki görme keskinliği 20/200 ya da daha az ve görme alanı 20 dereceden az olan kişilere kör, görme keskinliği 20/70 ile 20/200 arasında olan kişilere az gören denilmektedir.

Eğitsel açıdan kör, eğitimde dokunsal ve işitsel materyallere ihtiyaç duyan kişidir. Bu tanım ilk olarak okumayı akla getirmektedir. Eğitsel açıdan kör olarak tanımlanan birey, okuma için kabartma alfabe ya da konuşan kitaplara ihtiyaç duyar. Görme duyusunu öğrenme amacıyla kullanamaz. Eğitsel açıdan az gören, görme duyusunu öğrenme amacıyla kullanabilen kişidir. Az gören bireyler görme potansiyellerini en üst düzeyde kullanabilmek için gözlük, büyüteç gibi araç gereçlere, büyük puntolu yazı, aydınlatma gibi materyaller ve çevre düzenlemelerine gerek duyarlar.¹³⁵

M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nin 4. maddesinde “Görme yetersizliği: görme gücünün kısmen veya tamamen yetersizliğinden dolayı, bireyin eğitim performansının ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi durumu” şeklinde tanımlanmıştır.¹³⁶

3.1.1.Görme Engellilerin Yaygınlık Oranı

Görme yetersizliğinden etkilenenlerin yaygınlığına ilişkin sayılar değişiklikler göstermektedir. Yasal tanıma göre toplumun %0.15-0.56’sının görme engelli olduğu tahmin edilmektedir. Eğitsel tanım dikkate alındığında iki etmenden dolayı yaygınlık yüzdesi düşmektedir. Bu etmenlerden ilkinde göre, görme yetersizliği yetişkinlerde daha

¹³⁴ Mehmet ÖZYÜREK - İsmail ÖZÇELİK-Hasan YILDIRIM-Emine GÜVENİLİR-Aydan SEZGİN-Fatma Gülay YÜKSEL, “Görme Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri Komisyonu Raporu”, *1.Özel Eğitim Konseyi; Raporlar Görüşmeler Kararlar* (M.E.B.Yayını),Ankara 1991, s.123

¹³⁵ Tuba TUNCER, Görme Yetersizliği Olan Çocuklar, *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, ed. Aysegül Ataman, Ankara 2003, s.309

¹³⁶ GÖKÇE – KARTAL – RIDVANOĞLU – EREZKAN – ALIÇCI, *a.g.e.*, s.134

sık rastlanan bir yetersizlik türüdür. Görme yetersizliğinin okul yaşındaki çocuklarda ki yaygınlığı yetişkinlerdeki yaygınlığın onda biri kadardır. İkincisine göre ise bu sayısal tahminler görme özürllüğün yasal tanımına göre yapılmaktadır. Yasal tanıma göre görme özürllü kabul edilen çocukların çoğu yazılı materyali okuyabilmekte ve eğitim açısından görme özürllü olarak kabul edilmemektedirler. Çocuklar arasında görme engellilik oranı %0.1'dir.¹³⁷

3.1.2.Görme Engelliliğin Nedenleri

Görme yetersizliği doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası faktörlere bağlı olarak oluşabilir. Görme yetersizliklerinin %55'i doğum öncesi faktörler sonucunda oluşmaktadır.¹³⁸

Görme yetersizliklerinin temel nedenleri arasında ateşli hastalıklar, kazalar, yaralanmalar, zehirlenmeler, tümörler, genel hastalıklar ve doğum öncesi nedenlerden birisi olan kalıtım sayılabilir. Görme yetersizliğinin öncelikli ve yaygın nedenleri arasında kalıtsal nedenler gelmektedir. Katarak, görme siniri atrofi, albinizm görme yetersizliğine yol açan nedenler arasında önemli olanları olup, değişik yaşlarda ortaya çıkmaktadır.¹³⁹

3.1.3.Görme Engellilere Verilen Eğitim

Anadolu'da ilk körler hastanesi 4. yüzyılda Kayseri'de açılmıştır. Aynı yüzyılda Suriye ve Fransa'da buna benzer iki kuruluşa rastlanır. Bütün bu işlemler meseleye salt sağlık sorunu olarak bakmaktan ve dinsel görev anlayışına dayanan yardımlardan öteye gidememiştir.

18. yüzyılda görme engelliler sorunu daha akılcı bir yönden ele alınmış görme engellilerin toplum içinde daha az bağımlı olmaları için çözüm yolları aranmaya

¹³⁷ Mehmet ÖZYÜREK, "Görme Özürllüleri", *Özel Eğitime Giriş*, Ankara 1992, s.28

¹³⁸ TUNCER, *a.g.m.*, s.309

¹³⁹ ÖZYÜREK, *a.g.m.*, s.28

başlanmıştır. Eğitim ve öğretim konusunda okullar açılarak Avrupa ülkelerine yayılmıştır.¹⁴⁰

Görme engelliler için ilk yatılı kurum 1784'te Paris'te Valentin Hauy tarafından açılmıştır. Ülkemizde ise Grati Efendi tarafından 1889'da İstanbul'da Sultan Ahmet Camii yanındaki Ticaret Mektebinin bir bölümünde açılan işitme engelliler okuluna görme engelliler için de bir bölüm eklemiştir.

19.Yüzyıl sonlarında Beyrut ve Mardin'de yabancı misyonerler görme engelliler için eğitim kurumları açmıştır. Grati Efendiden sonra İzmir'de özel bir dernek 1921'de "sağır-dilsiz ve körler okulu"nu açmıştır. 1924'te Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına devredilen bu okul 1951 yılında çıkarılan bir yasa ile M.E.B.'na devredilmiştir. M.E.B. aynı yıl okulu işitme engellilere tahsis etmiş ve görme engelliler için olan bölümü Ankara'ya nakletmiştir. Bu okulun eğitim modeli altı yıllık bir ilkokul ve üç yıllık orta bölümü içinde üç yıl süreli sanat eğitimi idi. Bu okullardan sonra açılan okullarda da aynı eğitim modeli çok az değişikliklerle izlenmiştir. 1954'te açılan görme engelliler okulunda da altı yıllık ilkokul ve sonradan eklenen üç yıllık orta bölüm bulunmakta idi. 1970'li yıllardan sonra görme engelliler okullarının sayısında artış olmuştur.¹⁴¹

Ülkemizde halihazırda M.E.B.'na bağlı olarak görme engellilere hizmet veren okullar şunlardır:

- Oğuz Kan Köksal Görme Engelliler İlköğretim Okulu Seyhan-Adana
- Göreneller İlköğretim Okulu Altındağ- Ankara
- Mitat Enç Görme Engelliler İlköğretim Okulu Yenimahalle- Ankara
- Yahya Çavuş Görme Engelliler İlköğretim Okulu Gelibolu- Çanakkale
- Merkez Görme Engelliler İlköğretim Okulu Denizli
- Erzurum Görme Engelliler İlköğretim Okulu Erzurum

¹⁴⁰ Cafer İLERİ, *Görme Özürlülerin Hareket Özgürlüğü Eğitimi*, Ankara 1998, s.9

¹⁴¹ ÖZYÜREK, *a.g.m.*, s.33

- GAP Görme Engelliler İlköğretim Okulu Gaziantep
- Türkan Sabancı Görme Engelliler İlköğretim Okulu Üsküdar-İstanbul
- Veysel Vardal Görme Engelliler İlköğretim Okulu Sarıyer-İstanbul
- Aşık Veysel Görme Engelliler İlköğretim Okulu Bornova-İzmir
- Kayseri Görme Engelliler İlköğretim Okulu Kayseri
- Ertuğrul Gazi Görme Engelliler İlköğretim Okulu Kahramanmaraş
- Selçuklu Görme Engelliler İlköğretim Okulu Selçuklu-Konya
- Cemil Meriç Görme Engelliler İlköğretim Okulu Niğde
- Mehmet Akif Ersoy Görme Engelliler İlköğretim Okulu Tokat¹⁴²

M.E.B. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü İstatistik Şubesi'nin verilerine göre 2002-2003 eğitim öğretim yıl itibariyle görme engelliler ilköğretim Okullarının sayısı 15, bu okullardaki öğrenci sayısı 1234, görev yapan toplam öğretmen sayısı ise 316'dır. Bunların 108'i sınıf öğretmeni, 162'si branş öğretmeni, 45'i özel eğitim öğretmeni, 9'u da rehber öğretmendir.¹⁴³

Ülkemizde görme engelli olan çocuklar için okul öncesi dönemde sistemli bir eğitim etkinliği bulunmamaktadır. Görme engelli olan çocuklar ancak okul çağına geldiklerinde sistemli eğitim etkinliklerinden yararlanabilmektedirler. Görme engelli olan çocukların devam ettiği üç tür eğitim ortamı vardır. Bunlar; yatılı görme engelliler okulları, özel sınıflar ve birlikte eğitim ortamlarıdır.

1. Yatılı Görme Engelliler Okulları:

Bu okullara hekimlerce kör tanısı konulan çocuklar alınmaktadır. Okullarda M.E.B.'nce hazırlanan "Körler İlkokulu Öğretim Programı" izlenilmektedir. Programda hayat bilgisi, matematik, Türkçe derslerinin amaçları ve içeriği normal okul programına paraleldir. Normal okul programından farklı olarak, beden eğitimi ve bağımsız hareket, modelaj iş dersleri yer almaktadır. Görme engelliler okullarında öğrencilerin tercih

¹⁴² <http://www.ozida.gov.tr>. 10.5.2004

¹⁴³ Bu bilgi Başbakanlık Özürllüler İdaresi'nden edinilmiştir.

ettikleri duyu kanalları dikkate alınmaksızın, dokunma ve işitme ağırlıklı eğitim yapılmaktadır.

2.Özel Sınıf Düzenlemesi:

Ülkemizde görme engelli çocuklar için iki tür özel sınıf düzenlemesi bulunmaktadır. Birincisi; normal okul içinde görme engellilerin devam ettiği özel sınıf düzenlemesidir. Antalya, Kayseri ve Mardin’de görme engelli çocukların devam ettiği üç özel sınıf bulunmaktadır.

Özel sınıf düzenlemesinin ikincisi ise; Ankara Mitat Enç Görme Engelliler İlköğretim bünyesinde bulunan az görenler sınıflarıdır. 1997-1998 öğretim yılında bu sınıflara öğrenci alınmaya başlanmıştır. Sınıflarda öğrencilerin tercih ettikleri duyu kanallarına bağlı olarak, basılı materyalle ya da Braille alfabesi ile okuma yazma öğretilmektedir. Öğrencilerin görme güçlerini daha verimli kullanabilmeleri için elektronik araçlardan ve optik olmayan araçlardan yararlanılmaktadır.

3.Birlikte Eğitim Ortamı:

Görme yetersizliğinden etkilenen öğrencilerin bir kısmının kendi semtlerindeki okullara devam ettikleri bilinmektedir. Ülkemizde M.E.B. denetiminde sistemli kaynaştırma olmadığı için bu çocukların kesin sayısı bilinmemektedir. Sistemli bir kaynaştırma uygulaması olmadığı için, bu çocukların eğitsel gereksinimlerinin saptanıp, bunları karşılamak için program hazırlanması, öğrenci ve sınıf öğretmenleri için destek hizmetlerin sağlanması söz konusu değildir.¹⁴⁴

3.1.4.Görme Engellilerin Eğitim Programları

Görme engelli çocukların bir üst öğrenim kurumuna ve hayata hazırlanmaları amacıyla yapılandırılmış özel eğitim okullarında bu gün sadece görme engelliler okulları için bir müfredat programı hazırlanmış ve uygulanmaktadır. Akademik ağırlıklı olan bu

¹⁴⁴ TUNCER, *a.g.m.*, s.303

müfredat programının dışında hayata yönelik ya da çeşitlilik gösteren bir program mevcut değildir. Bununla beraber görme engelliler okullarındaki mevcut programlar görme engellilerin ihtiyaçlarına cevap vermekten uzaktır. Bu okullarda çoğunlukla eğitim öğretim hizmetleri normal okul programlarının öğretmenlerce adaptasyonu sonucunda yürütülmektedir. Sanat dallarına veya iş kollarına yönelik yeterli programlar oluşturulmamıştır.¹⁴⁵

3.1.5.Görme Engellilerin Eğitim Materyalleri

Görme engelli olan öğrenciler, öğrenme amacıyla birincil duyu kanalı olarak dokunmayı kullanır ve okumayı Braille alfabesi ile öğrenirler. 1930’larda Paris’te bir okulda müzik öğretmenliği yapan ve kendisi de görme engelli olan Louise Braille, bazı tesadüfler sonucu olarak altı kabartma noktadan oluşan “Braielle” yazı sistemini geliştirmiştir.¹⁴⁶ Braille alfabesi iki sütunda yer alan altı noktanın çeşitli kombinasyonları ile harflerin, rakamların, noktalama işaretlerinin, müzik notalarının oluşturulduğu bir alfabe sistemidir.

Görme engelli olan çocuklar Braille alfabesi ile yazılmış yazıları parmak uçları ile dokunarak okurlar. Braille alfabesi ile yazı yazmak için iki tür araç vardır. Bunlar; Braille daktilosu ile tablet ve kalemdir. Braille daktilosu, üzerinde altı tane tuşun bulunduğu bir daktilodur. Tuşların her biri altı noktadan birini yazmak için işlev görür. Yazılan harfte kaç nokta varsa o noktaları yazmak için gerekli tuşlara aynı anda birlikte basmak gerekir. Tablet, üzerinde altı noktalı hücrelerin bulunduğu bir yazma çerçevesidir. Tablete kağıt takıldıktan sonra tahtadan ya da plastikten tutma yeri olan çiviye bezer bir kalemle yazılır. Tablette yazı yazmak için harfleri tersten yazmak gerekmektedir. Bu nedenle yazmayı yeni öğrenen çocukların kullanırken güçlük yaşayabileceği bir yazma aracıdır. Yazmayı yeni öğrenen çocukların Braille daktilosu kullanmaları önerilmektedir.¹⁴⁷

¹⁴⁵ ÖZYÜREK-ÖZÇELİK-YLDIRIM-GÜVENİLİR-SEZGİN-YÜKSEL, *a.g.m.*, s.128

¹⁴⁶ ENÇ ve diğerleri, *a.g.e.*, s.46

¹⁴⁷ TUNCER, *a.g.m.*, s.302

Ülkemizde günümüze kadar Braille yazıya gerekli önem verilmemiş ve Braille yazının görme engellilere sağlayacağı olanaklar yeterince değerlendirilememiştir. Braille yazının sağladığı olanaklardan yararlanmak demek, salt bir ders kitabını yazıp çoğaltmak demek değildir. Görme engellilerin de diğer insanlar gibi her tür konuyu içeren kitapları okuyabilme hakkı olduğunu kabul etmek gerekir.

Görme engellilere yönelik olarak ilk matbaa 1968'de İngiltere'de kurulmuştur. Daha sonra çeşitli ülkelerde kurulan matbaalar ve kütüphaneler yoluyla görme engellilerin okuyabileceği on binlerce kitabın yazılıp çoğaltılması gerçekleştirilmiştir. Ancak Braille kitapların yazılıp, çoğaltılıp görme engellilerin hizmetine sunulması ile ilgili matbaacılık ve kütüphanecilik çalışmaları ülkemizde ihtiyacın çok gerisinde kalmıştır. Bunun en büyük nedeni konuya ilişkin yıllardır süren ilgisizlik ve duyarsızlıktır. Görme engellilerin her türlü konuları içeren kitap gereksinimini karşılayacak ulusal nitelikte bir kütüphanenin bulunmayışı da bu duyarsızlığın boyutlarını göstermektedir. Oysa dış ülkelerde kurulmuş ve on binlerce Braille kitabı barındıran, sadece kendi ülkesindeki görme engellilerin değil, dünyanın her yerinde yaşayan engellilerin kitap ihtiyacına yanıt vermeye çalışan son derece gelişmiş kütüphaneler bulunmaktadır.

Ülkemizde ise bu alandaki girişimlerin ancak 1996 yılında hız kazandığını görmekteyiz. Altı Nokta Körler Derneği tarafından 1996 yılında yapımı tamamlanmış olan Ankara Eğitim ve Kültür Merkezi'nde, görme engellilerin, her konuyu içeren Braille kitap gereksinimini karşılayabilmek amacıyla bir matbaa ve kütüphane kurulmuştur.¹⁴⁸

3.1.6. Görme Engellilerin Eğitim Ortamlarının Düzenlenmesi

Görme engelli çocukların eğitimleri tip projeli görme engelliler okulları ile herhangi bir farklılığı olmayan normal binalarda sürdürülmektedir. Tip projelerde sınıf mevcutları, kapı ve pencerelerin açılış, kapanış yönleri dikkate alınmışken sonradan görme engelliler okulu yapılmış binalarda herhangi bir mimari tedbir bulunmamaktadır.

¹⁴⁸ SUBAŞIOĞLU, *a.g.e.*, s.102-103

Eğitimin yürütülmesi özel teknikler ve özel araç-gereçle gerçekleştirilmektedir. Ancak yakın zamana kadar araç-gerecin çoğu yurt dışından ithal edilmekte iken bu gün bir kısmı yurdumuzda özel şahıslar veya M.E.B. Ders Aletleri Yapım Merkezi tarafından üretilmektedir. Ancak tamamının karşılanması mümkün olmamaktadır.¹⁴⁹

3.1.7. Az Görenlerin Sınıf Ortamlarının Düzenlenmesi

Öğrenci sınıfın aydınlık bir yerine ancak pencereye arkası dönük olarak oturtulmalıdır. Gün ışığının karşıdan gelmesi öğrencinin görmesini olumsuz biçimde etkileyebilir.

Öğrenci tahtayı rahatça görebileceği bir yere oturtulmalıdır. Sınıfta beyaz tahta kullanılıyorsa öğrencinin oturduğu yerden tahtanın parlayıp parlamadığı kontrol edilmelidir. Tahta parlarsa bu durum öğrencinin tahtada yazılı olanları görmesini olumsuz etkileyecektir. Eğer sınıfta kara tahta kullanılıyorsa tahtanın her zaman temiz olmasına dikkat edilmelidir. Aksi halde öğrenci tebeşir tozuyla kaplı tahtada yazılı olanları görmede zorlanabilir.

Az gören öğrenciler okudukları materyali daha iyi görebilmek için gözlerine yaklaştırmak isteyebilirler. Burada dikkat edilecek en önemli konu, başın sayfa üzerine eğilmesi değil, sayfanın göze yaklaştırılmasıdır. Sayfanın üzerine eğilerek çalışmak boyun ve sırtta yorgunluğa yol açtığı gibi, başın gölgesinin sayfanın üstüne düşmesinden dolayı görmeyi zorlaştırır. Okunacak materyalin göze yaklaştırılması amacıyla okuma standlarından ya da kalın klasörlerden yararlanabilir.

Ders kitaplarının sayfa düzeni, öğrenci için görsel karışıklık yaratacak biçimde olabilir. Bu durumda öğrencinin çalıştığı kısımlar dışındaki kısımların kağıtla kapatılması yoluna gidebilir. Öğrenci okurken sık sık satırı kaybediyor veya alt satırdan okumaya

¹⁴⁹ ÖZYÜREK-ÖZÇELİK-YIDIRIM-GÜVENİLİR-SEZGİN-YÜKSEL, *a.g.m.*, s.126

devam edeceği yerde aynı satıra geri dönüyorsa koyu renkli fon kartonundan hazırlanacak bir okuma penceresi kullanabilir.

Öğrenciye kitap okurken zaman tanımak gerekir. Diğer öğrencilere göre okuma sırasında daha çabuk yorulabilir. Bu durumda öğrenciye dinlenmesi için kısa molalar verilmelidir.

Öğrencinin daha kolay yazabilmesi için satır çizgileri koyu renk kalemle belirginleştirilmiş deftere gereksinimi olabilir. Böyle bir defterin hazırlaması aileden istenebilir.

Öğrencinin kalemi uygun yerden tutması ve parmaklarının daha az yorulması için kırtasiyelerde bulunan parlak renkli tutuculardan yararlanılmaktadır.

Öğrenci yazı yazarken B veya 2B kurşun kalem kullanırsa, yazısı koyu renkli olacak ve kendi yazdıklarını görmesi kolaylaşacaktır. Bazı durumlarda kurşun kalem yerine keçe uçlu kalem kullanılması uygun olacaktır. Sınıf öğretmeni öğrenciyi gözleyerek yazı yazarken kurşun kalem mi keçeli kalem mi kullanılmasının daha uygun olduğuna karar vermelidir.

Matematik derslerinden kullanılan kareli defterler görme engelli olan öğrencilerin yazılarının okunaksız olmasına, işlemlerin düzgün yazılmamasına yol açabilir. Bu nedenle bu öğrenciler matematik derslerinde ya çizgili defter kullanmalı ya da kareli defteri kullanmada güçlüğü varsa rehber çizgilerle işlem yazması için uyarlamalar yapılmalıdır.

Tahtadaki yazıları görmede ve defterlerine geçirmede zorlanıyorsa tahtaya yazılacak konuların kağıda yazılmış bir kopyasının öğrencinin sırasına konulması yararlı olacaktır.

Öğretmen ders sırasında mevsim şeridi, poster, harita gibi görsel materyallerden yararlanıyorsa görme yetersizliği olan öğrencinin bu materyallere daha yakından bakmasını sağlamalıdır.¹⁵⁰

3.1.8.Görme Engellilerin Eğitimine İlişkin Öneriler

Tıbbi tanı raporlarında çocuğun görme engelliler okulu eğitiminden yararlanıp yararlanamayacağı yer almamalı ve görme engellilerin durumuna uyarlanmış zeka ölçekleri, kişilik ve uyum ölçekleri, ilgi testleri uygulanmalıdır. Çocukların eğitim-öğretime nereden başlanacağına yönelik olarak eğitsel değerlendirme sürecine yer verilmesinin yanında belli bir süre bağımsız hareket, öz bakım ve uyum dersleri verilerek öğrenci entegre eğitime hazırlanmalıdır.

Öğrencinin uyum problemlerinin çözmekte yardımcı olacak uzman rehber öğretmenler görevlendirilerek okullarda öğrencinin bazı derslerde ihtiyaç duyacağı sınıflar açılmalıdır. Liseye gidecek öğrenciler kendi çevrelerindeki pansiyonlu liselere sınavsız olarak yerleştirilmelidir. Az gören çocuklar durumlarına uygun okul ve sınıflarda eğitime alınmalı ve az gören çocukların eğitim-öğretim hizmetlerinin sağlanmasına yönelik ders araç-gereçleri ve materyaller temin edilmelidir.

Halk kütüphanelerinde görme engelli çocukların faydalanabileceği Braille yazılı veya sesli eserlerle donatılmış bölümler açılıp, çoğaltılmalı ve bilgisayarlı eğitim programları hazırlanmalıdır. Günün şartlarında geçerliliği olan ve yeteneğe uygun seçmelere elverişli eğitim programları hazırlanmalı ve iş okulları açılarak uygun şekilde donatılmalıdır.¹⁵¹

3.2.İşitme Engellilerin Eğitimi

¹⁵⁰ TUNCER, *a.g.m.*, s.303-304

¹⁵¹ ÖZYÜREK-ÖZÇELİK-YILDIRIM -GÜVENİLİR-SEZGİN-YÜKSEL, *a.g.m.*, s.124-129

İşitme engeli değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. İşitme engeli, bireyin işitme duyarlılığının onun gelişim, uyum, özellikle iletişimdeki görevlerini yeterince yerine getiremeyişi halidir.¹⁵²

İşitme engelli ise; işitme kaybından dolayı özel eğitimi gerektiren kişilere denir.¹⁵³

İşitme yetersizliği: İşitme duyarlılığının kısmen veya tamamen yetersizliğinden dolayı konuşmayı edinmede, dili kullanmada ve iletişimde güçlük nedeniyle bireyin ve eğitim performansının ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi durumudur.¹⁵⁴

Normal yakınlıktaki bir kaynaktan çıkan normal şiddetteki sesin dış, orta ve iç kulaktan geçerek beyne ulaşip algılanması, tam olarak gerçekleşmezse işitmenin yetersiz, olduğundan söz edilebilir. Bu tanımdan anlaşıldığı gibi, kişinin işitebilmesi için sesin olması, sesin kulağa ulaşması, o sesin insan kulağının alabileceği sınırlar içinde olması, sesin, işitme yolu diye adlandıran dış, orta ve iç kulak bölümlerini aşarak merkeze (beyne) ulaşması ve merkezde algılanmış olması gerekir. İşitme engelli değişik temel etkenleri dikkate alınarak sınıflandırılmaktadır. Bu etkenler, engelin derecesi ve süreğenliğidir.¹⁵⁵

Derece ölçü kabul edildiğinde genel itibariyle işitme engellileri iki kategoride değerlendirilebilir.

1.İleri derecede işitme engelliler (sağır): iyi işiten kulağındaki işitme kaybı 70 desibelin üstünde olanlara denir.

2.Ağır işitenler: İyi işiten kulağındaki işitme kaybı 25/70 desibel arasında olanlara denir.¹⁵⁶

3.2.1.İşitme Engellilerin Yaygınlık Oranı ve İşitme Engelliliğin Nedenleri

¹⁵² ÜNLÜ, *a.g.e.*, s.6

¹⁵³ Mesûd Yalçın GÜZEL, *İşitme Özürlü Çocukların Ailede Eğitimi*, Trabzon 1995, s.12

¹⁵⁴ GÖKÇE – KARTAL – RIDVANOĞLU – EREZKAN – ALIÇCI, *a.g.e.*, s.134

¹⁵⁵ ÜNLÜ, *a.g.e.*, s.6-7

¹⁵⁶ SOYSAL, *a.g.e.*, s.50

İşitme kaybı olanların sayılarını belirlemede tanımdaki farklılıklar, incelenen insanların yaşı, veri toplamada kullanılan yöntemler gibi faktörler önemli rol oynar. Eğitimciler verilerin ne tür istatistiksel tekniklerle toplandığı ile yakından ilgilidirler. Ancak tüm faktörleri dikkate alarak sıklığı belirlemek çok zordur. Bazı ülkeler sağır, ağır işiten veya çoklu engelli olanları saymak için ölçütler belirlemişlerdir. Fakat tüm ülkelerde aynı ölçütler kullanılmaz. Ayrıca çocukların genellikle raporlarda birincil engeli belirtilir. Bu nedenle, aynı zamanda işitme engeline sahip olan zihinsel engelliler yalnızca zihinsel engellilik kategorisinde ya da çoklu engelliler kategorisinde yer alabilir. Genellikle sağır veya ağır işiten olarak yer almazlar.

Türkiye’de işitme engelli öğrencilerin toplam öğrenci nüfusundaki oranlarını gösteren sağlıklı istatistiksel bilgiler yoktur. Ancak Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre tahminlerde bulunmaktadır. Buna göre; özel eğitime gereksinimi olan bireylerin genel nüfustaki oranını %12 olarak kabul edilir. İşitme engellilerin genel nüfustaki oranı ise %0.6’dır.

Uzmanlar, işitme kaybının üçte birinin genetik, üçte birinin çevresel ya da kazanılmış nedenlerden oluştuğunu, üçte birinin nedeninin ise bilinmediğini belirtmektedir. Uzmanların bazıları, işitme kaybının nedenlerini kalıtsal ve çevresel, diğerleri işitme mekanizmasındaki problemin yerine ve oluş zamanına göre, bir kısmı da her iki tür sınıflamayı göz önüne alarak açıklamışlardır.¹⁵⁷

3.2.2.İşitme Engellilere Verilen Eğitim

M.Ö 5. yüzyılda Hipokrat şöyle demiştir: “Konuşmanın anlaşılabilir olması için, dilin hareketine ihtiyaç vardır.”¹⁵⁸

¹⁵⁷ Gönül AKÇAMETE, “İşitme Yetersizliği Olan Çocuklar”, *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, ed. Ayşegül Ataman, Ankara 2003, s.326-327

¹⁵⁸ Necmi SARI, *Sağırılar Okulu Öğretmenlerine Mahsus El Kitabı*, İstanbul 1955, s.277

Bugün işitme engellilerin eğitimlerin konusunda yazılı kaynaklara geçmiş ilk girişim; York Piskoposu John M.S. 700'lerde işitme ve konuşma engelli bir gence anlaşılabilir kadar konuşma öğretmiştir. Piskopos John'un çalışmalarından sonra 800 yıl kadar bir durgunluk devresi geçmiştir.

İlk işitme engelliler okulu Fransa'da Abbe'de L'epe tarafından 1755 yılında açılmıştır. Daha önce bu konuya eğilenler gibi o da işi bir iki işitme engelliye eğitmekle başlamıştır. Fakat sonradan öğrenci sayısı artınca okul açmak zorunda kalmıştır. Okulun masraflarını da kendi parası ile karşılamıştır. Abbe bireysel öğretim yaptığı zaman oral metot kullanmıştır. Öğrenci sayısı artınca öğretimi grupla yapma zorunluluğu duydu ve oral metot yerine işaret metodu kullanmaya başlamıştır.

Thomas Braidwood 1760 yılında İngiltere'de bir "sağır-dilsizler" okulu açmıştır. Okul konuşma öğretimini esas almıştır. Belirgin özellik konuşma, yazma, okunanı anlama, dudaktan okuma ve parmak alfabesi yazısı öğretimi etkinliklerine yer verilmesi idi. Bu okulları Avrupa ve Amerika'da diğer okulların açılması izlemiştir.¹⁵⁹

Türkiye'de işitme engellilerin eğitimi, İstanbul'da 1889'da Ticaret Mektebinin içinde başlatılmıştır. Bina olarak sonradan çok değişen okul, önemini giderek yitirmiştir. 1912'de öğrencileri Darülaceze'ye aktarılmıştır. 1926 yılında bu öğrenciler İzmir'e gönderilmiş ve okul böylece son bulmuştur. İkinci işitme engelliler okulu 1921 yılında İzmir'de açılmıştır. Bu okul 1924 yılında Sağlık ve Sosyal Bakanlığı'na bağlanmıştır. Üçüncü olarak 1944 yılında İstanbul'da bir dernek tarafından açılan "İstanbul Özel Sağır Dilsiz ve Körler Okulu" görülmektedir. İzmir'deki okul 1951, İstanbul'daki okul 1953 yılında M.E.B.'nce devralınmıştır. Böylece 1951 yılından beri işitme engellilerin eğitimi M.E.B.'ca sürdürülmektedir.¹⁶⁰

Bugün itibariyle işitme engellilere hizmet veren okullar şunlardır:

¹⁵⁹ ENÇ ve diğerleri, *a.g.e.*, s.95-96

¹⁶⁰ Yahya ÖZSOY, "İşitme Engelliler", *Özel Eğitime Giriş*, Ankara 1992, s.62

- Seyhan İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Adana
- Karahisar İşitme İlköğretim Okulu Afyon
- Lokman Hekim İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Amasya
- Kemal Yurtbilir İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Altındağ-Ankara
- Yahya Özsoy İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Altındağ-Ankara
- Yılmaz Balaban İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Sincan-Ankara
- Merkez İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Antalya
- Şair Fethi Bey İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Aydın
- Duyum İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Osmangazi-Bursa
- İbni Sina İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Mustafa Kemal Paşa-Bursa
- Anafartalar İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Gelibolu-Çanakkale
- Yeşilköy İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Denizli
- Surkent İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Diyarbakır
- Şehit Öğretmen Adnan Tunca İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Edirne
- Genç Osman İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Elazığ
- Dedekorkut İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Erzurum
- Ahmet Yesevi İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Eskişehir
- Ali Süzer İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Gaziantep
- Fatih Sultan Mehmet İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Gaziantep
- İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Giresun
- Orhun İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Şiran-Gümüşhane
- Hürriyet İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Hatay
- İsmail Hakkı İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Serinkent-Isparta
- Akdeniz İşitme Engelliler İlköğretim Okulu İçel
- Dosteller İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Kadıköy-İstanbul
- Halıcıoğlu İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Beyoğlu
- Mimar Sinan İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Fatih-İstanbul
- Vezneciler İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Eminönü-İstanbul
- Yeditepe İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Beykoz-İstanbul

- Yunus Emre İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Ümraniye-İstanbul
- Kordon İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Konak-İzmir
- Şehit Oktay Ardic İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Bornova-İzmir
- Tülay Aktaş İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Bornova-İzmir
- Halime Çavuş İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Kastamonu
- Cemal-Nevzer Ercis İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Develi-Kayseri
- Vali Behiç Çelik İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Kırıkkale
- Cevizkent İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Kaman-Kırşehir
- A.Gazanfer Bilge İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Karamürsel-Kocaeli
- Konevi İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Selçuklu-Konya
- Kütahya İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Kütahya
- Akşemseddin İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Malatya
- Hüdavend Hatun İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Niğde
- Nuriye Halit Çebi İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Ordu
- Çaykent İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Rize
- 19 Mayıs İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Samsun
- Buruciye İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Sivas
- Çamlık İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Trabzon
- Abdurrahman Gazi İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Van
- Uzun Mehmet İşitme Engelliler İlköğretim Okulu Zonguldak¹⁶¹

M.E.B. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü İstatistik Şubesi'nin verilerine göre 2002-2003 eğitim öğretim yılı itibariyle İşitme Engelliler İlköğretim Okullarının sayısı 49, bu okullardaki öğrenci sayısı 6133, görev yapan toplam öğretmen sayısı ise 851'dir. Bunların 281'i sınıf öğretmeni, 342'si branş öğretmeni, 216'sı özel eğitim öğretmeni, 12'de rehber öğretmendir. ¹⁶²

İşitme Engelliler Meslek Liseleri:

¹⁶¹ <http://www.ozida.gov.tr>. 10.5.2004

¹⁶² Bu bilgi Başbakanlık Özürlüler İdaresi'nden edinilmiştir.

- Eber İşitme Engelliler Meslek Lisesi Bolvadin-Afyon
- Kemal Yurtbilir İşitme Engelliler Meslek Lisesi Ankara
- Nilüfer İşitme Engelliler Meslek Lisesi Bursa
- Erzurum İşitme Engelliler Meslek Lisesi Erzurum
- İsmail Hakkı Örmeci İşitme Engelliler Meslek Lisesi Isparta
- Akdeniz İşitme Engelliler Meslek Lisesi İçel
- Fatih İşitme Engelliler Meslek Lisesi İstanbul
- Yedi Tepe İşitme Engelliler Meslek Lisesi İstanbul
- Mert Öztüre İşitme Engelliler Meslek Lisesi İzmir
- Kocasınan İşitme Engelliler Meslek Lisesi Kayseri
- Konevi İşitme Engelliler Meslek Lisesi Konya
- Nuriye-Halit Çebi İşitme Engelliler Meslek Lisesi Ordu
- Çamlık İşitme Engelliler Meslek Lisesi Trabzon
- Zonguldak İşitme Engelliler Meslek Lisesi Zonguldak¹⁶³

M.E.B.Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü İstatistik Şubesi'nin verilerine göre 2002-2003 eğitim öğretim yılı itibariyle İşitme Engelliler Meslek Liselerinin sayısı 14, öğrenci sayısı 850, görev yapan toplam öğretmen sayısı ise 104'tür. Bunların 101'i branş öğretmeni, 3'ü de rehber öğretmendir. ¹⁶⁴

Türkiye'de işitme engellilerin büyük bir çoğunluğu yatılı özel eğitim kurumlarında eğitilmektedir. Bu okullara gündüzlü öğrenciler de alınmakta, sadece bir okul yatılı kısım olmaksızın gündüzlü eğitim vermektedir. İşitme engelliler okullarının bazılarında orta sanat kısımları da bulunmaktadır. Ayrıca okulöncesi ve ilköğretim düzeyinde özel özel eğitim kurumları da hizmet vermektedir. Yatılı özel eğitim kurumları işitme engelli çocukların dil ve iletişim becerilerini kolaylaştırıcı fiziki donanım ve yetişmiş uzmana sahip oldukları için pek çok aile ve uzman tarafından yeğlenirken, çocuğun aile ile

¹⁶³ <http://www.ozida.gov.tr>. 10.5.2004

¹⁶⁴ Bu bilgi Başbakanlık Özürlüler İdaresi'nden edinilmiştir.

bağlarını zayıflattığı, anne yokluğunun çocuğun büyüme ve gelişimini engellediği ve duygusal problemlere yol açtığı için de eleştirilmektedir. Ülkemizde yapılan çalışmalarda da yatılı okullardan beklenen yararın sağlanamadığı, çocukların sözel ve yazılı iletişimlerini yeterli düzeyde geliştiremedikleri görülmektedir. Elde edilen bazı bulgular ve işitme engellilerin değerlendirilmesi ünitesindeki gelişmeler erken eğitim okullarının oluşmasına, dolayısıyla iletişim becerilerinin gelişmesine ve kaynaştırma programlarının yaygınlaşmasına yol açmıştır. Ülkemizde işitme engelliler için uygulanan kaynaştırma seçenekleri içindeki özel sınıflar ve ilköğretim sınıflarıdır.

Ota öğretim düzeyindeki işitme engelli öğrencilerin çoğunluğu meslek liselerinde ve çok programlı meslek liselerinde eğitim görmektedir. Genel liselerde ve üniversite düzeyindeki eğitimleri ise son derece sınırlıdır. Anadolu Ünv. içinde 1979 yılında kurulmuş olan İşitme Engelli Çocuklar Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde (İÇEM) okul öncesi düzeyinde başlatılan çalışmalar her yıl bir üst sınıf oluşturularak geliştirilmiştir. 1981'de ilkokul, 1986'da ortaokul (ilköğretimin ikinci kademesi), 1989 yılında lise, 1993 yılında ise yüksek okul düzeyinde eğitim çalışmaları başlatılmıştır. İÇEM'de ilköğretimin ikinci kademesi ve lise uygulamaları "tersine kaynaştırma" olarak adlandırılan bir uygulama ve Doğal Sözel İletişim Yöntemi ile sürdürülmektedir. Tersine kaynaştırmada işiten çocuklar, özel eğitim ortamlarına alınarak işitme engelli öğrencilerle kaynaştırılmakta, akademik öğretimleri özel eğitim uzmanları tarafından özel eğitim teknikleri kullanılarak verilmektedir.¹⁶⁵

3.2.3.İşitme Engellilerin Eğitim Ortamlarının Düzenlenmesi

İşitme engellilerin eğitiminde de eğitim ortamı önemle üzerinde durulması gereken bir husustur. Eğitim ortamı gürültüden uzak, istenmeyen seslerin çıkarılmasını önleyici, ses yankılarını ve ses kırılmalarını önleyici düzen, iyi görüşe uygun biçimde doğal ve yapay aydınlatma, yarım daire biçiminde dizilmiş öğrenci sıraları, çemberin dış açık kenarına düşen yerde öğretmen masasıyla donatılmış bir derslik yararlıdır.

¹⁶⁵ AKÇAMETE, *a.g.m.*, s.350-351

Okulda işitölçer (odiyometre) aracının bulunması, aracın kalibrasyon ayarının yapılması, düzenli çalışır ve öğrencilerin işitme duyarlıklarının düzenli olarak ölçülmesi üzerinde durulmalıdır.

Okulda küme işitme araçlarının işler durumda bulunması ve işitme eğitiminde devamlı olarak kullanılması gerekir. Bu düzene okullarda işitme laboratuvarı adı verilir. Ayrıca bu laboratuvarlarda işitme eğitiminde kullanılacak değişik seslerin depolanmış olması gerekir. Bu sesler değişik canlıların sesleri, doğa sesleri (su şırıltısı, gök gürültüsü, rüzgar, yaprak hışırtısı vb.), değişik araçların sesleri müzikal sesler olabilir. Bu seslerin öğrencilerin işitme kalıntılarına, sınıflarına ve işledikleri ünitelere göre ayarlanması ve öyle kullanılması çok önemlidir.

Bireysel yardımcı işitme araçlarından yararlanma üzerinde durulmalıdır. Okullarda masa işitme aracı diye adlandırılan araçlar kullanılmaktadır. Bunları çalışır tutmak ve devamlı kullanmak önemlidir. Öte yandan öğrencilerin kendilerinin “kulaklık” diye adlandırdıkları bireysel işitme araçlarını edinmeleri ve bunları kullanabilir hale gelmeleri için gereken çabalarda bulunulmalıdır. Yukarıda sayılan yardımcı işitme araçları dışında gör-ışit diye adlandırılan araçlar ne kadar bol olur ve yerinde kullanılırsa o kadar yararlı olacağı açıktır.

3.2.4.İşitme Engellilerin Eğitim Yöntemleri

Program ve yöntemlerde sözlü (oral) yöntemin uygulanmasına özen gösterilmelidir. Bu yöntem uygulandığında işitme engelli çocuğun anadilini kullanabilir, çevresindekilerin konuşmalarını anlayabilir, söylemek istediklerini çevresindekilere konuşarak anlatabilir hale geleceği kabul edilmektedir.¹⁶⁶

¹⁶⁶ Yahya ÖZSOY, “Özel Eğitimde Denetim”, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, yıl 1986, sayı:2, s.142-143

İşaret yöntemini ilk keşfeden, aynı zamanda 1755'te Fransa'da ilk işitme engelliler okulunu açan Abbe de Lepee'dir. Abbe'nin işaret metodunun temeli, öğrencilerinin kendi aralarında kullandığı işaretlerdir. Bunları gözleyen Abbe onlara bazı ekler yaparak işaret metodunu geliştirmiştir.¹⁶⁷

İşaret (manuel) yönteminde, iletişim için ana dilimizin dayandığı konuşma işaretleri dışında, özel işaretlerin kullanılması resmen yasaktır. Denetimlerde bu hususun dikkate alınması gereklidir. İşitme engellilerin eğitiminde normallere göre en belirgin farklılık Türkçe öğretiminde görülmektedir. Sözlü yöntemde engelli bireyi ana dilinde iletişim kurabilir hale getirmek için kullanılan yöntemler iki ayrı grupta ele alınmaktadır. Birinci grup yöntemleri, bireyi daha iyi alıcı hale getirmek için uygulanan işitme, dudaktan anlama ve dinleme eğitimidir. İkinci grup yöntemler ise engelli bireyi ana dilini sözlü olarak kullanabilir hale getirmek için uygulanan yöntemlerdir. Bunlar, ses eğitimi, enlemeleme eğitimi ve konuşma eğitimi olarak bilinir.

İşitme eğitimi engelli çocuğu işitme kalıntısından yararlanabilir, onu etkin biçimde kullanabilir hale getirmek için yapılan eğitimidir. Bu eğitim sayesinde engelli çocuk yaşadığı çevredeki, dünyadaki sesleri fark edebilir, onları birbirinden ayırdedebilir, konuşmaları izlerken dudaktan anlamayı, sesle destekleme ve kendisi konuşurken çıkardığı sesi geri besleme yoluyla kontrol etme becerilerini kazanır. Bu eğitim için yardımcı işitme araçları dahil her türlü sestene ve ses çıkaran araçtan yararlanır. Çocuğun işitme kalıntısı, ses algısı ve diğer özellikleri bu eğitimde dikkate alınır. Bu bakımdan çocuğun işitme eşiği ve eğrisinin düzenli aralıklarla kontrol edilmesi gerekir.¹⁶⁸

3.2.5. İşitme Engelliler Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar

İşitme özürülü her çocukta bir işitme kalıntısı vardır ve onlardan yararlanılabilir. Çocukta işitme özürünün teşhis edildiği anı, eğitime başlama zamanı olarak kabul etmek

¹⁶⁷ ENÇ ve diğerleri, *a.g.e.*, s.96

¹⁶⁸ ÖZSOY, *a.g.m.*, s.143-144

gerekir. İşitme duyusu kullanılarak yapılan iřitſel eēitim görme ve dokunma duyularının desteēi ile pekiştirilmelidir. İřitſel etkinlikler  ocuēun işitme kalıntısına uygun olarak düzenlenmelidir. Eēitimde yardımcı işitme araçlarından yararlanılmalıdır. Hangi  ocuēun hangi işitme aracından yararlanabileceēini ilgili uzman belirlemelidir.İşitme aracını kullanan  ocuēun, aracı benimseyip benimsememesi uzman ve  ēretm nin yardımına baēlıdır. Ayrıca nasıl takacaēı, nasıl kullanacaēı, nasıl koruyacaēı, herhangi bir g      olduēunda kime ve nasıl haber vereceēi  ocuēa  ēretilmelidir. Bunlara uyup uymadıēı da incelenmelidir.¹⁶⁹

İşitme kaybı nedenli fazla olursa olsun her  ocuk işitme eēitimine alınmalıdır. İşitme eēitiminin pl nlanması ve uygulanmasında bireyselleştirilmeye  zen gösterilmelidir. Birbirinin aynısı işitme eērisi veren  ocuk bulmak zordur. Olsa bile bu iki  ocuēun diēer etmenlerden ötürü işitme eēitiminden yararlanma dereceleri farklı olacaktır.

İşitme eēitiminin küçük yaşlarda oyun biçiminde, yaş ilerleyip okula başlayınca ünite ve diēer okul çalışmalarına baēlı olarak ele alınıp yürütülmesinde yarar vardır.  alışmalara önceleri doēa ya da araç seslerini ayırt etme biçiminde başlanmalı, sonradan konuşma seslerine geçilmelidir. Doēal seslerden en iyi biçimde yararlanma fırsat ve olanakları kullanmalıdır. Yardımcı araçlar çok bol kullanılmalıdır. Teyp, trampet, davul, tef, zil, boru, kaval, d d  k, piyano, diyapozon, megafon, mikrofon, steteskop, video, vb. araçlar burada sayılabilir.¹⁷⁰

3.2.6.İşitme Engellilerin Eēitimine İlişkin  neriler

Tanı mümkün olduēu kadar erken yapılarak tarama testleri geliştirilmeli ve taramada işitme engellilerin diēer fonksiyonlarının da belirlenmesi için ekip çalışmaları yapılmalıdır.

¹⁶⁹ Servet BAL, “İşitme  z rl   ocukların Eēitimi”, * z rl  çocuklar ve Eēitimleri*,ed. şule Bilir, Ankara 1986, s.84

¹⁷⁰ Yahya ÖZSOY, “İşitme  z rl ler”, * zel Eēitime Giriş*, Ankara 1992, s.66

Mesleki eğitim uygun ve sağlıklı ortamlarda yapılmalı, atölyelerde eğitimi yapılan sanat dalları için gerekli araç-gereçler bulunmalı ve okullarda yeterli sayıda meslek derisi öğretmeni ve usta öğretici atanmalıdır. Engelli okullarında uygulanan mesleki eğitim programları çeşitlendirilmeli, aile eğitim programları pilot projeler aracılığıyla yaygınlaştırılmalıdır.

İşitme engelliler okul ve sınıflarda görev yapan öğretmenler periyodik olarak hizmet içi eğitim kursundan geçirilmelidir. İşitme engellilerin eğitimiyle ilgili farklı yaklaşımlar arasında uyum sağlanmalı, karşılaşılan eğitim-öğretim sorunlarının çözümüne yönelik araştırmalar yapmak, bu alanda sağlanan yeni gelişmeleri personele aktarmak amaçlarıyla, üniversitelerin özel eğitim bölümleri ile bakanlığın ilgili kurum ve kuruluşları arasında sıkı işbirliği kurulmalıdır. Özel eğitim kurumlarının denetlenmesinden sorumlu personel özel olarak yetiştirilmelidir.¹⁷¹

3.3.Zihinsel Engellilerin Eğitimi

Zihinsel engelli çocukların ortaya çıkarılmaları, zihinsel bakımdan gerilik gösterdiğinin anlaşılması, ailede başlamaktadır. Çünkü, anne-baba, çocuklarının yürüme, konuşma ve öğrenme özellikleri bakımından diğer akranlarından farklı olduklarını gözler, belirtiler arttıkça arayış içine girerler.¹⁷²

Zihinsel engellilere ilişkin tanımlar 1800'lü yıllara kadar uzanmaktadır. Daha açıklayıcı tanımların ise 1900'lü yıllarda yapıldığı görülmektedir.Yapılan bu tanımlar içinde en yaygın benimsenen AAMR (American Assocation on Mental Retardation) tarafından yapılan tanımdır. Tanımda zihin engellilik, geri zekalılık terimi kullanılarak şöyle tanımlanmaktadır.

¹⁷¹Erol BELGİN-Atilla TAZEBAY-Filiz KARDELEN-Ömer YILMAZ, "İşitme Engelli Çocuklar ve Eğitimleri Komisyonu Raporu", *1.Özel Eğitim Konseyi; Raporlar Görüşmeler Kararlar*(M.E.B.Yayımları) Ankara 1991, s.145-167

¹⁷² S.Savaş BÜYÜKKARAGÖZ, Zihinsel Engelliler ve Program Geliştirme, *M.E.B. Eğitim Dergisi*, yıl 1993, sayı:6, s.79

“Geri zekalılık, halihazırdaki işlevlerde önemli sınırlılıkları göstermektedir. Bu, zihinsel işlevlerde önemli derecede normal altı, bunun yanı sıra zihinsel işlevlerle ilişkili uyumsal beceri alanlarında (iletişim, özbakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, toplumsal yararlılık, kendini yönetme, sağlık ve güvenlik, işlevsel akademik beceriler, boş zaman ve iş) ya da daha fazlasında sınırlılıklar gösterme durumudur. Geri zekalılık 18 yaşından önce ortaya çıkmaktadır.”¹⁷³

Ülkemizde ise 1990 yılında yayınlanan “Eğitilebilir Çocuklar İlkokul Programı”nda zihinsel engelliler şu şekilde tanımlanmıştır. “Doğumdan önce, doğum esnasında ve sonraki gelişim süresinde oluşan çeşitli nedenlerle zihin, sosyal olgunluk, psikodevimsel gelişim ve fonksiyonlarında sürekli yavaşlama, duraklama ve gerileme sonucu olarak yaşlılarına göre 1/4 ve daha yüksek oranda gerilik ve yetersizlik nedeniyle normal eğitim programlarından yararlanamayana geri zekalı denir.”¹⁷⁴

Ankara Üniversitesinin zihinsel engelliler ile ilgili yaptığı tanım şöyledir; doğumdan önce, doğum sırasında ve doğumdan sonraki gelişim sürecinde çeşitli nedenlerle, zihin, psiko-motor, sosyal olgunluk, gelişim fonksiyonlarında sürekli yavaşlama, duraklama ve gerileme sonucu olarak akranlarından gerilik oluşturan sürekli bir durumdur. Bir başka tanıma göre zihinsel engel, gelişim süreci içerisinde genel zihinsel işlevlerde normallerden önemli derecede gerilik, bunun yanında davranışlarda yetersizlik gösterme durumudur. Bütün bu tanımlarda çocuğun konuşamaması, yürüyememesi ve ihtiyaçlarını karşılamayı öğrenememesinden sorumlu olarak çocuğun kalıtsal yapısı, bedensel ve biyofiziksel yapısının normal olmaması gözönünde bulundurulmaktadır.¹⁷⁵

3.3.1.Zihinsel Engellilerin Sınıflandırılması

¹⁷³ CAVKAYTAR, *a.g.e.*, s.2

¹⁷⁴ Süleyman ERİPEK, Zihinsel Engelliler, *Eskişehir Anadolu Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi*, yıl 1990, sayı:2, s.124

¹⁷⁵ BÜYÜKKARAGÖZ, *a.g.m.*, s.79

Ülkemizde zihinsel engellilerin eğitim açısından sınıflandırılmaları özel eğitim ile ilgili çıkarılan yasa ve yönetmeliklere göre farklılıklar göstermektedir. M.E.B. Özel Eğitim Okulları Yönetmeliği'nde zihinsel engelliler "eğitilebilir, öğretilebilir ve klinik bakıma muhtaç çocuklar" olarak sınıflandırılmıştır.

2000 yılında çıkarılan M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde ise öncelikle zihinsel öğrenme yetersizliği tanımı yapılmıştır. "Zihinsel öğrenme yetersizliği: zihinsel gelişim yetersizliğinden dolayı, bireyin eğitim performansının ve sosyal uyumunun olumsuz yönde, hafif-orta-ağır düzeyde etkilemesi durumudur." Buna göre zihinsel engelliler şöyle sınıflandırılmıştır;

1.Hafif düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği: Bireyin, temel okuma-yazma ve sayma becerilerini kazanmasında ortaya çıkan gecikme durumudur.

2.Orta düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği: Bireyin, gecikmeli bir konuşma ve dil gelişimi, sosyal, duygusal ve davranış problemleri ile temel okuma-yazma ve sayma becerilerini kazanmasında ortaya çıkan gecikme durumudur.

3.Ağır düzeyde zihinsel öğrenme yetersizliği: Bireyin, ciddi biçimde konuşma ve dil gelişimi güçlüğü, sosyal duygusal ve davranış problemleri ile temel özbakım becerilerini öğrenmesinde ortaya çıkan gecikme durumudur.

4.Klinik bakıma gereksinimi nedeniyle öğrenme yetersizliği: Ciddi biçimde zihinsel ve birden fazla yetersizliği nedeniyle bireyin, eğitim-öğretim kurumlarından doğrudan yararlanamaması durumudur.¹⁷⁶

3.3.2.Zihinsel Engellilerin Yaygınlık Oranı ve Nedenleri

¹⁷⁶ GÖKÇE – KARTAL – RIDVANOĞLU – EREZKAN – ALIÇCI, *a.g.e.*, s.134

Ülkemizdeki zihinsel engellilerin oranı %3 olarak tahmin edilmektedir. Ancak bu oran hafif, orta ve ağır zihinsel engelli olma durumuna göre değişmektedir. Buna göre hafif zihinsel engelli olanlar %2.14, orta derecede olanlar %0.13, ağır ve çok ağır derecede olanlar %0.01 civarındadır.

Zihinsel engelin nedenleri; biyolojik, sosyal, davranışsal ve eğitsel risk etmenleri gruplarına ayrılabilir. Biyolojik etmenler; genetik bozukluklar ya da beslenme gibi süreçlerle ilişkilidir. Sosyal etmenler; çocuğun uyarılması ve yetişkin sorumluluğu gibi sosyal ve aile etkileşimiyle ilişkilidir. Davranışsal etmenler; annenin madde bağımlısı olması gibi zarar veren davranışlarla ilgilidir. Eğitsel etmenler; zihinsel gelişimi ilerleten ve uyumsal becerileri arttıran aile ve eğitim desteğinin var olması ile ilgilidir. Aynı zamanda bir kuşakta görülen etmenler bir sonraki kuşakları etkileyebilir. Kuşaklar arası nedenlerin anlaşılmasıyla, uygun yardımlar sağlanarak risk etmenlerinin etkileri önlenebilir ya da tersine çevrilebilir.¹⁷⁷

3.3.3.Zihinsel Engellilerin Belirgin Özellikleri

- Hareket, konuşma, anlama ve öğrenme gelişimleri çok yavaş veya gecikmiştir.
- Yürümeyi öğrenmede normal çocuklardan geridirler.
- El hareketlerinde yavaş ve el işlerinde beceriksizdirler.
- Karar verme ve tehlikeleri fark etmede güçlük çekerler.
- Bir veya iki kademeli emirleri takip edemezler.
- Kendi kendilerine bir iş tutup yapamazlar.
- Kendi kendilerine bir işe başlamaktan ziyade taklit etmeye eğilimlidirler.¹⁷⁸
- Kavramları güç ve uzun zamanda öğrenirler.
- Dikkat süreleri kısa ve dağınıktır. İlgileri kısa sürelidir.
- Yeni durumlara uymakta zorluk çekerler.

¹⁷⁷ Süleyman ERİPEK, "Zekâ Geriliği Olan Çocuklar", *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, ed. Ayşegül Ataman, Ankara 2003, s.162-163

¹⁷⁸ BÜYÜKKARAGÖZ, *a.g.m.*, s.81

- Genelleme yapmada ve kazandıkları bilgileri transfer etmede zorluk çekerler.
- Bellekte tutma için organizasyon yapabilme yetenekleri zayıftı. İyice öğrenebilmeleri için aynı uyarıcıları değişik şekil, zaman ve yerlerde vermek gerekir.
- Yakın çevrelerine ilgi duyarlar. Ancak içinde bulundukları mekan ve zaman onları ilgilendirir.
- Başarılarının hemen ödüllendirilmesini isterler.Ödül çocukların verilen eğitime ilgi duymalarını sağlar.¹⁷⁹

3.3.4.Zihinsel Engellilere Verilen Eğitim

Zihinsel engelli çocukların eğitimlerinde, ilk sistematik girişimler Avrupalı tıp uzmanları tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunlar içerisinde en popüler olanı Fransız tıp doktoru Jean Marc Gaspard Itard'dır. Asıl uzmanlık alanı kulak hastalıkları olan Itard, danışmanı ünlü Fransız doktor, Pirel'in tüm karşı koymalarına rağmen, o yıllarda Fransız ormanlarında terk edilmiş olarak bulunan 12 yaşındaki Viktor isimli vahşi ve çıplak zihinsel engelli çocuğun eğitimini üstlenmiştir. Pirel'e göre Itard'ın bu çalışması başarısız olmaya mahkumdur. Çünkü Viktor umutsuz bir idiot'tur.(Ağır derecede zihinsel engelli) Fakat Itard çalışmalarını sabırla sürdürür. Gerçekte Viktor'u normal duruma getiremez ancak pek çok davranışını normale yaklaştırmayı başarır. Viktor 1828 yılında ergenlik çağında ölür.

Itard'ın öğrencisi olan Edouard Sequin, zihinsel engelli çocuklara ilişkin hiçbir şey yapılamayacağı görüşünün hakim olduğu o yıllarda, hocasının çalışmalarını kaldığı yerden sürdürür. 1848'de Amerika'ya göç eder. 1886'da burada zihinsel engelli çocukların eğitimlerine ilişkin bir kitap yazar. Bu kitap, zihinsel engelli çocukların eğitimi alanında yazılmış ilk kitaptır.

¹⁷⁹ Nilgün BAYSAL, "Zeka Özürlü Çocukların Dil Gelişimi ve Eğitimleri", *Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri*, ed. Şule Bilir, Ankara 1986, s.131-132

Itard ve Sequin'in bu çalışmaları, onları yakından izleyen İtalya'nın ilk kadın doktoru Maria Montessori'yi etkilemiştir. Montessori daha sonra gerçekleştirdiği çalışmalarla, yalnızca zihinsel engelli çocukların eğitimlerinde değil, normal çocukların okulöncesi eğitimleri konusunda da tüm dünyaya öncülük yapmıştır. Bugün özel eğitim alanındaki çağdaş yaklaşımların temelinde, bu tarihlerde gerçekleştirilen çalışmalar yer almaktadır.

Zihinsel engelli çocukların eğitimleri için ilk okul, doktor Guggenbühl tarafından 1842 yılında İsveç'te açılmıştır. Bu okulu dört yıl sonra İngiltere'de açılan bir başka okul izlemiştir. Üçüncü okul 1860'da Almanya'da açılmıştır. Başlangıçta toplumdan soyutlanmış okullarda sağlanan özel eğitim hizmetleri giderek yerini özel sınıflara ve normal okullara bırakmaya başlamıştır.

Ülkemizde zihinsel engelli çocukların eğitimlerine 1952-1953 öğretim yılında Ankara'daki Hıdırlıktepe ve Yeni Turan İlkokullarında açılan birer özel sınıfla başlanmıştır. Ancak günümüzde, bu çocuklar için özel okul açma girişimlerinin yoğunlaştığı görülmektedir.¹⁸⁰

M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde zeka geriliği gösteren çocukların eğitimlerinde kaynaştırma esas olmakla birlikte bazı özel sınıf, okul ya da merkezlerin açılabileceği belirtilmektedir. Bunlar, olağan okullar bünyesinde özel eğitim sınıfları, ilköğretim okulları, eğitim ve uygulama okulları, iş eğitim merkezleri ve mesleki eğitim merkezleri olarak sınırlanmaktadır.¹⁸¹

Tüm çocuklar için okulöncesi dönem, öğrenmeye hazırlık becerilerinin kazanıldığı dönemdir. Zihinsel engelli çocuklar bu becerileri yaşitlarından iki ya da üç yıl geç olarak kazanabilmektedirler. Okulöncesi dönemde, oturma ve öğretmene dikkat etme, direktifleri izleme, dil gelişimi, küçük ve büyük kasların motor gelişimi (kalem tutma, makas

¹⁸⁰ Süleyman ERİPEK, "Geri Zekalı Çocuklar", *Özel Eğitime Giriş*, Ankara 1992, s.164-165

¹⁸¹ Süleyman ERİPEK, "Zeka Geriliği Olan Çocuklar", *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, ed. Ayşegül Ataman, Ankara 2003, s.171

kullanma vb.), özbakım becerileri (tuvalet eğitimi, giyinme soyunma vb.), yaşlıları ile grup içinde iletişim kurma, bu eğitimin hedefleri içinde yer almaktadır.¹⁸²

Özel eğitim sınıfları, olağan ilköğretim okulları bünyesinde oluşturulan sınıflardır. Bu sınıflarda ilköğretim programları esas alınarak bazı düzenlemelere gidilmektedir. Bu sınıflarda okulu tamamlayanlara ilkokul diploması verilmektedir. 600'ü aşkın özel sınıf bulunmaktadır.

İlköğretim okulları, orta derecede zeka geriliği olan çocuklar içindir. Bu okullarda özel eğitim sınıflarında uygulanan programlar uygulanır. İlkokul diploması verilir. Sınıflardaki öğrenci sayısı en fazla on öğrencidir.¹⁸³

İlköğretim döneminde dil gelişimi, kavram formasyonu, akademik beceriler ve özellikle sosyal beceriler ağırlık kazanmaktadır. Okuma, yazma ve özellikle sosyal uyum, aritmetik becerilerin geliştirilmesi, bunların günlük yaşamda fonksiyonel olarak kullanılması önem kazanmaktadır. Yine bu dönemde sosyal beceriler, bağımsız yaşam becerileri ağırlıklı olarak programda yer almaktadır.¹⁸⁴

Eğitim ve uygulama okulları, genel eğitim programlarından yararlanamayan, okulöncesi ve ilköğretim dönemlerindeki zeka gerilikleri ileri derecede olan çocuklar içindir. Bu okullarda öğrencilerin özbakım ve temel yaşam becerileri ile işlevsel akademik becerilerini geliştirmek ve topluma uyumlarını sağlamak amacıyla gelişimsel eğitim programları uygulanır.

İş eğitim merkezleri, eğitim uygulama okullarını bitiren ya da zorunlu eğitim çağı dışında kalan zeka geriliği gösteren çocuklar içindir. Bu merkezlerde, öğrencilerin temel yaşam becerilerini geliştirmek, öğrenme gereksinimlerini karşılamak, topluma uyumlarını

¹⁸² Emine ÇINAR, *Resimli Kitaplarla Yapılan Destekleyici Eğitimin Zihinsel Özürlü Çocukların Dil Gelişimine Etkisinin İncelenmesi*, Hacettepe Ün. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara 1995 ,s.9

¹⁸³ ERİPEK, *a.g.m.*, s.170

¹⁸⁴ ÇINAR, *a.g.e.*, s.9

sağlamak, onları işe hazırlamak amacıyla farklı konu ve sürelerde meslek kursları düzenlenmektedir.

Meslek eğitim merkezleri, ilköğretimi tamamlayan, 20 yaşından gün almamış, zeka geriliği orta derecede olan ya da ilköğretimlerini tamamlayıp genel ve mesleki ortaöğretim programlarına devam edemeyecek durumda olanlar içindir. Bu merkezlerde zeka geriliği gösterenlerin yaşam becerilerini geliştirmek, öğrenme gereksinimlerini karşılamak, topluma uyumlarını sağlamak, işe ve mesleğe hazırlamak amacıyla farklı konu ve sürelerde meslek kursları düzenlenmektedir.¹⁸⁵

Bireye kazandırılan bağımsız yaşam ve iş becerisinin fonksiyonel olarak kullanılması istenmektedir. Bireyin az bir yardımla, bu döneme kadar öğrendiği akademik ve iş becerilerini kullanarak üretken olabilmesi, çevresi ile sosyal ilişkilerini düzenleyerek uyum içinde yaşayabilmesi bu eğitimin hedefini oluşturmaktadır.¹⁸⁶

3.3.5.Zihinsel Engelliler Okulları

Zihinsel Engelliler İlköğretim Okulları:

• Niyazi Ekerbiçer İlköğretim Okulu	Adana
• Akdeniz İlköğretim Okulu	Antalya
• Dr. Hüseyin Vural İlköğretim Okulu	Antalya
• Atatürk İlköğretim Okulu	Aydın
• Nazilli İlköğretim Okulu	Aydın
• Yunus Emre İlköğretim Okulu	Balıkesir
• Bilecik İlköğretim Okulu	Bilecik
• Şehit Zafer İpek İlköğretim Okulu	Bilecik
• Mithat Enç İlköğretim Okulu	Bursa
• Yıldırım İlköğretim Okulu	Bursa
• Çamlık İlköğretim Okulu	Denizli

¹⁸⁵ ERİPEK, a.g.e., s.170-171

¹⁸⁶ ÇINAR, a.g.e., s.9

• Edirne İlköğretim Okulu	Edirne
• Gazi İlköğretim Okulu	Edirne
• Av. Lütü Ergökmen İlköğretim Okulu	Eskişehir
• Abdülkadir Konukoğlu İlköğretim Okulu	Gaziantep
• Giresun İlköğretim Okulu	Giresun
• İskenderun İlköğretim Okulu	Hatay
• Isparta İlköğretim Okulu	Isparta
• Eram Fatih İlköğretim Okulu	İstanbul
• Şöhret Kurşunluoğlu İlköğretim Okulu	İstanbul
• Saadet İlköğretim Okulu	İstanbul
• Vala Gedik İlköğretim Okulu	İstanbul
• Çinikent İlköğretim Okulu	Kütahya
• Turgut Özal İlköğretim Okulu	Malatya
• 13 Mart İlköğretim Okulu	Mardin
• Adil Karlıbel İlköğretim Okulu	Ordu
• Şehit Ali Borinli İlköğretim Okulu	Sakarya
• Ahmet Kutsi Tecer İlköğretim Okulu	Sivas
• Mehmet Akif Ersoy İlköğretim Okulu	Tokat
• Vala Gedik İlköğretim Okulu	Uşak
• Zübeyde Hanım İlköğretim Okulu	Van
• Kanuni Sultan Süleyman İlköğretim Okulu	Yozgat
• Kilimli Sevgibağı İlköğretim Okulu	Zonguldak
• Aksaray İlköğretim Okulu	Aksaray
• Umut İlköğretim Okulu	Bartın
• Milli Piyango İlköğretim Okulu	Yalova
• Yaşama Sevinci İlköğretim Okulu	Karabük

Zihinsel Engelliler Mesleki Eğitim Merkezleri:

- Niyazi Ekerbiçer Mesleki Eğitim Merkezi Seyhan-Adana
- Osman Yıldırım Mesleki Eğitim Merkezi Amasya
- Başkent Mesleki Eğitim Merkezi Keçiören-Ankara
- Sincan Mesleki Eğitim Merkezi Ankara
- Akdeniz Mesleki Eğitim Merkezi Antalya
- DR. Hüseyin Vural Mesleki Eğitim Merkezi Antalya
- Atatürk Mesleki Eğitim Merkezi Aydın
- Yunus Emre Mesleki Eğitim Merkezi Balıkesir
- Bilecik Mesleki Eğitim Merkezi Bilecik
- Şehit Zafer İpek Mesleki Eğitim Merkezi Bozüyük-Bilecik
- Mitat Enç Mesleki Eğitim Merkezi Osmangazi-Bursa
- Nilüfer Mesleki Eğitim Merkezi Nilüfer-Bursa
- Yıldırım Mesleki Eğitim Merkezi Bursa
- Anadolu Mesleki Eğitim Merkezi Çorum
- Çamlık Mesleki Eğitim Merkezi Denizli
- Edirne Mesleki Eğitim Merkezi Edirne
- Gazi Mesleki Eğitim Merkezi Edirne
- Hazar Mesleki Eğitim Merkezi Elazığ
- Sümer Mesleki Eğitim Merkezi Erzincan
- Recep Birsin Mesleki Eğitim Merkezi Erzurum
- Avukat Lütfi Ergökmen Mesleki Eğitim Merkezi Eskişehir
- Abdülkadir Konukoğlu Mesleki Eğitim Merkezi Gaziantep
- Giresun Mesleki Eğitim Merkezi Giresun
- İskenderun Mesleki Eğitim Merkezi İskenderun-Hatay
- Isparta Mesleki Eğitim Merkezi Isparta
- Çankaya Mesleki Eğitim Merkezi İçel
- Eram Fatih Mesleki Eğitim Merkezi İstanbul
- Şöhret Kurşunoğlu Mesleki Eğitim Merkezi İstanbul
- Yakacık Mesleki Eğitim Merkezi İstanbul

- Saadet Mesleki Eğitim Merkezi İstanbul
- Kazım Beyaz Mesleki Eğitim Merkezi İstanbul
- Vala Gedik Mesleki Eğitim Merkezi İstanbul
- Hasan Tahsin Mesleki Eğitim Merkezi Bornova-İzmir
- Hacı Mustafa Posta Ağısı Mesleki Eğitim Merkezi Kocasinan-Kayseri
- Kanuni Mesleki Eğitim Merkezi Kocaeli
- Çınıkent Mesleki Eğitim Merkezi Karabük
- Sevgibağı Mesleki Eğitim Merkezi Karabük
- Turgut Özal Mesleki Eğitim Merkezi Malatya
- Adil Karlıbel Mesleki Eğitim Merkezi Ordu
- Şehit Ali Borinli Mesleki Eğitim Merkezi Sakarya
- İlkadım Mesleki Eğitim Merkezi Samsun
- Ahmet Kutsi Tecer Mesleki Eğitim Merkezi Sivas
- Mehmet Akif Ersoy Mesleki Eğitim Merkezi Tokat
- Karadeniz Mesleki Eğitim Merkezi Trabzon
- Vala Gedik Mesleki Eğitim Merkezi Uşak
- Zübeyde Hanım Mesleki Eğitim Merkezi Van
- Milli Piyango Mesleki Eğitim Merkezi Yalova
- Kanuni Sultan Süleyman Mesleki Eğitim Merkezi Yozgat
- Aksaray Mesleki Eğitim Merkezi Aksaray
- Umut Mesleki Eğitim Merkezi Bartın
- Yaşama Sevinci Mesleki Eğitim Merkezi Karabük¹⁸⁷

M.E.B. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü İstatistik Şubesi'nin verilerine göre 2002-20030 eğitim öğretim yılında Zihinsel Engelliler İlköğretim Okullarının sayısı 41, öğrenci sayısı 3164, görev yapan toplam öğretmen sayısı 463' tür. Bunların 184'ü sınıf öğretmeni, 73'ü branş öğretmeni, 201'i özel eğitim öğretmeni, 5 tanesi de rehber öğretmendir.

¹⁸⁷ <http://www.ozida.gov.tr>. 10.5.2004

Zihinsel Engelliler Mesleki Eğitim Merkezlerinin sayısı 52, öğrenci sayısı (ilköğretimdekiler ile birlikte) 3164, toplam öğretmen sayısı ise 180'dir. Bunların 47'si sınıf öğretmeni, 118'i branş öğretmeni, 11'i özel eğitim öğretmeni ve 4'ü de rehber öğretmendir.¹⁸⁸

Zihinsel Engelliler Eğitim Uygulama Okulları ve İş Eğitim Merkezleri:

- Mehmet Kamuran Tekin Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Adana
- Kocatepe Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Afyon
- Amasya Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Amasya
- Çağdaş Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Ankara
- Sûha Alemdaroğlu Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Ankara
- Sirkeli Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Ankara
- Kızılcaören Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Ankara
- Polatlı Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Ankara
- Batıkent Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Ankara
- Yağlıpınar Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Ankara
- Ali Aktürk Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Ankara
- Kumpınar Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Ankara
- Büğdüz Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Ankara
- Eryaman Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Ankara
- (Aydın) Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Aydın
- Nazilli Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Aydın
- Kırıyalar Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Aydın
- İl Özel İdare Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Balıkesir
- Emine- Mehmet Baysal Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Bolu
- İpek Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Bursa
- Vali Ayhan Çevik Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Çankırı

¹⁸⁸ Bu bilgi Başbakanlık Özürlüler İdaresi'nden edinilmiştir.

- Güzelyurt Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Denizli
- Ayten Elyesa Erdoğan Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Diyarbakır
- Zeynep-Mustafa Han Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Erzincan
- Recep Birsin Özen Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Erzurum
- Ulu Önder Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Eskişehir
- Giresun Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Giresun
- Isparta Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Isparta
- Mareşal Fevzi Çakmak Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İçel
- Nefus Nakipoğlu Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İstanbul
- Eram Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İstanbul
- Mevlana Kapı Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İstanbul
- Ergün Baylav Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İstanbul
- Hayriye Kemal Kusun Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İstanbul
- Mediha- Turhan Tansel Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İstanbul
- Şöhret Kurşunoğlu Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İstanbul
- Sabriye Taşkın Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İstanbul
- Selahaddin Korkmaz Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İstanbul
- Zehra Ülker Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İstanbul
- Avcılar Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İstanbul
- Sancaktepe Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İstanbul
- Körfez Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İzmir
- Safiye Nadir Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İzmir
- Ahmet Şefika Kilimci Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İzmir
- Konak Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İzmir
- Atatürk Organize Sanayi Bölgesi Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi İzmir
- 75.Yıl Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Kars
- Kuzeykent Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Kastamonu
- Erciyes Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Kayseri

- Kırklareli Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Kırklareli
- Gebze Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Kocaeli
- Yaşama Sevinci Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Kocaeli
- Nasrettin Hoca Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Konya
- Sevgi Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Konya
- Merkez Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Konya
- Yavuz Sultan Selim Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Kütahya
- Ali Kuşçu Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Malatya
- Manisa Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Manisa
- Salihli Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Manisa
- Firdevs Gürel Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Manisa
- Muğla Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Muğla
- Saruhan Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Niğde
- Zehra Usta Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Rize
- Kanada Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Sakarya
- İlkışık Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Samsun
- Merkez Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Sivas
- Tokat Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Tokat
- Erdoğan Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Trabzon
- Tunceli Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Tunceli
- Şanlıurfa Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Şanlıurfa
- Mehmet Akif Ersoy Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Uşak
- Kilimli Sevgi Bağ Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Zonguldak
- Aksaray Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Aksaray
- Karaman Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Karaman
- Mehmet Işıtan Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Kırıkkale
- Bartın Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Bartın
- Karabük Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Karabük
- Hasan Gemici Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Karabük

- Narkışla Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi Osmaniye
- Hacı Bestami Aksu Eğitim Uygulama Okulu Ve İş Eğitim Merkezi¹⁸⁹

M.E.B. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü İstatistik Şubesi'nin verilerine göre 2002-2003 eğitim öğretim yılı itibariyle Zihinsel Engelliler Eğitim Uygulama Okulları ve İş Eğitim Merkezlerinin sayısı 98, öğrenci sayısı 5051, toplam öğretmen sayısı 1005 tir. Bunların 421'i sınıf öğretmeni, 95'i branş öğretmeni, 474'ü özel eğitim öğretmeni ve 15'i de rehber öğretmendir.¹⁹⁰

3.3.6.Zihinsel Engellilerin Eğitim Yöntemleri

Zeka geriliği gösteren çocukların eğitimi oldukça eskiye dayanmaktadır. Ancak konunun bilimsel yöntemler kullanılarak sistematik olarak ele alınması, etkili ve güvenilir öğretim yöntemlerinin araştırılması 1960'lı yılların başına rastlamaktadır.Günümüzde bu araştırmalar devam etmektedir. Bu yönüyle hayli mesafe alındığı söylenebilir. Geline nokta davranışçı yaklaşım ya da uygulamalı davranış analizi ön plana çıkmaktadır.

Uygulamalı davranış analizi, arzu edilen öğrenmelerin sağlanması için çevresel olayların sistematik bir biçimde düzenlenmesi olarak tanımlanabilir. Davranışçı kaynaklı öğretmenler öğrencinin performansını doğrudan ölçerek, uyguladığı öğretimin etkilerini değerlendirir. Uygulamalı davranış analizi, çevrenin öğrenmeyi nasıl etkilediğini açıklayan , bilimsel olarak ortaya konulan kurallara dayalı sistematik bir yaklaşımdır. Uygulamalı davranış analizinde yer alan öğretim yöntemleri yalnızca zeka geriliği gösterenlerde değil diğer yetersizliği olanlarda, aynı zamanda genel eğitim öğrencilerinde de etkili bir biçimde uygulanmaktadır.

Her ne kadar, uygulamalı davranış analizini temel alan onlarca öğretim taktiği bulunmakla birlikte, bunların çoğunda altı ortak özellikten söz edilebilir.

¹⁸⁹ <http://www.ozida.gov.tr> 10.05.2004

¹⁹⁰ Bu bilgi Başbakanlık Özürlüler İdaresi'nden edinilmiştir.

1.Öğretilecek yeni beceri ya da davranışın açık bir biçimde tanımını ve görev analizini yapma.

2.Öğrencinin beceri performansını doğrudan ve sıklıkla ölçme.

3.Öğretimde aktif öğrenci tepkileri için fırsatlar yaratma .

4.Öğrenci performansına hemen ve sistematik dönüt sağlama.

5.Doğru öğrenci tepkilerinde uyaran kontrolünün, öğretimsel ipuçları ya da yardımlardan doğal olarak meydana gelen uyaranlara transferini sağlama.

6.Yeni öğrenilmiş becerilerin farklı, öğretilmiş durum ve ortamlarda genelleme ve kalıcılığını artırma stratejileri.¹⁹¹

3.3.7.Zihinsel Engellilerin Eğitiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları

Alt özel sınıfların ve özel eğitim okullarının plân ve projelerinin bu öğrencilerin özür ve özelliklerine uygun olmayışının yanında kullanılan araç-gereç ve materyallerin yeterli ve istenilen şekilde olmayışı, sınıflarda öğrenci mevcutlarının olması gerekenden kalabalık olmasıdır.

Özel sınıflarda ve okullarda, bu öğrencilerin özelliklerine uygun kaynak kitap sıkıntısı olduğu gibi iş okullarında iş eğitime yönelik ders saatleri ve atölyeler de yetersizdir.

Zihinsel engelli çocukların performans düzeylerine göre belirlenmiş bireysel programların yetersizliğinin yanında öğrenim çağını geçirmiş, eğitim hakkından yararlanamamış zihinsel engellilerin iş eğitime yönelik programlardan faydalandırılmalarının mümkün olmamasıdır. Özel sınıflara, özel eğitim okullarına atanan sınıf ve branş öğretmenlerinin, yöneticilerin çoğu zaman zihinsel engelliler ile ilgili hizmet içi eğitimden geçirilmemeleri ve denetim görevi yapan bazı kişilerin alan hakkında bilgi sahibi olmamalarıdır.

¹⁹¹ ERİPEK, *a.g.m.*, s.169

Bu sorunların çözüme kavuşabilmesi için zihinsel engellilere hizmet verecek bütün birimler uygun program, eğitilmiş personel, yeterli uzman kadro, gerekli araç-gereç ve uygun fiziki ortamlar sağlandıktan sonra açılmalı ve engelli çocuklara sağlan eğitim imkanlarının kapsamı hızla geliştirilmelidir. Zihinsel engelliler mümkün olduğunca şartları hazırlanmış kaynaştırma modeline yerleştirilmelidir.

Zihinsel engelliler okullarında sanat ve spor etkinliklerine imkan sağlayacak müzik, resim ve spor salonlarına yer verilmeli ve zihinsel engellilerin eğitiminde kullanılacak araç-gereçlerin yapımı ve temini ile ilgili özel bir bölüm oluşturulmalıdır.

Zihinsel engelli çocuklara yönelik bireysel eğitim programları üniversiteler, bakanlık ve diğer kuruluşların işbirliğiyle hazırlanarak R.A.M veya ilgili diğer kurumlar tarafından, aile eğitimine yönelik uzun vadeli programlar düzenlenmelidir. Zihinsel engelli çocukların eğitim öğretimi ile görevli personelin yetiştirilmelerine ve hizmet içi eğitimlerine önem verilmesi gerekir.¹⁹²

Zihinsel engelli çocukların değerlendirilmesinde görev alan ve aralarında rehberlik araştırma merkezlerinin de bulunduğu bir takım kurumlar doğru değerlendirme yapmalı ve çocukları uygun eğitim kurumuna yönlendirmelidir. Bu çocuklara okulöncesinde, ilköğretimde, iş okullarında hatta meslek edinmelerinde uygulanan eğitim program ve yöntemleri yeniden düzenlenmelidir. Zihinsel engellilerin öğrenmelerinin daha kalıcı hale getirilebilmesi için eğitimlerinin her aşamasında dramaya önem verilmelidir.¹⁹³

3.4.Fiziksel (Ortopedik) Engellilerin Eğitimi

¹⁹² Süleyman ERİPEK-Ayşen TECER-Ayfer KARAYAŞAR-Kamil ABAŞ-Ş.Afet GEMİCİ, "Zihinsel Engelli Çocuklar ve Eğitimleri Komisyonu Raporu", *1. Özel Eğitim Konseyi;Raporlar Görüşmeler Kararlar*, Ankara 1991, s.193-207

¹⁹³ Arzu İPEK, *Eğitimde Dramanın Zihinsel Engelli Çocukların Sosyal Gelişimleri Üzerinde Etkisinin İncelenmesi*, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara 1998, s.138

M.E.B.'nce çıkarılan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde ortopedik özürllüler "bütün düzeltmelere rağmen iskelet, sinir sistemi, kas ve eklemlerdeki özürlerinden dolayı normal eğitim öğretim çalışmalarından yeterince yararlanamayanlar" şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁹⁴

M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin 4. maddesinde "ortopedik yetersizlik: iskelet, kas ve eklemlerdeki hastalık, bozukluk ve yetersizlikten dolayı, bireyin eğitim performansının ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi durumu" şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁹⁵

Çeşitli nedenlerle bir organını veya fonksiyonunu kaybetmiş ve bütün düzeltmelere rağmen iskelet, eklem, sinir sistemi ve kaslardan eğitim-öğretim hizmetlerinden yararlanamayacak ölçüde sakatlanmış olanlara ortopedik engelli denir.¹⁹⁶

3.4.1.Fiziksel Engellilerin Yaygınlık Oranı ve Sınıflandırılması

Ortopedik özürllülerin uygun tanılama ve sınıflamalarına göre sayılarının bilinmesi, onlara götürülecek hizmetlerin planlanması ve uygulamaya dönüştürülmesi bakımından önemlidir.¹⁹⁷

Ortopedik engelin türleri çok fazla olduğu için evrensel olarak kabul edilmiş bir tanım ve yaygınlık oranının belirlenmesinde güçlükler bulunmaktadır. Ortopedik yetersizliklerin beraberinde çoğunlukla başka engellerde olmakta, bu nedenle de çocuklar öğrenme güçlüğü, konuşma yetersizliği ya da zihinsel gerilik gibi diğer sınıflandırmalar altında sayılabilmektedir. Bu çocukların oranları değişik kaynaklarda farklı olarak

¹⁹⁴ Mehmet ÖZYÜREK, "Bedensel Yetersizliği ve Süreğen Hastalığı Olan Çocuklar", *Özel Eğitime Giriş*, Ankara 1992, s.105

¹⁹⁵ GÖKÇE - KARTAL - RIDVANOĞLU - EREZKAN - ALIÇCI, *a.g.e.*, s.134

¹⁹⁶ SOYSAL, *a.g.e.*, s.58

¹⁹⁷ Nihal TURAN-Doç. Dr. Hülya KAYIHAN-Cengiz YILMAZ-Ahmet TOPÇU, "Ortopedik Özürllü Çocuklar ve Eğitimleri Komisyonu Raporu", *1.Özel Eğitim Konseyi;Raporlar Görüşmeler Kararlar* (M.E.B..Yayını)Ankara 1991, s.92

verilmektedir.¹⁹⁸ Bugün için ortopedik özürlülerin ülkemizde genel nüfusa göre oranı %1.5-%2 olarak tahmin edilmektedir.

Ortopedik yetersizlikleri olan çocukların oluşturduğu grup içinde özel eğitime yerleştirilen çocukların çoğunluğunu serebral palsy'li çocuklar oluşturmaktadır. Spina bifida ve kas hastalığı olan çocuklar özel eğitim alan grup içinde serebral palsy'den sonra gelen grubu oluşturmaktadır.¹⁹⁹ Bunun yanında spastik çocuklar da ortopedik engellilerin bir alt grubu olarak ele alınmaktadır. Bu sebeple ortopedik engelliler okullarında durumu ağır olmayan spastik engelli çocuklara da özel eğitim hizmeti verilmektedir.²⁰⁰

Tıbbi tarama, genetik danışmanlık, aşı programları gibi konulardaki gelişmeler, geçmişte bir çok çocuğun engelli olmasına neden olan çoğu hastalığın görülme oranını önemli ölçüde azaltmıştır. Buna erken eğitim programları, erken cerrahi müdahaleler, fizik tedavi, ilaçlar, cihaz ve protezlerin kullanımı da eklenince, eskiden özür, engellilik ya da şekil bozukluğu olarak kabul edilen bir çok nörolojik, ortopedik ya da sağlık yetersizliği ile ilgili problem düzeltilebilir ya da kontrol edilebilir hale gelmiştir.

3.4.2.Fiziksel Engelliliğin Nedenleri

Ortopedik ya da sağlık yetersizliklerinin nedenleri doğum öncesi nedenler, doğum sırası nedenler ve doğum sonrası nedenler olmak üzere üç dönemde incelenmektedir.

1.Doğum öncesi nedenler:

Doğum öncesi nedenler anne adayının hamile kalmadan önceki ve hamilelik sırasında yaşadıklarını kapsamaktadır. Bunlar kalıtım, hamilelik sırasında röntgen ışığına maruz kalma, anne-baba arasında kan uyumsuzluğu olması, anne yaşının 20'nin altında ya da 35'in üstünde olması, baba yaşının yüksek olması, annenin yaptığı doğum sayısının

¹⁹⁸ Mehmet ÖZYÜREK, "Öğrenme Güçlüğü Gösteren Çocuklar", *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, ed. Ayşegül Ataman, Ankara 2003, s.380

¹⁹⁹ ÖZYÜREK, *a.g.m.*, s.380

²⁰⁰ *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler...* s.424

fazla olması, hamilelikte geçirilen hastalıklar (kızamık, kızamıkçık, suçiçeği, verem, grip, kabakulak vb.), annenin hamileliği sonlandırma çabaları, hamilelikte kötü ve yetersiz beslenme, aşırı yorgunluk, hormonal bozukluklar, travmalar (trafik kazası, düşme, dayak vb.), hamilelikte kullanılan ilaçlar, annenin madde bağımlılığı (alkol, sigara, uyuşturucu vb.), hamilelikte yaşanan duygusal travmalar, annede şeker hastalığı gibi bir hastalığın olması gibi nedenleri içermektedir.

2.Doğum sırası nedenler:

Doğum sırası nedenler ise zor doğuma bağlı olarak gelişen doğum travmaları, annenin leğen (pelvis) kemiğinin dar olması, müdahaleli (forseps, vakum aracılığı ile) doğum, doğum sırasında geliş pozisyonu anomalileri (bebeğin yan ya da ters gelmesi), erken ya da geç doğum, çoğul gebelik, kordon komplikasyonları (kordon dolanması vb.), düşük doğum ağırlığı gibi nedenler.

3.Doğum sonrası nedenler:

Doğum sonrası nedenler arasında bebeğin ataşli bir hastalık ya da havale geçirmesi, yetersiz beslenmesi, doğumdan hemen sonra bebekte meydana gelen normal fizyolojik sarılık sırasında kandaki bilirubin miktarının fazla yükselerek beyine hasar vermesi, bulaşıcı hastalıklar, olumsuz çevre koşulları, travmaya (düşme, trafik kazası, dayak vb.) maruz kalma gibi nedenler yer almaktadır.²⁰¹

3.4.3.Fiziksel Engellilerin Özellikleri

Ortopedik özürlü çocukların büyük çoğunluğunda iskelet ve devimsel bozukluklar belirgin şekilde görülür. Bu belirtileri üç ana grupta toplamak mümkündür.

1.Fiziki Belirtiler: Bel kemiği ve omurga çarpıktır. Omuz ve kalçalar aynı hizada değildir. Kol ve bacak uzunlukları farklıdır. Bedenin duruşları ve vaziyet alışları normalden farklıdır. Kol, bacak, diz, dirsek, omuz, boyun, el deformasyonlarına sık rastlanır.

²⁰¹ ÖZYÜREK, *a.g.m.*, s.380-381

2.Devimsel Davranış Belirtileri: Denge bozuklukları, motor koordinasyon zayıflığı, yürüyüş bozuklukları.

3.Sık Sık Rastlanan Şikayetler: Genellikle sırt, kol, eklem ve adale ağrılarından şikayet ederler. Çabuk yorulurlar.²⁰²

3.4.4.Fiziksel Engellilere Verilen Eğitim

Dünyada 20. yüzyılın başlarından itibaren çeşitli alanlarda yetersizliği olan çocuklar genel okul eğitimi fırsatlarından yararlanmaya başlamışlardır. Daha önceleri ise özellikle de ağır derecede ortopedik ya da sağlık yetersizliği olan çocuklar genellikle evde, hastanede ya da özel enstitülerde barındırılmışlardır. Zihinsel yetersizliği olmayan ortopedik engelliler (özellikle hafif ve orta derecede olanlar) gerekli uyarlamaları kısmen bile olsa yapan yerel okullar tarafından kabul edilmişlerdir. Bu uygulamalarda ortopedik yetersizliğin beraberinde başka yetersizlikleri olanlar, zihinsel yetersizliği olanlar ve ağır derecede engelliler yer almamış, bu çocukların evlerinde ya da kurumlarda tutulmaları tercih edilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ortopedik yetersizliği olanlara özel ilk sınıf (genel okul ortamında yer alan özel alt sınıf) 1900'lü yıllarda Chicago'da kurulmuştur. Günümüze gelindiğinde yetersizlikleri olan çocukların da eğitsel gereksinimleri olduğu yavaş yavaş fark edilmeye başlanmıştır. Bu gün yaygın olarak kabul edilen görüş, bu çocukların özel kurumlarda ya da sınıflarda eğitim almaları değil, olabildiğince kaynaştırma programlarına dahil edilmeleri gerektiği şeklindedir.²⁰³

Ülkemizde ortopedik engelli çocukların eğitimleri için ilk resmi özel eğitim kurumu Ankara'da 1974 yılında açılan "Ortopedik Özürlüler Okulu"dur. Kurum başlangıçta 38 öğrenci ile eğitim-öğretime başlamıştır.

²⁰² SOYSAL, *a.g.e.*, s.59

²⁰³ ÖZYÜREK, *a.g.m.*, s.383

1988-1989 öğretim yılında da Samsun Devlet Hastanesi, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi binasının bir bölümünde 29 öğrencisi olan 2. “Ortopedik Özürlüler Okulu” 1. kademe (ilkokul) açılmıştır.²⁰⁴

Bunlar dışında bugün ülkemizde ortopedik engellilere hizmet veren özel eğitim okulların şunlardır.

- Doğan Çağlar Ortopedik Engelliler İlköğretim Okulu Altındağ-Ankara
- Yeşil Düzce Ortopedik Engelliler İlköğretim Okulu Düzce-Bolu
- Kızılırmak Ortopedik Engelliler İlköğretim Okulu Samsun
- Turhal Ortopedik Engelliler İlköğretim Okulu Turhal-Tokat
- Doğan Çağlar Ortopedik Engelliler Meslek Lisesi Altındağ-Ankara
- Turhal Ortopedik Engelliler Meslek Lisesi Turhal-Tokat²⁰⁵

Milli Eğitim Bakanlığı özel eğitim rehberlik ve danışma hizmetleri genel müdürlüğünün verilerine göre 2002 –2003 öğretim yılı itibarı ile ortopedik engellilere hizmet veren toplam okul sayısı 6, bu okullardaki öğrenci sayısı 332, öğretmen sayısı ise 58’dir. Bu öğretmenlerden 12 tanesi sınıf öğretmeni, 10 tanesi de branş öğretmenidir.²⁰⁶

Özel eğitim okullarında ortopedik engellilere yatılı ve gündüzlü olmak üzere okulöncesi, ilköğretim ve meslek lisesi (cilt ve serigrafî, dekoratif el sanatları, il muhasebe bölümü) düzeyinde eğitim imkanları sunulmaktadır. Bu okullarda tıbbi rehabilitasyon ve eğitim içiçe yürütülmektedir.²⁰⁷

Ortopedik engelli çocukların eğitim öğretim hizmetlerinden faydalanmaları durumları elverdiği ölçüde normal okullarda ve normal sınıflarda yapılmalıdır. Ülkemizde ortopedik engellilere yönelik eğitim öğretim okulları son derece azdır. Bu yüzden

²⁰⁴ TURAN-KAYIHAN-YILMAZ-TOPÇU, *a.g.m.*, s.99

²⁰⁵ <http://www.ozida.gov.tr> 10.05.2004

²⁰⁶ Bu bilgi Başbakanlık Özürlüler İdaresi’nden edinilmiştir.

²⁰⁷ *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler...* s.424

ortopedik engelli çocukların normal okullarda kaynaştırma yoluyla eğitim-öğretim görmeleri, hem bireyin sosyal yönden gelişmesi açısından faydalı, hem de zorunludur.²⁰⁸

Ortopedik engelli bir çok çocuk normal eğitim ortamlarına genellikle iyi uyum sağlamaktadırlar. Alışılmamış davranış problemleri sergilememekte, normal sınıflarda öğrenimlerini sürdürmekte ve engelli olmayan akranları ile başarılı şekilde iletişim kurmaktadır. Günümüzde tıbbi felsefe, ortopedik engelli çocukların düzenli olarak okullarına devam etmelerinin sağlanması, hastanede daha az kalmalarının ve fizik tedavi ya da bazı rutin tıbbi yöntemlerin okul ortamında ya da okul saati dışında sağlanması ve ameliyat gibi zorunlu müdahalelerin olabildiğince okul tatili dönemlerinde gerçekleştirilmesi yönündedir.

Ortopedik engelli öğrencilerin eğitim ile ilgili özel gereksinimleri çok çeşitlidir. Bazıları okulda özel yardıma gereksinim duymakta, bazıları için küçük değişiklikler yapılması yeterli olmakta, bazılarının ise özel eğitim hizmetlerinden yararlanması gerekmektedir. Ortopedik engelli olan öğrenciler sıklıkla hareketle ilgili olarak yardıma gereksinim duymaktadırlar. Gereksinim duyulan fiziksel çevrenin uygun hale getirilmesidir.²⁰⁹

3.4.5.Fiziksel Engellilerin Eğitim Ortamlarının Düzenlenmesi

Ortopedik engelli öğrencilerin, bireysel ihtiyaçlarına uygun eğitim kurumlarına yerleştirilirken, aynı zamanda uygun eğitim ortamlarının da hazırlanması gerekmektedir. Özel eğitim okulları ve sınıfları, beden yetersizliği olan çocukların özelliklerine, serbestçe hareket etmelerine ve bağımsız yaşamalarına imkan verecek şekilde düzenlenmelidir. Bu ortamlarda binalar tek katlı, kapılar geniş ve girişler basamaksız, yerler kaygan değil, köşeler yuvarlak, merdivenlerde trabzanlar bulunmalı, oyun alanları, tuvalet ve musluklar, aynaların montesi, dolap yükseklikleri ortopedik engelli çocukların yararlanabileceği

²⁰⁸ SOYSAL, *a.g.e.*, s.58

²⁰⁹ ÖZYÜREK, *a.g.m.*, s.383

şekilde düzenlenmelidir. Sıralar ve diğer donatım, bedensel yetersizliği olan çocuklara ve onların değişik ihtiyaçlarına uyarlanabilecek şekilde hazırlanmalıdır. Sınıfta oturma ve ayakta durma güçlüğü olan çocuklar için ayarlanabilir sandalyeler ve ayakta durma masaları bulunmalıdır. Sınıftaki öğrenci sayısı 12-14 arasında ve sınıf büyüklüğü normal sınıflar kadar olmalıdır. Okulda çeşitli etkinliklerin gerçekleştirileceği odalar, bu çocukların kolaylıkla ulaşabileceği şekilde düzenlenmelidir. Bu sınıflarda yer alabilecek araçlar arasında elektronik daktilo veya bilgisayar, sayfa çevirici, kitap tutucu vb. araçlar bulunabilir. Öte yandan, normal okullarda eğitim görecektir ortopedik engelli çocuklar için de normal okul binasının donatımında bazı değişiklikler yapılmalıdır.

Bu değişiklikler, çocukların tekerlekli sandalye ya da koltuk değnekleri ile yürümesini sağlayan merdivenler yerine kısa rampalar, tahtada ve tuvaletlerde elle tutma yerleri , tekerlekli sandalyelerin yerleştirilmesine uygun sıralar, korse takan öğrenciler için sırada değişiklikler, kaygan zeminlerin kayganlığının önlenmesi için yerlere lastik döşemeler, kalemliğin yere düşmesini engelleyecek kalemlikler ve kitabın sabit kalmasını sağlayıcı kitaplıklardır. Yine normal okullarda bu çocukların bir sınıftan diğer sınıfa gitme durumunda kalmaması için de önlemler alınması gerekmektedir.

Ülkemizde ortopedik engelliler okullarında bu özelliklerin dikkate alındığı, ancak öğrenim çağındaki ortopedik engelli çocuklara cevap veremediği bir gerçektir. Bu bakımdan açığı kapatmak için normal okullarda yukarıda belirtilen değişikliklerin yapılarak, bu çocukların eğitim ve öğretime kavuşturulmaları gerekmektedir.²¹⁰

3.4.6.Fiziksel Engellilerin Eğitim Programları

Fiziksel engelli öğrencilerle ilgili değerlendirme tamamlandığında, özel eğitim hizmetleri için uygun bulunan her öğrenci için bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) geliştirilmektedir. Ortopedik engelli öğrenciler için BEP'in amaçları birkaç alanı ya da birçok personelden oluşan geniş hizmetleri kapsayabilmektedir. Ortopedik yetersizliği

²¹⁰ TURAN-KAYIHAN-YILMAZ-TOPÇU, *a.g.m.*, s.97-98

olan öğrenciler zamanlarının büyük bir bölümünü normal sınıfta geçirmekte ve sadece akademik yardım için kaynak odaya devam etmekte ya da gerekli olan hizmetlerden bazıları için bir uzmanla çalışmaları gerekmektedir. Ağır derecede ve çoklu yetersizliği olan öğrenciler için özel sınıflar ve okullar mevcuttur. Öğrencilere sağlık yetersizlikleri ya da tıbbi tedavi nedenleri ile okula devam etmedikleri zamanlarda evde ya da hastanede bu hizmetlerin sağlanması gerekmektedir. Yurt dışında uygulanmakta olan eve dayalı olarak yürütülen özel eğitim hizmetleri, yurdumuzda henüz mevcut değildir. Ortopedik engelli olan öğrencilerin başarılı şekilde kaynaştırılmalarını kolaylaştırmak için, sınıf uygulamaları yapmada normal sınıf öğretmenine yardımcı olmak amacıyla bir çok uzman, danışmanlık hizmetleri de vermektedir.²¹¹

Ortopedik engelliler için, okulöncesi ve ilköğretimde yeni eğitim modelleri geliştirilmelidir. Özürlü çocuklara hizmet verecek yönetici, uzman, eğitim elemanı ve diğer personelin özenle yetiştirilmesi için eğitim Fakültelerinde Özel Eğitim Bölümüne alınan öğrenci sayısı artırılmalıdır. Özel eğitim kurumlarının eğitim ve öğretimlerinin farklı bir anlayışla denetlenmesi gerekir, bunun için de “Özel Eğitim Müfettişliği Sistemi” kurulmalıdır.²¹²

3.5.Konuşma ve Dil Bozukluğu Olanların Eğitimi

Konuşma özürlü, konuşma ve dil bozukluğu kavramlarını gerçek manada anlayıp tanımlayabilmek için öncelikle iletişim, dil ve konuşma kavramlarının açıklanması gerekmektedir.İletişim çok genel tanımıyla, beyinler arasında düşünce alışverişi olarak tanımlanabilir.²¹³

²¹¹ ÖZYÜREK, *a.g.m.*, s.384

²¹² TURAN-KAYIHAN-YILMAZ-TOPÇU, *a.g.m.*, s.105-106

²¹³ Ahmet KONROT, “İletişim Yetersizliği Olan Çocuklar”, *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, ed. Ayşegül Ataman, Ankara 2003, s. 287

Başka bir deyişle iletişim, dil kullanılarak ya da kullanılmaksızın, insanlar arasındaki duygu, düşünce ve yaşantıların ifade edilme yöntemidir.²¹⁴

İletişim bir amaçtır. Bu amaç, bireyin beyninde oluşturduğu bir düşünceyi aynen ya da ona çok yakın bir biçimde, yakınındaki ya da uzağındaki bir ya da birden çok beyinde canlandırabilmek, benzer bir düşüncenin oluşmasını hedeflemektir. Bu amacı gerçekleştirebilmek amacıyla kullanılan araca ise dil adı verilmektedir. Buna göre dil, iletişim amacını gerçekleştirmek amacıyla toplumsal uzlaşmaya dayalı dizgesel kodlardan oluşan bir araçtır. Dilin temel özelliklerinden birisi, uzlaşmaya dayalı bir sistem olmasıdır. Kurulan uzlaşmada kullanılan gösterge, dar seçenekli bir anlamı ifade ediyorsa sözel dil, geniş seçenekli bir anlamı çağırıyororsa sözsüz dil olarak tanımlanabilir. Bu aracın bir başka özelliği de, zihinsel bir biçime sahip olmasıdır. Bir başka ifade ile, bu aracın işlevini yerine getirebilmesi için mutlaka hedef birey ya da bireylerin alıcı organları tarafından alınıp, işlenmek ve değerlendirilmek üzere beyinlerine ulaştırılabilmesi için bir başka biçime dönüştürülmesi gerekir. Dil, dışı vurum olmadıkça, bir işe yaramaz, çünkü iletişim amacının önemli bir boyutu gerçekleştirilememiş olur. Sözel dile dönüştürülmüş düşüncelerin insan sesleri yardımıyla dışı vurulmasına konuşma adı verilmektedir.²¹⁵ Yani, insanlar arsında dili kullanarak, sözlü iletişim yöntemidir.²¹⁶

Bir başka tanıma göre ise konuşma, kişinin kendisi ve çevresiyle dengeli bir ilişki kurma ve sürdürmesine yarayan geleneksel sembollerin yer aldığı tüm bedensel tepkiye dayanan bir iletişim sistemidir.

Dünyanın neresinde olursa olsun insanoğlu günlük yaşantısının büyük bir kısmını sözlü iletişimle geçirmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre bu oranın, uyku saatleri dışında kalan sürenin %75'i olduğu ileri sürülmektedir. Bu sürenin %30'u konuşarak, %45'i konuşulanı dinleyerek kullanılmaktadır. Yani günlük yaşantımızın büyük bir

²¹⁴ Necate BAYKOÇ-DÖNMEZ, "Konuşma-Dil Bozuklukları ve Eğitimsel Görüşler", *Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri*, ed. Şule Bilir, Ankara 1986, s.211

²¹⁵ KONROT, *a.g.m.*, s.287

²¹⁶ BAYKOÇ-DÖNMEZ, *a.g.m.*, s.211

kısmını ya konuşarak, ya da konuşulanı dinleyerek geçiriyoruz. Yeryüzündeki toplumların hepsinde en yaygın kullanılan iletişim biçimi konuşmadır. Uygarlığın gelişmesi konuşmanın önemini azaltmamakta aksine çoğaltmaktadır. İlkel toplumlarda konuşma sadece yüz yüze yakın mesafelerde yer alan bir iletişim aracı oluşuna karşın telefon, radyo, televizyon artık konuşmayı uzak mesafelerde de kullanılan bir iletişim aracı haline getirmiş bulunmaktadır. Ve insanoğlu sürekli olarak konuşma ihtiyacı içindedir.²¹⁷

Konuşma ve iletişimin önemi üzerinde durulduktan sonra konuşma özürlü, konuşma ve dil bozukluğu ile ilgili yapılan tanımlardan bazılarını şu şekilde verebiliriz. 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu'nun 20. maddesi uyarınca hazırlanan M.E.B. Özel Eğitim Okulları Yönetmeliğinde, “Konuşma Özürlüler”, konuşmanın akışında, ritminde, tizliğinde, vurgularında, ses birimlerinin çıkarılışında, artikülasyonunda bozukluk bulunanlar olarak tanımlanmaktadır.

Dil ve konuşma sorunları, bireyler arası sözel iletişimde her hangi bir nedenle ve herhangi bir boyutta ortaya çıkan aksaklıklar ve düzensizliklerdir.²¹⁸

Çocukların dil gelişiminde, beklenen aşamalarda gecikmeler olması, konuşmanın, dikkati konuşana çekecek kadar normalden çok farklılık göstermesi ve iletişimin bozulduğu, koptuğu durumlar, konuşma ve dil bozuklukları olarak tanımlanır.²¹⁹

M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde ise “dil ve konuşma güçlüğü; sözel iletişimde farklı düzey ve biçimlerde ortaya çıkan aksaklıklar ve düzensizlikler nedeniyle dili kullanma, konuşmayı öğrenme ve iletişimdeki güçlüklerin, bireyin eğitim performansını ve sosyal uyumunu olumsuz yönde etkilemesi durumudur.”²²⁰

²¹⁷ Yahya ÖZSOY, “Konuşma Özürlüler”, *Özel Eğitime Giriş*, Ankara 1992, s.77

²¹⁸ Ahmet KONROT-Erol ERDİM-İ.Hakkı GÖNEN-Bergin LEVENT, “Dil ve Konuşma Sorunlu Çocuklar ve Eğitimleri Komisyonu Raporu”, *1.Özel Eğitim Konseyi;Raporlar Görüşmeler Kararlar*(M.E.B.Yayını), Ankara 1991, s.259-261

²¹⁹ BAYKOÇ-DÖNMEZ, *a.g.m.*, s.213

²²⁰ GÖKÇE – KARTAL – RIDVANOĞLU – EREZKAN – ALIÇCI, *a.g.e.*, s.135

3.5.1.Dil ve Konuşma Bozukluğu Olanların Sınıflandırılması

Konuşma özürü sese bağlı ve görüntüye bağlı olmak üzere iki kategoride ele alınmaktadır.

1.Sese Bağlı Konuşma Özürleri:

Bu grupta konuşmanın geleneksel sesli sembollerini ya da ses dalgalarını kapsayan özürler bulunmaktadır. Bunlar kendi içinde gecikmiş konuşma, ses bozuklukları, eklemlleme bozuklukları, ritim bozuklukları, işitme özürüne dayalı bozukluklar, yarık damak, yarık dudak ve zihinsel özüre bağlı konuşma bozuklukları, yabancı dil ve bölgesel konuşma ayrılıklarına bağlı konuşma bozuklukları alt gruplarına ayrılır.

2.Görüntüye Bağlı Konuşma Özürleri:

Bu grupta Konuşmanın yarattığı ışık dalgalarına ya da verdiği görüntüye bağlı özürler yer almaktadır. Bu özürler genellikle duruş, jest ve mimik özürleri diye üç alt grupta toplanmaktadır.

3.5.2.Dil ve Konuşma Bozukluğunun Nedenleri

Yapısal Nedenler:

Dil kaslarının normal işleyiştten yoksun oluşu, dil bağı denilen dil altı bağlantısının dil ucuna uzanması, damağın çok yüksek ya da düz oluşu, damak yarıklığı, burunda et oluşu, dudak yarıklığı, dudakların olağan dışı gergin oluşu, dişlerin yokluğu ya da düzensiz oluşu, çene kas ve sinirlerinin bozukluğu, işitme kaybı, zihinsel özür, zedelenme konuşmayı olumsuz yönde etkileyebilir.

Görevsel Nedenler:

Evde yabancı dil konuşulması, konuşulan dilin niteliğinin farklı ve yetersiz oluşu konuşmayı kazanma ve pekiştirme döneminde çocukla ilgilenecek bir yetişkinin olmayışı

gibi nedenlerden ötürü konuşma organları konuşma görevlerini istendik biçin ve düzeyde yerine getiremezler.

Psikolojik Nedenler:

Çocuğun kendi duygusal problemi yanında çevresinde bulunanların (anne-babanın) uyum sorunları, çocukların aşırı derecede duyarlı, çekingen, utangaç olmaları, ses belleği ve ses ayırım gücü yönünden zayıflık, algı yoksunluğu ve bozukluğu çocuğun konuşmasını ve konuşma gelişimini olumsuz yönde etkiler.²²¹

3.5.3.Dil ve Konuşma Bozukluğu Olanlara Verilen Eğitim

Dil ve konuşma güçlüğü olan çocuklar için özel bir okula gerek yoktur. Günümüzde dil ve konuşma güçlükleri ayrıştırılmış bir ortam ya da izolasyon ile düzeltilebilecek bir güçlük olarak görülmemektedir.

Dil ve konuşma güçlüğü olan çocuklar özel eğitim önlemleri alınarak normal okullarda kaynaştırma yoluyla eğitimlerine devam etmektedirler. Bu öğrencilere R.A.M.'nde uygun terapi hizmetleri de verilmektedir. Özel sorunları bulunanlar için (örneğin disleksi, afazi vb.) üniversitelerin odyoloji ve konuşma bozuklukları bölümlerinden yardım alınabilir.²²²

3.5.4.Konuşma ve Dil Bozukluğu Olanların Eğitimine İlişkin Öneriler

Sınıflandırmada şive farklılıkları kapsam dışında tutulması gerektiği gibi dil ve konuşma sorunları ele alınırken “güzel söz söyleme” sanatı kapsamına giren konular göz önüne alınmamalıdır.

²²¹ ÖZSOY, a.g.m., s.82-83

²²² Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler... s.425-426

Görüntüye bağlı iletişim davranışları (duruş, jest, mimik) dil ve konuşma sorunları arasında yer almamalıdır. Dil ve konuşma sorunlarının çözümlenebilmesi için R.A.M.'ndeki eğitim ortamları yeniden düzenlenmesi faydalı olacaktır. Bu çocuklara yönelik terapi merkezlerinin ulaşımı kolay olmalıdır.

Öğretmene çocuklara iyi örnek olabilecek normal bir ses, doğru söyleyişli konuşma kazanmalarında yardımcı olunmalı ve öğretmenlerin, anne-babaların konuşma ve konuşma sorunu alanında bilgilendirilmesi, çalışma programına alınarak aile ile işbirliği ve rehberlik yapılmalıdır.

Dil ve konuşma gelişimi ile dil ve konuşma sorunlarının çözümlenmesi açısından okulöncesi eğitim yaygınlaştırılmalı ve kitle iletişim araçları kullanılarak kamu bu konuda bilinçlendirilmelidir. M.E.B. hizmet içi eğitim programları düzenleyerek doktorların eğitime yöneltmedeki yetersizliklerini gidermelidir.²²³

3.6.Öğrenme Güçlüğü Olanların Eğitimi

Öğrenmeyi, kısaca bilginin kazanılması olarak tanımlayabiliriz. Öğrenme söz konusu olduğunda;

- Öğrenilecek malzemenin algılanması,
- Bilginin organize edilmesi,
- Bilginin depolanması,
- Ve gerektiğinde bilginin gösterilmesi gereklidir.

Çocuk bilgiyi kazanırken, öğrenirken çeşitli nedenlerle güçlüklerle uğrayabilir. Bu nedenler arasında zihinsel, fiziksel özürlü, görme, işitme özürlü, motivasyon düşüklüğü,

²²³ KONROT-ERDİM-GÖNEN-LEVENT, *a.g.m.*, s.264-275

duygusal ve sosyo-ekonomik, kültürel sorunlar yer alır. Okul başarısızlığı nedenleri içinde önemli bir yeri de dikkat eksikliği gösteren çocuklar oluşturmaktadır.²²⁴

Öğrenme güçlüğü'nün ifadesinde zeka bölümü puanı ya da görme keskinliği kaybının düzeyi gibi sayısal sembollerin kullanılmaması ve bu kategoriye giren çocukların birbirinden çok farklı olması nedeniyle, öğrenme güçlüğü kavramının tanımlanması kolay olmamaktadır.²²⁵ Öğrenme güçlüklerinin değişik tanımları yapılmaktadır. Bu bağlamda değişik kaynaklarda öğrenme güçlüğü ve öğrenme güçlüğü olan çocuklarla ilgili yapılan tanımlardan bazıları şunlardır;

Öğrenme güçlüğü, dinleme, konuşma, okuma , yazma, akıl yürütme ile matematik yeteneklerinin kazanılmasında ve kullanılmasında kendini gösteren heterojen bir bozukluktur.²²⁶

M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 4. maddesinde “özel öğrenme güçlüğü; yazılı ya da sözlü dili anlamak ya da kullanabilmek için gerekli olan bilgi alma süreçlerinin birinde ya da birkaçında ortaya çıkan ve dinleme, konuşma, okuma, yazma, heceleme, dikkat yoğunlaştırma ya da matematiksel işlemleri yapmada yetersizlik nedeniyle, bireyin eğitim performansının ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi durumudur.”denilmektedir.²²⁷

Öğrenme güçlüğü, zekası normal veya normalin üstünde olmasına rağmen bir çocuğun, okuma-yazma, aritmetik ve sözel dili kullanmada düşük performans göstermesi, yeterince başarı gösterememesi, zorluk çekmesi şeklinde tanımlanır.²²⁸

²²⁴ Latife BİYIKLI-Ezdihar KARABULUT-Bülbin SUCUOĞLU-Nazan KAYA, “Uygum Sorunu Olan Çocuklar ve Eğitimleri Komisyonu Raporu”, *1. Özel Eğitim Konseyi*; Raporlar Görüşmeler Kararlar (M.E.B.Yayını), Ankara 1991, s.313

²²⁵ Mehmet ÖZYÜREK, “Öğrenme Güçlüğü Gösteren Çocuklar”, *Özel Eğitime Giriş*, Ankara 1992, s.181

²²⁶ SOYSAL, *a.g.e.*, s.10

²²⁷ GÖKÇE – KARTAL , RIDVANOĞLU – EREZKAN – ALIÇCI, *a.g.e.*, s.135

²²⁸ BİYIKLI-KARABULUT-SUCUOĞLU-KAYA, *a.g.m.*, s.313

Özel öğrenme güçlüğü olan çocuklar, yazılı ya da sözlü dili anlamada, ya da kullanmada içerilen psikolojik süreçlerden birinde veya daha fazlasında bozukluk gösteren çocuklardır. Öğrenme güçlüğü zekası normal, ya da normalin üstünde olan ve beklenen akademik becerileri kazanamayan çocuklar için kullanılır.²²⁹

3.6.1. Öğrenme Güçlüğü Olanların Özellikleri

Öğrenme güçlüğü etiketi öğrenme ve özel öğrenme güçlüğü gösteren çocukları kapsamaktadır. Öğrenme güçlüğü kategorisine giren çocuklarda psikolojik süreçlerden görsel, işitsel algılamamanın gelişmediği ya da algılananların bütünleştirilmesinde ya da psikomotor özellikli ifade etme becerilerinde güçlükler görülmektedir.²³⁰

Dili öğrenmenin çeşitli kademelerinde (konuşmayı-okumayı ve yazmayı öğrenmede) çeşitli problemlerle karşılaşabilirler. Her öğrenme bozukluğu gösteren çocuğun bireysel farklılığı olmasına rağmen hepsinin ortak bir yanı vardır. Onlar normal ya da normalin üstünde zekaya sahiptirler. Öğrenmede, kelime ve sembolleri hatırlamada güçlük çekerler. Sık sık harfleri ters çevirirler veya kelimenin içinde yanlış sıraya koyarlar. Heceleme hatası yaparlar. El yazılarının okunması çok zordur. Kompozisyonda başarısızdırlar. Bu çocukların problemini düzeltecek özel bir eğitime ve öğretime ihtiyaç vardır. Bunlar bazen ödevlerini, bazen de ne yapmaları gerektiğini unuturlar. Sakar olabilirler, kalem ya da pergel gibi şeylerle çalışırken iyi olmayabilirler. Yaşamlarını organize etmekte güçlük çekerler. Kağıtlarını dosyaların içine düzensiz bir şekilde atarlar. Masalarının üzerinde bir kasırğa esmiş gibidir, oturmada ve dikkatlerini bir şeye vermede normalden fazla bir zorlukla karşılaşabilirler. Bütün bunlar onların sınıftaki çalışmalarını etkiler. Matematikte, rakamları ya da çarpım tablosunu hatırlamada zorluk çekebilirler.

Çocuk bilmediğinden değil, fakat rakamları yanlış hatırladığı için toplamak imkansız olur. Fen ve sosyal çalışmaları ona zor gelir ve bu okuma yazmayı da zorlaştırır.

²²⁹ SOYSAL, *a.g.e.*, s.10

²³⁰ Mehmet ÖZYÜREK, "Öğrenme Güçlüğü Gösteren Çocuklar", *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, ed. Ayşegül Ataman, Ankara 2003, s.219

Öğrenme güçlüğü çeken çocuklar okumada ve okuduğunun özünü anlamada zorlanırlar. Doğu ve batıyı karıştırırlar, bir haritayı anlayabilirler fakat düzenli bir harita çizemezler. Bir fen konusunun içeriğini anlayabilirler fakat okumada zorluk çekerler. Diğer çocuklar gibi bilgisayar kullanmaya çalıştıkları zaman parmakları genellikle yanlış tuşa basar. Bu nedenle ekranda olması gereken doğru bilginin ne olduğunu bildikleri halde, doğru bilgiyi elde edemezler.²³¹

3.6.2.Öğrenme Güçlüğü'nün Nedenleri

Öğrenme güçlüğüne yol açan nedenler, çoğu zaman bilinmemektedir. Ancak çocuğun öğrenmesine ket vuran bir takım etmenler belirlenmiştir. Bunlar; beynin hatalı işleyişi, biyokimyasal, kalıtsal ve çevresel etmenlerdir.²³² Öğrenme güçlüğü'nün nedenlerini genel olarak şöyle sıralanabilir;

Genetik faktörler, fiziksel travma, doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrasında oksijensiz kalma, bazı boyalı ve kimyasal katkı maddelerini içeren gıdalara hassasiyet, vitamin eksikliği, hamilelikte annenin protein eksikliği, aşırı kan kaybı, radyasyon, enfeksiyonel hastalıklar, erken doğum, vb.²³³

Zihinsel yetersizlik, duyu organlarındaki kusurlar (görme, işitme vb.), dikkat eksikliği sendromu, süregelen organik hastalıklar (epilepsi, lösemi, vb. kan hastalıkları, diyabet gibi), ruhsal sorunlar (depresyon, kaygı, okul korkusu vb.), kültürel yoksunluklar, eğitim sistemi ve uygulanmasından kaynaklanan faktörlerdir.²³⁴

3.6.3.Öğrenme Güçlüğü Olanların Yaygınlık Oranı

²³¹ SOYSAL, *a.g.e.*, s.12-13

²³² ÖZYÜREK, *a.g.m.*, s.222

²³³ SOYSAL, *a.g.e.*, s.14

²³⁴ BİYİKLİ-KARABULUT-SUCUOĞLU-KAYA, *a.g.m.*, s.314

Öğrenme güçlüğü'nün yaygınlığına ilişkin değişik kaynaklarda verilen oranlar birbirinden son derece farklıdır. Bu oranlar %1 ile %30 arasında değişmektedir. Ancak verilen bu oranlar %2 ile %3 arasında yoğunlaşmaktadır.²³⁵

3.6.4.Öğrenme Güçlüğü Olanlara Verilen Eğitim

Öğrenme güçlükleri, özel eğitim programları ve eğitsel düzenlemeler dikkate alındığında, ülkemizde varlığı yasa ve yönetmeliklerde yer alan, henüz sistemli ve yeterli düzenlemenin yapılmadığı bir kategoridir. Diğer ülkelerden Amerika Birleşik Devletlerinde, 1960'lı yıllardan sonra öğrenme güçlüğü olan çocuklar normal okullarda ve özel eğitim programlarında yeni bir yetersizlik grubu olarak ele alınmıştır.

Öğrenme güçlükleri üzerinde dikkatin ve ilginin odaklaşması, çok sayıda öğrencinin okullarda gerekli eğitim hizmetlerinden yararlanamadığının farkına varılmasına ve öğrenci özelliklerine göre eğitim hizmetlerinin sağlanmasının önemli olduğunun algılanmasına bağlıdır. Günümüzde, ülkemizde anne-babaların bir bölümü, çocuklarının normal okul sistemi içinde yeterli eğitim almadığının ya da alamadığının farkına vardığında, çocuklarına özel ders aldırarak ya da dershanelere göndermektedirler.

Ülkemizde, öğrenme güçlüğü gösterdiği tahmin edilen öğrencilerden bazıları normal sınıflarda, bazıları da zihinsel yetersizlik gösteren çocuklar için olan alt özel sınıflarda eğitim-öğretim hizmetlerinden yararlandığı görülmektedir.²³⁶

Öğrenme güçlüğü gösteren çocuklar birbirinden çok farklı özellikler göstermektedir. Buna bağlı olarak bu çocuklar için hazırlanmış olan öğretim yaklaşım ve stratejileri de çok farklıdır. Öğrenme güçlüğü olan çocuklar için izlenen eğitim yaklaşımları; psikolojik süreçlerin öğretimi, çok duyuya dayalı öğretim, bilişsel davranış değiştirme ve davranış değiştirmedir.

²³⁵ ÖZYÜREK, *a.g.m.*, s.222

²³⁶ Mehmet ÖZYÜREK, "Öğrenme Güçlüğü Gösteren Çocuklar", *Özel Eğitime Giriş*, Ankara 1992, s.180

Bu yaklaşımlardan psikolojik süreçlerinin kazandırılması için, öğretimde ağırlık psikolojik süreç testlerinde ve öğrenme süreçlerindedir. Bu yaklaşıma göre sağlanan eğitimin özelliği Kephart'ın yaklaşımıyla özetlenecek olursa, çocuğun akademik becerileri öğrenememesinin nedeni, algısal devim uyumunun gelişmediğindendir. Bunu düzeltmek için geliştirilen program, önce devimsel becerilerin, sonra da görsel algılamının kazandırılmasını içeren bir programdır.

Çok duyulu öğretim yaklaşımında, duyular psikolojik süreçlerle birlikte kullanılmaktadır. Bu yaklaşımda, psikolojik süreçlerin geliştirilmesi akademik konularla olmaktadır. Bilişsel davranış değiştirme yaklaşımında, belli davranışların değiştirilmesi yerine, çocuğun düşüncesini değiştirerek, öğrenmede kendi kendine yetmesi kazandırılmaktadır. Davranış değiştirme yaklaşımı, aşırı hareketliliği ve dikkat probleminin kontrolü için, öğrenme güçlüğü gösteren çocuklarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Dikkat problemini ve aşırı hareketliliği kontrol etmek amacıyla öğretim yapılandırılması ve uyarıların azaltılması yaklaşımına da yer verilmektedir.²³⁷

3.6.5.Öğrenme Güçlüğü Olanların Eğitimine İlişkin Öneriler

Öğrencinin öğrenme güçlüğü gösterip, göstermediğine bakılmaksızın, öğrenmeleri olağandan farklı olan öğrenciler için öğretmenin tüm öğretme becerilerini uygulamaya koyması gereklidir. Ancak, özel öğrenme güçlüğü gösteren öğrencilerin bu tür düzenlemelerden yararlanmaları yeterli olmamaktadır. Bu öğrencilerin daha özelleşmiş ek eğitim hizmetlerine ihtiyaçları vardır.

Bir ya da birkaç disiplin alanında yetersizlik gösteren öğrencilerin bire bir eğitime ihtiyaçları vardır. Ancak bu bireyselleştirilmiş eğitim ile sınıfta yürütülen eğitim arasında eşgüdüm kurulması gereklidir.

²³⁷ Mehmet ÖZYÜREK, "Öğrenme Güçlüğü Gösteren Çocuklar", *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, ed. Ayşegül Ataman, Ankara 2003, s.224-229

Öğrenme güçlüğü olan çocuklarımıza sahip çıkmak onların örselenmesini, yanlış yönlendirilmesini engellemek amacıyla bu alandaki araştırmalara hız verilmesi, tarama çalışmaları ile erken tanılamaya gidilmesi, bireysel eğitim ve normal sınıflarda ek eğitim imkanlarının sağlanması için mevzuatta düzenlemelere gidilmesi ve nitelikli personel istihdamı önemlidir.²³⁸

3.7.Süreğen Hastalığı Olanların Eğitimi

Kalp yetmezliği, verem, ateşli romatizma, epilepsi, böbrek yetersizliği, astım, orak hücre anemisi, hemofili, lösemi ya da şeker hastalığı gibi çocuğun eğitsel performansını etkileyen kronik ya da akut sağlık problemleri nedeniyle, canlılık ve hareketliliğin sınırlanması durumu süreğen hastalık olarak tanımlanmaktadır.²³⁹

M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği 4.maddesinde ise “süreğen hastalık; gelişim dönemi içerisinde, bireyin, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalığı nedeniyle eğitim performansının ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi durumudur.”²⁴⁰

3.7.1.Süreğen Hastalığı Olanların Sınıflandırılması

Bu çocukların eğitim performanslarını ve sosyal uyumlarını olumsuz etkileyen hastalıklar arasında kan hastalıkları, kronik romatizmal hastalıklar, konjenital ve akkiz kalp hastalıkları, metabolik hastalıklar (diabet vb.), kronik enfeksiyonlar (Tbc, lepra, vb.), kronik nörolojik hastalıklar (epilepsi vb.), kronik kalp-iskelet sistemi hastalıkları, kronik

²³⁸ BIYIKLI-KARABULUT-SUCUOĞLU-KAYA, *a.g.e.*, s.316

²³⁹ Mehmet ÖZYÜREK, Öğrenme Güçlüğü Gösteren Çocuklar, *Özel Gerekli Çocuklar ve Özel Eğitim*, ed. Ayşegül Ataman, Ankara 2003, s.364

²⁴⁰ GÖKÇE – KARTAL – RIDVANOĞLU – EREZKAN – ALIÇCI, *a.g.e.*, s.135

böbrek hastalıkları, ağır malnutrisyon-malabsorbsiyon sendromları, kronik akciğer hastalıkları, genetik geçişli hastalıklar, malign hastalıklar, alerjik vb. hastalıklardır.²⁴¹

3.7.2.Süreğen Hastalığı Olanlara Verilen Eğitim

Süreğen hastalığı olan çocukların pek çoğunun zorunlu olarak sık sık doktora gitmesi, hastanede ve evde yatması nedeniyle okula devamları aksamaktadır. Bu çocuklardan bazıları olağan öğretim süreçlerinden yararlanırken, bazıları için özel eğitim süreçlerine yer vermek gerekmektedir. Olağan güdülenme ve zeka düzeyine sahip olmalarına rağmen okula devamsızlıktan dolayı akademik disiplinlerde arkadaşlarından geri kalabilirler.²⁴²

Çeşitli kronik rahatsızlığı olan ve uzun süre hastanede yatan çocukların eğitimden uzak kalmamasını sağlamak, moral düzeylerini arttırarak tedavilerine katkıda bulunmak amacıyla ülkemizde ilk defa 1994 yılında Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hastanesi bünyesine “Hastane Okulu” açılmıştır.

M.E.B. ile Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, bünyesinde Tıp Fakültesi bulunan üniversitelerle işbirliği sonucu açılan “Hastane İlköğretim Okulları”nın sayıları bugün için 42’ye ulaşmıştır. Yaygınlaştırılmasına çalışılmaktadır. Sınıfa gelemeyecek durumda olan çocuklar için ise yatak başında eğitim verilmektedir.²⁴³

Ülkemizde süreğen hastalığı olan çocuklara hizmet veren hastane okulları şunlardır;

- Ç.Ü.T.F. Balcalı Hastanesi İlköğretim Okulu Adana
- SSK Adana Hastanesi İlköğretim Okulu Adana
- Dr.Sami Ulus Çocuk Hastanesi İlköğretim Okulu Ankara

²⁴¹Şule BİLİR- Tansu ARASIL- Firdevs ERDEMİR-Yaşar SEZGİN, Süreğen Hastalığı Olan Çocuklar ve Eğitimleri Komisyonu Raporu, *1.Özel Eğitim Konseyi;Raporlar Görüşmeler Kararlar* (M.E.B.Yayını), Ankara 1991, s.250

²⁴² Mehmet ÖZYÜREK, “Bedensel Yetersizliği ve Süreğen Hastalığı Olan Çocuklar”, *Özel Eğitime Giriş*, Ankara 1992, s.114

²⁴³ *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler...* s.425

- SSK Ankara Çocuk Hastalıkları Hastanesi İlköğretim Okulu Ankara
- Ankara Hastanesi İlköğretim Okulu Ankara
- Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi İhsan Doğramacı Çocuk Hastanesi İlköğretim Okulu Ankara
- Ankara Sanatoryum Hastanesi İlköğretim Okulu Ankara
- Gata Çocuk Onkolojisi İlköğretim Okulu Ankara
- Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi İlköğretim Okulu Ankara
- Ankara Onkoloji Hastanesi İlköğretim Okulu Ankara
- Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi İlköğretim Okulu Ankara
- Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Hastanesi İlköğretim Okulu Antalya
- Aydın Devlet Hastanesi İlköğretim Okulu Aydın
- SSK Balıkesir Hastanesi İlköğretim Okulu Balıkesir
- Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi İlköğretim Okulu Bursa
- Denizli Devlet Hastanesi İlköğretim Okulu Denizli
- Pamukkale Üniversitesi Eğitim Uygulama Ve Araştırma Hastanesi İlköğretim Okulu Denizli
- Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı Hastanesi İlköğretim Okulu Diyarbakır
- Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi İlköğretim Okulu Edirne
- Erzincan Devlet Hastanesi İlköğretim Okulu Erzincan
- SSK Erzurum Hastanesi İlköğretim Okulu Erzurum
- Eskişehir Devlet Hastanesi İlköğretim Okulu Eskişehir
- Osmangazi Üniversitesi Eğitim Uygulama Araştırma Hastanesi İlköğretim Okulu Eskişehir
- Eskişehir Ssk Hastanesi İlköğretim Okulu Eskişehir
- Eğridir Kemik Hastalıkları Hastanesi İlköğretim Okulu Isparta
- 70.Yıl Fizik Tedavi Rehabilitasyon Merkezi İlköğretim Okulu İstanbul
- Dr.Sadi Konuk Eğitim Araştırma Hastanesi İlköğretim Okulu İstanbul

- SSK Bakırköy 75.Yıl Kadın Doğum Ve Çocuk Hastanesi İlköğretim Okulu
İstanbul
- İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi İlköğretim Okulu
İstanbul
- İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi Hastanesi Hastane İlköğretim Okulu
İstanbul
- Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi İlköğretim Okulu İzmir
- Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi İlköğretim Okulu İzmir
- İzmir Dr.Behçet Uz Çocuk Hastanesi Hastane İlköğretim Okulu İzmir
- Dr.Vedat Ali Özkan Devlet Hastanesi İlköğretim Okulu Kayseri
- SSK Kayseri Hastanesi İlköğretim Okulu Kayseri
- Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi İlköğretim Okulu Kayseri
- Selçuk Üniversitesi Meram Tıp Fakültesi Çocuk Hastanesi İlköğretim Okulu
Konya
- SSK Konya Doğum Evi Ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi İlköğretim Okulu Konya
- İnönü Üniversitesi Turgut Özal Tıp Merkezi Hastanesi İlköğretim Okulu Malatya
- 19 Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi İlköğretim Okulu Samsun²⁴⁴

M.E.B. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü İstatistik Şubesi'nin verilerine göre 2002-2003 eğitim öğretim yılı itibariyle Süreğen Hastalığı olanlara hizmet veren Hastane ilköğretim Okullarının sayısı 42, bu okullardaki öğretmen sayısı 62, bu öğretmenlerin 55'i sınıf öğretmeni, 7'si branş öğretmenidir.²⁴⁵

3.7.3.Süreğen Hastalığı Olanların Eğitimine İlişkin Öneriler

Sürekli sağlık sorunu olan çocukların evine en yakın okula kaydı yapılmalı ve özel sınıf uygulaması yerine, kaynaştırma yönetimi imkanlar ölçüsünde uygulanmalıdır. Bu çocuklar yorucu beden eğitimi vb. aktivitelerden muaf tutulmalı, çocuğun sağlık

²⁴⁴ <http://www.ozida.gov.tr> 10.05.2004

²⁴⁵ Bu bilgiler Başbakanlık Özürlüler İdaresi'nden edinilmiştir.

durumunun okula devama elvermediği dönemlerde sınıf öğretmeni veya rehber öğretmenlerce ev ziyaretleri yapılarak, çocuğun eğitsel ve ruhsal durumuna katkıda bulunmalıdır. Süreğen hastalığı olan çocukların ülke çapında belli kısa sürelerle bir araya getirilme imkanları artırılmalıdır.

Çocuk hastalıkları tedavi birimlerinde Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Uzmanı, Sosyal Hizmet Uzmanı ve Psikoloğun görev aldığı, küçük eğitim birimleri kurulmalı ve bu konularda M.E.B., Sağlık Bakanlığı ve Üniversitelerin mutlak işbirliği sağlanmalıdır.

Okula girişte aileden, çocuğun sağlığına ilişkin bilgilerin alınması ve kaydedilmesi, okulda eğitim görürken yapılan muayenelerin ve konulan teşhis-tedavinin çocuğun kişisel dosyasına eklenmesi ve böylece eğitimcilerin çocuğun sağlık durumu hakkında bilgi sahibi olmasının sağlanması uygun olacaktır.

Süreğen hastalığı olan çocukların okul başarılarının değerlendirilmesi ile ilgili “çocukların hazır oluş durumlarına göre sınavlarının yapılması gibi” uygun yönetmelik kararları alınmalı ve süreğen hastalığı olan çocuklara okul bünyesi içinde destekleyici imkanlar sağlanmalıdır. Bireysel eğitim programları planlı bir şekilde yapılmalı ve takip edilmelidir.²⁴⁶

3.8.Uyum Güçlüğü (Duygusal Davranış Bozukluğu) Olanların Eğitimi

Uyum; bireyin ait olduğu toplumun değer yargılarını ve toplumun kendisinden beklentilerini anlayarak, kendi istek ve ihtiyaçları ile çevresi arasında dengeli etkileşimde bulunabilmesi sürecidir.

²⁴⁶ BİLİR-ARASIL-ERDEMİR-SEZGİN, *a.g.m.*, s.251-252

Uyum ve uyumsuzluğun kesin sınırlarla ayırdedilmesi mümkün değildir. Bu nedenle zaman zaman çeşitli etkenlerden dolayı çevresiyle dengeli ilişki kurma ve sürdürmede güçlük çeken çocuklar “uyumsuz çocuklar” olarak tanımlanabilir.²⁴⁷

Ulusal Ruh Sağlığı İle Özel Eğitim Koalisyonu’nun önerdiği tanıma göre “Duygusal ya da davranış bozukluğu; uygun yaş, kültürel ya da etnik normlardan farklı olan ve eğitsel performansı olumsuz olarak etkileyen, okuldaki duygusal ya da davranışsal tepkilerle karakterize bir yetersizliktir.”²⁴⁸

Ülkemizde uyumsuz çocuklar “duygu güçlüğü olan çocuklar” terimi altında M.E.B. Özel Eğitim Okulları Yönetmeliğinde “duygu güçlükleri ve psikolojik problemleri kendi gelişimlerini veya diğer insanlarla olan ilişkilerini zorlaştırdığı için eğitimlerinde farklı tedbirlerin alınması gereken çocuklar” şeklinde tanımlanmıştır.²⁴⁹

M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde ise “duygusal uyum güçlüğü: sağlık durumu, zihinsel, duysal faktörler tarafından açıklanamayan; bireyin kendisiyle ve çevresiyle dengeli, doyurucu ilişki kurma ve sürdürmede güçlük çekme, genel bir mutsuzluk ve depresyon hali ya da bireysel veya okul problemleri ile ilgili korku, turnak yeme gibi fiziksel belirtiler gibi özelliklerinden bir veya birden fazlasının uzunca bir süre ortaya çıkması nedeniyle, eğitim performansının ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi durumunu ifade eder.” denilmektedir.²⁵⁰

3.8.1.Uyum Güçlüğü Olanların Sınıflandırılması

Bu çocukların uyumsuzluklarını dört ana grupta toplayabiliriz.

1.Davranış Bozuklukları:

²⁴⁷ BIYIKLI-KARABULUT-SUCUOĞLU-KAYA, *a.g.m.*, s.290

²⁴⁸ Sema KANER, “Duygusal ve Davranış Bozukluğu Olan Çocuklar”, *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, ed. Ayşegül Ataman, Ankara 2003, s.234

²⁴⁹ Süleyman ERİPEK, “Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimleri”, *Özel Eğitime Giriş*, Ankara 1992, s.200

²⁵⁰ GÖKÇE – KARTAL – RIDVANOĞLU – EREZKAN – ALIÇCI, *a.g.e.*, s.135

Sürekli hırçınlık, sinirlilik, geçimsizlik, kavgacılık, okuldan kaçma, hırsızlık, yangın çıkarma, sürekli baş kaldırma ve kuralları çiğneme gibi davranışlar bu grupta toplanır.

2.Duygusal Bozukluklar:

Bu grupta yer alan sorunlar, çocuğun çevresinden çok kendisini tedirgin eden ruhsal belirtilerdir. Korkular, kuruntular, saplantılı düşünceler, uyku bozuklukları, kekemelik, tikler ve benzer sorunlardır. Bu belirtileri gösteren çocuklar çevreleriyle ilişkileri çok bozuk olmayan, gergin, güvesiz ve çekingen çocuklardır.

3.Alışkanlık Bozuklukları:

Parmak emme, tırnak yeme, mastürbasyon, gece işemeleri, dışkı kaçırma gibi alışkanlıkların düzensizliğiyle ilgili belirtilerdir.

4.Ağır Ruhsal Bozukluklar:

Çocuğun uyumunu ve gerçeği değerlendirmesini her alanda ve sürekli olarak etkileyen ruhsal hastalıklar da bu grupta yer alırlar. Bu bozukluklardan her birinin tek başına gözlenmesi çocuğun uyumsuz olduğunu kanıtlamaz. Burada önemli olan çocuğun içinde bulunduğu gelişim dönemi, gözlenen belirtilerin sıklığı ve sürekliliğidir. Gelişimin çeşitli basamaklarında çocukların karşılaştığı sorunlar çok çeşitlidir. Bunların bir çoğu döneme özgü olan ve yaş ilerledikçe kendiliğinden geçebilecek sorunlar olduğu gibi anne babaların desteğiyle çözümlenecek nitelikte olabilir. Ancak bu sorunlar yanlış değerlendirilir ve uygun desteği bulamaz, anne baba ya da öğretmenin tutumu yanlış olursa, olağan sorunlar pekişip büyüyebilir.²⁵¹

3.8.2.Uyum Güçlüğü Olanların Yaygınlık Oranı

Yaygınlıkla ilgili tahminler okul çağı çocuklarında %2 ile %25 arasında değişmektedir. Bazı tanımlara dayalı tahmin çalışmalarında %2 oranı benimsenirken,

²⁵¹ BİYIKLI,KARABULUT-SUCUOĞLU-KAYA, *a.g.m.*, s.290-291

öğretmenlerin, anne babaların ve çocukların bildirimlerine dayalı araştırmalarda ise %2 ile %45 arasında değişen oranlar elde edilmektedir. Yaygınlıkla ilgili önemli bir değişken cinsiyettir. Duygusal davranış bozukluğu olduğu belirlenen çocukların çoğu erkektir ve erkeklerin kızlara oranı 4/1 - 9/1'dir. Yaşa bağlı yaygınlık ile ilgili çalışmalar ise duygusal davranış bozukluğu olanların orta ergenlik döneminde arttığını, ergenliğin son dönemlerinde ise düşünmeye başladığını göstermektedir. Yetişkinliğe geçildikçe de bireylerin daha uyumlu oldukları gözlenmektedir.²⁵²

3.8.3.Uyum Güçlüğü'nün Nedenleri

- 1.Genetik nedenler,
- 2.Biyolojik nedenler: beden özürleri, hastalıklar, iç salgı bezlerindeki bozukluklar, kazalar,
- 3.Temel ihtiyaçlardan yoksun olma: bu ihtiyaçlar; biyolojik ve fizyolojik temel ihtiyaçlar, psikolojik temel ihtiyaçlar, sosyal temel ihtiyaçlar,
- 4.Aile yapısından kaynaklanan nedenler: okul faktörü ve çevre faktörüdür.

3.8.4.Uyum Güçlüğü Olanlara Verilen Eğitim

Ülkemizde uyumsuz çocukların eğitimleri konusunda ilk kurumsal girişim 1952 yılında yapılmıştır. Bu tarihte İstanbul, Ağacli Köyünde uyumsuz çocuklar için ilk okul açılmıştır. Ancak okul kısa bir süre sonra korunmaya muhtaç çocuklara tahsis edilmiştir. Daha sonra 1969-1970 öğretim yılında İstanbul, Beykoz'da 50 öğrenci kapasiteli Anadolu Hisarı Özel Eğitim İlkokulu ve Yetiştirme Yurdu açılmıştır. Kız öğrencilerin devam ettiği bu okul 1986-1987 öğretim yılında kapatılmıştır.²⁵³

Çeşitli etkenlerden dolayı uyum güçlüğü olan çocuklara eğitim hizmeti vermek amacıyla çalışmalar sürdürülmektedir. Bunlardan otistik çocukların eğitime yönelik özel

²⁵² KANER, *a.g.m.*, s.240

²⁵³ ERİPEK, *a.g.m.*, s.216

eğitim hizmetleri için ülkemizde ilk defa 1996 yılında İstanbul Kadıköy Hayriye Kemak Kusun Anaokulu Eğitim Uygulama Okulu ve Mesleki Eğitim Merkezi tahsis edilmiştir.

Ankara'da ise 1999 yılı Şubat ayında Çankaya Kütükçü Alibey İlköğretim Okulu bünyesinde otistik çocuklar eğitim merkezi açılmıştır. Bu çocukların eğitimleri adı geçen merkezlerde bir proje dahilinde yürütülmektedir. Yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.²⁵⁴

3.8.5.Uyum Güçlüğü Olanların Eğitim Ortam ve Programlarının Düzenlenmesi

Duygusal davranış bozukluğu olan çocukların özelliklerinin çeşitliliği (algısal, duygusal, davranışsal, motor, dil) nedeniyle bu çocuklar için normal sınıflardan ayrı kurumlara kadar geniş eğitsel yerleştirme seçenekleri vardır. Yasalar, bu çocukların etkili şekilde öğrenecekleri, gereksinimlerinin en iyi şekilde karşılanacağı, en az kısıtlayıcı çevrelerde eğitimlerini zorunlu kılmaktadır.²⁵⁵

Uyumsuz çocuklar için eğitimin ilk ve temel amacı bireysel ihtiyaçlarını karşılamak ve varolan davranış problemlerini en aza indirmektir. Bu nedenle çocuğa uygun eğitim ortamı hazırlanmalıdır.²⁵⁶

Önemli olan onların akademik, duygusal ve davranışsal başarısızlıklarının azaltılmasında en iyi sonucun alınacağı bir eğitim ortamına yerleştirilmeleridir. Bazı çocuklar için kaynak oda en uygun ortam iken bazıları için özel sınıf ya da ayrı kurum en uygun ortam olabilmektedir.²⁵⁷

²⁵⁴ Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler... s.425

²⁵⁵ KANER, a.g.m., s. 251

²⁵⁶ BIYIKLI-KARABULUT-SUCUOĞLU-KAYA, a.g.m., s.296

²⁵⁷ KANER, a.g.m., s.251

Burada en önemli ölçü, sınıflarda öğrenci sayısının az olması ve öğretmenlerin öğrencileri daha iyi tanınmasına ve onlarla gerektiği gibi ilgilenmesine imkan sağlanmasıdır.

Uyumsuz çocuklar normal eğitim programlarından da yararlanabilirler. Ancak programlarda çocuğun bireysel ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemelerin gerek hazırlanmasında, gerek uygulanmasında psikiyatrist, psikolog, eğitimci ve aile işbirliği esastır. Ailenin ihtiyaçlarının ve zorluklarının anlaşılması ve aileye destek olunması, uygun davranışı yapabilmeleri için yönlendirilmeleri gerekir.

Uyumsuz çocukların eğitiminde oyun ve konuşma terapisi gibi terapik hizmetlerin yanında, normal eğitim programlarına ek olarak çocuğun ihtiyaçları doğrultusunda bireysel eğitim verilebilecek şekilde düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemelerin konunun uzmanlarınca yapılmasına özen gösterilmelidir. Üniversite hastanelerinin ilgili bölümleri ile de işbirliği yapılmalıdır. Eğitim programlarının hazırlanması, uygulanması, uygulanan sonuçların belli aralıklarla değerlendirilmesi ve çocukta gözlenen gelişmeler doğrultusunda gerekli değişikliklerin yapılması gerekir.

3.8.6.Uyum Güçlüğü Olanların Eğitimine İlişkin Öneriler

Sınıftaki diğer öğrenciler bu konuda bilgilendirilirken kaynak odalar aracılığı ile öğretmenlere, öğrencilere ve yöneticilere de yardım edilmelidir.

Halkın bu konu ile ilgili bilgilendirilmesine önem verilmeli ve R.A.M. nitelik ve nicelik yönünden yeterli hale getirilmelidir.

Uygulanan programlar, program içeriği ve çocuğun gelişimi açısından sürekli değerlendirilmeli ve okulların disiplin kurulları uyumsuz çocuklar hakkında

bilgilendirilerek, bu çocukların gereksiz cezalar alması önemlidir. Sorunu olan çocukların okullara yerleştirilmesi kolaylaştırılmalıdır.²⁵⁸

3.9.Üstün Zekalı ve Üstün Yeteneklilerin Eğitimi

Üstün çocuk akranlarının çoğunluğuna göre üstün öğrenme ve eğitilme gücü olan çocuktur. Üstün zekalı çocuklar, geçerli ve güvenilir zeka testlerinde sürekli olarak 130 veya daha yukarı zeka bölümü sağlayan; kendi yaşitlarından rastgele seçilmiş bir kümenin %98'inden üstün olan çocuklardır.

Özel yetenekliler, zeka bölümü sürekli olarak 120 ve daha yukarı olupta güzel sanatlar, matematik, fen ve teknik gibi alanlarda yaşitlarından belirgin ölçüde üstün olan çocuklardır.²⁵⁹

M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin 4. maddesinde “üstün veya özel yetenek; akademik alanda veya sanat alanındaki yetenekleri açısından akranlarına göre üst düzeyde performans gösterme durumunu ifade eder” denilmektedir.²⁶⁰

1. Özel Eğitim Konseyinde Üstün Yetenekliler ve Eğitimleri Komisyon Raporunda “üstün yetenekliler; genel veya özel yetenekleri açısından, yaşitlarına göre yüksek düzeyde performans gösterdiği konunun uzmanları tarafından belirlenmiş kişilerdir. Üstün yetenekliler, bu yeteneklerini geliştirmede, normal eğitim programlarının yetersiz kaldığı, kendi ilgi ve yetenekleri doğrultusunda farklılaştırılmış programlara ihtiyaç duyan gruptur.²⁶¹

²⁵⁸ BIYIKLI-KARABULUT-SUCUOĞLU-KAYA, *a.g.m.*, s.296-302

²⁵⁹ Yahya ÖZSOY, “Üstün Yetenekli Çocuklar ve Eğitimleri”, *Eskişehir Anadolu Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi*, yıl 1984, sayı:1, s.31

²⁶⁰ GÖKÇE – KARTAL – RIDVANOĞLU – EREZKAN – ALIÇCI, *a.g.e.*, s.135

²⁶¹ Cevat ALKAN-Ferhunde ÖKTEM-Hayrunnisa SALDIROĞLU-Mehmet YILMAZ, “Üstün Yetenekliler ve Eğitimleri Komisyonu Raporu”, *1.Özel Eğitim Konseyi;Raporlar Görüşmeler Kararlar* (M.E.B. Yayını) Ankara 1991, s.225

Üstün zekalı, zeka bölümü çeşitli ölçeklerde sürekli olarak 130 veya daha yukarı olandır. Üstün özel yetenekli, zeka bölümü çeşitli ölçeklerde sürekli olarak 110 veya daha yukarı olup da güzel sanatlar, teknik ve benzeri alanlarda yaşıtılarından belirli ölçüde üstün olandır.

Üstün yetenek, üstün yaratıcılık, üstün iş-görev yüklenme açılarından akran grubunun %95'inden daha iyi ve bu ölçütten herhangi birinde akran grubunun %98'inden daha iyi olduğu konunun uzmanlarınca belirlenen çocuk üstün yeteneklidir.²⁶²

3.9.1.Üstün Zekalı ve Üstün Yeteneklilerin Yaygınlık Oranları ve Özellikleri

Bu çocukların, tanımlarda da belirtildiği gibi üstün zeka ve yeteneklerinin yanında diğer ayırıcı üstün özellikleri ile de akranlarının %98'inden farklı ve üstün oldukları görölmektedir. Üstün zekalı ve özel yetenekli çocukların oranlarının ülke nüfusunun %2'sini oluşturduğu tahmin edilmektedir.

Üstün yeteneklileri, diğer bireylerden ayıran özellikler genellikle şunlardır;

- Akademik başarıları yüksektir.
- Yaratıcılık ve üretkenlik kabiliyetleri fazladır.
- Yetenekleri çok ve çeşitlidir.
- Herhangi bir etkinliğin gerçekleştirilmesinde akranlarına göre çok başarılıdırlar.
- Üstün yetenek ölçütlerinin herhangi birinde arkadaş grubunun üst %10'u içindedirler.
- İşbirliği, iş bölümü ve sorumluluk yüklenmede akranlarından üstündürler.

3.9.2.Üstün Zekalı ve Üstün Yeteneklilere Verilen Eğitim

Üstün yetenekli bireyler her zaman var olagelmıştır. Özel bir eğitimden geçirilmeden bir kısmı kendini kanıtlamış ve uygarlığın gelişmesine katkıda

²⁶² Yahya ÖZSOY, "Üstün Zekalı ve Üstün Yetenekliler", *Özel Eğitime Giriş*, Ankara 1992, s.128

bulunmuşlardır. Üstün yeteneklilerin dikkate alınması, onlardan özel biçimde faydalanma fikri oldukça eskidir. Eski Yunan uygarlığının ünlü düşünürlerinden olan Eflatun'un devlete ilişkin görüşü bir yandan devleti güçlü, etkili kılma zorunluluğu, öte yandan devleti gerçekleştirecek yönetici filozofların eğitimlerinin önemini içermektedir. Eflatun'un devlet adamı yetiştirme görüşü belki kendi zamanında "özel eğitim" olarak uygulama olanağı bulamamıştır. Ancak daha sonra etkisi görülmüştür. Rönesans sonrası yıllarda batı ülkelerinde uygulanan "lise" modeli Eflatun'un görüşünün bir yansıması olarak görülmektedir.

Özel eğitime gereksinimli çocuklar kapsamına giren diğer özür grupları 18. yüzyıl sonlarından itibaren daha bir önemle ve daha sistematik olarak ele alınmaktadır. Üstün yeteneklilerin (özellikle çok üstün zekalıların) özel eğitimi ancak 20. yüzyıl başlarında görülmektedir. Bu konuda öncülük Amerika Birleşik Devletleri ile Almanya'ya aittir. İkinci Dünya Savaşından sonra üstün yeteneklilerin eğitimi giderek önem kazanmıştır. Değişik ad ve uygulamalara bir çok ülkelerde rastlanmaktadır.²⁶³

Ülkemizde üstün yeteneklilerle ilgili çalışmalar 15.yüzyılda yani Amerika ve Avrupa ülkelerinden beş yüzyıl önce görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in kurduğu Enderun Mektebi üstün yeteneklilerin seçimi, eğitimi ve istihdamı konusunda sistemli çalışmaların başlangıcı sayılabilir.

Yurdumuzda 1868 yılında açılan Galatasaray Lisesi de yabancı dil bilen üstün nitelikli devlet adamları ve yöneticiler, eğitimciler yetiştirmeyi amaçlamakta idi. 1863 yılındaki Robert Koleji, 1871 yılında Arnavutköy Kız Koleji ve bu takiben pek çok kurum gibi azınlık okullarının sayısı durmadan artmıştır.²⁶⁴

Cumhuriyetle başlayan yeni eğitim uygulamaları arasında bazıları bu gün için üstün yeteneklilerin özel eğitimi sayılabilecek nitelikler göstermektedir. 6660 sayılı kanun güzel

²⁶³ ÖZSOY, *a.g.m.*, s.135-136

²⁶⁴ Melahat K. SUVARLI, "Üstün Nitelikli Öğrencilerin Psiko- Sosyal Eğitsel Sorunları Benlik Saygısı İlişkisi", *Marmara Üniv. Atatürk Eğitim Fakültesi II. Ulusal Eğitim Sempozyumu*, İstanbul 1996, s.46

sanatlarda üstün yeteneği olanların eğitilmeleriyle ilgili değişik bir uygulamadır. 1948 yılında “Suna Kan, İdil Biret” için özel olarak çıkarılmış kanun 1950 yılında değiştirilerek daha yaygın bir uygulamaya dönüştürülmek istenmiştir. Ancak bu uygulama umulan yaygınlaştırmayı sağlayamamıştır.²⁶⁵

Yurdumuzda 1950-1960 yılları arasındaki çalışmalardan Ankara’daki üstün çocuklarla ilgili “Türdeş Yetenek Kümesi” uygulaması üç yıl sürebilmiştir. 1964 yılında bilim adamına olan gereksinimi karşılayacağı düşünülen Fen Lisesi için MEB, OECD, NATO, FORD Vakfı, Avrupa Konseyi gibi kurumlarla, fen ve uygulamalarında oldukça ileri düzeyde olan ülkelerle ilişkiler kurarak alınacak önlemleri belirlemiştir. Fen adamı yetiştirme düşüncesi, “Fen Lisesi” fikrinin doğmasını hızlandırmıştır. VII. Milli Eğitim Şurasında da istidatlı öğrencilerin eğitimleri için liselerden birisinin “İlim Lisesi” haline getirilmesi gerektiği, bu kuruma öğretim kadrolarının hazırlanacağı ve mezunlarının yurt dışında yüksek öğrenime devam etme olanaklarının sağlanacağı belirtilmektedir.²⁶⁶

Üstünlerin eğitimleri ile ilgili alınan bu kararlar ve resmi girişimler yanında bazı kişi ve vakıf girişimleri de olmuştur. Özel teşebbüs tarafından bu amaçla açılan çok az sayıdaki özel eğitim kurumu, hem müfredatla hem de yüksek maliyetlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Nitekim bu alanda eğitim veren iki özel eğitim kurumundan biri olan Yeni Ufuklar İlköğretim Okulu ve Lisesi çeşitli nedenlerle bu tür eğitimden vazgeçmiş, diğer bir deyişle başarısız olmuştur. Diğer kurum olan İnanç Lisesi eğitimi zorluklarla da olsa sürdürmektedir. Bu kurumun en önemli avantajı; maddi sorunu bulunmayan bir yapılanma içerisinde olmasıdır. Vakıf, ünlü iş adamı Sezai Türkeş ve kızı Tomris Taşkent tarafından bağışlanan şirket hisseleri ile Sezai Türkeş’in eşi İnanç hanımın adına kurulmuştur. Vakfın amacı; vakıf senedinde belirtildiği üzere ailelerin maddi olanaksızlıklarından dolayı muhtaç oldukları özel eğitim imkanını bulamayan üstün zeka

²⁶⁵ ÖZSOY, *a.g.m.*, s.136

²⁶⁶ SUVARLI, *a.g.e.*, s.46

ve yetenekli çocuklara bu eğitim olanağını sağlamaktır. Okuldaki öğrencilerin tümü burslu ve yatılı olup bütün ihtiyaçları vakıfça karşılanmaktadır.²⁶⁷

Bunun yanında bağımsız özel eğitim kurumları olan “Bilim ve Sanat Merkezleri” açılarak üstün ve özel yetenekli öğrencilerin örgün eğitimleri dışında yetenekleri doğrultusunda eğitim almaları sağlanmaktadır.²⁶⁸

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün istatistiki verilerine göre 2002 – 2003 eğitim ve öğretim yılı itibarı ile üstün ve özel yeteneklilere hizmet veren Bilim Sanat Merkezlerinin sayısı 18, bu okullardaki öğrenci sayısı 881, öğretmen sayısı ise 151’dir. Bunlardan 16’sı sınıf öğretmeni, 129’u branş öğretmeni, 1 tanesi özel eğitim öğretmeni, 5 tanesi de rehber öğretmendir.

Uluslar, fen ve teknoloji alanında yeterli sayıda ve özellikte insan gücüne sahip olmadıkları durumlarda diğer gelişmekte olan uluslardan üstün beyin gücü transferine başvurmaktadırlar. Bazı ülkelerde ise üstün nitelikli bireylerin çok küçük yaşlarda belirlenip gelişmeleri ve eğitilmeleri için pek çok olanaklar sunulmakta, bu çabaların sonuçları değerlendirilerek iyileştirme ve geliştirme yolları aranmaktadır.

Yeni buluşlar, uzay araştırmaları, tıptaki gelişmeler, sanattaki yenilikler, mimari ve mühendislik bilgileriyle insan yaşamını zenginleştiren, kolaylaştıran, güzelleştiren daha iyiye götüren her türlü buluşun, eserin, teknolojinin altında yatan etmenin üstün nitelik, üstün beyin gücü, yaratıcılık olduğu bilinmelidir.²⁶⁹

Ülkemizde de sayıları azımsanmayacak kadar çok olan üstün zekalı ve üstün yetenekliler için gerekli eğitim olanakları hazırlanmalıdır. Çünkü, bugünün gençleri

²⁶⁷ Ahmet Emre BİLGİLİ, “Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimleri Sorunu”, *Marmara Üniv. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, yıl 2000, sayı:12, s.67

²⁶⁸ *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler...* s.426

²⁶⁹ SUVARLI, a.g.m., s.46

yarının yetişkinleri olacağından, onlar için şimdiden uygulanacak eğitim ve yapılacak yatırım boşa harcanmış olmayacaktır. Bu gençler gelecekte ülkeyi çağdaş uygarlık düzeyine taşıyacak her türlü yenilik, buluş ve ilerlemeleri yapabileceklerdir. Onlar geleceğin araştırmacıları, yaratıcı sanatçıları, bilim adamları ve toplum liderleri olacaklardır. Bu çocuklara, olağan çocuklara uygulanandan farklı eğitim uygulamak, yeni yollar bulmak için harcanacak çaba genel eğitime katkıda bulunacak ve genel eğitimin niteliğini arttıracaktır.

Üstün zekalı ve üstün yetenekli çocuklar için, geliştirilmiş olan mevcut eğitim önlemlerinin yarar ve sakıncalarının bilinmesi ülkemizdeki uygulamalar için önem taşımaktadır. Çünkü zaman kaybetmeden uygulamaların başlayabilmesi için Amerika'yı yeniden keşfe gerek bulunmamaktadır. Uygulanan önlemler ayrı eğitim ve birlikte eğitim olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır.

1. AYRI EĞİTİM

Bu uygulamada üstün zekalı ve üstün yetenekli çocuklar belirli özellik ve düzey yakınlıklarına göre gruplanmakta, bu grubun özelliklerine ve gereksinimlerine göre özel eğitim programları geliştirilmekte ve bu programlar çeşitli eğitsel düzenlemeler içerisinde uygulanmaktadır. Bunların en önemlileri şunlardır;

Özel Okul:

Üstün yetenekli çocukların belirli amaçlı okullarda toplanıp eğitilmesine verilen addır. Ülkemizde Fen Liseleri, Anadolu Liseleri, Güzel Sanatlar Liseleri, İnanc Vakfı Lisesi bu biçimde örgütlenmiş olan kurumlardır. Tarihsel gelişim açısından ilk örnek ise "Enderun Mektebi"dir.

Özel Sınıf:

Özel sınıflar, belirli sayıda üstün zekalı ve üstün yetenekli çocuklar için büyük yerleşim merkezlerindeki büyük okullarda kurulan sınıflardır. Bunların da bazı yarar ve sakıncaları bulunmaktadır.

Türkiye’de 1964-1971 yılları arasında önce Ankara’da daha sonra İstanbul, Eskişehir ve Bursa’da uygulanmıştır. Yine 1960’lı yıllarda yukarıda belirtilen illerde “Türdeş Yetenek Sınıfları” uygulamasına gidilmiştir. Bu uygulamada öğrenciler zeka düzeylerine göre (A) hızlı öğrenenler, (B) normal öğrenenler ve (C) ağır öğrenenler diye kümelendirmişlerdir. Ancak uygulama kısa bir süre sonra sona erdirilmiştir.

Araştırmalar özel sınıf uygulamasının ilköğretimde değil daha çok orta öğretimde özellikle çok üstün zekalı ve yaratıcı çocuklar için uygulanabilir olduğunu belirtmektedir. Ancak ülkemizde böylesi bir deneme henüz yapılmamıştır. Yararları dikkate alınır ve sakıncalar gözetilirse öğrenci sayısı fazla olan okullarda ve bir ya da birden çok zeka alanlarında üstün olan çocuklar, kredili sistem uygulaması koşulu ile bu uygulamadan yararlanabilirler.

2.BİRLİKTE EĞİTİM

Üstün zekalı, üstün yetenekli ve yaratıcı çocukların akranlarıyla aynı eğitim ortamında, birlikte eğitimlerini kapsayan bu uygulamanın değişik biçimleri bulunmaktadır. Bunların başlıcaları hızlandırma, zenginleştirme ve çoklu zeka kuramı uygulamalarına dayalı eğitim ortamıdır.

Hızlandırma:

Bu, üstün zekalı çocuklara uygulanacak olan eğitimin sunuluş biçimiyle ilgili bir yaklaşımdır. İki farklı uygulaması bulunmaktadır.

Okula Erken Başlatma:

Üstün zekalı olduğu erken yaşlarda ortaya çıkan çocukların takvim yaşına bakılmaksızın okula başlama yaşından bir ya da bir iki yıl erken başlatılması biçimindeki uygulamalardır. Birçok ülkede bu uygulama yapılmaktadır.

Sınıf Atlama:

Çocuk okula başladıktan sonra, okul başarısına, uzman görüşlerine ve psikometrik ölçüm sonuçlarına göre, öğrenim ve zeka düzeylerine uygun bir ya da iki üst sınıfa atlatılmak suretiyle yapılan bir uygulamadır. Bu yöntemle çocuğun öğrenme hızına uygun bir hızlandırma yapılarak akademik gelişmesi sağlanabilir.

Zenginleştirme:

Üstün zekalı, üstün yetenekli ve yaratıcı çocukların kendi akranları arasında ve normal sınıflarda tutularak programların gereksinimlerine cevap verecek şekilde çeşitlendirilmesi ve zenginleştirilmesi yoluyla yapılan uygulamalardır. Günümüzde, Ülkemiz dışındaki hemen hemen gelişmiş her ülkede en yaygın biçimde uygulanan program modellerinden birisi zenginleştirmedir. Okullarda uygulanmakta olan ilgi kümesi çalışmaları buna olanak tanımakla birlikte, öğretmenlerin bu alanda yetiştirilmemiş olması sınıf mevcudunun fazlalığı uygulama olanağını kısıtlamaktadır.

Çoklu Zeka Uygulaması:

Özellikle ilköğretim birinci kademedede tematik yaklaşımla, ikinci kademedede proje tabanlı öğretimle uygulanabilir. Günümüzde en yaygın kullanılan yöntemlerden birisidir. Bu iyileştirme çalışmaları ile sadece üstün zekalı, üstün yetenekli ve yaratıcı çocuklar değil tüm çağ nüfusunun kendi yetenek, yeterlik, kapasite ve gereksinimlerine göre yetiştirmeleri sağlanmış olacaktır.²⁷⁰

3.9.3.Üstün Zekalı ve Üstün Yeteneklilerin Eğitim Programlarının Uygulanmasında Dikkat Edilecek Noktalar

Sınıf mevcutları azaltılmalı, deneysel çalışma ve pilot uygulamalara göre uygulamalar yönlendirilmelidir

²⁷⁰ Ayşegül ATAMAN, “Üstün Zekalı ve Üstün Yetenekliler”, *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, Ankara 2003, s.191-194

İlgi ve yeteneğe göre özel programlar yapılmalı ve özel yetenekler geliştirilirken genel eğitim de ihmal edilmemelidir. Bu hedef kitlenin eğitimi henüz deney aşamasında olduğundan uygulamalarda çoklu yaklaşım izlenmeli, ucuzluk yerine yeterlilik ve etkilik esas alınmalıdır.

Özel sınıf, özel okul, bireysel öğretim, türdeş yetenek kümeleri, program zenginleştirme, erken başlama ve hızlı ilerleme gibi çeşitli uygulama yöntemleri ve değişik yaklaşımlar uygulamalı; gerekli durumlarda bir veya birkaçı birlikte uygulamaya konulmalıdır.

3.9.4.Üstün Zekalı ve Üstün Yeteneklilerin Eğitim Ortamlarının Düzenlenmesi

Mekanlar maksimum etkileşime elverişli esnek ve dinamik bir biçimde tasarlanmalıdır. Yapararak, yaşayarak öğrenme ilkesine göre günlük mekanların oturma ve dinlenme ağırlıklı faaliyetler yerine, çalışma, deneme, uygulama faaliyetlerine açık, tezgah, çalışma istasyonu, iş ve ilgi merkezi çevresinde düzenlenmesine gidilmelidir. Tüm mekanların uzun süreler içinde ve farklı amaçlarla da kullanılabilir olması, yeniden düzenlemelere izin verilmesi sağlanmalı, fonksiyonlarla mekanların ilişkilendirilmesine özen gösterilmelidir. Rekrasyon ve spor mekanlarının çok yönlü kullanıma, tüm mekanların estetik duyarlılık ve yaratıcılık geliştirmeye katkıda bulunmasına özellikle dikkat edilmelidir.²⁷¹

3.9.5.Üstün Zekalı ve Üstün Yetenekli Olanların Eğitime İlişkin Öneriler

Devlet, bu alanın eğitimi ile ilgili kendi konumunu belirlerken daha çok genel denetim, lojistik destek verme, mezuniyet sonrası istihdam ve uygun ortam oluşturma devlet/toplum çıkarları için yönlendirme çalışmalarında bulunmalı ve devletin eğitimle ilgili birimlerinin bu potansiyeli öncelikle önemseyerek eğitimin gerçekleştirilmesine yönelik bir üst kurul oluşturmali ve bu kurul hem kısa, hem uzun vadeli planlar yapmalı

²⁷¹ ALKAN-ÖKTEM-SALDIROĞLU-YILMAZ, *a.g.m.*, s.232-236

hem de yetersiz mevzuat hükümleri ihtiyaçlar göz önüne alınarak değiştirilmesi faydalı olacaktır.

Türkiye'nin üstün yeteneklilere yönelik sürdürülebilir demografik haritası hazırlanarak üstünlere yönelik hizmet, eğitim ve araştırma modeline uygun pilot projelere öncelik verilmesi gereklidir.

Sosyal sorumluluk kampanyaları gerçekleştirilerek üstünlere yönelik eğitim veren kurumlara destek olan ticari kuruluşlara kolaylıklar sağlanmalı ve özel eğitim kapsamında yer alan programların öncelik sırası olacaksa bu etik açıdan değil fonksiyonel açıdan düşünülmesi gerekir.

Üstünlerim eğitimi ile ilgili okul formatında öncelikle bu alanda yetişmiş öğretmenlere, yöneticilere ve teknik personele gereksinim duyulduğu için gelişmiş eğitim fakültelerinin özel eğitim bölümlerinde “Özel Eğitim Öğretmenliği” programı açılmalı, lisans üstü çalışmalarda yetenekli öğrenciler bu alana yönlendirilmelidir.

Türkiye’de Fen Liselerinin kuruluşu fen bölümlerinin popüler olduğu bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Günümüzde sosyal bilimlerin popülerliği ve işlevselliği göz önüne alınarak programında matematik eğitiminin de ciddi bir yer tuttuğu “Sosyal Lisesi” ve “Edebiyat Lisesi” açılmalıdır. Devlet, bu alanda sosyal sorumluluklarını yerine getirmek isteyen kuruluşları her açıdan teşvik etmek, koordinasyonu sağlamak ve araştırma geliştirme desteği sunmak gibi lojistik hizmetler vermelidir.

Milli Eğitim Müdürlükleri bünyesinde çalışan R.A.M.’ndeki uzmanlar bu alanda hizmet içi eğitimden geçirilerek yaygın bir inceleme ve tanılama çalışmalarında bulunulmalı ve bunun yanında TÜBİTAK bünyesinde bulunan Bilim Adamı Yetiştirme Grubu zaten yapmakta olduğu çalışmalarını, kriterlerini gözden geçirerek üstün yetenekli öğrencilere yönlendirmelidir. Üstün yeteneklilerin üniversite eğitimi esnasında ve

sonrasında izlenerek eğitimlerinin özel olarak desteklenmeli, zenginleştirilmeli ve yönlendirme çalışmaları yapılmalıdır.²⁷²

²⁷² BİGİLİ, *a.g.m.*, s.71-72

IV.BÖLÜM: ÖZEL EĞİTİMLE İLGİLİ İDARİ YAPILANMA

4.1.Özel Eğitimin Yönetimi ve Teşkilatı

Özel eğitimde yönetim kapsamına giren konular çok ve çeşitlidir. Konuya iki ayrı açıdan bakılabilir. Bunlardan biri mevzuatın belirlediği konulardır. Özel eğitim yönetiminde mevzuat iki ayrı grupta görülmektedir. Bunlardan biri genel eğitim mevzuatıdır. Diğerisi özel eğitim mevzuatıdır. Özel eğitim yönetimi bunların ikisini de aynı derecede izlemek ve uygulamak zorundadır. Öte yandan genel eğitim yönetimi de özel eğitim mevzuatını bilmek, izlemek ve uygulamak zorundadır.²⁷³

Örneğin, M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 44. maddesinde "Resmi ve özel okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim okulları ile yaygın eğitim kurumları; kendi çevrelerindeki özel eğitim gerektiren bireylere özel eğitim hizmetleri sağlamakla yükümlüdürler.

Söz konusu okul ve kurumlarda, özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim-öğretim görmelerini sağlamak üzere gerekli önlemler; rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri, rehberlik ve araştırma merkezlerinde oluşturulan eğitsel tanılama, izleme ve değerlendirme ekibi, özel eğitim okulları ve milli eğitim müdürlükleri ile işbirliği kurularak alınır."²⁷⁴denilmektedir.

Genel eğitimde olduğu gibi özel eğitimde de amaçların gerçekleştirilebilmesi yönetim ve rehberlikle sıkı sıkıya ilgilidir. Özel eğitimin gerçek bir gereksinim olduğu kabul edilebilir, yetişmiş personel bulunabilir, uygun tanılama ve değerlendirme yöntemleri bilinebilir, yeterli maddi olanaklar ve kaynaklar olabilir. Fakat özel eğitimin başarıya ulaşmasında esas sorumluluk etkili ve verimli bir yönetime bağlıdır. Etkili ve verimli bir yönetim yukarıda sayılan uygun koşullar olmasa bile onları bulur, yaratabilir,

²⁷³ Yahya ÖZSOY, "Özel Eğitimde Yönetim", *Özel Eğitime Giriş*, Ankara 1992, s.230

²⁷⁴ GÖKÇE – KARTAL – RIDVANOĞLU – EREZKAN – ALIÇCI, *a.g.e.*, s.152

olumsuzları olumluya çevirebilir. 1913 yılında yürürlüğe giren “Tedrisatı İptidaiye Kanunu Muvakkatı”nda, 789 sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanunun beşinci maddesinde, 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun ve aynı adı taşıyan 6972 sayılı kanunda, 6660 sayılı kanunda, 222 sayılı İlköğretim Kanununda, 334 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında, birçok tüzük ve yönetmeliklerde konuya yer verilmiş olmasına rağmen özel eğitim çalışmaları amacına ulaşmış olmaktan uzaktır. Bunun belli başlı nedenlerinden biri uygun ve etkili yönetimin kurulamayışdır.

Özel eğitime muhtaç çocukların örgün eğitimi 5822 sayılı kanun gereğince 1951 yılından itibaren M.E.B.’nce yürütülmektedir. Ayrıca diğer bakanlıklara ve kurumlara da görevler düşmektedir. Fakat eğitimin ağır yanı M.E.B.’nce yürütülmektedir. Özel eğitime ilişkin işler il çapında Milli Eğitim Müdürlüklerince ve ona bağlı değişik kurumlarca yürütülmektedir. Özel eğitim çok yönlü çalışmayı gerektiren bir alandır. Bu bakımdan Bakanlık içi ve bakanlıklar arası koordinasyonun sağlanmasına dikkat edilmelidir.²⁷⁵

Özel eğitim ve rehberlik alanındaki çalışmaların nitelik ve nicelik yönünden iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla 12.5.1992 tarih ve 21226 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 3797 sayılı kanunla Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuş ve özel eğitim, rehberlik ve idari konularla ilgili 3 daire başkanlığı ile 23 şube oluşturulmuştur.²⁷⁶

Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü; Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcıları, Daire Başkanları, Şube Müdürleri, Eğitim Uzmanları, Tercüme Birimi, İstatistik Birimlerinden meydana gelmektedir.

Genel Müdürlüğün görevleri ise şunlardır;

1.Özel eğitim sınıfları, özel eğitim okulları ve araştırma merkezleri, iş okulları ve iş

²⁷⁵ ENÇ ve diğerleri, *a.g.e.*, s.361-365

²⁷⁶ *Özel Eğitim Rehberi...* s.15

eğitim merkezleri ile aynı seviye ve türdeki benzeri okul ve kurumların eğitim-öğretim ve yönetimi ile ilgili bütün görev ve hizmetlerini yürütmek,

2.Okul ve kurumların eğitim ve öğretim programlarını, ders kitapları ile eğitim araç ve gereçlerini hazırlamak ve Talim ve Terbiye Kurulu'na sunmaktır.²⁷⁷

Bu çerçevede M.E.B. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 12. maddesince "Eğitim öğretim kurumlarındaki özel eğitim hizmetlerini düzenlemek, eş güdümlü bir şekilde yürütülmesini sağlamak, izlemek ve değerlendirmek üzere milli eğitim müdürlüklerinde özel eğitim hizmetleri kurulu oluşturulmuştur.

Özel eğitim hizmetleri kurulundan sorumlu milli eğitim müdür yardımcısı veya şube müdürü, il ve ilçe genelindeki özel eğitim ile ilgili etkinliklerin bütünlük içinde planlanması, eş güdümü ve yürütülmesinden milli eğitim müdürü adına yetkili ve sorumludur.

Özel eğitim hizmetleri kurulu; milli eğitim müdür yardımcısı veya görevlendireceği bir şube müdürü yanında, eğitsel tanılama, izleme ve değerlendirme ekibi başkanı, özel eğitim kurumu müdürleri, özel eğitim öğretmenleri, gezerek özel eğitim veren öğretmenler, rehber öğretmen-psikolojik danışman üyelerinden oluşur. Özel eğitim hizmetleri kuruluna gerektiğinde kaynaştırma okulu müdürü, kaynaştırma okulundan seçilen sınıf öğretmenleri, psikologlar, aile hekimleri, odyologlar, fizyoterapistler, veli, gönüllü kuruluş yetkilileri, bu alanda yetişmiş ilköğretim müfettişleri, özel eğitim gerektiren bireylerin çalıştığı kurumlardaki iş yeri temsilcisi de çağrılabilir.

Özel Eğitim Hizmetleri Kurulunun görevleri şunlardır;

1.İldeki rehberlik ve araştırma merkezlerinin, özel eğitim kurumlarının, kaynak odalarının, özel eğitim ve hazırlık sınıflarının, yönetici, öğretmen, destek hizmet personeli,

²⁷⁷ *Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Görev- Yetki ve Sorumluluklarına İlişkin Yönerge*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, Ankara 1994, s.6-7

usta öğretici, memur, yardımcı hizmetler sınıfı gibi her türlü personel gereksinimini, okul ve kurum dışından görevlendirilecek personeli belirler.

2.Öğretim yılı başında düzenlenen bir program dahilinde; zihin, beden, duygu ve sosyal yönden farklılık gösteren, öğrenme yetersizliği olan bireyleri belirlemek amacıyla, örgün ve yaygın eğitim kurumlarında yapılacak taramalar ve evde eğitim programları için; R.A.M.'de oluşturulacak eğitsel tanılama, izleme ve değerlendirme ekibinin gerekli personel, araç-gereç her türlü gereksinimi karşılayarak, taramaların ve eğitim programlarının sağlıklı bir şekilde sürdürülmesini sağlar.

3.İldeki kaynaştırma uygulamaları yapılacak okul, kaynak oda, hazırlık ve özel eğitim sınıfları gereksinimini belirler ve açılması için gerekli önlemleri alır.

4.Özel eğitim gerektiren bireylerin, yöneltme raporu çerçevesinde, kaynaştırma uygulamalarına, özel eğitim sınıflarına veya özel eğitim okullarına yerleştirilmesi kararını alır.

5.Evde özel eğitim kararı alınan öğrenciler için gezerek özel eğitim veren öğretmenlerin görev dağılımını yapar.

6.Personel yetiştirmesi amacıyla görev alanlarına göre uygun hizmet içi eğitim kursları açılmasını sağlar.

7.Özel eğitim ile ilgili yayın ve kaynakları araştırır, inceler, gerekli görülen yayın ve kaynakların özel eğitim okul ve kurumlarına dağıtımını sağlar.

8.Özel eğitim hizmetlerinin sürdürülmesinde, araştırmalara esas olacak istatistiki bilgileri toplar, değerlendirir ve kullanılmaya hazır hale getirir.

9.Erken tanı ve müdahale için, sağlık ve sosyal hizmet kurumları ile diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapar.

10.Aile eğitim programlarını başarı ile bitirmiş gönüllü aileler ile üniversitelerin özel eğitim, çocuk gelişimi ve eğitimi bölümlerinde okuyan 2, 3 ve 4. sınıf öğrencilerinden gönüllü olanların; aile eğitim, erken çocukluk dönemi eğitimi, özel eğitim desteği gibi çalışmalara görevli personel ile birlikte katılmaları için gerekli eş güdümü sağlar.²⁷⁸

²⁷⁸ GÖKÇE – KARTAL – RIDVANOĞLU – EREZKAN – ALIÇCI, *a.g.e.*, S.138-140

4.2.Özel Eğitimin Denetlenmesi

Özel eğitimde nitelikli etkinliklerin devamlılığı, beklenen verim ve gelişimin elde edilmesi, denetim hizmetlerini zorunlu kılmaktadır. Eğitimde malzemenin insan, amaçların diğer örgütlere göre daha karmaşık olması, sistemin değerlendirme yapısını zorlaştırmaktadır. Bu ciddi iş hem sabır hem de beceri isteyen mesleki ve bilimsel bir girişimi gerektirmektedir. Denetim mekanizması üretken ve etkili bir şekilde işletilmezse, eğitimdeki üretim hataları fark edilemeden topluma girmiş olacaktır. Bu hizmet kamu yararına yapıldığından başka bir sektöre devri ya da siparişi mümkün değildir.

Türkiye’de 80 ayrı kaynaktan öğretmen almakta olan eğitim sisteminin en büyük sorunu, bu kaynakları ortak paydalar etrafında toplayarak eğitimde niteliği yükseltmek ve başarı durumunu öğretmenlerin terfilerine yansıtmaktır. Denetim kavramını en iyi belirleyen, sistemdeki yönetim biçimidir. Çünkü algılamadaki farklılıklar, uygulamadaki farklılıkları da beraberinde getirmektedir. Günümüzün eğitim anlayışı, denetim sistemine yönetim alt sistemi görevini de yüklemiş çağdaş ya da demokratik denetimin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Türk eğitim sisteminin de kabul edip uygulamaya koyduğu bu anlayış denetsel işleyişin de çağdaş anlayış ile yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Çağdaş denetim, tüm çalışanların ortak ürünü, görev ve sorumluluğu olduğu bilinciyle sadece öğretimin değil bütün yönetsel süreçlerin de denetlenmesi anlamına gelmektedir. Yani öğretimin olduğu kadar denetimin de denetlenmesi, denetimin kendi öz değerlendirmesini de yapması gerekmektedir.²⁷⁹

Bireylere hizmet sunmakla görevli olan kurumların sorunlarını ve özel eğitim ve rehabilitasyon uygulamalarında aksayan yönleri tespit etmek, çözüm yolları bulmak ve sunulan hizmetlerin kalitesini arttırmak amacıyla yapılan denetim ve incelemeler engelli

²⁷⁹ Nesrin ŞAHİN HACIMUSALAR, “Özel Eğitim Okullarının Denetimi İle İlgili Müfettiş ve Öğretmen Görüşleri”, *XII.Ulusal Özel Eğitim Kongresi*, Ankara 2002, s.299-300

bireylere sunulan özel eğitim hizmetlerinin kalitesinin ve niteliğinin artırılması açısından çok önemlidir.

Farklı hizmet türleri için değerlendirme ölçütleri oluşturulmalı ve denetimler bu ölçütler çerçevesinde yapılmalıdır. Denetim, alanda yetişmiş yetkin kişiler tarafından yapıldığı sürece danışmanlık ve yol göstericilik görevini de üstlenmiş olur.

Personelin denetlenmesi; özel eğitim gerektiren öğrencinin kişisel ve gelişim özelliklerine göre, öncelikle bireyselleştirilmiş eğitim programlarında hedeflenen amaçların gerçekleştirilebilme düzeyini dikkate alarak; kurumların denetlenmesi ise hem idari hem de mesleki yapılanmadaki aranan özelliklerin yerine getirilme durumunu dikkate alarak yapılmalıdır. Ayrıca kurumlar oluşturacakları organizasyonlarla kendi iç denetimini sağlayabilmelidir.

Bugüne kadar genellikle kurumlarda yalnızca idari denetlemeye önem verildiği, mesleki anlamda bir denetlenmenin olmadığı göze çarpmaktadır. Yalnızca idari özelliklere dikkat edilmesi özel eğitimin başarı ile uygulanmasını önlemekte, özel eğitim alanında gerek personelin, gerekse diğer uygulamaların aksamasına neden olmaktadır.

Engelli bireylere özel eğitim ve destek hizmeti vermek amacıyla açılan özel eğitim kurumlarının denetiminden bunlara açılış izni onayı vermekle yükümlü olan kurumlar sorumludur. Her engel grubu için açılan özel eğitim kurumlarının açılışı, işleyişi ve düzenlenmesi son derece dikkatle incelenmeli ve denetlenmelidir. Özel eğitim gerektiren birey ve ailesi istismarlara karşı korunmalıdır.

Özel eğitim kurumları son yasal düzenlemelere kadar bu alanlarda yetişmemiş meslek grupları tarafından denetlenmekte ve bu durum özel eğitim kurumlarının farklılaşmasına yol açmaktadır.

4.2.1.Denetmenin Görev ve Sorumlulukları

Görev boyutunda teknik yeterlikler; denetimin görev boyutuna ilişkin etkinliklerdeki teknik bilgi, beceri ve tutumlarına yönelik yeterliliklerdir. Görev gereklerine dönük bu yeterlikler; başarılı olan personelin takdiri, başarısız olanların saptanarak eğitimlerinin devamlılığı düzeltici ve geliştirici tedbirleri zamanında alarak, gelecekte hangi önlemi alacağına kararlaştırma, araç gereçlerin verimli kullanımına öncülük edilmesi, yeni olanların özel eğitime uygulanması, öğretmene sınıftaki görevlerini etkin biçimde yerine getirmede çalışan grubun engel ve özellikleri doğrultusunda yol gösterme, yöntem ve tekniklerin bireysel özelliklere uygun seçilmesine yardım etme gibi denetmenin görev alanını oluşturan süreçleri kapsamaktadır.

Özel eğitime muhtaç çocukların özelliklerine göre eğitim kurumlarında alınacak tedbirler, çevre olanaklarından yararlanma, herhangi bir özel eğitim programından yeterince yararlanamayan öğrencilerin okul, sınıf, yer ve program değişikliği için gerekli önerilerde bulunma ve izleme, yanlışlıklar varsa ilgilileri uyarma denetmenin sorumluluğundadır.²⁸⁰

4.2.2.Öğretmenin Denetiminde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

- Özel eğitim gerektiren öğrencinin kişisel ve gelişim özelliklerine göre, öncelikle bireyselleştirilmiş eğitim programlarında hedeflenen amaçları gerçekleştirme düzeyini dikkate alarak değerlendirme yapması,
- Özel eğitim gerektiren öğrencinin eğitim kurumuna gelmeden önceki eğitim durumu hakkında bilgi toplanmış olmalı,
- Özel eğitim gerektiren öğrencinin performansının tam olarak kullanmasını sağlaması, cihazların kullanımında titizlik göstermesi,
- Bireyselleştirilmiş eğitim programlarını öğrenciye uygulaması ya da programların uygulanmasını takip etmesi,
- Ailelerle iş birliği içinde olması,

²⁸⁰ ŞAHİN HACIMUSALAR, *a.g.m.*, s.300-304

- Özel eğitim gerektiren öğrencinin eğitsel, tıbbi ve psikolojik değerlendirilmesinin yapılması için gerekli önlemleri alması,
- Özel eğitim gerektiren öğrencinin eğitiminde kullanılan eğitim yöntemleri konusunda hizmet içi eğitim programlarına katılmış olması, Braille-kabartma yazı, doğal-işitsel-sözel yöntem gibi eğitim yöntemlerini kullanabilmesi,
- Sınıfında sosyal bütünleşmeyi sağlaması,
- Günlük plânlarında özel eğitim gerektiren öğrencinin bireysel ve gelişim özelliklerini dikkate alarak, alacağı önlemleri belirtmiş olması konularına dikkat edilmelidir.

4.2.3.Yönetimin Denetiminde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

- Öğretim yılı başında özel eğitim gerektiren öğrenciler için alınacak önlemler konusunda plânlama yaparak, eğitim ortamında gerekli düzenlemeleri yapmış olması,
- Personelin özel eğitim konusunda bilgi ve deneyimlerini arttırmak amacıyla seminerler düzenlemesi, kurs düzenlemeye yönelik önlemler alması, kurum içi seminer dönemlerinde özel eğitim konularına ağırlık vermesi,
- Kurum içinde birim, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri servisi ve kurullar arasında eş güdümü sağlaması,
- Eğitsel tanılama, izleme ve değerlendirme ekibi, özel eğitim hizmetleri kurulu, aile, gönüllü kurum ve kuruluşlar, okul aile birliği, eğitim vakfı ve derneği, üniversite, hastaneler ve kurumu arasında iş birliği sağlaması,
- Aile eğitim programının hazırlanarak uygulanması için gerekli önlemleri alması,
- Sosyal bütünleşmeyi sağlamak amacıyla özel eğitim gerektiren öğrencilerin de kültürel, sosyal ve serbest zaman etkinliklerine aktif katılımları için önlemler alması,
- Sivil savunma planının hazırlanması ve her yıl en az iki defa uygulama yapılması konularına dikkat edilir.²⁸¹

²⁸¹ GÖKÇE – KARTAL – RIDVANOĞLU – EREZKAN – ALIÇCI, *a.g.e.*, s.167-168

4.2.4.Özel Eğitimin Denetiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları

Özel eğitim kurumları ve rehabilitasyon merkezleri için iç ve dış denetim mekanizmalarının oluşmamış olmasının yanında denetim özel eğitim alanında yetkin müfettiş veya meslek elemanları tarafından yapılmıyor olmasıdır.

Kaynaştırma programlarının başarıyla uygulanabilmesi için kaynaştırma eğitimi verilmesi uygun görülen okullardaki eğitimci kadrosunun teftiş ve denetiminde engelli bireylerin sınıfta olmasının öğretmenin başarı puanını düşüreceği kaygısına neden olması ve bu bireyleri sınıf içerisinde ihmal etmesidir.

Özel eğitim kurumunun her türlü denetiminden sorumlu olan personelinin (müfettiş, meslek elemanı) özel eğitim alanı ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmaması nedeniyle sadece idari denetleme yapmasıdır. Denetlemenin yol gösterme, gelişmeyi sağlama boyutundan çok, cezai boyutunun öne çıkması ve farklı hizmet türleri için değerlendirme ölçütlerinin olmaması nedeniyle denetimlerde bu ölçütlerin dikkate alınmamaktadır. Örneğin; eğitsel tanılama ve yerleştirme kararının alındığı ilk kurum olan R.A.M.'ndeki uygulamaların özellikle mesleki anlamda denetlenmemesi,

Bir sorumlu kurumun açılış izni verdiği ya da kapatma kararı aldığı bir özel özel eğitim kurumuna, diğer sorumlu kurumun izin vermesinin uygulamada ikilem yaratmasıdır. 625 sayılı Özel Eğitim Kurumları Kanunu uyarınca M.E.B.'na bağlı olarak özel ve tüzel kişilerce açılan özel özel eğitim okullarının diğer özel eğitim kurumları ile yasal olarak aynı statüde görülmemesidir.

Denetim özel eğitim alanında yetişmiş meslek elemanları tarafından yapılmalı, özel eğitim kurumlarının teftiş ve idari denetlenmesinin yanı sıra özel eğitim uygulamalarının değerlendirilmesini yapabilecek yetkinlikte müfettişlerin istihdam edilmesi faydalı olacaktır. Kaynaştırma eğitimin başarılı uygulaması ve özendirilmesi için sınıf ve branş öğretmenlerinin teftiş ve denetiminde; eğitim sürecinde engelli öğrenciye

sağlanan eğitim desteği ile öğrencide eğitim ve öğrenim açısından meydana gelen gelişmeler dikkate alınmak suretiyle öğretmenin başarı puanının belirlenebilmesi yönünden gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

R.A.M.'nin denetlenmesinde mesleki anlamda denetlemeler yapılmalı, eğitsel değerlendirme ve izleme ekibinin etkililiği, çalışması, alınan kararların uygunluğu, destek hizmetlerin yeterliliği ve kullanılan materyallerin değerlendirilmesi denetleme kapsamı içinde yer almalı, Türkiye koşullarına göre uyarlanması, standardizasyonu ve norm çalışmaları yapılmamış testlerin kullanımı engellenmelidir.

Denetimler sonrası özel eğitim kurumuna geri bildirimlerde bulunmalı, olumlu olumsuz yönler açıkça belirtilmeli, bunların giderilmesi konusunda önerilerde bulunulmalı ve farklı hizmet türleri için değerlendirme ölçütleri oluşturulmalı ve denetimler bu ölçütler çerçevesinde yapılmalıdır. M.E.B.'nden açılış izni onayı alan özel özel eğitim okulları ve kurs statüsündeki kurumlar, M.E.B. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden açılış izni veren her iki kurum, ortak açılış standartları belirlemeli, istismar olduğu belirlenen kurumlar kapatılmalı, sorumlu kişilerin alanda tekrar kurum açması önlenmelidir.²⁸²

4.3.Özel Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Personel ve Yetiştirilmesi

Özel eğitim hizmetlerinin başlatılması ve istenilen düzeyde geliştirilmesinin temel koşulu, özel eğitim alanının ihtiyacı olan çeşitli özel personelin yetiştirilmesidir. Özel eğitim alanının nitelikli personel ihtiyacı diğer alanlardaki personel ihtiyacı ile kıyaslanmayacak kadar fazladır. Çünkü, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri birçok elemanın birlikte çalışmasını, çoklu disiplinler çalışmayı gerektiren bir hizmet türüdür. Özel eğitim alanında görevli personelin nitelik ve nicelik olarak yeterli düzeye getirilmesi, onlara verilen eğitimin kalitesi ile doğrudan ilişkilidir. Eğitimin başarıya ulaşmasında eğitimcinin ve diğer destek elemanlarının rolünün çok önemli olduğu bilinmektedir.

²⁸² DARICA-KOŞANER-ÖZGUBAR-YALÇIN-KIRIMLIOĞLU, *a.g.m.*, s.33-35

Öğretmen yetiştirme genel eğitimin her kademesinde önemli olduğu kadar özel eğitimde de önemli bir konu ve sorundur. Özel eğitim hizmetlerinin başarısı bu hizmetleri sağlayacak olan personelin dolayısıyla da öğretmenlerin niteliklerine bağlıdır. Nasıl ki özel eğitim genel eğitimin ayrılmaz bir parçası ise özel eğitimde öğretmen yetiştirme de genel eğitimden ayrı düşünülemez. Ancak özel eğitim alanında görev yapacak öğretmenlerin öğretmenlik formasyonunun yanı sıra özel eğitime gereksinimi olan çocukların özelliklerine, eğitim yöntem ve tekniklerine ilişkin bilgiye sahip olmaları ve bu alanda eğitim almaları gerekmektedir. Böylesi bir eğitim, öğretmenin çocuğu daha iyi tanınmasına, onun bireysel özelliklerine uygun program hazırlamasına ve bu çocuklar için daha gerçekçi amaçlar belirlemesine yardım edecektir. Günümüzde özel eğitimdeki tüm gelişmelere paralel olarak, engelli öğrencilerin eğitimlerinin olabildiğince en az kısıtlayıcı çevre içinde ve bu çevrelerden birini oluşturan normal eğitim düzenlemesi içinde gerçekleştirilmesi görüşlerinin benimsenmiş olması, genel ve özel eğitim öğretmenlerinin önemini daha da arttırmaktadır.²⁸³

“Milli Eğitimi Geliştirme Projesi” çerçevesinde Yüksek Öğretim Kurulu’nun 1996 yılında hazırladığı ve sonuçlandığı öğretmen yetiştirme araştırmalarına göre, özel eğitim alanında görev yapacaklar içinde ayrıca ele alınan, alan özellikleri, kişisel özellikler ve mesleğe dönük bazı özellikler getirmektedir.

Belirlenen özellikler doğrultusunda özel eğitim öğretmeni yetiştiren üniversiteler; Ankara, Abant İzzet Baysal, Anadolu, Karadeniz Teknik, Marmara, Mustafa Kemal, 19 Mayıs, Selçuk ve Gazi üniversiteleridir. Bugün için üniversitelerin mezun sayısı ülkenin özel eğitim öğretmeni ihtiyacını karşılayamayacak kadar yetersizdir.²⁸⁴

²⁸³ Semra ŞAHİN-Nurdan AKTAŞ-Bahar UĞURLU, “Personel Eğitimi ve Özlük Hakları Komisyon Raporu”, *Özürlülere Hizmet Veren Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurum ve Kuruluşları İş Birliği ve Koordinasyon Toplantıları Sonuç Raporları*, (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Yayını), Ankara 2000, s.95

²⁸⁴ ŞAHİN HACIMUSALAR, *a.g.m.*, s.303-304

Türkiye’de özel eğitim personelinin yetiştirilmesi 1952-1953 ders yılında Gazi Eğitim Enstitüsü içinde açılan Özel Eğitim Şubesi ile başlamıştır. Bu eğitim, en az üç yıl ilk okul öğretmenliği deneyimi olan adaylar arasından seçilenlere verilen iki yıllık bir yüksek öğretim programıyla verilmekteydi. Ancak iki dönem mezun verdikten sonra şube kapanmıştır. 1955’te ilk psikoloji kliniği, şimdiki Rehberlik Araştırma Merkezi kurulmuş ve engelli çocukların tanılama ve değerlendirmesine yönelik eleman yetiştirme çalışmaları bu klinik çalışmaları ile gerçekleştirilmiştir.

1965 yılında Ankara Üniversitesinde Eğitim Fakültesi kurulmuştur. Fakültenin bölümlerinden biri olan “Özel Eğitim Bölümü”nde özel eğitim uzmanı yetiştiren dört yıllık bir program uygulanmıştır. Ayrıca 1979 yılında özel eğitim kurumlarında çalışan normal okul öğretmenlerini alanda yeterli kılmak için “Özel Eğitim Sertifikası Programları” düzenlenmiş, yüksek lisans ve doktora programlarıyla özel eğitim alanının gereksinim duyduğu elemanlar yetiştirilmiştir. Bu çalışmalar 1982 yılına kadar devam etmiştir. 1982 yılında bölümler yeniden düzenlenirken Özel Eğitim Bölümü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü içinde Bilim Dalı olarak yer almış, böylelikle alana özgü eleman yetiştirilmesi engellenmiştir. 1995 yılında Özel Eğitim Bölümü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümünden ayrı olarak yeniden kurulmuştur. Bölümün amacı; özel eğitim alanının çeşitli sorunları ve gereksinimleri üzerinde inceleme, deneme, araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmak, özel gereksinimli birey ve ailelerinin uygun eğitimlerini sağlamak için öğrenciler, aileler, öğretmenler, yöneticiler ve toplumun diğer üyeleri ile çalışabilecek nitelikte özel eğitimciler yetiştirmeye yönelik lisan-lisans üstü programlar yürütmek olarak belirlenmiştir. Bölüm ayrıca 1998-1999 öğretim yılında “Zihinsel Engelliler Öğretmenliği Programı”nı başlatmıştır.

Özel eğitim kurumlarının öğretmen gereksinimi 1983 yılına kadar sadece normal okul öğretmenleri ile karşılanmaya çalışılmış, bu öğretmenlerin büyük bir kısmı hizmet içi ve sertifika programları ile yetiştirilmiştir. Özel eğitim öğretmeni yetiştirme, ilk olarak Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde Eğitim Bilimleri bölümü bünyesinde “Özel Eğitim Öğretmenliği Programı” ile başlatılmış. Özel eğitim öğretmenliği ilk mezunlarını

1986-1987 öğretim yılında vermiştir. 1990 yılında Özel Eğitim Bölümü kurulmuştur. Bölümün bünyesinde Zihinsel Engellilerin Öğretmenliği ve İşitme Engelliler Öğretmenliği Programları açılmıştır.

Daha sonra Gazi Ünv. Gazi Eğitim Fakültesi'nde "Özel Eğitim Öğretmenliği Bölümü" başlatılmıştır. Bu program, zihinsel ve görme engelliler öğretmenliği alanlarında mezun vermiştir. Uygulama daha sonra kurulan Özel Eğitim Bölümü içinde sürdürülmektedir.

1994-1995 öğretim yılında Abant İzzet Baysal Ünv. Eğitim Fakültesi'nde Özel Eğitim Bölümü kurulmuştur. Bölümde Zihinsel Engelliler Öğretmenliği Programı bulunmaktadır. Program 1997-1998 öğretim yılında ilk mezunlarını vermiştir.

Karadeniz Teknik Ünv. Eğitim Fakültesi Bünyesinde de Özel Eğitim Bölümü kurulmuş, işitme ve zihinsel engelliler alanına öğretmen yetiştirilmektedir. Ayrıca Mustafa Kemal Ünv. Eğitim Fakültesine bağlı Özel Eğitim Bölümü kurulmuştur.

Özel eğitim alanında yeni yaklaşımların başarı ile uygulanması için yeni bir yapılanmaya ihtiyaç vardır. Bu yapılanmada yer alması gereken en önemli unsurlardan biri de bu alanda yetiştirilmesi gereken özel eğitim ve destek personelidir. Personel alanında öncelik, tüm eğitim kurumlarında olduğu gibi, öğretmen yetiştirmektir. Özel eğitim alanına öğretmen yetiştirme programları ele alındığında, Avrupa ülkelerinde uygulanan programın benzeri yeterliliğe dayalı bir öğretmen yetiştirme programı ile görme, işitme ve zihinsel engelliler alanında öğretmen yetiştirildiği görülmektedir.

Özel eğitim öğretmenlerinin yetiştirilmesi ülkemizde yeni olmakla birlikte, bu okullardaki amaç engelli çocuklarla çalışan öğretmenlerin ilgili alanda "özel olarak yetişmiş" olmalarıdır. Bu amaç çerçevesinde "özel olarak yetişmiş öğretmenlerin" mezun oldukları yüksek öğretim kurumlarında öğretim süresinde en az bir dönem engellilerin eğitimi alanında, engellilere eğitim veren bir kurumda uygulama yapmış olması esastır. Bu

ilke doğrultusunda değerlendirdiğimizde ise, engelli çocuklarla çalışan öğretmenlerin yetiştirme koşulları incelendiğinde çok azının özel eğitim alanında eğitim görmüş olmaları oldukça düşündürücüdür.

M.E.B.Yönetmeliklerine göre Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurumlarında bulunması gereken personel:

- Müdür
- Müdür Başyardımcısı
- Müdür Yardımcısı
- Özel Eğitim Öğretmeni/Sınıf Öğretmeni
- Grup Gözetimi ve Eğitimi Görevinde Sınıf Öğretmeni
- İş Yeri Koordinatörü
- Atölye Öğretmeni
- Atölye Şefi
- Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman
- Gezerek Özel Eğitim Veren Öğretmen
- Eğitim Programı Hazırlayan Öğretmen
- Okul Öncesi Öğretmeni
- Usta Öğretici
- Diğer Kurum ve Kuruluşlarda Görev Yapan Personel (dil ve konuşma terapisti, fizyoterapist, odyolog)
- Diğer Personel (hekim, hemşire, diyetisyen vb.)²⁸⁵

4.3.1.Özel Eğitim Personelinin Sorunları ve Çözüm Yolları

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapan personelin bu alanda çalışmaya özendirilmemesi ve teşvik edilmemesi nedeniyle zaman içinde motivasyonunu kaybetmektedir. Özel eğitim personelinin yorucu şartlarda 18:00'e kadar çalışması, aynı

²⁸⁵ ŞAHİN-AKTAŞ-UĞURLU, *a.g.e.*, s.96-103

ücret karşılığında devlet okullarındaki personelin çalışma süresinin 15:00'e kadar olması nedeniyle özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin personel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekmektedir. Özel özel eğitim merkezlerinin geneli, seanslı eğitim uygulamakta ve seansları ortalama 45 dakikadan oluşmakta, iki seans arası da ortalama 15 dakikalık bir süre olmaktadır. Böyle bir temponun yorucu olması ve eğitim kalitesini düşürmesi, 15 dakikalık bir sürenin gerek dinlenme gerekse diğer seansa geçme hazırlıkları için yeterli olmamasıdır.

Özellikle stres yaratan işler için personelin zinde olması her şeyden önemlidir. Özel eğitim alanında çalışan personelin izinlerinin bu alana yönelik düşünülmemesidir. Özel özel eğitim kurumlarında çalışan personelle kontratların imzalanmaması ya da imzalanan kontratlarda çalışma şartlarının yeterince belirtilmemesidir.

Özel eğitim personeli özel eğitime ihtiyaç duyulan çocuklarla çalışmaya özendirmek, görevde kalmalarını sağlamak için ek öğrenim, görevin yoğunluğuna göre ek ödeme, terfi, sosyal haklar vb. konularda teşvik edilmeli ve aktif personelin kurumlarda çalışmasının devamını sağlayabilmek amacıyla kendisine verilen sorumluluğun bir üstü verilmelidir.

Gruba giren kurum personelin, yarım günü grup programında yarım günü de plan, program, araç-gereç hazırlamaya ayrılarak, bir günlük çalışma saati 8 saati geçmeyecek şekilde düzenlenmeli ve buna ek olarak özel eğitime gereksinim duyan bireyin dikkat süresi göz önüne alınarak seans süreleri 45 dakikayı geçmemeli, ancak bir sonraki çocuğun programının gözden geçirilmesi ve bir önceki çocuk hakkında genel değerlendirmenin yapılması için seans araları 20-25 dakika olmalıdır.

Grup içerisinde çocukların zaman zaman ihtiyaçlarının farklılaşabileceği ve personelin engelli ile çalışacağı göz önünde tutularak grup eğitiminin uygulanacağı sınıflarda engel türü ve derecesine bağlı olarak en az iki eğitmenin bulundurulmasını sağlayacak düzenlemeler yapılarak çalışma saatleri, çocuklarla çalışmayı, grup ya da

bireysel aile görüşmelerini, düzenli olarak yapılan personel toplantılarını ve hizmet içi eğitim programlarını kapsayacak şekilde planlanmalıdır.

Kurumda çalışmaya başlayan her personelin, işe giriş saatinden itibaren sigortası yapılmalı ve sorumlu müdür, personeli için yatırdığı sigorta pirimlerini personeline göstermekle yükümlü olmalıdır.

İşe alınacak personel için işin niteliği, verilecek ücret, maaş alım zamanlarının, maaş artış oranlarının, çalışma süreleri, izinler, deneme süresi açıkça kontratta yer alacak şekilde düzenleme yapılmalı, kontratta her kurumun kendisine ait özel şartları bulunması doğal olmakla beraber her iki tarafın haklarını korur nitelikte olmasına özen gösterilmelidir.²⁸⁶

²⁸⁶ ŞAHİN-AKTAŞ-UĞURLU, *a.g.e.*, s.137-140

SONUÇ

Türk eğitim sistemi büyük bir sosyal sistemdir. Bu sosyal sistemin en önemli ve en olmazsa olmaz unsurlarından biri de özel eğitimidir. Özel eğitimi tam manâsıyla anlayabilmek için, özel eğitimin muhatabı ve konusu olan özel gereksinimli bireyin kim olduğunun anlaşılması gerekir. Beden, zihin, duygu, ruh, sosyal ve sağlık özellikleri bakımından normal gelişim gösteren akranlarının altında ya da üstünde farklı gelişim gösteren, genel eğitim hizmetlerinden yararlanamayan çocuklara özel gereksinimli birey denir. Bu çocukları ifade de özel gereksinimli birey tabirinin yanında, özel eğitime muhtaç çocuk, yetersiz, özürlü, engelli ve sakat gibi tabirler de kullanılmaktadır.

Özel eğitim ise; durumları nedeniyle genel eğitim hizmetlerinden yeterince veya hiç yararlanamayan özel gereksinimli çocuklara, özel yetiştirilmiş personel tarafından, özel metot ve yöntemlerle, bireysel özelliklerine göre hazırlanmış programlar çerçevesinde, özürlerine ve özelliklerine uygun ortamda uygulanan eğitim sürecidir.

“Özel eğitim gerekli midir?” sorusu yakın zamana kadar sorulmuş ve bu konuda çeşitli spekülasyonlar yapılmıştır. Bu gün anlaşılmıştır ki özel eğitim gereklidir, hatta zorunludur. Çünkü; bu eğitimin kapsamına giren bireylerin sayısı bir hayli fazladır. Bundan daha önemlisi de genel eğitimden yararlanamayan bu bireylerin ilgi, istidat ve yetenekleri doğrultusunda yetiştirilerek kendilerine yeten, topluma tüketici değil üretici olarak katılan, ailelerine yük olmaktan çıkmış mutlu kişiler olmaları için özel eğitim hem gerekli hem de zorunludur. Özel eğitimi bir gereklilik olarak ortaya çıkaran bu nedenler aynı zamanda, özel eğitimin de amaçlarını oluşturmaktadır.

Özel eğitimin etkili ve verimli bir şekilde sürdürülüp istenilen amaçların gerçekleştirilebilmesi için bilinmesi ve uyulması gereken bazı ilkeler vardır ki bu ilkelere özel eğitimin temel ilkeleri denilmektedir. Özel eğitimde kazandırılmak istenen bilgi, beceri ve davranışların etkili ve verimli bir şekilde öğretilmesi için özel eğitimin temel ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalmanın yanında, özel eğitim öğretmenlerinin etkili öğretmen

özelliklerine sahip olması ve etkili öğretim yöntemlerini uygulaması gerekir. Bu, özel eğitimde etkililiği, verimliliği yani toplam kaliteyi getirecektir.

Özel eğitimde ilk ve temel ilke tanılamadır. Özel gereksinimli bireyin ve durumunun sağlıklı bir şekilde tespiti öncelikle tıbbi tanılamayla mümkün olabilir. Ancak, tıbbi tanılama tek başına yeterli değildir. Bunun yanında özürlü bireyin özelliklerine uygun, ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir eğitim kurumuna yönlendirilmesi ve yerleştirilmesi eğitsel tanılamayı gerektirmektedir. Tanılama ve değerlendirme, özel eğitime gereksinimi olan bireylerin eğitim gereksinimlerinin belirlenmesine ve özür ve özelliklerine uygun kurumlara yerleştirilmesine temel teşkil edecek verilerin toplanmasını sağlamalıdır. Tanılama özel eğitimin başlangıcında ve eğitim devam ettiği sürece tekrarlanması gereken bir dizi çalışmadır.

Yerleştirme, erken eğitim, hastane eğitimi, evde eğitim gibi programların yanı sıra okulöncesi eğitim, temel eğitim ve mesleki eğitimi de içermektedir. Yerleştirme, çocuğun durumu ve düzeyine uygun kuruma gönderilmesidir. Özel eğitim gereksinimi belirlenen bireyler için yerleştirme kararını eğitsel tanılama, izleme ve değerlendirme ekibi alır. Yerleştirme kararındaki temel amaç, özel eğitim gereksinimli bireyler için en uygun programı belirlemektir.

Okul öncesi eğitim planlanmış ve düzenlenmiş eğitim kurumları aracılığıyla yürütülmektedir. Okul öncesi eğitimi; 0-5 yaş çocuklarının bireysel özelliklerine ve gelişim düzeylerine uygun, zengin uyarıcı çevre imkanlarını sağlayan, onların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden gelişimlerini, toplumun kültürel değerleri ve özellikleri doğrultusunda en iyi biçimde yönlendiren, bilinçli ve sistemli bir eğitim sürecidir. Okul öncesi eğitimin özel gereksinimli çocuklara en önemli faydaları, durumlarının fark edilerek yetersizliklerine erken müdahalenin yanı sıra normal akranları ile kolay etkileşimde bulunmalarına ve sosyal entegrasyona yardımcı olmasıdır. Bu ve buna benzer gerekçelerden dolayı okul öncesi eğitim kurumlarının sayıları ve nitelikleri hızla artırılarak özel gereksinimli çocukların faydalanmalarına sunulmalıdır.

6-14 yaşları arasındaki çocukların sekiz yıllık eğitim-öğretimlerini kapsayan ilköğretim, her yurttaşın olduğu gibi özel gereksinimli bireylerin de hayatında karşılaştığı ve karşılaşıacağı kişisel ve toplumsal sorunlarını çözmede; toplumun değerlerine, normlarına uyum sağlamada; üretken ve tutumlu olmada temel yeterlilikleri, alışkanlıkları kazandıkları bir eğitimidir. Bu öneminden dolayı ilköğretim normal ve özürlü çocuklar için Anayasamızın 42. maddesi ile zorunlu hale getirilmiştir.

Özürlü bireyler, çocukluktan başlayıp ergenlik döneminin sonuna kadar geçen süre içinde bir mesleğe karar verme konusunda bazı engellerle karşı karşıyadır. Bu engeller bireyin özüründen kaynaklandığı gibi, bireyi mesleğe hazırlayan uygun programların olmayışından da kaynaklanabilir. Bu nedenle özürli bireylerin, uygun bir mesleğe yönlendirilmeleri bakımından, hangi eğitim kademesinde olursa olsunlar, okuldan işe geçişte özür ve özelliklerine uygun bir işe yerleştirilebilmeleri için Mesleki Rehberlik ve Mesleğe Hazırlama Programları'ndan geçmeleri gerekmektedir. Mesleki eğitim, çocukluk döneminden ergenlik döneminin sonuna kadar şekillenen bir süreçtir. Mesleki eğitimin temel amacı; ferdin iş piyasasında geçerliliği olan bir işe girebilmesi ve meslekte ilerleyebilmesi için gerekli bilgi, beceri, tutum, davranış ve alışkanlıkları kazandırmasıdır.

Özel eğitime muhtaç çocukların tümüne uygun bir özel eğitim yaklaşımının belirlenmesi ve gerçekleştirilmesi söz konusu olamaz. Özel gereksinimli bireyler için en son aşama sosyal bütünleşmedir. Bu ise Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde de ifade edildiği gibi özürlü bireylerin normal akranlarıyla birlikte eğitim ve öğretimlerini resmi ve özel okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın öğretim kurumlarında sürdürmeleri, yani kaynaştırma ya da entegrasyonla gerçekleştirilebilir.

Genel eğitimde olduğu gibi özel eğitimde de amaçların gerçekleştirilebilmesi yönetim ve rehberlikle sıkı sıkıya ilgilidir. Özel eğitimin gerçek bir gereksinim olduğu kabul edilebilir, yetişmiş personel bulunabilir, uygun tanılama ve değerlendirme yöntemleri bilinebilir, yeterli maddi olanaklar ve kaynaklar olabilir. Fakat özel eğitimin

başarıya ulaşmasında esas sorumluluk etkili ve verimli bir yönetime bağlıdır. Etkili ve verimli bir yönetim yukarıda sayılan uygun koşullar olmasa bile onları bulur, oluşturabilir, olumsuzları olumluya çevirebilir.

Özel eğitimde nitelikli etkinliklerin devamlılığı, beklenen verim ve gelişimin elde edilmesi, denetim hizmetlerini zorunlu kılmaktadır. Eğitimde malzemenin insan, amaçların diğer örgütlere göre daha karmaşık olması, sistemin değerlendirme yapmasını zorlaştırmaktadır. Bu ciddi iş hem sabır hem de beceri isteyen mesleki ve bilimsel bir girişimi gerektirmektedir. Denetim mekanizması üretken ve etkili bir şekilde işletilmezse, eğitimdeki üretim hataları fark edilemeden topluma girmiş olacaktır.

Özel eğitim hizmetlerinin başlatılması ve istenilen düzeyde geliştirilmesinin temel koşulu, özel eğitim alanının ihtiyacı olan çeşitli özel personelin yetiştirilmesidir. Çünkü, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri birçok elemanın birlikte çalışmasını, çoklu disiplinler çalışmayı gerektiren bir hizmet türüdür. Eğitimin, özellikle de özel eğitimin başarısı bu hizmetleri sağlayacak olan personelin dolayısıyla da öğretmenlerin niteliklerine bağlıdır. Özel eğitim alanının nitelikli personel ihtiyacını karşılamak için üniversitelerdeki özel eğitim öğretmenliği bölümleri çoğaltılmalıdır.

Özel eğitim ile ilgili üzerinde önemle durulması gereken konulardan biri de özürlü çocuk sahibi olan ailelerin eğitimidir. Yapılan araştırmalar ortaya koymuştur ki aileler özürlü çocuklarını kabullenmede zorlanmakta ve onlara karşı yanlış tutumlar içersinde bulunmaktadırlar. Bu tür ailelerin çocuklarını benimsemelerini kolaylaştırmak ve çocuklarına karşı olan olumsuz ve yanlış tutumlarını değiştirmek, okul aile işbirliğini sağlamak ve okulda çocuğa verilenlerin evde pekiştirilmesi için aile eğitimi üzerinde önemle durularak aileler iyi bir eğitimden geçirilmelidir.

Akılcı ve bilimsel metotlarla gerçek manâda özel eğitim çalışmaları 18.yüzyılda başlamıştır. Avrupa ülkelerinin öncülüğünü yaptığı bu özel eğitim çalışmaları önce Amerika'ya sonra da bütün dünyaya yayılarak gelişmiştir. Bizde ise ilk ciddi özel eğitim

girişimi 19.yüzyılın son çeyreğinde Grati Efendi tarafından başlatılmıştır. Bu girişimler Sabri ve Fuat Beyler, Alberto Karnero, Orhan Kip gibi kişiler tarafından İstanbul, Selanik ve İzmir gibi İmparatorluğun önemli şehirlerinde açılan sınırlı sayıdaki özel eğitim kurumlarıyla Cumhuriyet dönemine kadar sürdürülmüştür.

Özürlü olmak Cumhuriyetin ilk yıllarında bir sağlık sorunu olarak görülmüş olmalı ki özel eğitim hizmetleri 1923'ten 1951'e kadar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın eli ile yürütülmüştür. 1950'lerde bu mesele artık bir sağlık sorunu değil eğitim sorunu olarak görülmeye başlanmıştır. Bu anlayış değişikliğinin sonucu olarak 1951 yılında çıkarılan bir yasa ile özel eğitim hizmetleri Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'ndan M.E.B.'na devredilmiştir. 1980'lerden itibaren özel eğitim ile ilgili pek çok yasa ve yönetmeliğin çıkarılması ve pek çok özel eğitim kurumunun açılması özel eğitim hizmetleri alanındaki gelişmeleri hızlandırmıştır.

Beden, zihin, ruh, duygu ve sosyal bakımdan normal akranlarının altında ya da üstünde farklılık gösteren görme engelli, işitme engelli, zihinsel engelli, ortopedik engelli, üstün ve özel yetenekli, öğrenme güçlüğü olan, konuşma ve dil güçlüğü olan, duygusal ve davranış bozukluğu olan ve süregelen hastalığı olan çocuklara özürlü veya özel gereksinimli çocuklar denilmektedir. Bunlardan bazıları özürleri ve özellikleri nedeniyle genel eğitim hizmetlerinden yararlanamazken, bazıları kısmen yararlanmaktadır. Durumları nedeniyle genel eğitimden yararlanamayan çocukların eğitimleri kendilerine yönelik özel eğitim kurumlarında sürdürülmektedir. Bu eğitimin verimli bir şekilde sürdürülebilmesi için kurumlarının sayılarının ve niteliğinin artırılması gereklidir. Genel eğitimden kısmen de olsa yararlanabilen çocukların eğitimleri ise yapılan düzenlemelerle yetersizlikten etkilenmemiş akranlarıyla yan yana, iç içe aynı eğitim ortamında sürdürülmelidir. Böylece özel eğitimin en temel amaç ve ilkelerinden olan sosyal entegrasyon yani kaynaştırma da gerçekleştirilmiş olacaktır.

Devlet Anayasasının 42. maddesinde “durumları nedeniyle özel eğitime muhtaç bireyler için gerekli tedbirleri alır” ifadesiyle özel eğitimi kendisi için bir yükümlülük,

özürlü vatandaşları için ise bir hak olarak kabul etmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'nün gelişmekte olan ülkeler için kabul ettiği kritere göre ülke nüfusumuzun %12'si özürdür. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü İstatistik Şubesinin verilerine göre ise 2002-2003 eğitim öğretim yılı itibariyle Türkiye'deki toplam özel eğitim okulu sayısı 491, bu okullardaki toplam öğretmen sayısı 3330, öğrenci sayısı ise 17.988'dir. Eğitim olanağı bulabilmiş bu 17.988 özel gereksinimli öğrencinin ülke özür nüfusunun %2,5-%3'ne tekabül ettiği tahmin edilmektedir. Başka bir istatistiğe göre de ülkemizdeki özür nüfusa milli gelirimizin ancak on binde dördü tahsis edilebilmektedir.

Bu mevcut tablo ve koşullara göre özel eğitim hedeflerine ulaşıldığından, özel eğitim hizmetlerinin verimli hale getirildiğinden ve yaygınlaştırıldığından söz etmek güçtür. Devletin özel eğitim ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirebilmesi, özel eğitimin amaçlarına ulaşılabilmesi ve özel eğitimin verimli hale getirilerek yaygınlaştırılabilmesi için öncelikler finansal engellerin aşılması gerekmektedir. Mali kaynaklar zenginleştirilerek, devlet bütçesinde özel eğitime ayrılan pay arttırılmalıdır. Bunun yanında devlet özür bireyler açısından eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak ve bu alandaki boşluğu doldurmak için özel sektörü yatırıma teşvik ederek, özel özel eğitim kurumlarının sayılarını ve niteliğini artırma yoluna gitmelidir.

Ülkelerin ve toplumların gelişmişlik düzeyleri özürülerinin eğitim ve diğer alandaki sorunlarının çözömlenmesi ile yakından ilgilidir. Bu iki unsur arasındaki karşılıklı bağlantının birbirine paralel yürütölebilmesi için üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve kitle iletişim araçlarının devlete yardımcı olmaları gerekmektedir.

Sosyolog ve çevre bilimcilere göre ölkelerin gelişmişlik düzeylerinin göstergesi; "Kaldırımlarının ne kadar yüksek olduğu ve ölkenin caddelerinde gezebilen engellilerin mutluluğu"dur.

KAYNAKLAR

1.BASILMIŞ ESERLER

AKÇAMETE, Gönül. "İşitme Yetersizliği Olan Çocuklar". *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*, ed. Ayşegül Ataman. Ankara 2003, s.345-357

AKÇAMETE, Gönül. "Konuşma". *Özürlülere Hizmet Veren Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurum ve Kuruluşları İşbirliği ve Koordinasyon Toplantıları Sonuç Raporu*. Ankara 2000.

AKKÖK, Füsün. "Farklı Özelliğe Sahip Çocuk Aileleri ve Aileleri İle Yapılan Çalışmalar". *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*. ed. Ayşegül Ataman. Ankara 2003. s.136-141

AKYOL, Avni. Konuşma. *1.Özel Eğitim Konseyi*. Ankara 1991.

AKYÜZ, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 1999.

ALKAN, Cevat-ÖKTEM, Ferhunde- SADIROĞLU, Hayrunnisa- YILMAZ, Mehmet. "Üstün Yetenekliler ve Eğitimleri Komisyonu Raporu". *1.Özel Eğitim Konseyi; Raporlar Görüşmeler Kararlar*(M.E.B.Yayını). Ankara 1991. s. 223-236

ARAS, Nusret. "Konuşma". *XII.Ulusal Özel Eğitim Kongresi*. Ankara 2002. s.19

ARSLAN, Mehmet Metin – MİMİCİ, İsmail Hakkı – YAMAN, Metin. *Milli Eğitimin Yasal Dayanağı Mevzuat*. Ankara 2001.

ATAMAN, Ayşegül. "Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Özel Eğitim". *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*.Ankara 2003. s.11-31

ATAMAN, Ayşegül. "Üstün Zekalılar ve Üstün Yetenekliler". *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*. Ankara 2003. s.190-197

BAL, Servet. "İşitme Özürlü Çocukların Eğitimi". *Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri*. ed. Şule Bilir. Ankara 1986. s.81-87

BAYKOÇ-DÖNMEZ, Necata."Konuşma- Dil Bozuklukları ve Eğitimsel Görüşler". *Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri*. ed. Şule Bilir. Ankara 1986. s.211-223

BAYSAL, Nilgün. "Zeka Özürlü Çocukların Dil Gelişimi ve Eğitimleri". *Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri*. ed. Şule Bilir. Ankara 1986. s.131-139

BELGİN, Erol – TAZEBAY, Atilla – KARDELEN, Filiz – YILMAZ, Ömer. “İşitme Engelli Çocuklar ve Eğitimleri Komisyonu Raporu”. *1. Özel Eğitim Konseyi; Raporlar Görüşmeler Kararlar* (M.E.B.Yayını).Ankara 1991. s.139-169

BIYIKLI, Latife – KARABULUT, Ezdihar – SUCUOĞLU, Bülbin – KAYA, Nazan. “Uyum Sorunu Olan Çocuklar ve Eğitimleri Komisyonu Raporu”. *1. Özel Eğitim Konseyi; Raporlar Görüşmeler Kararlar*(M.E.B.Yayını). Ankara 1991. s.287-316

BİLGİLİ, Ahmet Emre. “Üstün Nitelikli Öğrencilerin Psiko-Sosyal Eğitsel Sorunları Benlik Saygısı İlişkisi”. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. yıl 2000.sayı 12. s.59-74

BİLİR, Şule – ARASIL, Tansu – ERDEMİR, Firdevs –SEZGİN, Yaşar. “Süreğen Hastalığı Olan Çocuklar ve Eğitimleri Komisyonu Raporu”. *1. Özel Eğitim Konseyi; Raporlar Görüşmeler Kararlar* (M.E.B.Yayını). Ankara 1991. s.250-316

BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş.“Zihinsel Engelliler ve Program Geliştirme”. *M.E.B. Eğitim Dergisi*. yıl 1993. sayı 6. s.79-84

CAVKAYTAR, Atilla. *Zihinsel Engellilere Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretiminde Aile Eğitimi Programının Etkililiği*. Ankara 1999.

Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler (1.Özürlüler Şurası Komisyon Raporları Genel Kurul Görüşmeleri). b.t.y. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını. Ankara

DARICA, Nilüfer – KOŞANER, Sevgi – ÖZGUBAR, Serhan – YALÇIN, Betül – KIRIMLIOĞLU, Semih. “Özel Eğitim Hizmetleri Komisyon Raporu”. *Özürlülere Hizmet Veren Kurum ve Kuruluşları İşbirliği ve Koordinasyon Toplantıları Sonuç Raporları*. (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Yayını).Ankara 2000 s. 1-41

DOĞAN, Mehmet. “Özür”. *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara 2003.

DOĞRU, S. Sunay Yıldırım. “Zihinsel Engelli Çocuklarda Okulöncesi Eğitim – Almanya ve Türkiye’deki Uygulamalar”. *XII. Ulusal Özel Eğitim Kongresi*. Ankara 2002. s.101-109

ENÇ, Mitat. . *Körler (Ruhbilim, Eğitim ve Öğrenimleri)*. Ankara 1947

ENÇ, Mitat – ÇAĞLAR, Doğan – ÖZSOY, Yahya. *Özel Eğitime Giriş*. Ankara 1981.

ERGİN, Osman.*Türk Maarif Tarihi*. İstanbul 1977

ERİPEK, Süleyman. "Zihinsel Engelliler". *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Yıl 1990. sayı 2. s.123-133

ERİPEK, Süleyman. "Geri Zekalı Çocuklar". *Özel Eğitime Giriş*. Ankara 1992. s.149-175

ERİPEK, Süleyman. "Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimleri". *Özel Eğitime Giriş*. Ankara 1992. s.195-219

ERİPEK, Süleyman –TECER, Ayşen – KARAYAŞAR, Ayfer – GEMİCİ, Ş. Afet. "Zihinsel Engelli Çocuklar ve Eğitimleri Komisyonu Raporu". *1. Özel Eğitim Konseyi; Raporlar Görüşmeler Kararlar* (M.E.B.Yayını). Ankara 1991. s.175-214

ERİPEK, Süleyman. "Zeka Geriliği Olan Çocuklar". *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*. ed.Aysegül Ataman. Ankara 2003. s.162-173

ERTURAN, Nurder – AKBAĞ, Müge."Spastik, Otistik ve Zihinsel Engelli Çocukların Annelerinin ve Kardeşlerinin Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. yıl 1997. say 9. s.227-235

GİRLİ, Alev – GÜRBOĞA, Coşgun – SALDIROĞLU, Hayrinüsa – MUTLUOĞLU, Lütfiye. "Kurum Aile İlişkileri Komisyon Raporu". *Özürlülere Hizmet Veren Kurum ve Kuruluşları İşbirliği ve Koordinasyon Toplantıları Sonuç Raporları*. (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını)Ankara 2000. s.143-164

GÖKÇE, Fikret – KARTAL, Tekin – RIDVANOĞLU, Süleyman – EREZKAN, H.Gültekin – ALIÇCI, Ömer Savaş. *Özürlülerle İlgili Mevzuat*. (Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını). Ankara 2002.

GÖKMEN, Nafize. *İşitme Özürlüler ve Eğitimi*. İstanbul 1968.

GÜNDOĞAN, Salıha G. – AK, Aylin – İSKENDEROV, Emine – ÇELİKEZER, Zehra Pınar. "Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü". *XII.Ulusal Özel Eğitim Kongresi*. Ankara 2002. s.377-385

GÜRKAN, Nilgün – ÖZSOY, Yahya. *Özürlü Adayların Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavlarında Durumu*. Ankara 1985.

GÜRSEL, Oğuz. *Zihinsel Engelli Çocukların, Doğal Sayıları, Gerçek Nesneleri Kullanarak Eşleme, Resimleri İşaret Ederek Gösterme, Rakamlar Gösterildiğinde Söyleme Becerilerinin Gerçekleştirilmesinde Bireyselleştirilmiş Öğretim Materyallerinin Basamaklandırılmış Yöntemle Sunulmasının Etkililiği*. Eskişehir. 1993.

- GÜZEL, Mesûd Yalçın. *İşitme Özürlü Çocukların Ailede Eğitimi*. Trabzon. 1995.
- GÜZEL ÖZMEN, Rüya. “Kaynaştırma Ortamında Öğretimsel Düzenlemeler”. *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*. ed.Ayşegül Ataman. Ankara 2003. s.51-81
- İLERİ, Cafer. *Görme Özürlülerin Hareket Özgürlüğü Eğitimi*. Ankara 1998.
- KANER, Sema. “Duygusal ve Davranış Bozukluğu Olan Çocuklar”. *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*. ed.Ayşegül Ataman. Ankara 2003. s.231-261
- KIRCAALİ-İFTAR, Gönül. *Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı'nın Aile Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi*. Eskişehir 2000.
- KONROT, Ahmet. “İletişim Yetersizliği Olan Çocuklar”. *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*. ed.Ayşegül Ataman. Ankara 2003. s.270-287
- KONROT, Ahmet – ERDİM, Erol – GÖNEN, İ.Hakkı – LEVENT, Bergin. “Dil ve Konuşma Sorunlu Çocuklar ve Eğitimleri Komisyonu Raporu”. *1.Özel Eğitim Konseyi*. Ankara 1991. s.259-275
- OKUR, Nejla. *Özürlülere Yönelik Örgütlenmenin İncelenmesi*. Ankara 2001.
- OKUTURLAR, H. Mehmet. *Özel Eğitim*. İstanbul 1968.
- OYMAK, Veysi. *Zeka Özürlü Çocukların Yetiştirilmesi*. Ankara 1997.
- ÖLÇEN, Makbule – ÖLÇEN, A. Nejat. *Özürlüler Hukuku – Almanya’da Özürlülerin Üretken Dünyası*. b.y.y. 1991.
- Örnekleriyle Türkçe Sözlük*. M.E.B. Yayını. Ankara 1995.
- ÖZAL, Turgut. Konuşma. *1.Özel Eğitim Konseyi;Raporlar Görüşmeler Kararlar* (M.E.B.Yayını). Ankara 1991.
- ÖZÇELİK, İsmail. *Görme Özürlülerin Rehabilitasyonu*. Malatya 1985.
- Özel Eğitim Rehberi*. M.E.B. Yayını. Ankara 1997.
- Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Görev-Yetki ve Sorumluluklarına İlişkin Yönerge*. M.E.B. Yayını. Ankara 1994.
- Özel İhtiyaçları Olan Çocuklar İçin Eğitim Binaları*. M.E.B.Yayını. Ankara 1994.

ÖZGÜR, İskender. "Özel Eğitimde Kaynaştırma Yönteminin Boyutları ve Sağladığı Yararlar". *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. yıl 2001 sayı 2. s.60-62

ÖZSOY, Yahya. "Özel Eğitimde Denetim". *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. yıl 1986. sayı 2. s. 137-148

ÖZSOY, Yahya. "Üstün Yetenekli Çocuklar ve Eğitimleri". *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. yıl 1984. sayı 1. s.29-33

ÖZSOY, Yahya. "İşitme Özürlüler". *Özel Eğitime Giriş*. Ankara 1992. s. 43-73

ÖZSOY, Yahya. "Konuşma Özürlüler". *Özel Eğitime Giriş*. Ankara 1992. s.75-99

ÖZSOY, Yahya. "Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar ve Özel Eğitim". *Özel Eğitime Giriş*. Ankara 1992. s.1-20

ÖZSOY, Yahya. "Üstün Zekalı ve Üstün Yetenekliler". *Özel Eğitime Giriş*. Ankara 1992. s. 123-147

ÖZSOY, Yahya. "Özel Eğitimde Yönetim". *Özel Eğitime Giriş*. Ankara 1992. s.225-223

Özürlüler İçin Ülke Raporu 1995-2000. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını. Ankara 2001.

ÖZYÜREK, Mehmet. "Bedensel Yetersizliği ve Süreğen Hastalığı Olan Çocuklar". *Özel Eğitime Giriş*. Ankara 1992. s.101-121

ÖZYÜREK, Mehmet. "Görme Özürlüler". *Özel Eğitime Giriş*. Ankara 1992. s.21-41

ÖZYÜREK, Mehmet. "Öğrenme Güçlüğü Gösteren Çocuklar". *Özel Eğitime Giriş*. Ankara 1992. s.177-193

ÖZYÜREK, Mehmet. "Öğrenme Güçlüğü Gösteren Çocuklar". *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*. ed.Ayşegül Ataman. Ankara 2003. s.222-229,380-391

ÖZYÜREK, Mehmet – ÖZÇELİK, İsmail – YILDIRIM, Hasan – GÜVENİLİR, Emine – SEZGİN, Aydan – YÜKSEL, Fatma Gülay. "Görme Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri Komisyonu Raporu". *1.Özel Eğitim Konseyi; Raporlar Görüşmeler Kararlar*(M.E.B.Yayını). Ankara 1991. s.123-129

PAKALIN, Mehmet Zeki. "Enderun". *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul 1971. c.1, s.533-540

PARLATIR, İsmail. "Sakat". *Türkçe Sözlük*. Ankara 1998.

SARI, Necmi. *Sağırılar Okuluna Mahsus El Kitabı*. İstanbul 1955.

SAYGIN, Güler. "Konuşma". *Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürlüler*. Ankara b.t.y. s.21-22

SEZER, Semra. "Konuşma". *XII.Ulusal Özel Eğitim Kongresi*. Ankara 2002.s.25

SOYSAL, Ali. *Okul Öncesi Eğitimi Alt Özel Sınıf ve Kaynaştırma Eğitimi*. Sinop 1996.

SUBAŞIOĞLU, Fatoş. *Görme Engellilerin Bilgiye Erişimi*. Ankara 1999.

SUVARLI, Melahat. "Üstün Nitelikli Öğrencilerin Psiko-Sosyal Eğitsel Sorunları Benlik Saygısı İlişkisi". *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi II.Ulusal Eğitim Sempozyumu*. İstanbul 1996. s.46-50

ŞAHİN, Sema. "Özel Eğitimin Tarihçesi". *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*. ed.Ayşegül Ataman. Ankara 2003. s.99-119

ŞAHİN, Semra – AKTAŞ, Nurdan – UĞURLU, Bahar. "Personel Eğitimi ve Özlük Hakları Komisyon Raporu". *Özürlülere Hizmet Veren Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Kurum ve Kuruluşları İşbirliği ve Koordinasyon Toplantıları Sonuç Raporu*.(Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını). Ankara 2000.s.93-142

ŞAHİNHACIMUSALAR, Nesrin. "Özel Eğitim Okullarının Denetimi İle İlgili Müfettiş ve Öğretmen Görüşleri". *XII. Ulusal Özel Eğitim Kongresi*. Ankara 2002.s.299-314

TEKİN, Elif. "Etkili Öğretim". *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*. ed. Ayşegül Ataman. Ankara 2003. s.85-97

TEKİN, Elif – KIRCAALİ-İFTAR, Gönül. *Özel Eğitimde Yanlızsız Öğretim Yöntemleri*. Ankara 2000.

TİRYAKIOĞLU ÖZABACI, Nilüfer. "Özürlü Çocuklar İle Çalışan Yönetici ve Öğretmenlerin Motivasyonlarının Karşılaştırılması". *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi II.Ulusal Eğitim Sempozyumu*. İstanbul 1996. s. 58-62

TUNCER, Tuba. "Görme Yetersizliği Olan Çocuklar". *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim*. ed. Ayşegül Ataman. Ankara 2003. s.300-311

TURAN, Nihal – KAYIHAN, Hülya – YILMAZ, Cengiz – TOPÇU, Ahmet. “Ortopedik Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri Komisyonu Raporu”. *1.Özel Eğitim Konseyi*. Ankara 1991. s.87-111

UÇ, Tayyibe. “Engel”. *Türkçe Sözlük*. Ankara 1998.

UĞURLU, Bahar. “Özel Eğitimde Aile Katılımını Etkileyen Etmenler”. *XII.Ulusal Özel Eğitim Kongresi* Ankara 2002. s.355-360

ÜNLÜ, Sezen. *İşitme Engelli Çocukları Olan Ailelerin Uzaktan Öğretim İle Eğitilmesi*. Eskişehir 1987.

VAROL, Nihat. *Zihinsel Engelli Çocuklara Kırmızı, Sarı, Büyük, Daire, Üçgen, Uzun, Bir Tane, İki Tane ve Kalın Kavramlarını Kazandırmada Açık Anlatım Yöntemiyle Sunulan Bireyselleştirilmiş Kavram Öğretim Materyalinin Etkiliği*. Eskişehir 1992.

2.TEZLER

ÇINAR, Emine. *Resimli Kitaplarla Yapılan Destekleyici Eğitimin Zihinsel Özürlü Çocukların Dil Gelişimine Etkisinin İncelenmesi*. Hacettepe Ün. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Bilim Uzmanlığı Tezi. Ankara 1995.

ERBAHÇELİ, Fatih. *Mesleki Rehabilitasyon Merkezinde Özürlülerin Çalışma Kapasitelerinin Değerlendirilmesi ve Eğitimi*. Hacettepe Ün. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi. Ankara 1992.

İPEK, Arzu. *Eğitimde Dramanın Zihinsel Engelli Çocukların Sosyal Gelişimleri Üzerinde Etkisinin İncelenmesi*. Hacettepe Üniversitesi-Sağlık Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Bilim Uzmanlığı Tezi , Ankara 1998.

ÖZBABA, Nesrin. *Okulöncesi Eğitimcilerin, Ailelerin, Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar İle Normal Çocukların Entegrasyonuna (Kaynaştırılmasına) Karşı Tutumları*. Marmara Ün. Eğitim Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul 2000

TATAR, Yaşar. *İşitme Özürlülerde Spor ve Ruhi Faydaları*. Marmara Ün. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul 1995.